

**ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
SOCIALINIŲ MOKSLŲ FAKULTETAS
VIEŠOJO ADMINISTRAVIMO KATEDRA**

Valerija KRIAUCIŪNIENĖ

**ŪKINĖS VEIKLOS ĮVAIRINIMO GALIMYBĖS PLĖTOJANT
KAIMO TURIZMO VERSLĄ: TELŠIŲ APSKRITIES ATVEJO
ANALIZĖ**

Magistro darbas

Šiauliai, 2010

**ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
SOCIALINIŲ MOKSLŲ FAKULTETAS
VIEŠOJO ADMINISTRAVIMO KATEDRA**

Valerija KRIAUČIŪNIENĖ

**ŪKINĖS VEIKLOS ĮVAIRINIMO GALIMYBĖS PLĖTOJANT
KAIMO TURIZMO VERSLĄ: TELŠIŲ APSKRITIES ATVEJO
ANALIZĖ**

**Magistro darbas
Socialiniai mokslai, vadyba ir verslo administravimas (03S1)
Šaka - viešasis administravimas**

Teigiu, kad magistro studijų baigiamasis darbas, kurį teikiu vadybos studijų programos magistro kvalifikaciniam laipsniui įgyti yra originalus autorinis darbas.

Magistro darbo autorius Valerija Kriaučiūnienė
(vardas, pavardė, parašas)

Vadovas doc. dr. Jonas Jasaitis
(pareigos, vardas, pavardė, parašas)

Recenzentas .....
(pareigos, vardas, pavardė, parašas)

Valerija Kriaučiūnienė. ŪKINĖS VEIKLOS ĮVAIRINIMO GALIMYBĖS PLĖTOJANT KAIMO TURIZMO VERSLĄ: TELŠIŲ APSKRITIES ATVEJO ANALIZĖ: vadybos (viešojo administravimo) magistratūros studijų baigiamasis darbas / mokslinis vadovas doc. Jonas Jasaitis; Šiaulių universitetas, Vadybos katedra. – Šiauliai, 2010. – 149 p.

SANTRAUKA

Magistro darbo tikslas - išanalizuoti ūkinės veiklos įvairinimo galimybes plėtojant kaimo turizmo verslą Telšių apskrityje, išnagrinėti naujas kaimo turizmo plėtros sąlygas, kryptis ir galimybes, išryškinant edukacinę šios veiklos kryptį: supažindinant su gamtos, istorijos ir kultūros paminklais, iškeliant gamtosaugos reikšmę, švietimo, verslo ir dorovės vienovę.

Magistro darbe analizuojama šiuolaikinio daugiafunkcinio kaimo plėtra, jos tolygumo vertinimas. Aptariama alternatyvių užsiėmimų, smulkaus ir vidutinio verslo plėtra kaimiškose vietovėse Telšių apskrityje.

Siekiant įvertinti ūkinės veiklos įvairinimo galimybes Telšių apskrityje plėtojant kaimo turizmo verslą, atlikta kaimiškųjų vietovių gyventojų ir kaimo turizmo sodybų šeimininkų anketinės apklausos bei interviu su Telšių apskrities savivaldybių darbuotojais, kuruojančiais kaimo plėtrą, duomenų analizė. Tyrimas atskleidė alternatyvių verslų bei smulkaus ir vidutinio verslo plėtros galimybes bei problemas Telšių apskrityje.

Raktiniai žodžiai: ūkinės veiklos diversifikacija, kaimo turizmas, kaimo plėtra, alternatyvus verslas, netradicinės veiklos plėtra, tradiciniai kaimo amatai, naujos kaimo funkcijos.

Valerija Kriaučiūnienė. ECONOMIC DIVERSIFICATION OPPORTUNITIES FOR THE DEVELOPMENT OF RURAL TOURISM BUSINESSES: A CASE OF TELŠIAI AREA ANALYSIS: management (public administration), masters thesis / Scientific advisor Assoc. Prof. Jonas Jasaitis; University of Siauliai, Department of Management. – Šiauliai, 2010. – 149 p.

SUMMARY

Aim of this work - to analyze the economic diversification opportunities for the development of rural tourism businesses in Telšiai area, to consider new conditions for rural tourism development, trends and opportunities, highlighting the educational course of action: to raise awareness of natural, historical and cultural monuments, raising environmental significance, education, business and moral unity.

Master thesis analyses the modern multi-functional rural development, the uniformity of assessment. It discusses the alternative classes, small and medium business development in rural areas of county.

In order to assess the economic diversification opportunities for the rural area – Telšiai, tourism businesses conducted in the rural population and rural tourism owners questionnaire survey and interviews with county municipal employees, the umbrella for rural development, data analysis. The study revealed a diversification of business and small and medium business development opportunities and challenges county.

Key words: economic diversification, rural tourism, rural development, alternative businesses, non-traditional activities, the traditional rural crafts, the new rural functions.

TURINYS

SAVOKŲ ŽODYNĖLIS.	8
ĮVADAS.	10
1. ŠIUOLAIKINIO DAUGIAFUNKCINIO KAIMO PLĖTROS KONCEPCIJA.	14
1.1. Kaimo plėtros samprata ir raida.	14
1.2. Europinis kaimo plėtros modelis.	19
1.3. Alternatyvios žemės ūkiui veiklos perspektyvos.	21
2. KAIMO PLĖTROS TOLYGUMO VERTINIMAS.	23
2.1. Demografinė situacija.	23
2.2. Kaimo infrastruktūra ir paslaugų sistemos pokyčiai.	25
3. ALTERNATYVIŲ UŽSIĖMIMŲ, SMULKAUS IR VIDUTINIO VERSLO PLĖTRA KAIMIŠKOSIOSE VIETOVĖSE.	32
3.1. Naujų funkcijų sistemos formavimasis kaime.	32
3.1.1. Ekonominės veiklos diversifikacija.	34
3.1.2. Rezidencinės funkcijos tendencijos.	38
3.1.3. Relaksacinės veiklos plėtros galimybės.	39
3.1.4. Edukacinės funkcijos svarba.	40
3.1.5. Etnografinio ir etinio paveldo išsaugojimo skatinimas.	42
3.1.6. Kraštovaizdžio apsauga ir puoselėjimas.	43
3.2. Paramos ūkinės veiklos diversifikavimui kryptys ir priemonės.	45
4. KAIMO TURIZMAS.	49
4.1. Kaimo turizmo samprata ir jo specifika Lietuvoje.	49
4.2. Kaimo turizmo ir žemės ūkio sąsaja.	55
4.3. Kaimo turizmo perspektyvos skirtinguose Lietuvos regionuose.	57
4.3.1. Kaimo turizmo SSGG analizė Telšių apskrityje.	58
4.3.2. Kaimo turizmo išorinių veiksnių (PEST) analizė Telšių apskrityje.	59
4.4. Parama kaimo turizmo plėtrai.	62
5. TYRIMO PLANAS.	63
6. ŪKINĖS VEIKLOS ĮVAIRINIMO PLĖTOJANT KAIMO TURIZMO VERSLĄ TELŠIŲ APSKRITYJE TYRIMO DUOMENŲ ANALIZĖ.	66
6.1. Respondentų charakteristika.	66
6.2. Galimybė įvairinti ūkinę veiklą.	69
6.3. Kaimiškųjų vietovių patrauklumo vertinimas.	71

6.4. Savivaldybių darbuotojų požiūris į ūkinės veiklos įvairinimo galimybes kaimiškose vietovėse.	75
6.5. Kaimo turizmo sodybų veiklos vertinimas.. . . .	78
IŠVADOS.	87
PASIŪLYMAI.	88
LITERATŪRA.	89
PRIEDAI.. . . .	101
1 priedas. Parama pagal 2007 - 2013 metų KPP priemones.. . . .	102
2 priedas. Tradicinio ir ateities kaimo lyginamoji analizė.. . . .	103
3 priedas. Emigrantai, deklaravę išvykimą.	104
4 priedas. Migracijos įtaka šalies ūkio raidai.. . . .	105
5 priedas. Asmeninį sprendimą migruoti lemiantys veiksniai.. . . .	106
6 priedas. Gyventojų pasiskirstymas Telšių apskrityje.	107
7 priedas. 2007-2013 m. Kaimo plėtros strategijos kryptys.	108
8 priedas. Bendrojo lavinimo mokyklų skaičius Lietuvos kaime.	109
9 priedas. Kultūros centrai Telšių apskrityje.	110
10 priedas. Bendrojo lavinimo mokyklų skaičius Telšių apskrityje.	111
11 priedas. Smulkaus ir vidutinio verslo (SVV) projektų finansavimo pavyzdys.	112
12 priedas. Dažniausia rekreacinė veikla.	113
13 priedas. Kaimo turizmo poveikis socialiniam, kultūriniam ir ekonominiam gyvenimui.. . . .	114
14 priedas. Poilsio kaime poveikis vietinei bendruomenei.	115
15 priedas. Kaimo turizmo poveikis vietinei bendruomenei.	116
16 priedas. Kaimo turizmo pagrindiniai bruožai.	117
17 priedas. Reikalavimai paramai gauti pagal Lietuvos 2007–2013 m. KPP.	119
18 priedas. Plačiajuosčio ryšio aprėptis miesto ir kaimo vietovėse.. . . .	121
19 priedas. Diversifikuotos veiklos ypatumai.	122
20 priedas. Alternatyvios žemės ūkiui veiklos sektoriuje Lietuvos kaime teigiami pokyčiai.. . . .	123
21 priedas. Lietuvos kaimo vietovių zonavimas.	124
22 priedas. ES struktūriniai fondai.	126
23 priedas. Laisvalaikio, rekreacijos ir turizmo ryšys.	127
24 priedas. Turizmo klasifikacija.	128
25 priedas. Turizmo klasifikacija.	129
26 priedas. Telšių apskrities kaimo turizmo SSGG analizė.	130
27 priedas. Kaimo turizmo sodybų skaičius Lietuvoje ir Telšių apskrityje.	134
28 priedas. Gyventojų skaičius Telšių apskrityje.	135

29 priedas. Imties dydžio nustatymas (pagal V. Dikčių).	.136
30 priedas. Tyrimo geografija ir imties lizdai.	.137
31 priedas. Gyventojų anketa.	.138
32 priedas. Klausimynas savivaldybių darbuotojams, kuruojantiems kaimo plėtrą.	.141
33 priedas. Tyrimo rezultatai.	.143

SAVOKŲ ŽODYNĖLIS

Alternatyvi žemės ūkiui veikla – bet kuri kaimo vietovėje vykdoma veikla, nepriskirtina žemės ūkio veiklai [4].

Apskritis – stambus administracinis teritorijos vienetas [22]. Lietuvos apskritis yra Lietuvos Respublikos teritorijos aukštesnysis administracinis vienetas, kurio valdymą per apskrities viršininką, ministerijas bei kitas Vyriausybės institucijas organizuoja Vyriausybė. Apskrities valdymas yra sudėtinė valstybės valdymo dalis. Apskrities ribas bei centrą nustato ir keičia, pavadinimą jam suteikia ir keičia Lietuvos Respublikos Seimas Vyriausybės teikimu [67].

Kaimas – istoriškai susiklosčiusi gyvenvietė (nuo kelių iki keliasdešimt ir daugiau sodybų), kurios dauguma gyventojų verčiasi žemės ūkiu [138]. Tai gyventojų teritorinė organizacija, nuolatinės žmonių koncentracijos, jų gyvenamosios, gamybinės veiklos, visuomeninio ir asmeninio gyvenimo vieta. Kaimai yra tam tikri kaimo vietovių vienetai, savivaldybės teritorijos neurbanizuota dalis [143].

Kaimo plėtra – kryptingas kaimo raidos procesų planavimas ir strateginių tikslų įgyvendinimas kaimo gyventojų sąlygoms gerinti, kaimo materialiniam ir dvasiniam paveldui saugoti ir turtinti [63]. Tai kaimo vietovių gyventojų gyvenimo kokybės gerinimas, kaimo ūkinės ir socialinės struktūros, taip pat bendruomeninių ryšių tobulinimas siekiant užtikrinti ekonominę ir socialinę sanglaudą, saugoti ir kurti darbo vietas kaimo vietovėse, saugoti ir puoselėti etninę kultūrą, kraštovaizdį bei gamtinę aplinką [49].

Kaimo turizmas – žmonių veikla, apimanti visas kelionių, atostogų ir ekskursijų rūšis, kurios susijusios su kaimo pažinimu ir poilsiu jame [143].

Kaimo verslininkai – alternatyvių, t. y. ne žemės ūkio verslą kaimo vietovėje plėtojantieji verslininkai.

Kaimo vietovė – tai teritorija, kurioje dominuoja natūrali gamtinė aplinka, o gyventojų koncentracija nedidelė [70].

Netradicinė žemės ūkio veikla – kaip neturinti gilių tradicijų, tam tikroje teritorijoje atsiradusi naujovė, tradicinių ištakų neturinti veikla žemės ūkyje, teikianti kaimo gyventojams pagrindines ar papildomas pajamas [59].

Netradiciniai verslai – regionui nebūdingų veiklų plėtojimas atsižvelgiant į vietovės sąlygas ir rinkos poreikius [70].

Regionas – teritorija, turinti tam tikrus bendrus bruožus (ūkinius, geografinius, kultūrinius). Skirtingai nuo miestų, valstybių, šalių ir kt. teritorinių vienetų, kurie turi apibrėžtas ribas, regionas yra apibrėžiamas laisvai. Funkciškai padalinimas į regionus visada yra susijęs su tam tikru tikslu ar pagrindiniu aspektu: lemiantys gali būti gamtiniai-geografiniai, kultūriniai-istoriniai, ekologiniai,

socialiniai ir ekonominiai aspektai arba jų kombinacijos. Taip, pvz., ekonominiai regionai apibrėžiami visų pirma iš socioekonominės perspektyvos, turint tikslą geriau išnaudoti pridėtinės vertės kūrimo potencialą ir kurti darbo vietas [105].

Tradiciniai amatai – specialaus pasirengimo, gebėjimų ir įgūdžių reikalaujančios, iš kartos į kartą perduodamos ūkinės veiklos formos, grindžiamos daugiausia rankų darbu, nesudėtingų įrankių naudojimu, istoriškai susiklosčiusiomis technologijomis (technikomis) bei įprastinėmis vietos žaliavomis ir kuriančios produktus, turinčius autorinio individualumo bruožų [79].

Ūkinė veikla – ūkinių operacijų, ūkinių veiksmų, ūkinių įvykių bei reiškinių visuma. Pagal savo pobūdį gali būti vykdomos ūkinės finansinės operacijos, materialinių išteklių valdymo veikla, ūkio valdymo (administraciniai) veikla. Ją vykdo ūkio subjektai. Ūkinė veikla svarbi tiek mikroekonominė, tiek ir makroekonominė prasme, apimant ir analizuojant tiek atskirus (pvz., namų) ūkius, tiek ir ūkio šaką, pošakį ar visą nacionalinį ūkį, jo reiškinius. Ūkinę veiklą reguliuoja įvairios socialinės normos. Teisės srityje visuomeninius santykius nustato ūkinė teisė (verslo teisė) [131].

Žemės ūkio veikla – veikla, apimanti žemės ūkio produktų gamybą ir apdorojimą, savo pagamintų ir apdorotų žemės ūkio produktų perdirbimą, maisto produktų gamybą ir šių produktų realizavimą, taip pat paslaugų žemės ūkiui teikimą. Žemės ūkio veikla nelaikoma maisto produktų gamyba iš ne savo pagamintų ir apdorotų žemės ūkio produktų ir šių produktų realizavimas [59].

Žemės ūkis – ūkio šaka, apimanti žemės ūkio veiklą [147]. Tai viena iš svarbiausių ir didžiausių materialinės gamybos šakų, skirta tenkinti gyventojų poreikius maisto produktams, pramonei teikti žaliavų. Svarbiausias žemės ūkio ypatumas yra tas, kad gamyba organiškai susijusi su žeme, kaip pagrindinės gamybos priemonės, ir gamtinės aplinkos naudojimu [144].

IVADAS

XX a. pabaigoje – XXI a. pradžioje Lietuvoje vyko intensyvi kaita, lėmusi ūkinės veiklos struktūros pokyčius. Dar ir šiuo metu vyksta dideli globaliniai pokyčiai – visaapimanti ekonomikos restruktūrizacija, spartus technologijų vystymasis, visuomenės perėjimas iš industrinės į postindustrinę, „informacinės visuomenės“ stadiją. Pastarąjį dešimtmetį visoje Europoje, taip pat ir Lietuvoje, vyksta intensyvūs ekonominiai bei socialiniai procesai, stipriai keičiantys tradicinį požiūrį į kaimo vietas, jų funkcijas ir vaidmenį.

Globalizacijos procesas turi kelias varomąsias jėgas – stiprią migraciją, aukštus demografijos rodiklių kitimus, beribę kultūros plėtrą ir pan. Pakitusios technologijos, paskatinusios netradicinių ekonomikos sferų spartų plėtojimą (pirmiausia paslaugų sferos), atvėrė kelią naujoms vartojimo galimybėms ir naują erdvę rinkos santykiams [46].

Kaimo vietovėmis laikomos teritorijos su natūralia gamtine aplinka, nedidele gyventojų koncentracija, savita socialine ir kultūrine infrastruktūra, lemiančią toms vietovėms būdingą gyvenseną, santykius bei regioninę kultūrą [6; 70; 79; 131]. Tokios vietovės sudaro apie 91 procentą Europos Sąjungos (ES) teritorijos, kuriose gyvena daugiau kaip 56 procentai ES gyventojų [146]. Be to, šios vietovės žavi kraštovaizdžio grožiu ir įvairove – kalnais, besidriekiančiais miškais ir laukų platybėmis. Todėl visiškai natūralu, kad jų vystymasis ir darni plėtra yra viena prioritetinių daugelio valstybių politikos sričių, tuo pačiu tai sfera, kuriai reikalingos nemažos investicijos. Į Europos Sąjungos gretas įsiliejant naujoms valstybėms, šis klausimas tampa vis aktualesnis, kadangi kaimiškosios vietovės svarbios ne tik socialiniu, bet ir ekonominiu bei politiniu atžvilgiu. Tačiau Lietuvoje, kaip teigia doc. dr. Jonas Jasaitis [41, p. 41; 42, p. 47] „nusižengiama darnios plėtros principams, sąlygojantiems ekonominių, socialinių ir gamtosauginių reikalavimų vienovę“. Visuomenėje dar vis vyrauja neigiamo pobūdžio asociacijomis besiremiantis kaimo įvaizdis. Jis taip pat nurodo, kad „kaimo „nepatruklumą“ didina tai, kad švietimo, kultūros ir sveikatos apsaugos įstaigų paslaugos darosi vis sunkiau prieinamos“ [40, p. 224].

Lietuvos kaimui didžiuliu iššūkiu tapo įstojimas į Europos Sąjungą. Ekonominiai pertvarkymai Lietuvos kaimiškosiose vietovėse vykdomi laikantis priimtose bendrosios žemės ūkio politikos (BŽŪP) ir integruotos kaimo plėtros principų, iš kurių svarbiausi: ūkinės veiklos įvairovės skatinimas ir gyvenimo kokybės gerinimas. Kaimo plėtra skatinama teikiant paramas iš ES struktūrinių fondų, Lietuvos valstybės biudžeto, savivaldybių bei privačių verslo struktūrų lėšų. Kaip nurodo doc. dr. Raimundas Dužinskas [24, p. 27], „Lietuvai įstojus į ES parama žemės ūkiui išauga, žemės ūkio politika įgauna vis daugiau kaimo plėtros bruožų“.

Žemės ūkio kaip pagrindinės kaimo gyventojų ekonominės veiklos reikšmė Lietuvoje nuolat mažėja. Tiesiogiai su žemės ūkiu susijusi veikla ypač nepatraukli jauniems žmonėms. Jie ieško

kitokių – naujoviškesnių ūkinės veiklos įvairinimo galimybių, nesusijusių tiesiogiai su žemės ūkiu, t. y. žemės plotus užsodina mišku, įveisia sodus, augina dekoratyvinius medelius ir krūmus, prieskoninius augalus, įrengia sporto aikšteles, patalpas šventėms ar trumpalaikiam poilsiui ir pan. Ūkinės veiklos įvairinimas teikia galimybę jaunimui išbandyti naujas užimtumo formas, realizuoti savo žinias, įgūdžius bei likti gyventi esamoje vietovėje. Kaime šalia tradicinės žemės ūkio veiklos turi būti plėtojama ir alternatyvi ūkinė veikla: netradicinė žemdirbystė, etnografiniai amatai ir verslai, kaimo turizmas, aktyvaus laisvalaikio organizavimas, pažintinė tiriamoji ir lavinamoji veikla jaunimui. Taigi vis daugiau kaimo gyventojų įvairina ūkinę veiklą, siekdami susikurti papildomą pajamų šaltinį šalia žemės ūkio ar net pagrindinį pajamų šaltinį. Tačiau kiekviena alternatyvi žemės ūkiui veikla reikalauja tam tikros rizikos. Kaip teigia J. Jasaitis [43, p. 21], „šiuolaikinės visuomenės raidos tendencijos formuoja poreikį plėsti ne tik relaksacinę bei reabilitacinę, bet ir edukacinę kaimiškujų vietovių funkciją“.

Kaip teigia prof. Mečislovas Treinys [129, p. 62], „ypatingas dėmesys turi būti skiriamas ekonomikos diversifikavimui kaimo regionuose, kuriuose ūkininkavimas tampa ne vieninteliu sektoriumi šioje ekonomikos šakoje. Ūkininkų vaidmuo iš esmės keičiasi. Jie tampa ne tik kaip maisto produktų gamintojai, bet ir erdvės, skirtos rekreacijai, kūrėjai, kultūrinio paveldo sergėtojai“. Taigi labai svarbi pagrindinė neurbanizuotų vietovių plėtros strateginė kryptis – jų ekonominės veiklos įvairinimas. Regionai turi ieškoti tinkamų vystymosi alternatyvų.

Kaimo ūkinės veiklos įvairinimo galimybės nuolat nagrinėjamos kaimo bendruomenėms skirtame žurnale „Leader+ Magazine“ [64], kuris leidžiamas įvairiomis ES kalbomis, tarp jų ir lietuviškai. Žurnale pateikiama informacija apie išsivysčiusiose valstybėse (Prancūzija, Vokietija, Škotija ir kt.) ūkinės veiklos diversifikaciją, kurių nemaža dalis yra visiškai nesusijusi su žemės ūkiu. Šia šiuo metu labai aktualia tema tyrimus atlieka ir mūsų šalies mokslininkai iš Lietuvos žemės ūkio universiteto, Lietuvos agrarinės ekonomikos instituto, Vilniaus bei Klaipėdos universitetų. Naujas ekonominės veiklos įvairinimo galimybes kaimo vietovėse taip pat analizuoja 2005 metais Šiaulių universitete įkurtas Kaimo plėtros tyrimų centras, vadovaujamas doc. dr. Jono Jasaičio.

Norint išsiaiškinti perspektyvias, pelną duodančias verslo sritis, būtini kompleksiniai tyrimai. Teigiama, kad reikėtų atgaivinti tradicinius etnografinius amatus, tačiau nėra išsamių išvadų, teigiančių, kurių sričių amatininkų produkcija turėtų paklausą. Taip pat būtini tyrimai, kurie padėtų sukurti viešųjų gėrybių (gražus kraštovaizdis, etnokultūriniai paminklai, švarus oras ir kt.) gausinimo sistemą, išspręstų jų komercinės vertės problemas. Pasigendama šiuolaikiškesnio požiūrio į kaimiškujų objektų pažintinę vertę, jų panaudojimo idėjų. Nenaudojami ir didžiulę istorinę vertę turintys dvarų ansambliai. Plėtojant bei įvairinant kaimiškujų vietovių galimybes turėtų dalyvauti daugelio sričių atstovai: medikai ir psichologai, architektai ir dizaineriai,

gamtosaugininkai, istorikai ir kt. Kaimiškosiose vietovėse turėtų atsirasti sveikatingumo kompleksai, trumpalaikio poilsio namai, vaikų ir paauglių popamokinės veiklos centrai, neįgaliesiems pritaikyti sporto kompleksai ir pan. Pastaruoju metu vis didesnę reikšmę nacionalinėje ekonomikoje įgyja rekreacijos sfera, t. y. žmogaus dvasinių ir fizinių jėgų atgavimo procesas, kurioje ypatingą vietą užima kaimo turizmas. Tai viena labiausiai paplitusių ūkinės veiklos formų. Kaimo turizmo plėtra yra kaip tarp dviejų ugnių: lokals ir globalios plėtros – ką vietiniai gyventojai ir verslininkai norėtų veikti, remdamiesi esamais ištekliais, ir tarp diktuojamų rinkos sąlygų, politikų ir taisyklių bei paramos siūlomos iš išorės. Būtent dėl šių priežasčių reikia suprasti politikos sistemą, kuri įtakoja kaimo plėtrą – apimančią ir kaimo turizmą. Tikėtina, kad Lietuvos kaimas taps vis populiarnesnis kaip poilsio vieta, todėl ir kaimo turizmo verslas bus perspektyvus. Greta kaimo turizmo paslaugų realizacijos rinką turėtų atrasti ir smulkiųjų ūkininkų produktai: naminė duona, dešra, sūris, gira, ekologiškas pienas, vaisiai, daržovės ir kt. Poilsiautojų lankytinose vietose tampa reikalingi amatų centrai, kirpyklos, barai. Netoli miesto esančios kaimo vietovės vis labiau tampa patrauklios miesto gyventojams, todėl jie stengiasi įsigyti čia būstą arba vasarnamį, kur galėtų gražioje ir patogioje erdvėje auginti vaikus ar ramiai poilsiauti.

Siekiant išsiaiškinti ūkinės veiklos įvairinimo galimybes bei kitas aplinkybes, skatinančias ar stabdančias ūkinės veiklos įvairinimą, turi būti atliekami išsamūs socioekonominiai tyrimai. Tyrimų duomenys turėtų padėti išsiaiškinti, ar teisingu keliu einama, formuojant kaimo plėtros politiką, skirstant nacionalinius ir ES išteklius ūkinei veiklai įvairinti. Tik ištyrus ūkinės veiklos įvairinimo sąlygas ir motyvus, galima sukurti ūkinės veiklos įvairinimo paramos sistemas.

Kaimiškosios vietovės turi tapti ne tik patraukliomis gyventi ir dirbti, jose turi būti vykdoma gamtą tausojanti įvairiapusiška ūkinė veikla, kadangi vykstantys pokyčiai reikalauja sisteminio požiūrio į kaimo plėtrą nors vis dar nusižengiama darnios plėtros principams.

Hipotezė: švietėjiškos pažintinės kaimo turizmo krypties sustiprinimas leistų efektyviai plėtoti šią ūkinės veiklos formą, sustiprintų edukacinę kaimiškųjų vietovių funkciją, leistų padidinti kaimo turizmo patrauklumą tiek šio verslo organizatoriams, tiek šios paslaugos naudotojams. O tai leidžia tikėtis ir didesnio turistų srauto ir ženklesnių pajamų. Pažintinė švietėjiškoji veikla prisidėtų prie geresnio ne tik kaimo, bet ir visos valstybės įvaizdžio formavimo tiek savo piliečiams, tiek svečiams.

Darbo objektas: ūkinės veiklos diversifikavimas.

Darbo dalykas: ūkinės veiklos įvairinimo galimybės, plėtojant kaimo turizmo verslą Telšių apskrityje.

Darbo tikslas: išanalizuoti ūkinės veiklos įvairinimo galimybes plėtojant kaimo turizmo verslą Telšių apskrityje.

Darbo uždaviniai:

1. Išanalizavus mokslinę literatūrą, atskleisti kaimo turizmo esmę, išnagrinėti kaimo turizmo raidą Lietuvoje ir kitose Europos Sąjungos valstybėse, šios ūkinės veiklos formas bei jų vaidmenį, įvairinant ekonominę veiklą neurbanizuotose ir pusiau urbanizuotose vietovėse.

2. Išnagrinėti naujas kaimo turizmo plėtros sąlygas, kryptis ir galimybes ES valstybėse, ypač išryškinant edukacinę šios veiklos kryptį: supažindinant su gamtos, istorijos ir kultūros paminklais, iškeliant gamtosaugos reikšmę, švietimo, verslo ir dorovės vienovę.

3. Susisteminus teorinių šaltinių medžiagą bei Lietuvos ir kitų ES valstybių patirtį, įvertinus Telšių apskrities kaimiškųjų vietovių gyventojų nuomonių tyrimo rezultatus, pateikti rekomendacijas, kaip tobulinti kaimo turizmą šioje apskrityje ir šios veiklos administravimo metodiką.

Tyrimo metodai:

1. Mokslinės, teisinės ir statistinės literatūros analizavimas.
2. Anketinė apklausa, atliekant pagrindinį empirinį tyrimą.
3. Interviu.
4. Statistinė duomenų analizė.

Tyrimo rezultatai buvo pristatyti 9-ojoje studentų mokslo darbų konferencijoje „Ekonomikos ir vadybos aktualijos“ straipsnyje „Pažintinio turizmo plėtros galimybės Telšių apskrityje“, vykusioje 2009 m. balandžio mėn. 23 d. Taip pat tarptautinėje mokslinėje konferencijoje „Šiuolaikinio kaimo vizija“ straipsnyje „Kaimo turizmas - pažinimui ir pilietiniam ugdymui“, vykusioje 2009 m. rugsėjo 25 d. bei studentų mokslinėje – praktinėje konferencijoje „Akademino jaunimo siekiai: ekonomikos, vadybos ir technologijų įžvalgos“ straipsnyje „Ūkinės veiklos diversifikacija plėtojant kaimo turizmo verslą“, vykusioje 2010 m. balandžio 16 d.

1. ŠIUOLAIKINIO DAUGIAFUNKCINIO KAIMO PLĖTROS KONCEPCIJA

1.1. Kaimo plėtros samprata ir raida

Pastaruoju metu vis daugiau dėmesio yra skiriama kaimo plėtrai, kadangi tik besiplėtodamas kaimas vystosi ir įgyvendina tikslus. Drąsiai galima teigti, kad plėtra yra pagrindinė kaimo egzistencijos sąlyga. Doc. J. Jasaitis (2006) taip pat teigia, kad „šiuolaikinėje, vis labiau globalizacijos procesų veikiamoje visuomenėje kaimo plėtros procesai iškilo tarp pačių svarbiausių sričių, kuriomis tenka domėtis ne tik žemdirbiams ir gamtosaugininkams, bet ir politikams bei ūkinės veiklos organizatoriams, kultūros ir švietimo specialistams, sveikatos ir socialinės apsaugos darbuotojams. Išspręsti kaimo plėtros problemas įmanoma tik pasitelkus pačių kaimiškųjų vietovių bendruomenių narius“ [40, p. 218]. Taigi kaip matyti, kaimo plėtra privalo domėtis ne tik tiesiogiai su juo susiję asmenys, bet ir įvairių sričių specialistai, be kurių neįmanomi efektyvūs sprendimai, susiję su kaimo plėtra.

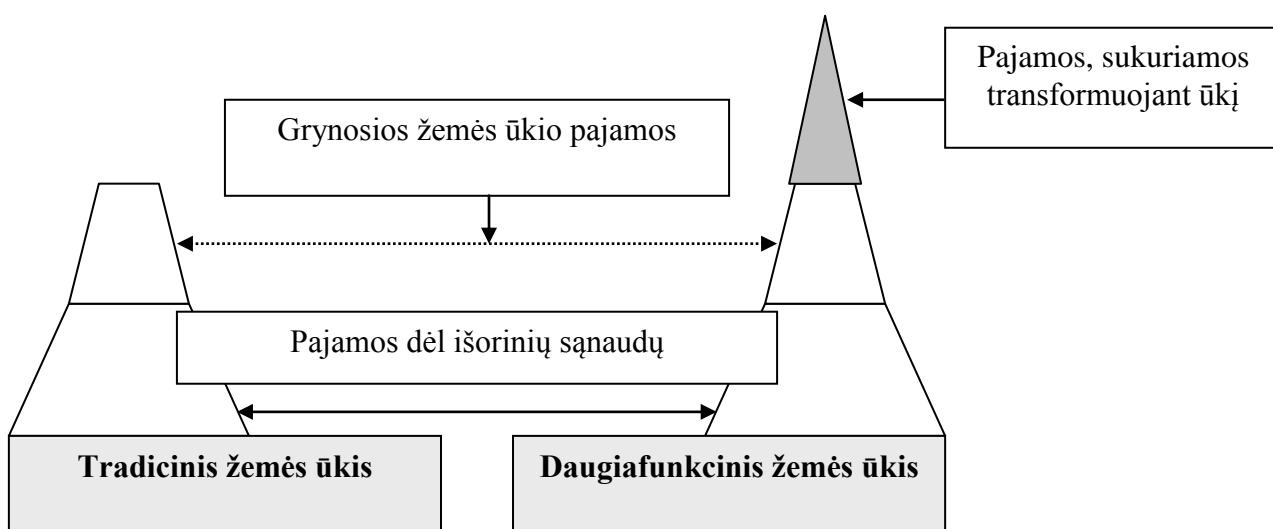
Mokslinėje literatūroje kaimo plėtra siejama su kaimiškųjų vietovių gyventojų gyvenimo kokybės gerinimu, kuris apima kaimo ūkinės ir socialinės struktūros bei bendruomeninių ryšių tobulinimą. Tuo pačiu tai ekonominės bei socialinės sanglaudos užtikrinimo galimybė, darbo vietų kaimo vietovėse kūrimas ir saugojimas, kraštovaizdžio, gamtinės aplinkos bei etninės kultūros puoselėjimas. J. Jasaitis (2006) savo moksliniuose straipsniuose nurodo, kad „šiuolaikinė kaimo plėtros samprata reiškia, kad šios vietovės turi tapti žymiai patogesnėmis gyventi, dirbti ir ugdyti augančią kartą“ [40, p. 218] bei išskiria kaimo plėtros politikos uždavinius:

- 1) ūkinės veiklos įvairinimas ir naujų darbo vietų kūrimas;
- 2) kaimo infrastruktūros pertvarkymas, atsižvelgiant į didėjantį gyventojų, kurie neužsiima žemės ūkio veikla, skaičių ir jų specifinius poreikius;
- 3) kaimo gyventojų pilietinio aktyvumo ir atsakomybės ugdymas;
- 4) gamtos apsaugos reikalavimų laikymasis ir kraštovaizdžio puoselėjimas;
- 5) kaimo kultūrinio savitumo, jo etnografinio ir dorovinio paveldo išsaugojimas bei puoselėjimas [40, p. 221].

Doc. dr. Vilma Atkočiūnienė (2004) kaimo plėtrą apibūdina kaip fizinių, technologinių, ekonominių, sociokultūrinių ir institucinių sąveikos galutinį rezultatą. „Kaip *fenomenas* kaimo plėtra yra įvairių fizinių, technologinių, ekonominių, sociokultūrinių ir institucinių veiksmų sąveikos galutinis rezultatas. Kaip *strategija* kaimo plėtra yra sukurta pagerinti ekonominę ir socialinę gerovę kaimo žmonėms. Kaip *disciplina* – tai tarpdiscipliniškumas gamtos, technologinių (žemės ūkio), socialinių, psichologijos, inžinerijos, humanitarinių ir politikos mokslų“ [48]. Kaimo plėtra turi būti įtraukta į visas vykdomas šakines, funkcines bei regionines plėtros strategijas ir

programas. Taip pat šis klausimas turi tapti ir Europos Sąjungos bei kitų tarptautinių organizacijų programų sudėtine dalimi. Konkrečių kaimo teritorijų plėtros projektai ir veiksmai turi apimti žmoniškųjų išteklių, žemės ūkio, smulkaus ir vidutinio verslo, kaimo viešųjų ir privačių paslaugų plėtrą, gamtinių ir kultūrinių išteklių panaudojimo įvairinimą. Kaimo plėtros procesas turi būti tolydus, dinamiškas ir subalansuotas bei apimti gana ilgą laikotarpį.

Kaimo vietovių plėtrą skatina tarpusavyje vykstantys teigiami kiekybiniai, kokybiniai bei infrastruktūros pokyčiai. Vyraujantis tradicinis ūkis gali būti transformuojamas kiekybine linkme, t. y. diversifikuojant ekonominę veiklą ir (arba) pradedant plėtoti kitą naują veiklą, nesusijusią su prekinių vertybių gamyba – kaimo turizmą, alternatyviosios energijos gamybą ir kt., saugant gamtinius išteklius ar tvarkant kraštovaizdį, tokiu būdu gaunant pajamas iš skirtingos veiklos (žr. 1 pav.).

1 pav. Tradicinio ir daugiafunkcinio žemės ūkio santykis kaimo plėtroje

Šaltinis: Lazarevaitė, L., Raupelienė, A., Perkumienė, D. (2006). Šiuolaikinių kaimo plėtros idėjų pritaikymas Lietuvoje. *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos*. Mokslo straipsnių rinkinys. 1(6). Kaunas: Lietuvos žemės ūkio universitetas, p. 121.

Kaip teigia Laura Lazarevaitė ir kt. (2006) „Belgijoje, Nyderlanduose ir kt. ES šalyse konvencinio ūkio transformavimas kiekybine, kokybine bei infrastruktūrine linkme laikomas perėjimu į daugiafunkcinį žemės ūkį, nes, be gaminamų privataus vartojimo vertybių (maisto ir pluošto žaliavos, perdirbamų produktų) kuriamos viešojo (visuomeninio) vartojimo vertybės: švarus oras, vanduo, saugoma biota ir genetinės medžiagos įvairovė, formuojamas ir saugomas kultūrinis kraštovaizdis, o ūkio tikslai ir funkcijos yra tarpusavyje susijusios, akivaizdus jų tapatumas“ [63, p. 120]. Transformuojant tradicinius ūkius siekiama užtikrinti pragyvenimą kaimiškųjų vietovių žmonėms, kelti jų gyvenimo kokybę, padaryti teritorijas patrauklias tarptautiniam turizmui, užsienio investicijoms ir kt.

V. Atkočiūnienė (2006) kaimo plėtrą nurodo kaip nesibaigiantį procesą, susijusį su taip pat teigiamais kiekybiniais ir kokybiniais pokyčiais kaimo teritorinėje sistemoje ir išskiria šiuolaikinės kaimo plėtros bruožus:

- 1) Naujoji kaimo plėtros paradigma apima valstybės ir rinkos sąlygojamą plėtrą.
- 2) Išsivysčiusių šalių kaimo plėtros procesai skiriasi nuo šių procesų besivystančiose šalyse.
- 3) Kaimo plėtros misija yra įtraukti įgalinant kaimo žmones aktyviai dalyvauti procese.

4) Trūksta konsensuso apie tai kiek viešoji intervencija iššaukiant struktūrinius pokyčius duoda teigiamos įtakos, mažinant kaimo ekonomikos nestabilumą ir ar individai pasiekia savo pagrindinius tikslus sukuriant jiems dirbtines augimo sąlygas.

5) Struktūrinius pokyčius iššaukiančios kaimo plėtros programos nepaliečia skurdaus kaimo gyvenimo, nes skurdas egzistuoja atskirai nuo oficialiai pripažintos ekonomikos.

6) Skurdūs ūkininkai mažai naudojami formaliais kreditais, žemės ūkio produkciją dažnai parduodami privačiai turguose, o subsidijuojamos prekės nepasiekia skurstančiųjų ir t. t.

Kaimo plėtros koncepcija yra viena iš viešojo sektoriaus valdymo koncepcijų. Ja siekiama žemės ūkio ir kaimo plėtros politikos valdymo, kaimo plėtros veikėjų veiklos valdymo ir veiklos keitimo. Kaimo integruotos plėtros koncepcija siekiama optimalaus vertikalios ir horizontalios kaimo sistemos elementų integracijos suderinimo, t. y. balanso tarp vertikalių ir horizontalių kaimo plėtros dimensijų išlaikymo. Koordinavimo ir integravimo pasiekiami kaip platesnės koncepcijos principų derinio ir išskaidytos tiesioginės atsakomybės. Integracija turi būti pasiekta horizontaliuoju lygiu (stimuliuoti energetinį socialinio, ekologinio ir ekonominio balanso efektą) ir vertikaliuoju tarp visų Europos Sąjungos valstybių narių, regiono ir vietinės valdžios, siekiant glaudesnių politinių veiksmų ir norint išvengti skirtingų lygių politikos bei sprendimų prieštaravimų [11]. Pagrindiniai darnios plėtros tikslai: saugoti privačią nuosavybę, taupiai naudoti žemės plotus ir gamtos išteklius, saugoti gamtą bei kultūros paveldą, siekiant išlaikyti jų savitumą, integruoti ir koordinuoti aprūpinimą infrastruktūra, subalansuoti aptarnavimo sistemą, kad būtų patenkinti gyvenimo kokybės reikalavimai, gyventojus aprūpinti būtina infrastruktūra, mažinti gyvenimo lygio skirtumus tarp regionų, derinti įvairių sektorių veiklą ir kt. [108, p. 232-233].

Taigi naujų kaimo plėtros galimybių atskleidimas reikalauja specifinių žinių, todėl atsiranda poreikis glaudžiam mokslininkų ir vietos gyventojų bendradarbiavimui. Kaimiškosiose vietovėse būtini esminiai pertvarkymai, kurie turi būti atliekami palaipsniui.

Lietuvoje naujausias kaimo plėtros idėjas neretai bandoma suabsoliutinti, ieškant vienintelio sprendimo būdo, kurio nėra, kadangi kaimo plėtra apima įvairias idėjas, skatinančias kuo plačiau ir geriau pažinti kaimo sistemą, išvelgti kaimo plėtros tendencijas. Perėjimas nuo tradicinio prie daugiafunkcinio žemės ūkio Vakarų Europos šalims leido pasiekti šiuos rezultatus:

1. *Ekonominius* – pridėtinės vertės sukūrimas ir pajamų garantavimas pagal schemą, kai sujungus abu pajamų gavimo šaltinius išryškėja daugiafunkcinio žemės ūkio pranašumai lyginant su tradiciniu.

2. *Socialinius* – socialinis stabilumas, kuris yra labai svarbus stiprinant socialinius santykius. Mobilizuojant darbo išteklius ūkyje ne tik užtikrinamas šeimos narių užimtumas, skatinama žinių ir mokslo plėtra, įgyjama patirties bei didėja žmonių motyvacija.

3. *Aplinkosauginius* – neigiamo poveikio aplinkai sumažinimas, dirvožemio gyvybingumo užtikrinimas, landšafto formų, biologinės įvairovės išsaugojimas, gyvulių gerovės užtikrinimas.

4. *Mentalinius* – senųjų, tarp jų gamybos, tradicijų išsaugojimas [63, p. 121].

Vakarų Europos šalyse pasitvirtinęs daugiafunkcinis žemės ūkis šiandien yra laikomas ES kaimo plėtros modeliu. Lietuvai būtų naudinga perimti kaimo plėtros pagrindinius principus, paliekant galimybę alternatyvioms kaimo plėtros idėjoms.

Lietuvos žemės ūkiui ir kaimo plėtrai skiriama ES struktūrinių fondų parama. Sudaryta Lietuvos kaimo plėtros 2007-2013 m. programą (KPP), kurios tikslas - kurti konkurencingą ūkį. ES struktūrinių fondų parama 2004-2006 m. buvo teikiama siekiant pagerinti ūkių struktūrą, pajavairinti žemės ūkio veiklą, modernizuoti įmones, sudaryti sąlygas kaimo vietovių plėtrai, skatinti ES kokybės standartus atitinkančią gamybą ir ūkininkavimo metodus, padedančius lietuviškai produkcijai konkuruoti Europos Sąjungos rinkoje [96]. ES struktūrinių fondų parama 2004-2006 m. davė akivaizdžių rezultatų ne tik tiesioginėmis investicijomis, skirtomis ūkiams ir įmonėms modernizuoti, bet ir kuriant naują bendruomeninį mąstymą bei veiklą, kaip svarbiausią prielaidą gyvenimo kokybei kaime gerinti. Padedant visų ministerijai priklausančių institucijų, socialinių partnerių, mokslo įstaigų, sugebėta įrodyti, kad žemės ir maisto ūkis yra pažangus, konkurencingas, gyvybingas, gebantis pasinaudoti visomis ES narystės teikiamomis finansinėmis ir kitomis galimybėmis. Per 2007-2013 m. parama kaimui sudarys apie 16 mlrd. Lt - iš viso pagal KPP priemones Lietuvai septynerių metų laikotarpiui skirta apie 8 mlrd. Lt, o dar antra tiek šalies žemdirbiai gaus tiesioginių išmokų [96]. 2007-2013 m. paramos galimybėmis galės pasinaudoti ne tik stambieji ūkio subjektai (kaip dažniausiai būdavo iki šiol), bet gerokai pagausėjo paramos priemonių, kuriomis gali pasinaudoti visi šalies žemės ir maisto sektoriaus ūkio subjektai. Sudarytos palankios galimybės pasinaudoti parama ir smulkiesiems bei vidutiniams ūkininkams, taip pat ir tiems, kurie jau supranta, jog ateities kaimas remsis ne vien tik žemės ūkiu. Kaime galima kurti alternatyvius verslus, plėtoti kulinarijos paveldą, kaimo turizmą, įvairias paslaugas (plačiau žr. 1.3., 3.1., 3.2. ir 4.4. skyriuose).

Kaimo plėtrai skirta programa Leader, skatinanti vietos iniciatyvas ir įvairių kaimo plėtros dalyvių partnerystę [78]. Programa siekiama padėti kaimo gyventojams kelti jų gyvenamosios

vietovės gyvenimo kokybę bei ekonominę gerovę, įgyvendinant integruotas kaimo plėtros strategijas, parengtas vadovaujantis teritorijos vientisumo principu. *Programos uždaviniai*:

1. skatinti vietos iniciatyvas ir partnerystę, įtraukiant bendruomenės, verslo ir vietos valdžios atstovus;

2. telkti kaimo gyventojus ir ugdyti jų gebėjimus veikti kartu;

3. rengti integruotas vietos plėtros strategijas ir organizuoti jų įgyvendinimą naujais būdais ir metodais tikslingai naudojant vietos išteklius ir viešąją paramą [78] (plačiau žr. 1 priede).

Kaimo plėtros ir verslo konsultantų asociacijos prezidentas doc. dr. Donatas Stanikūnas pažymi, kad „valstybės misija kaimo raidos srityje yra užtikrinti subalansuotą plėtrą, kurti palankią teisinę, ekonominę, institucinę aplinką efektyviems ūkininkų ūkiams, žemės ūkio bendrovėms ir kitoms kaimo verslo įmonėms sėkmingai veikti konkurencinėje rinkoje, užsidirbti lėšų pragyvenimui ir verslo plėtrai“ [114]. Jo nuomone, norint, kad reformos kaime spartėtų, svarbu suvokti, kad žemės ūkis yra stipriai integruotas į krašto ekonominį ir socialinį gyvenimą. Be to, žemės ūkis Lietuvoje, kaip ir ES bei daugelyje pasaulio valstybių, yra ir toliau liks valstybės remiama ūkio šaka. Tai lemia nuo žmonių valios nepriklausantys veiksniai. Anot autoriaus, pirmiausia žemdirbiams sunku reguliuoti gamybą dėl gamtinių sąlygų įtakos bei ilgo gamybos ciklo. Taip pat žemės ūkio produkcija dažnai yra parduodama perteklinėje, t. y. konkurencingesnėje, rinkoje. Be to, didelė gamybos išlaidų dalis žemės ūkyje yra pastovi, kuri nesumažėja smukus gamybos lygiui. Kapitalo apyvarta šioje šakoje yra lėta, o investicijų poreikis - didelis. Dažnai būna itin keblu, o kartais net neįmanoma, vieną gamybos šaką, pavyzdžiui, grūdų ūkį, perorientuoti į pieno ūkį. Be to, kaimas dar vykdo nepaprastai svarbias gamtosaugines, rekreacines ir etnokultūrines funkcijas. Todėl, kaip teigia D. Stanikūnas, tik suvokus daugiafaktorinę žemės ūkio reikšmę ir svarbą, galima tikėtis spartesnės reformų eigos, sėkmingos šio sektoriaus integracijos į krašto ekonomiką [115].

Pereinant iš informacinės į žinių visuomenę, svarbu tampa ne tiek kaupti informaciją apie kaimo raidos procesus, tačiau gebėti atsirinkti rodiklius, galinčius padėti atsirinkti atsiveriančias galimybes, kurios svarbios ne tik atskiriems regionams, bet ir valstybei. Žinių visuomenėje didėja visuomenės dėmesys gamtai. Kaip pažymi J. Jasaitis ir S. Šurkuvienė (2006) žinių visuomenėje „didėja dėmesys gamtai, vis geriau suvokiama, kokius nuostolius atneša visuomenės atitolimas nuo gamtos, kuri sąlygoja gyvenimas industrinėje aplinkoje“ [44]. Stengiamasi kuo daugiau išsaugoti kraštovaizdžius, etnografinį savitumą ir pan. Tačiau vis dar jaučiamas visuomenės abejingumas, kadangi kraštovaizdžio, kultūros paveldo išsaugojimu šiuo metu domisi tik maža dalis inteligentų. Visuomenėje vis dar nesuformuota vertybių sistema. Taip pat daugiau dėmesio turėtų būti skiriama ir mus supančios aplinkos, gamtos pažinimui, ypač tai naudinga būtų jaunimui, vis mažiau pažįstančiam savo kraštą, nesugebančiam suvokti žmogaus ir gamtos vienvės, o visą dėmesį atiduodančiam virtualiam pasauliui. Be to, viešojo sektoriaus institucijos privalo keisti savo požiūrį

į šviečiamąjį, ugdomąjį ir pažintinį turizmą, kadangi dabar jis nėra nei planuojamas, nei skatinamas, nei numatomos jam paramos. Tokio abejingumo pasekmės akivaizdžios – visuomenei rūksta edukacinio pasirengimo, laisvalaikis skiriamas primityviausių fizinių poreikių patenkinimui, tuo tarpu visiškai pamirštant apie dvasinius.

Kaip nurodo Vilma Škadauskienė (2007) pastaruoju metu žemės ūkį vis labiau imta sieti su naujomis veiklomis kaime, naujais santykiais tarp žemės ūkio ir kitų kaimo verslų bei veiklų. Pradedama vis labiau vertinti kitas kaimo veiklas, susijusias su gamtos išteklių naudojimu, t. y. miškininkyste, žvejyba, medžiokle, kaimo turizmu bei kaimo amatais. Ateityje kaimas bus vertinamas kaip visuotinė šalies infrastruktūra. Dominuos turizmas, rekreacija, rezidencinė gyvenamoji vietovė, grynas oras, gražus kraštovaizdis, pagamintų specifinių maisto ir amatų dirbinių pirkimas ir kt. [122] (plačiau žr. 2priede).

Apibendrinimui būtų galima pasakyti, kad sparčiai modernėjantis žemės ūkis reikalauja radikalių permainų ir požiūrio į kaimą keitimo, t. y. kad tai nėra vien tik žemesnės gamybos ir buities kultūros. Kaimo plėtros koncepcija tampa viena iš viešojo sektoriaus valdymo koncepcijų, kuria siekiama žemės ūkio ir kaimo plėtros politikos valdymo, kaimo plėtros veikėjų veiklos valdymo bei veiklos keitimo. Be to, Lietuvai reikėtų atkreipti dėmesį į kaimiškųjų vietovių plėtros europinį kontekstą, kur anksčiau kaimiškos vietovės buvo linkusios specializuotis, o dabar stengiamasi, kad jos išnaudotų diversifikacijos teikiamas galimybes.

1.2. Europinis kaimo plėtros modelis

1997 m. Liuksemburge vykusio ES Taryba apibrėžė Europos žemės ūkio modelio sampratą. Pagal šią sampratą europietiškas žemės ūkis, kaip ekonomikos sektorius, kad galėtų geriau atlaikyti vidaus ir išorės konkurenciją, turi būti daugiafunkcinis, visapusiškas, tvarus, konkurencingas ir apimantis visą ES teritoriją įskaitant ir specifinių problemų turinčius regionus [26].

Žemės ūkio ministerija kartu su kitomis valstybės institucijomis ir socialiniais partneriais, rengdama Lietuvos kaimo plėtros 2007-2013 metų programą (KPP), laikėsi Europos žemės ūkio modelio (EŽŪM) sampratos. Lietuvos kaimo plėtros 2007-2013 m. programa yra Europos žemės ūkio modelio atitikmuo. Kaip teigia žemės ūkio ministerijos sekretorė Dalia Miniataitė (2008) „Europietiškas žemės ūkis, kaip ekonomikos sektorius, yra daugiafunkcinis, jam būdinga daugiasektorinė kaimo plėtra, palaikanti kaimą gyvą ir gyvybingą. EŽŪM yra tvarus, konkurencingas, apimantis visą ES teritoriją, įskaitant ir specifinių problemų turinčius regionus. Modelio pagrindas - pusiausvyra tarp ekonominių, socialinių ir aplinkosaugos vertybių. Tokios pusiausvyros būtinumas ir lemia kaimo vietovių daugiafunkciškumą. Tai reiškia, kad kaimo gyventojai verčiasi maisto, pašarų, pluošto, energijos ar jų žaliavų gamyba, už visa tai gaudami

atlyginimą pagal rinkos pasiūlos ir paklausos dėsnius. Tačiau žemės ūkis, miškai, vandenys - visa kaimo vietovė teikia daug kitų, neprekinijų vertybių. Tai švarus vanduo ir oras (šių išteklių kokybės palaikymas ir gerinimas), biologinės įvairovės išsaugojimas, kultūrinio kraštovaizdžio palaikymas ir atkūrimas, teritorijos valymas nuo atliekų, materialaus ir nematerialaus kultūrinio etnopaveldo rinkimas, saugojimas, atnaujinimas, eksponavimas natūralioje aplinkoje, pritaikymas naujai paskirčiai“ [50]. Minėtos vertybės atlieka svarbią infrastruktūrinių paslaugų funkciją, kuria naudojasi ne tik kaimo, bet visos šalies gyventojai bei užsienio turistai.

A. Poviliūnas (2008) pažymi, kad „pagal europinį modelį žemės ūkis – tai modernus ir konkurencingas sektorius, galintis užimti vyraujančią poziciją pasaulinėje rinkoje ir išsaugantis ES gamintojų gyvenimo standartus ir pajamas“ [101, p. 308]. Taip pat tai efektyvus sektorius, tiekiantis kokybiškus ir paklausius produktus bei tarnaujantis kaimo bendruomenėms, palaikantis bendruomenių tradicijas. Tuo pačiu garantuojantis kaimiškųjų vietovių gyvenamosios, darbo ir gamtos erdvės išlikimą.

Europos Sąjungos Bendroji žemės ūkio politika (BŽŪP), jos principai ir taikymas nuolat yra ekspertų, specialistų, politikų akiratyje. Ne tik todėl, kad šiai sričiai skiriama didžioji dalis (bet nebe didžiausia!) ES finansavimo, bet ir dėl to, kad europinis žemės ūkio modelis galėtų prisitaikyti prie pasaulinių tendencijų, gebėtų reaguoti į rinkos pokyčius, pasiūlą ir paklausą ar net į klimato kaitą, pažymi ES reikalų ir tarptautinių ryšių departamento direktorius Laimonas Čiakas [26].

ES žemės ūkio ministrai 2003 metais, susirinkę Zalcburge, priėmė „Kaimo plėtros politikos principus nuo 2007m.“. Šie principai yra ir dar bus derinami tiek atskirose šalyse, tiek tarp šalių, tačiau jie jau akivaizdžiai rodo naujas gaires ES kaimui. Pagrindinės ES naujų gairių kaimui nuostatos: gyvybingo kaimo išlaikymas, kaimo vietovių skirtumų išlaikymas, pagrindinis tikslas – aplinką tausojantis ir sveiką maistą gaminantis konkurencingas ūkis, turi būti vadovaujamas „iš apačios į viršų“ principu, būtina žymiai supaprastinti kaimo plėtros programavimą, finansavimą ir kontrolę ir t. t. [68].

Europos Sąjungoje į kaimą žiūrima daug plačiau, kaip į vietą gyvenimui, tam tikrą gyvenimo būdą, yra akcentuojami regioniniai ypatumai ir jų turtinga įvairovė, labai svarbi yra aplinkosauga. Kaimas tampa ta vieta, kur lengviausia puoselėti žmonių bendruomeninius santykius.

Žemės ūkio gamyba kreipiama nuo prekinės produkcijos didinimo ir jos eksporto į kitas šalis, link sveiko maisto gamybos, aplinkosaugos, regioninių, specifinių maisto produktų rėmimo. Bene vienintelė sritis, kur prekinės produkcijos apimtys gali augti neribotai – tai biokuro ir biodegalų gamyba.

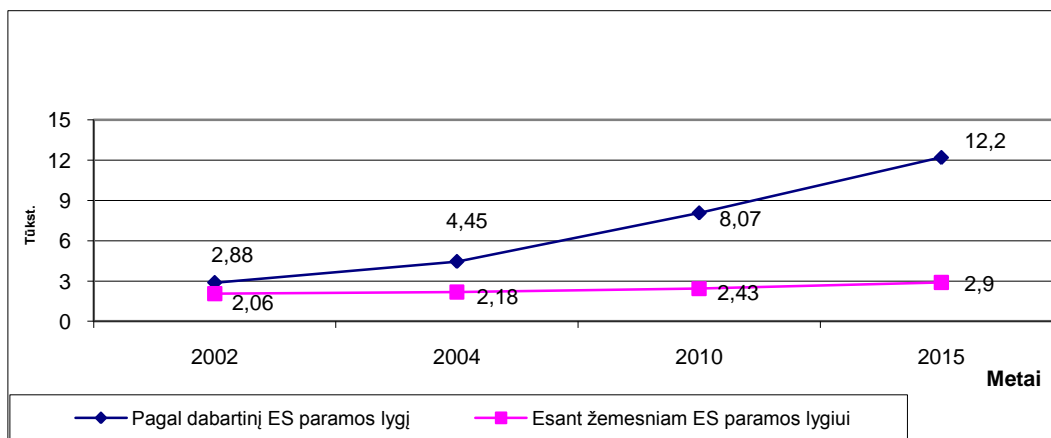
Europos Sąjungos (ES) Kaimo plėtros komitetas, kurį sudaro visų 27 šalių atstovai, pritarė Lietuvos pateiktam kaimo plėtros planui. Plane numatytiems projektams, skirtiems užimtumui kaimo vietovėse didinti, infrastruktūrai gerinti, Lietuva iki 2013 m. planuoja išleisti daugiau nei 2

mlrd. eurų. 77 proc. šios sumos padengs Europos Žemės ūkio fondas kaimo plėtrai. ES ekspertai konstatuoja, jog Lietuvoje apie trečdalį gyventojų gyvena kaimo vietovėse. Nors žemės ūkis Lietuvos bendrajame vidaus produkte tesudaro 5 proc., žemės ūkyje tiesiogiai dirba net apie 16 proc. visų dirbančių gyventojų, tuo metu ES vidurkis – tik 5 proc. Lietuvoje labai daug apleistos žemės – 500 tūkst. hektarų arba beveik penktadalis žemės ūkio naudmenų, net 60 proc. kelių vis dar yra žvyrkeliai, tik trečdalyje namų valdų yra kanalizacija. Menkas išsilavinimo lygis – tik kiek daugiau nei ketvirtadalis kaimo gyventojų turi vidurinį ar aukštąjį išsilavinimą. Lietuva kaimo plėtros programoje daugiausiai lėšų ketina skirti jauniems ūkininkams įsikurti, remti ankstyvą pasitraukimą iš žemės ūkio gamybos, pusiau natūrinių ūkių pertvarkymą. Taip pat numatoma remti perdirbimo ir rinkodaros veiklą, miškininkystę bei ekologinę žemdirbystę [27]. Kaip nurodo J. Jasaitis (2006) „viena iš išskirtinių šio modelio ypatybių yra jo plėtotė nedideliuose šeimos ūkiuose, turinčiuose ilgą privačios nuosavybės raidos istoriją“ [40, p. 222]. Jis taip pat teigia, kad šiam modeliui būdingas dėmesys kaimo paveldui. Autoriaus nuomone „Lietuva, 2004 m. tapusi ES nare, privalo vadovautis šioje bendrijoje priimtu europiniu žemės ūkio modeliu, atnaujinti savo agrotechninį potencialą ir atitinkamai patobulinti šio sektoriaus darbuotojų profesinį pasirengimą. Sparčiai modernėjantis žemės ūkis reikalauja radikaliai keisti požiūrį į žemdirbiškas profesijas {...} būtina atsisakyti iki šiol vis dar labai paplitusios nuostatos, esą kaime „tradiciškai“ išsiverčiama su mažesniu išsilavinimu ir toleruojama žemesnė gamybos ir buities kultūra, o žemas darbo našumas esąs beveik neatskiriamas kaimo žmogaus veiklos rodiklis“. Tokios vyravusios nuostatos nebeatitinka realybės, kadangi pereinant į žinių visuomenę nuolat yra skatinama tobulėti, įgyti naujų žinių ir gebėjimų, o išvystyta infrastruktūra leidžia kaimiškujų vietovių gyventojams ne tik naudotis internetu ryšiu ir kitais informacinių ir ryšių technologijų privalumais, bet ir perkelti savo darbo vietą arčiau namų, kadangi nemažai yra profesijų, kur dirbti galima ir namų sąlygomis. Kaime žemesnio išsilavinimo taip pat nebepakanka, o ir žmonės siekia tobulėti, kadangi kuriamos naujos darbo vietos reikalauja tam tikro išsilavinimo, gebėjimų ir ne tik teorinių, bet ir praktinių žinių. Netoli miestų esančios vietovės tampa vis patrauklesnės miesto gyventojams, kurie dažniausiai gyvena kaime, o dirba mieste. Lietuvos kaimas su natūralia gamta, patraukliomis rekreacinėmis zonomis ir išplėtotu kaimo turizmu tampa vis populiariesnis ir kaip poilsio vieta.

1.3. Alternatyvios žemės ūkiui veiklos perspektyvos

2007-2013 m. Kaimo plėtros programos (KPP) trečioji paramos kryptis „Gyvenimo kokybė kaime ir ekonomikos įvairinimas“ numato didinti gyventojų užimtumą jų gyvenamosiose vietose, gerinti kaimo infrastruktūrą. Paramą skiriant pasitraukiantiems iš intensyvios žemės ūkio veiklos, itin didelis dėmesys bus sutelktas kaimo gyventojų užimtumui didinti pereinant prie ne žemės ūkio

veiklos: alternatyvios žemės ūkio veiklos, ne žemės ūkio veiklos ir amatų plėtros. Pastarosioms veikloms per 2007-2013 m. ES numato skirti 81 mln. eurų, o verslo kūrimui ir plėtrai kaime - 108 mln. eurų. [76]. III paramos krypties priemonių bendrasis tikslas - gerinti gyvenimo kokybę ir didinti gyventojų užimtumą kaimo vietovėse. Šios krypties priemonėse „Perėjimas prie ne žemės ūkio veiklos“ ir „Parama verslo kūrimui ir plėtrai“ prioritetas skiriamas projektams, įgyvendinamiems mažiau palankiose ūkininkauti vietovėse arba probleminiuose regionuose. Nuolat bus ugdomas kaimo gyventojų verslumas, skatinant juos persiorientuoti į alternatyvias žemės ūkiui veiklas, siekti aukštesnės kaimo turizmo paslaugų kokybės ir įvairovės, prisidėti prie kultūros paveldo puoselėjimo, didinti kaimo vietovių patrauklumą, ugdyti bendruomeniškumą ir gyventojų iniciatyvumą [96]. Alternatyvia žemės ūkio veikla pripažįstama ne tik kaimo turizmas, paslaugų sfera, miško verslas, bet ir vaistinių bei prieskoninių augalų auginimas ir rinkimas, kailinių žvėrelių auginimas, grybų verslas, bitininkystė, retų paukščių veisimas ir laikymas, sraigių auginimas, šilauogių, žilvičių auginimas. Minėtos veiklos patrauklios ne vienam ūkininkui, tačiau jų vystymą stabdo arba per mažos galimos gamybos apimtys, arba gan didelės investicijos siekiant išplėsti gamybą. Spręsti šias problemas turėtų padėti ne tik teikiama ES finansinė parama, bet ir smulkesniųjų ūkininkų kooperacija [76].

2 pav. Darbuotojų skaičius netradiciniame žemės ūkyje 2002–2015 m.

Šaltinis: Vasiliauskienė, V. ir kt. (2006). Kaimo ir žemės ūkio plėtotės strategija. Prieiga per internetą: <http://www.ukmin.lt/lt/strategija/doc/9.%20kaimo%20ir%20zemės%20ūkio%20plėtotės%20strategija.doc>.

Kaip numatyta kaimo ir žemės ūkio plėtotės strategijoje, 2002–2015 m. bus sukurta apie 10 tūkst. naujų darbo vietų netradiciniame žemės ūkyje ir apie 23 tūkst. alternatyvioje veikloje; apie pusė jų mažiau palankiose ūkininkauti vietovėse (žr. 2 pav.). taip pat bus keičiama žemės naudojimo paskirtis, ji bus apsodinama mišku, panaudojama rekreacijai, įrengiami techninės infrastruktūros objektai [133]. Siekiant sukurti palankią aplinką kaimo žmonių užimtumo ir pajamų didėjimui, bus plėtojama netradicinės žemės ūkio produkcijos gamyba, teikiamos turizmo ir kitos paslaugos. Netradicinės žemės ūkio produkcijos gamybos ir alternatyvios veiklos plėtotę užtikrins

investicinė parama. Tai skatins kaimo gyventojus imtis netradicinės ar alternatyvios veiklos. Didės gamyba, daugiau bus teikiama paslaugų, didės darbuotojų pajamos, jų užimtumas. Numatoma plėtoti vaistinių ir prieskoninių augalų, grybų auginimą ir didesnę pridėtinę vertę teikiančių produktų perdirbimą. Siekiant įvairinti ekonominę veiklą ir kurti naujas darbo vietas kaime, numatyta modernizuoti turistų apgyvendinimui skirtos vietos ir sukurti sąlygas aktyviam poilsiui.

Pasak Žemės ūkio ministerijos Kaimo plėtros departamento direktorės Jurgitos Stakėnienės [76], yra labai svarbu tinkamai atlikti Lietuvos kaimo plėtros 2007-2013 metų programos priemonių viešinimą, kad kuo daugiau potencialių pareiškėjų turėtų galimybes susipažinti su paramos gavimo sąlygomis, jos naudojimo tvarka. Svarbu informuoti visą šalies visuomenę apie teikiamą paramą žemės ūkiui ir kaimo plėtrai.

2. KAIMO PLĖTROS TOLYGUMO VERTINIMAS

2.1. Demografinė situacija

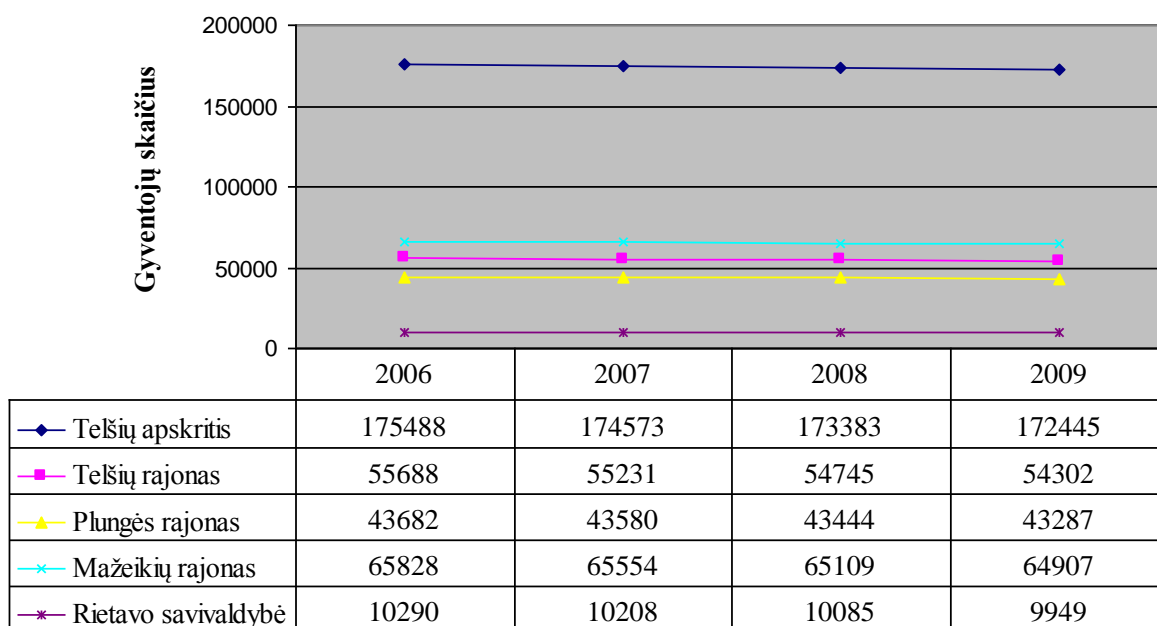
Visuomenės socialinė ekonominė ir demografinių procesų raida yra glaudžiai susijusios. Demografinė raida labai priklauso nuo šalies socialinio ekonominio išsivystymo lygio, plėtros tempų, tolygumo. Savo ruožtu demografinių procesų pokyčiai daro įtaką visuomenės socialinei ekonominei raidai. Visos valstybės susiduria su dideliais demografiniais, taip pat socialiniais ir ekonominiais pokyčiais. Dėl demografinių pokyčių valstybės susiduria su sudėtingomis tarpusavyje susijusiomis problemomis [30]. Demografinę situaciją Lietuvoje stipriai įtakoja dvi tendencijos: emigracija ir visuomenės senėjimas (žr. 3 priede). Kaimo gyventojų depopuliacija prasidėjo prieš Lietuvai tampa ES nare [94] ir išlieka iki šiol. Remiantis įvairiais šaltiniais, į Vakarų per nepriklausomybės metus iš Lietuvos emigravo apie 350 tūkst. lietuvių. Tačiau šis skaičius gali būti ir didesnis, nes ne kiekvienas deklaruoja savo išvykimą. Kaip nurodo Darbo ir socialinių tyrimų instituto doc. dr. Boguslavas Gruževskis (2006) migracijos pasekmės yra ne tik neigiamos, bet ir teigiamos [36] (žr. 4 priede).

Sprendimas migruoti ar nemigruoti – sąmoningas tikslingas pasirinkimas, kurio tikslas yra keisti mažiau patenkinamą būklę į geresnę (žr. 5 priede). Pastaraisiais metais daug žmonių emigravo į labiau išsivysčiusias ir savo darbo rinkas atvėrusias ES šalis nares, o pačių Lietuvos gyventojų nuolat mažėja. Demografinė situacija sparčiau blogėja kaime. Gyventojų mažėjimą kaime sąlygoja kaimui būdingas mažesnis gimstamumas ir didesnis mirtingumas nei mieste. Kita demografinė kaimo tendencija yra gyventojų senėjimas – mažėja vaikų iki 15 metų dalis, daugėja 60-mečių ir vyresnio amžiaus gyventojų dalis. Tokią prastą demografinę padėtį kaime pagrįnde

įtakoja nepakankamas sveikatos ir švietimo paslaugų prieinamumas, neigiami užimtumo pokyčiai, prasta infrastruktūros būklė [16].

Lietuvos kaimui reikia prisitaikyti prie vis sparčiau kintančios ekonominės ir socialinės aplinkos. Tačiau šiuos pokyčius stabdo nelabai palanki demografinė situacija, infrastruktūros, kaimo gyventojų švietimo, užimtumo bei socialinės saugos problemos.

Iš pirmoje lentelėje pateiktų duomenų matyti, kad kaimiškose vietovėse gyvena 33 procentai Lietuvos gyventojų. Demografinę padėtį kaimiškose vietovėse sąlygoja ekonominė plėtra, naujų darbo vietų kūrimas, socialinių paslaugų sistema ir kt. Mažėjant gyventojų skaičiui, sunku stabilizuoti socialinių paslaugų, sveikatos priežiūros bei kultūros įstaigų tinklą.

3 pav. Gyventojų skaičiaus kitimas Telšių apskrityje 2009-03-02

Sudaryta autorės, remiantis: Statistikos departamentas prie LRV. (2008).

Demografiniai procesai neaplenkė ir Telšių apskrities. Kaip matyti iš 3 paveikslo, nuo 2006 metų matyti gyventojų skaičiaus sumažėjimas (nuo 2006 m. pradžios iki 2009 m. pradžios sumažėjo 3043). Telšių apskrityje gyventojų mažėjimą didžiaja dalimi lėmė migracija. 2007 metais Telšių apskrityje migracijos saldo buvo neigiamas, t.y. daugiau gyventojų išvyko negu atvyko ir siekė 694, o 2008 metais jau 845 [117], t. y. 18 procentų didesnis. Nuo 2008 m. iki 2009 m. emigravo mažiau apskrities gyventojų (938) lyginant su migracija nuo 2007 m. iki 2008 m. Per tuos metus emigravo 21 procentu daugiau asmenų, t. y. 1190. Kaime taip pat mažėja gyventojų (žr. 6 priede).

Žemės ūkio ministerijos sekretorės Dalios Miniataitės teigimu [92] „didžiausia visuomeninė vertybė yra pats kaimo vietovėje gyvenantis ir dirbantis žmogus, nes be jo viskas nyksta ir miršta. Labai įdomus ir sektinas Vokietijos pavyzdys, kur padėtis kaimo vietovėse atidžiai stebima pačių bendruomenių. Jos nuolat rūpinasi, kad kaimai neištuštėtų, kad juose nesumažėtų gyventojų. Jei tik

pamatoma, kad kaimas ima senti, kad žmonės išvažiuoja iš kaimo ar jų miršta daugiau negu gimsta, iškart imamasi priemonių kaimo gyventojų balansui išlaikyti. Tarkim, kaimo atnaujinimo lėšos panaudojamos kokiam senam pastatui atstatyti, jame apgyvendinamos jaunos šeimos, suteikiant joms įvairių lengvatų“. J. Jasaitis (2005) pažymi, kad „stipriu iššūkiu kaimui tapo Lietuvos įstojimas į Europos Sąjungą“ [39]. Gyventojams atsivėrė galimybės pasinaudoti ES struktūrinių fondų parama (žr. 7 priede). Oficiali politinė programa skirta stambiesiems ūkiams palaikyti, kas privertė žlugti smulkiuosius, šeimos ūkius. K. Jaskelevičius (2008) teigia, kad „kaimas kaip socialinė sistema tegali išlikti tuomet, kai gamybinė veikla remiasi šeimos narių darbu. Europinis kaimas yra būtent toks“ [45].

Žemės ūkio ir kaimo plėtros 2017-2013 m. vizijoje [71; 84; 145] numatoma, kad pagerės kaimo demografinė situacija:

- tarp kaimo gyventojų maždaug trečdaliu sumažės dirbančiųjų žemės ir miškų ūkyje, jų dalis sieks apie 10 proc.;
- plėtojamos alternatyvios (ne žemės ūkio) veiklos sritys sukurs darbo vietas įvairių profesijų žmonėms;
- susiformuos palankesnė kaime dirbančių žmonių amžiaus struktūra, daugės kaime dirbančio ir šeimas kuriančio jaunimo (2013 metais 20 proc. ūkininkų bus iki 40 metų amžiaus).

Prognozuojama, kad per artimiausius kelerius metus Lietuvos gyventojų skaičius kaime turėtų stabilizuotis ir imti didėti. Nors išvykstančiųjų iš Lietuvos ir viršija atvykstančiųjų skaičių, dėl jaunimo noro studijuoti ir gyventi bei jauno darbingo amžiaus gyventojų siekio įsitvirtinti kitose Europos Sąjungos šalyse, yra ir atvykstančiųjų į Lietuvą ne tik mokytis, bet ir gyventi [109, p. 256].

Taigi žmonės kaimiškose vietovėse yra didžiulė vertybė, kadangi tik jų dėka kaimas gali išlikti gyvybingas. Todėl be galo svarbu skatinti jaunos žmonės pasilikti ir kurti šeimas kaime. Vadinasi, netoli nuo namų turi būti tinkama, šeimai palanki infrastruktūra, t.y. darželiai, mokyklos, kultūros institucijos, sveikatos priežiūros įstaigos, parduotuvės ir kt. tolimesnė demografinė padėtis kaime priklausys nuo socialinės ir ekonominės gyventojų gerovės: sveikatos, švietimo, kultūros paslaugų prieinamumo, infrastruktūros plėtros, užimtumo galimybių. Šios aplinkybės turi įtakos ne tik kaimo gyventojų demografiniams rodikliams, bet ir gyvenimo kokybei, kaimo vietovių patrauklumui bei verslo plėtrai.

2.2. Kaimo infrastruktūra ir paslaugų sistemos pokyčiai

Daugelis Lietuvos kaimų yra praradę savo patrauklumą. Kaimo gyventojų netenkina dabartinė gyvenamoji aplinka. Nepakankama kaimo ekonominės veiklos sferų plėtra ir lėtas naujų darbo vietų kūrimas kaimo vietovėse lemia mažėjantį žmonių užimtumą kaime. Pastebimai didėjantis gyvenimo

kokybės atotrūkis tarp miesto ir kaimo vietovių, gerokai žemesnis kaimo gyventojų pragyvenimo lygis skatina juos išvykti į didesnius miestus ar migruoti į užsienį. Siekiant ne tik išlaikyti esamus kaimo gyventojus, bet ir pritraukti naujų, taip užtikrinant kaimo plėtrą, būtina gerinti viešąją kaimo vietovių infrastruktūrą. Kaimo atnaujinimas tampa viena iš svarbiausių kaimo plėtros politikos priemonių ir yra skirta kaimo aplinkos patrauklumui atkurti, kaimo gyventojų gyvenimo kokybei gerinti [77].

Kaimo infrastruktūros ypatumus lemia specifinės kaimo ekonominės, socialinės, aplinkosauginės sąlygos ir veiksniai. Dauguma šių veiksnių ir sąlygų skiriasi nuo miesto, todėl skiriasi ir kiekybiniai kaimo infrastruktūros parametrai, objektų išsidėstymas. Svarbiausia, kad jų teikiamos paslaugos atitiktų kaimo gyventojų poreikius [66, p. 119]. Kiekvienas regionas turi savitą kaimo infrastruktūrą bei kultūrą - savitą architektūrinį sprendimą, miestelių ir kaimų išdėstymo struktūrą, dainas, šokius, tautosaką, kulinarinį paveldą. Tai regionų savitumą atskleidžiančios vertybės. Gražus kraštovaizdis, išlikęs etnografinių kaimų paveldas vilioja ne vieną užsienio turistą. Pritaikius išlikusius unikalius statinius šiandienos poreikiams, būtų galima kaime atgavinti tradicinius amatus ir verslus, plėtoti turizmą. Ne kiekvienas žino, kuo skiriasi aukštaitiškas statinys nuo žemaitiško, dzūkiską nuo Mažosios Lietuvos kraštui būdingų pastatų. Tokios žinios turėtų padėti ūkininkams statant naujus statinius rasti tinkamą sprendimą ir nedarkyti kraštovaizdžio. Formuojama regioninė politika turi būti grindžiama visuomenės poreikių tenkinimo bei regionų savitumo išlaikymo principais. Ypatingai kultūrinė infrastruktūra, kuri pirmiausia turi tenkinti regiono poreikius. Jokiu būdu nereikia kurti taip, kaip buvo kuriama tarybiniais metais - visur vienodas kultūros institucijų tinklas. Kiekvieno regiono specifika formavo savitas kraštovaizdis, istorinė situacija, net žmonių būdo ir charakterio bruožai. Tai suformavo savitą krašto kultūrinę tradiciją, savitą etnografinį regioną.

Keičiantis ūkio struktūrai, turi keistis ir kaimo infrastruktūros plėtros ir tobulinimo supratimas. Industrinės ekonomikos sąlygomis, daugiausia dėmesio buvo skiriama fizinei infrastruktūrai (buvo stengiamasi kaimą aprūpinti pagrindiniais moderniais įrengimais – vandentiekiu, kanalizacija, elektros tiekimu, telefono ryšiu ir pan.), kad būtų efektyvesnė ūkinė veikla bei palengvėtų buitinių reikalų tvarkymas. Poindustrinėje ekonomikoje to nebepakanka. Suprantama, be modernių fizinės infrastruktūros objektų kaimo gerovė neįmanoma, bet kartu turi būti daug dėmesio skiriama ir kaime teikiamų arba kitais būdais lengvai kaimo gyventojams prieinamų paslaugų, pvz., e-paslaugų, plėtrai [61]. Europos Parlamento Regioninės plėtros komitetas [29] ragina valstybes nares pagelbėti regionams, iš kurių išvykstama, „užtikrinant aukšto lygio visuotinės svarbos paslaugas (pvz., pašto ir sveikatos priežiūros bei ikimokyklinio amžiaus vaikų priežiūros), susisiekimą (pvz., galimybę naudotis viešuoju transportu ir IT) ir išsaugoti aktyvaus dalyvavimo galimybes ir gebėjimus (pvz.,

rengiant mokymus)“, ypatingai atkreipiant dėmesį į kaimo ir kitų nuo gyvenamųjų centrų atokiai esančių vietovių padėtį.

„Kaimo socialinę infrastruktūrą sudaro kompleksas objektų, kurie tenkina tam tikros teritorijos gyventojų socialinius, kultūrinius, dvasinius poreikius“ [81, p. 119]. Ji turi užtikrinti kaimo plėtrą ir šalinti gyventojų integravimosi į bendrą šalies gyvenimą kliūtis. Kuomet yra tinkamai plėtojamos kaimo socialinės infrastruktūros paslaugos, tuomet sudaromos sąlygos socialinei atskirčiai mažėti. Nepakankamai išplėtotą infrastruktūrą yra vienas iš veiksnių, stabdančių kaimo plėtrą. Ji laikoma rimta kliūtimi siekiant užtikrinti verslo ir gyventojų gyvenimo aplinkos ir kokybės plėtrą kaimiškose vietovėse. Gyvybingai ekonominei veiklai reikia aktyvių, kvalifikuotų, patenkintų gyvenimo kokybe kaime žmonių ir, žinoma, tinkamos verslui plėtoti infrastruktūros. Kaimo gyventojams būtinos sveikatos, švietimo ir kitos paslaugos.

Kaime smulkiu ir vidutiniu verslu galėtų užsiimti vietos gyventojai. Šios galimybės didžiaja dalimi priklauso nuo pačių kaimo gyventojų iniciatyvos ir noro. Tos kaimo gyventojų iniciatyvos yra skatinamos ir remiamos. Paremta ne vienos kaimo turizmo sodybos rekonstrukcija ir statyba, amatų ir veiklų, alternatyvių tradiciniam žemės ūkiui, plėtra. Investicijų pritraukimas į kaimo vietas, kaip ir gyvenimo kaime patrauklumas, priklauso nuo kaimo etninės, kultūrinės, fizinės ir socialinės infrastruktūros. Infrastruktūros problemų vieni kaimo gyventojai nepajėgūs išspręsti. Jiems turi padėti valstybės institucijos, remdamos kaimo bendruomenių ir vietos veiklos grupių iniciatyvas. Valstybės institucijos šiuo atveju yra tiesiogiai įsipareigojusios kaimo gyventojams įgyvendinti visas programiniuose dokumentuose numatytas priemones, skirtas kaimo fizinės ir socialinės infrastruktūros plėtrai, užtikrinant kaimo gyventojų galimybes maksimaliai pasinaudoti narystės ES teikiamomis galimybėmis (žr. 7 priede). Kaip nurodo Lietuvos žemės ūkio universiteto HINTERLAND projekto ekspertė dr. Vilma Atkočiūnienė „ne tik Lietuvos, bet ir Vakarų Europos šalių kaimo vietovės susiduria su nepalankia vystymuisi gyventojų migracija, investicijų ir verslumo stoka, etnokultūros paveldo nykimu, skurdo ir socialinės atskirties augimu, kaimų tuštėjimu. Nutolusiose nuo rajonų centrų, didžiųjų miestų kaimiškiosiose vietovėse ekonominio socialinio nuosmukio sukeltų problemų gali būti išvengiama nuolat revizuojant vietos išteklius, juos vertinant, derinant ir gausinant. Ieškant kuo vietos ištekliai yra unikalūs ir reikšmingi vietos, šalies, ES plėtrai“. Galvojant kaip geriausiai šiuos išteklius galima būtų panaudoti, analizuojant kokios šių išteklių komercinės galimybės. Kaip vietos gyventojų iniciatyva ir jėgomis galima įtraukti kaimo gyventojus, vietos valdžią, kaimo bendruomenines organizacijas ir sutelkti gerovei kaimo vietovėse kurti [12].

Valstybės rūpesčiu tapo institucinės infrastruktūros ir paslaugų teikimo verslui gerinimas, kaimo gyventojų perkvalifikavimas ir kompiuterinio raštingumo ugdymas, geriamojo vandens gyvenvietėse ir kaimuose kokybė bei nuotekų šiose vietovėse sistemų tobulinimas, elektroninės

infrastruktūros, interneto prieigų plėtra kaime, sveikatos priežiūros paslaugų plėtra ir medicinos įstaigų bazės atnaujinimas, vietinės reikšmės viešųjų kelių asfaltavimas ir priežiūra. Kaip matyti tiek valstybinės institucijos turi pareigų ir atsakomybės, tiek ir kaimo gyventojas, kurio gerovės augimas yra pagrindinis sėkmingos kaimo plėtros politikos įgyvendinimo rodiklis.

Jau nuo 2004 metų Lietuvoje pradėta įgyvendinti Leader+ programa. Pradinis jos etapas - mokymai. Juose daug dėmesio buvo skirta pačiai Leader+ programai aiškinti. Esmė - bendruomenės, jų tarpusavio sąveika, vietinės veiklos grupės, jų steigimas, lyderiai, projektų rengimas. Europos Sąjungos fondų lėšos skiriamos pagal parengtus projektus. Kaimo infrastruktūrai gerinti, socialinėms problemoms spręsti priimami tik bendruomenių projektai. Pagal Leader+ programą turi būti įkurtos Vietos veiklos grupės (VVG). Norėdamos gauti Europos Sąjungos paramą jos privalo dalyvauti Žemės ūkio ministerijos parengtoje mokymo programoje. VVG nariais gali būti kaimo bendruomenių, nevyriausybinių organizacijų, verslo, savivaldybių administracijos, politikos atstovai [97].

Gerai keliai, elektros ir ryšių tinklai, išvystytos švietimo, sveikatos, kultūrinės ir kitos paslaugos – gyvenimo kokybės kaime pagrindas. Nėra infrastruktūros – nėra verslo plėtros perspektyvų. Socialiniai infrastruktūrai gerinti būtina pritraukti į kaimiškas vietas kuo daugiau specialistų (medikų, mokytojų ir kt.), kurie padėtų sumažinti vis didėjančius medicinos bei išsilavinimo skirtumus tarp regionų. Dirbantiems specialistams turėtų būti suteikiama sąlygos dalyvauti seminaruose, gilinti profesines žinias.

Kaimo keliai. Lietuva turi gerai išplėtotą vietinių kelių tinklą, tačiau daugumos jų, ypač regioninių, būklė yra prasta ir neužtikrina patogaus susisiekimo. Lietuvoje vietinės reikšmės viešųjų kelių, kuriais daugiausia naudojasi kaimo gyventojai, yra apie 50 tūkst. km (70 proc. bendrojo kelių ilgio). Iš jų apie 34 tūkst. km yra žvyrkeliai (60 proc. valstybinės reikšmės rajoninių kelių). Kaimo kelių priežiūrai skiriama tik 20 proc. kelių priežiūros ir plėtros programos lėšų. Neremontuojami keliai su laiku tampa nebepravažiuojami [95, p. 166]. Galima teigti, kad kaimo keliams tobulinti skiriamas nepakankamas finansavimas, kadangi su dabartinėmis lėšomis prireiks 50 metų juos asfaltuoti. Tačiau ir to nebus, nes ir asfaltuotus kelius reikia remontuoti. Taigi, nesiėmus ryžtingų veiksmų, kaimo kelių struktūra gali būti visiškai sugriauta.

Telšių apskrities teritoriją kerta 1-ojo rango automagistralė Vilnius – Klaipėda, tarptautinis transporto koridorius TINA (Vilnius – Šiauliai – Klaipėda). Magistralinių ir krašto kelių tankumas yra didžiausias tarp visų apskričių [127]. Tačiau gerais jų negalima pavadinti, kadangi labiau yra prižiūrėti pagrindiniai magistraliniai keliai, o kaimiškųjų vietovių keliai daugumoje dar tebėra žvyrkeliai. Todėl valstybė turėtų paskirstyti kelininkų darbus, kad „šiemis imtų rūpėti ne tik didžiosios magistralės ar aplinkkeliai, bet ir primirštų rajoninių kelių dangų tvarkymas bei keitimas į asfaltuotas“ [19].

Būstas. Kaimo gyventojų būsto kokybė priklauso ne tik nuo vieno ūkio nariui tenkančio būsto ploto, bet ir nuo būste esančių patogumų. Galima manyti, kad kaimo gyventojai gyvena erdviuose būstuose. Tačiau tikrai tik nedidelė dalis turi tos „erdvės“ pakankamai, o ir jų kokybė yra prastesnė nei mieste, blogiau aprūpinti komunaliniais patogumais, smarkiai susidėvėję. Daugumai jų reikalingas kapitalinis remontas ar kanalizacijos, šildymo sistemos bei vandentiekio renovacija.

Telšių apskrities gyventojai gyvenamuoju plotu apsirūpinę prasčiau negu vidutiniškai šalyje. Tik Rietavo savivaldybėje 2007 m. vienam gyventojui teko daugiau gyvenamojo ploto negu vidutiniškai šalyje. Mažiausiai gyvenamojo ploto teko Mažeikių ir Telšių rajonų savivaldybių gyventojams. Didesnė gyvenamojo ploto pasiūla pasižymi tik viena iš apskrities savivaldybių – Rietavo savivaldybė, todėl būsto pasiūla nėra svarbus socialinę ir ekonominę plėtrą skatinantis veiksnys didžiojoje apskrities teritorijoje dalyje [124].

Švietimas. Šiandien pati vertingiausia prekė yra nauja informacija, žinios, įgūdžiai. Mokymas ir švietimas suteikia žmonėms galimybes prisitaikyti prie nuolat kintančių rinkos sąlygų. Sutrikus darbo rinkos pusiausvyrai, prasidėjus aukšto lygio nedarbui, kas labiausiai pasireiškė kaimiškose vietovėse, daugiau dėmesio reikia skirti švietimo ir mokymo sąlygoms. Nuolatinis mokymas ir švietimas padeda išsaugoti ekonominį konkurencingumą ir galimybę dirbti. L. Kublickienė (2007) nurodo, kad „investicijos į žmones ir aktyvios bei dinamiškos gerovės valstybės kūrimas bus pagrindinis dalykas užtikrinant Europos vietą žiniomis pagrįstoje ekonomikoje ir siekiant, kad šios naujos ekonomikos atsiradimas nepaštrintų tokių socialinių problemų kaip nedarbas, socialinė atskirtis ir skurdas“ [60, p. 213]. Norint užtikrinti tolygią kaimo socialinę ir ekonominę plėtrą, būtina didinti kaimo žmonių sugebėjimą dirbti rinkos ekonomikos sąlygomis, plėsti šviečiamąją veiklą, išsiaiškinti opiausias švietimo problemas ir mokymosi poreikius kaimiškose vietovėse. Žemdirbių mokymas turi tapti kaimo plėtros įgyvendinimo priemone. Kaip pažymi V. Kalinovienė (2006) „visuomenės raidos tempai dabar tokie spartūs, kad kartą įgytas išsilavinimas (arba įgytas prieš daugelį metų) nebeleidžia sėkmingai siekti karjeros ar kitų tikslų ir palaikyti asmenį tenkinantį gyvenimo lygį. Praktikos įgūdžius nuolat tenka pagrįsti naujomis mokslo žiniomis, grįžtant į mokslo įstaigas ar ieškant naujų žinių pasauliniame tinkle“ [52, p. 259]. Todėl ugdant žinių visuomenę bei mažinant socialinę atskirtį, turi būti ne tik miesto, bet ir kaimo vietovėse plėtojamas viešųjų interneto prieigos centrų tinklas.

Nors per pastaruosius metus plačiajuosčio ryšio abonentų mūsų šalyje žymiai padaugėjo, vertinant Europos Sąjungos mastu, pagal plačiajuosčio ryšio skverbtį (tai rodiklis, kuriuo žymimas abonentų skaičius 100 gyventojų) Lietuva vis dar stipriai atsilieka nuo bendro Europos Sąjungos vidurkio. Didžiausias plačiajuosčio ryšio skverbties skirtumas pastebimas tarp miesto ir kaimo teritorijų: interneto vartojimas kaimo vietovėse yra 2,5 karto mažesnis nei miestuose. Viena iš pagrindinių priežasčių - plačiajuosčio ryšio infrastruktūra kaimiškose vietovėse arba visai

neišvystyta, arba išvystyta tik minimaliai. Skaudžiausia pasekmė yra ta, kad apie 1 mln. Lietuvos kaimo gyventojų (fizinių asmenų), apie 1600 švietimo įstaigų, apie 1400 medicinos įstaigų, apie 1200 bibliotekų ir t.t. (iš viso 11 tūkst. valstybės, viešojo sektoriaus įstaigų ir stambesnių verslo įmonių) neturi galimybių naudotis visavertėmis plačiajuosčio ryšio paslaugomis, neturi galimybių rinktis paslaugų teikimo operatoriaus.

Siekiant sudaryti informacinės visuomenės plėtros galimybes kaimiškose vietovėse, 2005 metais pradėta vykdyti RAIN programa apimanti RAIN ir RAIN 2 projektus, kurių tikslas - sukurti plačiajuosčio duomenų perdavimo tinklų infrastruktūrą kaimiškose vietovėse (žr. 18 priede), kas padėtų spręsti skaitmeninės atskirties tarp miesto ir kaimiškųjų vietovių problemą bei iš esmės paspartintų žinių ir informacinės visuomenės vystymąsi Lietuvoje [65]. Informacinės visuomenės kūrimas daugiausia įtakos turi ekonomikos augimui: stiprėja privatus verslas, kokybiškai gerėja valstybės viešosios paslaugos, auga nauja išsimokslinusi ir daug naudingų žinių sukaupusi karta, gebanti jas taikyti praktikoje. Todėl stiprėja ekonomika ir kyla pragyvenimo lygis, sukuriama daugiau darbo vietų, lengviau sprendžiamos socialinės problemos [32, p. 10]. Informacinei visuomenei kaimiškose vietovėse kurti turi būti sudarytos sąlygos, t.y. turi būti išplėtota informacinė struktūra: telekomunikacijos, kompiuterių tinklai, duomenų bazės, informacinės sistemos ir kt. „Naujos technologijos yra priemonė, instrumentas, kurio neturėjimas gali padidinti nelygybę tarp žmonių“ ir tarp regionų [34]. Gyventojai turi būti skatinami mokintis naudotis moderniomis informacinių technologijų priemonėmis, nuolat kelti savo žinių ir kvalifikacijos lygį.

Telšių apskrityje 2007-2008 mokslo metais veikė 97 bendrojo lavinimo mokyklos, kai tuo tarpu prieš 5 metus jų buvo 129, t.y. per tuos metus uždaryta 25 procentai bendrojo lavinimo mokyklų (žr. 8 priede). Daugiausia mokyklų buvo uždaryta Telšių rajone (13 mokyklų). Tačiau analizuojant procentiškai – daugiausia mokyklų uždaryta Rietavo savivaldybėje. Čia uždaryta net 40 procentų mokyklų. Plungės rajone uždaryta 32 procentai bendrojo lavinimo mokyklų. Mažiausiai mokyklų neteko Mažeikių rajonas - 10 procentų. Taigi per 5 mokslo metus buvo uždarytos 32 bendrojo lavinimo mokyklos, iš kurių daugiausia kaimuose. Vaikams iš kaimų į miesto mokyklas vežioti skirti geltonieji autobusiukai. Tačiau negalima susitaikyti su mokyklų uždarinėjimo ir vaikų vežiojimo geltonaisiais autobusiukais į mietus reforma. Mokyklos turi veikti ten, kur yra palankus švietimo paslaugų paklausos ir pasiūlos santykis.

Kultūros centrai yra svarbi kultūros ir kaimo gyvenimo tradicijų puoselėjimo dalis. Kad kaimas realiai keistųsi, nepakanka plėtoti ūkininkavimą ir kaimo turizmą. Kaimo plėtros sėkmę didele dalimi lemia vietos bendruomenės kultūrinis vystymasis [38]. Kaimiškose vietovėse kultūros procesą organizuoja ir vykdo kultūros centrai, bibliotekos, muziejai ir kitos kultūros įstaigos. Šie centrai labai svarbūs kaimo gyventojams, kadangi tai jų pagrindinė susibūrimo, kultūringo laisvalaikio ir meno sklaidos vieta. Kaimo bibliotekų veikla svarbi tenkinant bendruomenės

kultūrinius poreikius, todėl joms turi būti skiriamas pakankamas dėmesys tiek regiono, tiek valstybiniu mastu. Tačiau nutolusiuose nuo centrų kaimo rajonuose dėl prastos kultūros centrų materialinės bazės ir kultūros darbuotojų kvalifikacijos dalis centrų savo funkcijų neatlieka. Dauguma jų neprižiūrimi ir baigia sugriūti: seniai neremontuojami, žiemą nešildomi.

2008 m. spalio 1–3 dienomis Briuselyje (Belgija) vyko Europos kultūros centrų tinklo konferencija. Šios konferencijos metu Lietuvos kultūros centrų asociacija (prezidentas – Plungės kultūros centro direktorius Romas Matulis), kurios nariais yra Plungės, Telšių, Mažeikių, Rietavo kultūros centrai, tapo tikrąja Europos kultūros centrų tinklo nare (ENCC). Tai didelis tarptautinis Kultūros centrų asociacijos ir jos vykdomos veiklos pripažinimas. Ši narystė atvers kelius platesniam tarptautiniam bendradarbiavimui, kultūriniam mainams, darbuotojų pasikeitimui ir kvalifikacijos kėlimui, bendrų projektų rengimui, Lietuvos kultūros pristatymui Europoje ir visame pasaulyje [72]. Telšių apskrityje 2008 m. duomenimis veikia 46 kultūros centrai (žr. 9 priede), kurie rengia vasaros šventes bendruomenei, daug dėmesio skiria profesionaliajam menui, organizuojami Tarptautiniai meno festivaliai, koncertai, organizuojamos kūrybinės stovyklos, darbas su meno mėgėjų saviveiklos kolektyvais, regiono jaunųjų dainininkų konkursai, vakaronės, valstybinių švenčių, tradicijų ir kalendorinių datų minėjimai ir t.t. Kartu su kultūros centrais šventes rengia, talkas, vakarones organizuoja, rūpinasi kaimo vaikų ir jaunimo užimtumu bei įgyvendina įvairius projektus ir aktyvios kaimų bendruomenės. Prie įvairių renginių organizavimo prisideda ir Telšių apskrities bibliotekos su filialais.

Sveikatos priežiūra ir reforma. Dėl sudėtingos socialinės, demografinės ir ekonominės padėties kaimuose (darbo vietų stygius, maži atlyginimai, nedarbas, dideli atstumai nuo gyventojų iki sveikatos priežiūros įstaigų, menkas komunikacijų tinklas, mažas procentas gyventojų, turinčių savo automobilius, menkas viešojo transporto išvystymas) pirminės kaimo gyventojų sveikatos priežiūros prieinamumas žymiai atsilieka nuo miesto. Sveikatos priežiūros paslaugos kaimo gyventojams tampa vis sunkiau prieinamos, kadangi dalis šias paslaugas teikiančių objektų pakeitė savo veiklos pobūdį arba buvo uždarytos. Gyvenantieji kaimo vietovėse iki šeimos gydytojo turi vykti po keliolika kilometrų. Siekiant pagerinti sveikatos priežiūros paslaugų prieinamumą, turi būti modernizuojamas ir plėtojamas bendrosios praktikos gydytojų (BPG) paslaugų tinklas kaimiškose vietovėse. Prioritetas teikiamas regionams, kurie pasižymi blogesniais ekonominiais rodikliais bei kuriuose nepakanka bendrosios praktikos gydytojų. Šiuo metu kaimo vietovėse ambulatorinių sveikatos priežiūros įstaigų tinklas yra nepakankamai išplėtotas, be to, kyla sunkumų steigiant ir modernizuojant BPG kabinetus tokiuose regionuose. Esamų sveikatos priežiūros įstaigų įranga yra nepakankama, kompiuterizacijos lygis žemas. Sveikatos priežiūros paslaugų kokybė ir prieinamumas turėtų pagerėti įrengus ir atnaujinus pirminės sveikatos priežiūros įstaigas Telšių apskrityje.

Iš Europos Sąjungos lėšų kaimo vietovėse 2008 metais modernizuotos 54 pirminės sveikatos priežiūros įstaigos, pagerėjo pirminės sveikatos priežiūros paslaugų kokybė ir prieinamumas [83].

Kaip teigia J. Jasaitis (2006) „kaimo „nepatrauklumą“ didina tai, kad švietimo, kultūros ir sveikatos apsaugos paslaugos darosi vis sunkiau prieinamos. Tęsiasi šių įstaigų uždarinėjimo veikla. <...> Šias įstaigas uždarius, kaimiškųjų vietovių aptarnavimas labai pablogėjo“ [40, p. 226]. Autorius taip pat nurodo, kad uždarinėjant kultūros centrus, apmiršta kultūrinė veikla. Uždarinėjant mokyklas (žr. 10 priede), kaimiškosios vietovės praranda ekonominės plėtros perspektyvą. Netekę sveikatos priežiūros įstaigų vietovių gyventojai iki tol ir taip mažai dėmesio skyrę savo sveikatai, dabar jo skirs vis mažiau, kadangi atsiranda kliūčių vykti į miestų gydymo įstaigas, sunku patekti pas gydytojus. Dėl šių priežasčių reikėtų ne uždarinėti minėtas įstaigas, o rengti platesnės kvalifikacijos specialistus. Vietovės, netekusios švietimo, medicinos įstaigų, kultūros centrų tampa visiškai nebepatrauklios ir nebeperspektyvios. Kaimas turi tapti patrauklia ir saugia vieta ne tik gyventi, bet ir dirbti. Išlikti tautos dvasingumo ir etnokultūros šaltiniu.

3. ALTERNATYVIŲ UŽSIĖMIMŲ, SMULKAUS IR VIDUTINIO VERSLO PLĖTRA KAIMIŠKOSIOSE VIETOVĖSE

3.1. Naujųjų funkcijų sistemos formavimasis kaime

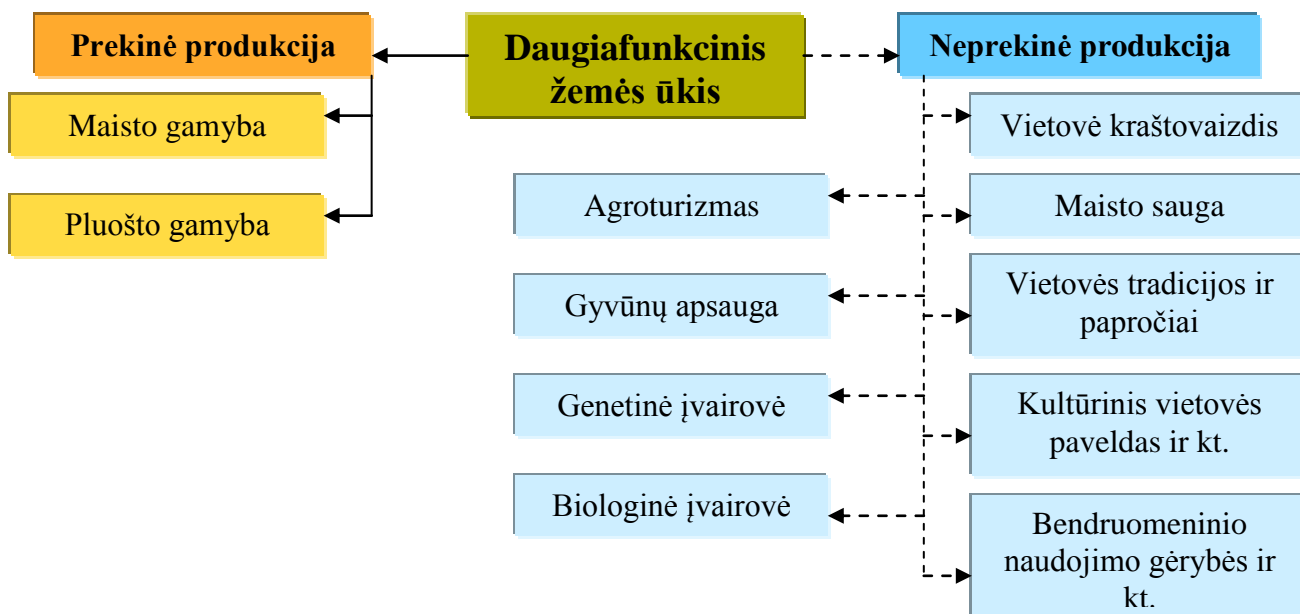
Kaimas yra sudėtinga socialinė ir ekonominė sistema. Joje veikia daugelis veikėjų, išteklių ir priemonių, skatinančių kaimo vietovės tapti konkurencingomis, o ūkius likti gyvybingais, kartu išsaugant gamtinį potencialą. Daug metų daugelio kaimo vietovių ekonominė padėtis priklausė nuo žemės ūkio. Tačiau nuo praėjusio amžiaus pradžios žemės ūkio svarba sumažėjo.

Nagrinėjant kaimo vietovių konkurencingumą ir galimus jo didinimo veiksnius, ypatingas vaidmuo tenka žemės ūkio daugiafunkciškumui, kuris prisideda prie vietovės kraštovaizdžio apsaugos, aplinkosaugos gerinimo ir kultūrinio paveldo išsaugojimo. Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacija (OECD) 1992 m. Jungtinių Tautų aplinkos ir plėtros konferencijoje pirmą kartą pateikė daugiafunkcinio žemės ūkio modelio koncepciją. Joje teigiama, kad be priminės žemės ūkio funkcijos gaminti maisto produktus bei kitas gamybos žaliavas, žemės ūkis turi formuoti kraštovaizdį, atsinaujinančius gamybos išteklius, biologinę genetinę įvairovę, aplinkos valymą nuo atliekų, puoselėti etnokultūrą, prisidėti prie istorinio tęstinumo ir palaikyti socialinės ekonomikos gyvybingumą [63, p. 117-124.].

Pasak David Blandford ir Richard N. Boisvert (2002) daugiafunkcinis žemės ūkis (žr. 4 pav.) vykdo ne tik pagrindinę žemės ūkio – gamybos funkciją (maisto ir pluošto gamyba), bet ir papildomas, kurios pirmiausia yra susijusios su žemė ir jos saugojimu (gyvūnijos ir augalijos

natūralios aplinkos apsauga, biologinė įvairovė, kraštovaizdis), ir su socialiniais veiksniais (žemės ūkio bendruomenių gyvybingumas, maisto saugumas) [18]. Daugiafunkcinis žemės ūkis padeda palaikyti regiono konkurencingumą ir sukurti teritorinį išskirtinumą. Daugiafunkcinio žemės ūkio atliekamos papildomos funkcijos gali būti suskirstytos į 3 grupes, kurių realizavimas prisideda prie kaimo vietovių konkurencingumo didinimo: maisto kokybės, aplinkosaugos bei kaimo vietovių gyvybingumo palaikymo.

4 pav. Daugiafunkcinis žemės ūkis

Sudaryta autorės, remiantis: Biliukevičiūtė, K. (2008). Daugiafunkcinio žemės ūkio vaidmuo, didinant mažiau palankių ūkininkauti vietovių konkurencingumą. Jaunasis mokslininkas 2008. socialiniai mokslai. Studentų mokslinės konferencijos straipsnių rinkinys. Kaunas: Akademija. p. 16-19.

Maisto saugumas apima atitinkamą aukštos kokybės ir saugų maisto tiekimą prieinamomis kainomis. Maisto gamybos išėiga paprastai yra privati gėrybė, todėl rinka atlieka svarbų vaidmenį jos gamyboje. Aplinkosauginė funkcija apima žemės ūkio kraštovaizdį, biologinę įvairovę bei kultūrinius ir gamtinius reiškinius. Aplinkosauginė funkcija yra formuojama „teisingos žemės ūkio praktikos“ ir visuomenės poveikiu. Kaimo funkcija remiasi vietovės paveldo, tradicijų, papročių ir amatų išsaugojimu. Šie išaiškinimai leidžia daryti išvadą, kad daugiafunkcinis žemės ūkis yra žemės ūkio produkcijos visuma, ir įtakoja aplinkos apsaugą, biologinę įvairovę, kraštovaizdžio apsaugą, gyvūnų gerovę, maisto saugumą, paveldo ir kultūros priežiūrą ir socialinį – ekonominį kaimo vietovių aktyvumą bei konkurencingumą [17]. Kaimo vietovių ekonominis konkurencingumas grindžiamas ne vien žemės ūkio sektoriaus konkurencingumu. Tai kaimiškoje vietovėje veikiančių subjektų gebėjimai efektyviai panaudoti vietinius išteklius, sukurti ir išlaikyti maksimalią pridėtinę vertę, stiprinant ryšius tarp sektorių bei didinant vietos produktų ir paslaugų vertę ir savitumą. Vietovės konkurencingumą didina dirbančiųjų skaičius ir jų kvalifikacija, aukštos pridėtinės vertės veiklos, alternatyvių veiklų skaičius regione, vietovės kultūrinės vertybės ir kt.

Kaimo vietovė laikoma konkurencinga, kuomet jos gyventojai gali mėgautis aukštais ir nuolat kylančiais gyvenimo kokybės standartais, aukštu užimtumo lygiu, remiantis darnia plėtra.

Valstybės, besivadovaujančios europiniu kaimo plėtros modeliu, strateginiuose planuose akcentuoja socialinius, etnokultūrinius ir dorovinio ugdymo aspektus. Akcentuojama, kad sparčiųjų informacinių technologijų dėka didėja verslo skaidrumas ir moralumas. Vis didesnę įtaką įgyja vartotojas. Šiaulių universiteto Kaimo plėtros tyrimo centro tyrimai išryškino šias neurbanizuotų vietovių funkcijas: rezidencinę, diversifikuotos daugiasektorinės ekonominės veiklos, relaksacijos ir rehabilitacijos, pažinimo ir lavinimo, etnografinio ir etinio paveldo išsaugojimo, kraštovaizdžio puoselėjimo. Minėtų funkcijų sistema atskleidžia neurbanizuotų vietovių plėtros galimybes. Atsiranda naujos galimybės plėtoti smulkųjį verslą, populiarinti tautos materialinę ir dvasinę kūrybą. Didėja kaime kuriamų prekių bei paslaugų vertė. Sisteminis požiūris leidžia numatyti perspektyvias plėtros kryptis, naujų gamybinės ir negamybinės paskirties objektų kūrimą, privačių ir viešųjų erdvių projektavimą, fizinės infrastruktūros pertvarkymą, gyventojų profesinės kompetencijos tobulinimą bei savivaldos efektyvinimą [41, p. 42-43].

3.1.1. Ekonominės veiklos diversifikacija

Ūkinės veiklos įvairinimas, arba diversifikavimas, dažniausiai suvokiamas kaip alternatyvios žemės ūkiui veiklos plėtra kaime. Alternatyvia žemės ūkiui veikla laikoma bet kuri ekonominė veikla kaimo vietovėje, kuri nėra priskiriama žemės ūkio veiklai. Mokslinėje literatūroje ūkinės veiklos įvairinimui yra priskiriamas ir netradicinis žemės ūkis. Kaip teigia D. Kšivickienė ir E. Ribašauskienė [59] „netradicinė žemės ūkio veikla – tai senų tradicinių ištakų ir didelės reikšmės kaimo ekonomikai neturinti veikla, teikianti ūkininkams pagrindines ar papildomas pajamas. Netradicinių žemės ūkio veiklų produktai užima nežymią dalį žemės ūkio produktų gamybos ir realizacijos struktūroje, dažniausiai realizuojami nišinėse rinkose“. Netradicinė žemės ūkio veikla skiriasi nuo alternatyvios žemės ūkiui veiklos, kadangi yra susijusi su augalų, gyvulių ir kitų gyvų organizmų auginimu.

Ūkinės veiklos įvairinimui ypatingai daug dėmesio turi būti skiriama tose srityse, kurios nepalankios intensyviai žemdirbystei, t. y. pelkių ir miškų vietovėse, nederlingose žemėse. Kaip nurodo R. Dužinskas ir kt. [25, p. 30] „valstybė turi būti suinteresuota remti tokių sričių vietinius gyventojus finansiškai, kad jos liktų apgyventos ir stropiai prižiūrimos“. Ūkinės veiklos įvairinimą kaimiškosiose vietovėse paskatintų naujų įmonių steigimas, ypač tokių, kur gamyba vykdoma naujausiomis technologijomis. Tokiu atveju kaimo gyventojai būtų suinteresuoti mokytis, pagyvėtų kultūrinė veikla ir tuo pačiu padidėtų tarptautinio bendradarbiavimo galimybės. Išskiriami diversifikuotos veiklos teigiamos ir neigiamos pusės, kurios pateiktos 19 priede.

Mokslinėje literatūroje taip galima teigini, kad diversifikavimas reiškia augančią ekonomiką, sukuriančią naujas darbo vietas ir didinančią kaimo gyventojų pajamas (plačiau žr. 20 priede). Tačiau kliūčių netradicinės kaimo veiklos plėtotei ir diversifikavimui yra daug daugiau nei galimybių. Tačiau, nepaisant kliūčių, kaimo gyventojai dalyvauja ES remiamose priemonėse, skatinančiose užimtumo šaltinių diferenciaciją.

Diversifikuoti ūkinę veiklą ir pasinaudoti finansinės paramos priemonėmis kaimo gyventojus skatina įvairios priežastys. 2005 m. Lietuvos agrarinės ekonomikos institute buvo atliktas žvalgybinis tyrimas, kuriame dalyvavo ūkininkai, vystantys amatus (72%), auginantys bei parduodantys netradicinius žvėrelius ir paukščius (8%), renkantys ar auginantys vaistažoles (7%), teikiantys paslaugas kaimo gyventojams (5%) ir kt. Pagrindinė priežastis, paskatinusi respondentus užsiimti alternatyvia žemės ūkiui ar netradicine žemės ūkio veikla, – tai galimybė gauti papildomų pajamų (39%). Kitos tyrime minėtos priežastys: veiklos perimamumas iš kartos į kartą (16%), noras išbandyti naują veiklą (18%), nepakankamas užimtumas. [59, p. 22].

Lietuvos žemės ūkio ir kaimo plėtros politika nukreipta į ūkinės veiklos įvairinimo skatinimą smulkiuose ūkiuose, o ypač tokiuose, kurie yra nederlingose žemėse ir jų pajamos iš tradicinio ūkininkavimo yra menkos (išsamiau žr. 21 priede). Įvairinti ūkinę veiklą raginami jauni kaimo žmonės, kadangi jiems tradicinis žemės ūkis atrodo nepatrauklus, o ūkinės veiklos įvairinimas teikia galimybę išbandyti naujas užimtumo formas, realizuoti sukauptas žinias, įgūdžius ir likti gyventi esamoje vietovėje.

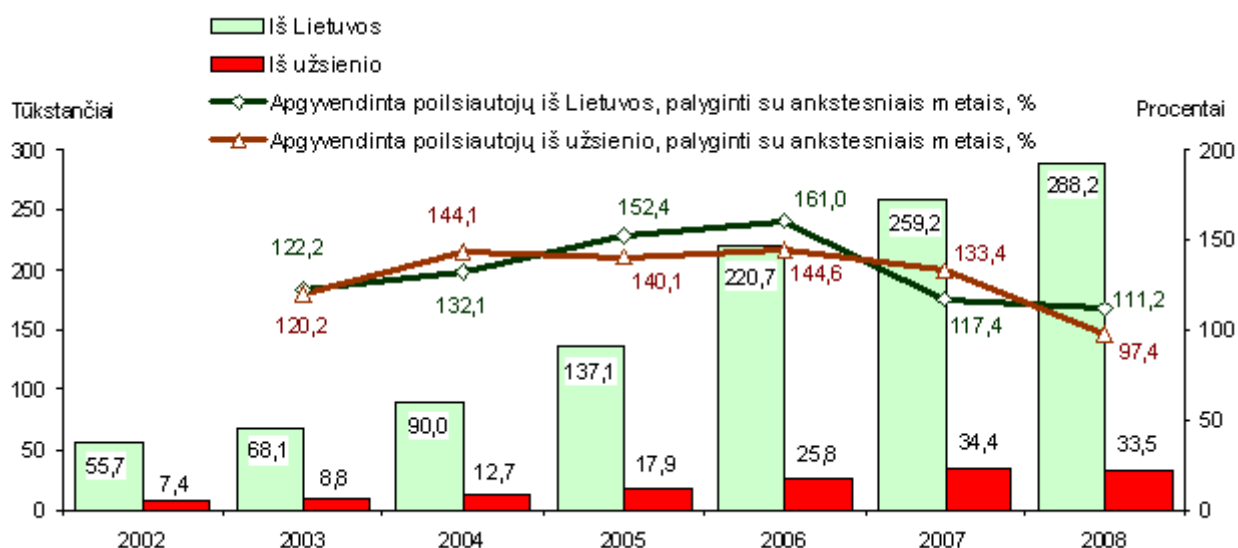
Lietuvos kaimas tampa vis populiariesnis kaip poilsio vieta, todėl išlieka perspektyvus kaimo turizmo verslas. Greta kaimo turizmo paslaugų realizuoti savo produkciją galėtų smulkieji ūkininkai, tai: naminė duona, sūris, dešra, gira, ekologiškas pienas, vaisiai, daržovės ir kt. Ten, kur apsistoja poilsiautojai, tampa reikalingi amatų centrai, kirpyklos, barai. Mažmeninė prekyba, maitinimo ir kitos paslaugos, teikiamos kaimo gyventojų, turėtų būti orientuotos ne tik į turistus, bet ir į vietinius gyventojus.

Kšivickienė D. ir Ribašauskienė E. [59, p. 20] remdamasi Jaskėlevičiaus K., Kvietkauskienės L. duomenimis teigia „2004 m. Lietuvos agrarinės ekonomikos institute tirtos ekonominės veiklos įvairinimo kaimo vietovėse galimybės“. Išanalizuotos ūkinės veiklos diversifikavimo kaimo vietovėse galimybės, kliūtys verslo pradžiai ir plėtrai. Pasiūlytos priemonės, skatinančios ūkinės veiklos įvairinimą. Problemos buvo nagrinėjamos dviem kryptimis: alternatyvia veikla užsiimančių ūkininkų ūkių ir kaimo vietovėse veikiančių įmonių. 2005 m. atlikta kaimo turizmo verslininkų apklausa, kuri suteikė galimybę identifikuoti verslo plėtotės tendencijas, verslininkų pasiekimus ir kliūtis, su kuriomis yra susiduriama plėtojant verslą bei siekiant finansinės paramos priemonių.

Svarbu nuolat tirti ūkinės veiklos įvairinimą, stebėti, apibendrinti kaitos procesus, kadangi kaimo gyventojų vidinės paskatos bei išorinės alternatyvos žemės ūkiui plėtoti yra kintantis

dalykas. Apklausos suteikia galimybę įvertinti subjektyvius ir objektyvius veiksnius, lemiančius pragyvenimo šaltinių diferenciaciją kaime. Tik ištyrus kaimo gyventojų ūkinės veiklos įvairinimo sąlygas ir motyvus, galima kurti ūkinės veiklos įvairinimo paramos sistemas, kuriose derinamos ekonominės ir socialinės priemonės.

Lietuvai reikia specializuotų kaimo turizmo sodybų, kurios būtų skirtos ramiam poilsiui, neįgaliems poilsiautojams, šeimoms su vaikais ir pan. Kaimo turizmo plėtros poreikį rodo didėjantis poilsiautojų skaičius kaimo sodybose (žr. 5 pav.).

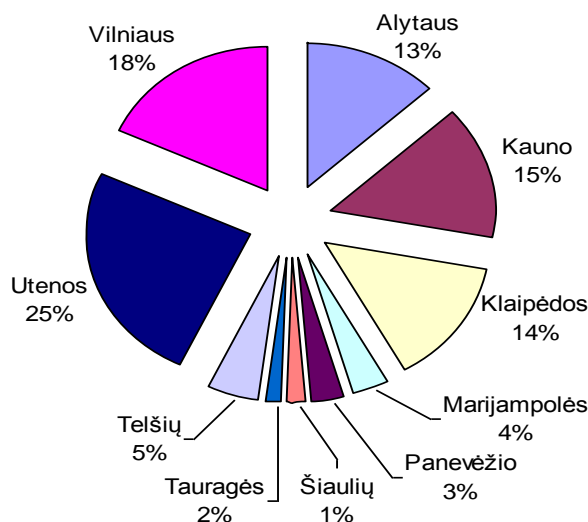

5 pav. Poilsiautojų skaičius kaimo turizmo sodybose

Šaltinis: Kaimo turizmas (2009). Statistikos departamentas prie LRV.

Statistikos departamento išankstiniais duomenimis, 2008 m. apgyvendinimo paslaugas teikė 546 kaimo turizmo sodybos, tai 1,5 procento daugiau nei 2007 m. Vietų skaičius padidėjo 6,1 procento – iki 10,2 tūkst. Kaimo turizmo sodybose apsilankė 321,7 tūkst. poilsiautojų, iš jų – apie 33,5 tūkst. užsieniečių. Dauguma užsieniečių buvo iš Vokietijos (2,5 proc.), Lenkijos (2,0 proc.), Latvijos (1,4 proc.). Dauguma (89,6proc.) poilsiautojų buvo lietuviai. 2008 m. daugiausia poilsiautojų sulaukė Utenos (79,9 tūkst.) ir Vilniaus (58,2 tūkst.) apskritys. Kiek daugiau nei 2007 m. poilsiautojų sulaukė Kauno apskritis – 47,9 tūkst. (2007 m. – 45,3 tūkst.) ir Utenos apskritis – 79,9 tūkst. (2007 m. – 66,5 tūkst.). 2008 m., palyginti su 2007 m., kaimo turizmo sodybose ilsėjosi 9,6 procento daugiau poilsiautojų, iš jų – 11,2 procento daugiau Lietuvos gyventojų ir 2,6 procento mažiau užsieniečių. Daugiausia kaimo turizmo sodybų yra Ignalinos, Zarasų, Trakų, Klaipėdos rajonų savivaldybėse. Poilsiautojai labiausiai mėgo prie ežerų įsikūrusias sodybas [119]. Tačiau iš sekančio paveikslo galima pastebėti, kad Lietuvos Šiaurės regione kaimo turizmo veikla ne taip stipriai plėtojama. Tai rodo poilsiautojų pasiskirstymas pagal apskritis (žr. 6 pav.).

Greta kaimo turizmo perspektyvą turi amatai, kadangi į turizmo sodybas atvykstantys poilsiautojai, ypač užsieniečiai nori įsigyti tradicinių amatininkystės dirbinių. Kaimuose labai svarbi amatų plėtra, kuri laikytina ir kaip paveldas, etninės kultūros dalis [3, p. 41]. D. Kšivickienė ir E. Ribašauskienė [59] cituodama Crafts ir kt., (2004) teigia, jog „kaimo amatai – viena ūkinės veiklos įvairinimo formų, gyventojams ne tik teikianti pajamas, bet ir padedanti išsaugoti etnokultūros paveldą“.

6 pav. Poilsiautojų kaimo turizmo sodybose pasiskirstymas pagal apskritis 2008 m.

Šaltinis: Kaimo turizmas (2009). Statistikos departamentas prie LRV.

Tradiciniai amatai – specialaus pasirengimo, gebėjimų ir įgūdžių reikalaujančios, iš kartos į kartą perduodamos ūkinės veiklos formos, grindžiamos daugiausia rankų darbu, nesudėtingų įrankių naudojimu, istoriškai susiklosčiusiomis technologijomis. Amatininkai daugiausia iš vietinių žaliavų kuria autorinius dirbinius. Tradicinių amatų, kaip etninės kultūros išteklių, plėtra reikšminga dar ir tuo, kad ji vis dažniau tampa tautinės savigynos priemone, saugančia, kad neigiami globalizacijos reiškiniai nesunaikintų regionų etninės kultūros tradicijų. Tradiciniai verslai – istoriškai kaimo bendruomenėse susiklosčiusios ir iš kartos į kartą perduodamos ūkinės veiklos formos, teikiančios pajamų šaltinį ir lemiančios savitą gyvenimo būdą. Kiekvienas amatas gali užtikrinti žmogaus pragyvenimą ir tapti verslu, bet ne kiekvienas verslas yra amatas [2].

Taigi būtų galima apibendrinti, kad amatai yra perduodama iš kartos į kartą ūkinė veikla, kur naudojamas daugiausia rankų darbas, suteikianti kaimo žmonėms papildomas pajamas ir užimtumą bei tausojanti regionų etninės kultūros tradicijas.

A. Aleksandravičius ir kt. [2] nurodo, kad „tradiciniais laikomi šie amatai: namų statyba, baldų, namų ūkio reikmenų, grabužių ir avalynės, papuošalų, muzikos instrumentų ir kitų dirbinių gamyba, išsaugojusi kaimo etnokultūrinės tradicijas. Išskirtinis amatas Lietuvoje – kryždirbystė – įtrauktas į

UNESCO pasaulio paveldo sąrašą“. Lietuvos žemės ūkio universiteto lektorius Alvydas Aleksandravičius tradicinius amatus pagal jų ekonominę reikšmę skirsto į tris grupes:

1. Didžiausią ekonominę reikšmę turi dailidės, staliaus, stogdengio ir kalvio darbas.
2. Vidutiniškai vertinamas krosnininko, juvelyro, puodžiaus, siuvėjo ir kryždirbio amatas.
3. Menkiausios galimybės iš savo amato pragyventi yra batsiuviams, odininkams, račiams ir muzikos instrumentų gamintojams [149].

Šiauliuose, 2008 m. rugsėjo 26 dieną vykusioje Tarptautinėje konferencijoje „Lietuviškojo kaimo vizija“, Lietuvos žemės ūkio universiteto lektorius Alvydas Aleksandravičius vardijo tokius tradicinių amatų plėtros trikdžius kaip „menkas amatininkų verslumas, silpna rinkodara, informacijos ir reklamos stoka, taip pat ir vartotojų nebrandumas“ [149].

Tradicinių amatų ir verslų produkcija įgyja vis didesnę paklausą šiandienos rinkoje. Naujas galimybes atveria amatininkų ir kaimo turizmo paslaugų teikėjų bendradarbiavimas. Lietuviškais suvenyrais susidomi ir turistai iš kitų valstybių, ypač, kurie pirmą kartą lankosi Lietuvos krašte. Kaip teigia K. Ališauskas, A. Jankauskienė (2008) „naujas galimybes atveria amatininkų ir kaimo turizmo paslaugų teikėjų bendradarbiavimas, tai paskatintų didesnę ne žemės ūkio veiklos įvairovę kaime. Tradicinių amatų, grindžiamų tautiniais papročiais, plėtra sukurtų pagrindą rekreacinių paslaugų sektoriaus plėtrai, padidintų kaimo gyventojų užimtumą ir suteiktų papildomų pajamų. Parama etninės kultūros vertybių saugojimui ir puoselėjimui padėtų išlaikyti regiono kaimo unikalumą bei sukurtų šalies gyventojams bei užsienio svečiams patrauklų krašto įvaizdį“ [3, p. 41].

Skatinant ekonominės veiklos įvairinimą kaime, didesnis dėmesys turėtų būti skiriamas veikloms, susijusioms su tradicijų puoselėjimu, kaimo vietovių patrauklumo didinimu bei kaimo gyventojų verslumo ugdymu. Siekiant išsaugoti kaimo paveldą, daugiau paramos turėtų būti skiriama tradicinių amatų plėtrai, amatų centrų steigimui, kas padėtų puoselėti tradicinius amatus. Tuo pačiu didėtų kaimo gyventojų užimtumo ir pajamų lygis.

3.1.2. Rezidencinės funkcijos tendencijos

Poindustrinėje visuomenėje formuojantis naujoms būsto koncepcijoms, iki šiol tradiciškai kaimiškomis laikytinose vietovėse daugėja gyventojų, kurie neturi nieko bendra su agrariniu sektoriumi. Šį naują požiūrį į kaimo ateitį formuoja į kaimiškąsias vietas vis daugiau persikeliantys miesto gyventojai. Labiau išsilavinę, energingi bei pasiturintys asmenys tampa kaimo bendruomenių kūrimo iniciatoriais.

Šiaulių universiteto Kaimo plėtros tyrimų centro vadovo doc. dr. J. Jasaičio teigimu, rezidencinė funkcija išreiškia naujų kaimo gyventojų kategorijų formavimąsi bei naujo tipo gyvenviečių kūrimąsi. Tai tikslingas, gerai suplanuotas ir visuomenės poreikius atitinkantis naujų

namų statymas kaimiškose vietovėse [44]. Tačiau, kaip nurodo doc. dr. J. Jasaitis (2008) „naujų gyvenviečių atsiradimas išryškino valstybės strateginio planavimo spragas. Kai kurie gyvenamieji rajonai statomi neatsižvelgiant į plėtros perspektyvas. Ne tik laisvalaikui skirti pastatai, bet ir gyvenamieji namai statomi ant upių ir ežerų krantų, draustiniuose ir regioniniuose parkuose, t. y. tose vietose, kurios priklauso visuomenei ir negali būti privatizuotos. Gana dažnai naujųjų pastatų formos visiškai nesiderina su aplinka. Plečiantis naujiems gyvenamiesiems rajonams, lieka neapibrėžti būtini savivaldos institucijų vaidmens pokyčiai“. [42, p. 54]

Rezidencinė funkcija išryškina naują požiūrį į buitines kultūrą ir gyvenviečių estetiką, laisvalaikio organizavimą ir kt. kaimas tampa svarbus ne tik kaip maisto ir kitų produktų tiekėjas, kaip pažymi D. Vidickienė (2007), bet ir kaip rekreacijos ir turizmo vieta bei daug malonesnė nuolatinė gyvenamoji vieta [136]. Todėl daugiau dėmesio formuojant kaimo politiką turi būti skiriama ne žemės ūkio problemoms, bet kaimiškųjų vietovių rekreacinių galimybių didinimui, kaip pagrindiniam veiksniumi, darančiam jas patrauklias gyventi ir dirbti. Labai svarbu kaimo infrastruktūros gerinimas.

3.1.3. Relaksacinės veiklos plėtros galimybės

Moksliniais tyrimais įrodyta, kad atsipalaidavęs žmogus aiškiau mąsto, greičiau ir geriau įsisavina informaciją, geriau valdo savo bei supranta kito žmogaus emocijas, todėl atsipalaidavimo įgūdžiai padeda pasiekti geresnių rezultatų tiek dirbant, tiek bendraujant. Gyvenant dideliu tempu ir patiriant daug stresų kasdien reikalingas visavertis poilsis ir relaksacija. Lietuvoje yra iki šiol išsaugotų vietovių, kur dar galima pamatyti civilizacijos poveikio nesudarkytą gamtą. Tačiau išnaudojama tik nedidelė dalis neurbanizuotų vietovių relaksacinių ir reabilitacinių galimybių. Poilsio, gydymo ir kiti panašios paskirties centrai – naujų, įvairios kvalifikacijos darbo vietų šaltiniai.

J. Jasaitis (2008) pažymi, kad relaksacijos funkcija gali būti realizuojama keliomis kryptimis:

- 1) kuriamos naujos sveikatingumo ir sporto zonos, pritaikytos tiek masiniam naudojimui, tiek mažų grupių, šeimų ir individų poreikiams;
- 2) formuojasi naujos pramogų gamtoje rūšys, kuriama joms pritaikyta infrastruktūra;
- 3) užmiestyje rengiamos organizacijų, kolektyvų ir asmeninės šventės. Šiems poreikiams statomi nauji objektai, pritaikomi restauruojamų dvarų kompleksai ir kt.
- 4) atkuriamas religijos instituto vaidmuo reabilitacijos ir resocializacijos procesuose [42].

Tačiau tiek Lietuvos žemės ūkio universiteto, tiek ir Šiaulių universitete vykdomi tyrimai rodo, kad kaimo vietovių relaksacinė ir reabilitacinė funkcija mūsų valstybėje dar neišplėtotą. Nors šios rūšies paslaugų poreikis nuolat auga, iki pastarojo laiko panaudojama labai maža turimų galimybių

dalis. Relaksacinės funkcijos plėtra suteiktų kaimiškųjų vietovių gyventojams papildomas pajamas bei tuo pačiu pasitarnautų bendrajai visuomenės elgesio kultūrai.

Relaksacinės ir reabilitacijos funkcijos plėtra turėtų tapti viena perspektyviausių bendruomeninės veiklos krypčių, kadangi vis daugiau yra domimasi. Tačiau, kaip teigia J. Jasaitis ir S. Šurkuvienė (2006) „vietinių iniciatyvų neužtenka. Kad ši funkcija būtų realizuota, būtinas naujas centrinių ir regioninių strategijų rengėjų požiūris“ [44]. Kaimo relaksacinės funkcijos plėtra siejama su viešųjų gėrybių kūrimu ir apsauga, už kurią kaimo gyventojams turėtų būti atlyginama. Nemažų sąnaudų reikalauja draustinių, parkų, paplūdimių ir kitų objektų priežiūra. Bendrojo naudojimo poilsiavietėse būtina įrengti automobilių aikšteles, įsteigti viešojo maitinimo ir medicininio aptarnavimo punktus, pasirūpinti aplinkos puoselėjimu, informacijos atnaujinimu it t. t. [42].

3.1.4. Edukacinės funkcijos svarba

Pažinimo ir lavinimo (edukacinė) funkcija skatina tobulinti visuomenės neformalaus visapusiško ugdymo turinį, nes kuo toliau, tuo labiau, kaip pažymi J. Jasaitis (2006), šiuolaikinis žmogus yra atitrūkęs nuo gamtos. Jis nepažįsta augalų ir gyvūnų, nesuvokia gyvosios ir negyvosios gamtos sąveikos. Naudodamasis gamtos gėrybėmis net nesusimąsto, kaip jas saugoti ir puoselėti, o barbariškas elgesys gamtoje rodo mąstymo bei jausmų degradaciją [42].

Būtina visapusiškai ugdyti gyventojų pilietiškumą, patriotizmą, demokratinio gyvenimo įgūdžius, kūrybingai puoselėti Lietuvos kultūros tradicijas, kadangi tai būtina sąlyga atviros, demokratinės visuomenės bei stiprios ir saugios valstybės sukūrimui. Pilietinio - tautinio ugdymo tikslas - ugdyti kultūringą, dvasingą ir kūrybingą asmenybę, suvokiančią savo tautos kultūros ištakas ir savitumą, sugebančią atpažinti, vertinti ir tausoti tikrąsias vertybes. Kultūra gali būti apibrėžta ir kaip kapitalas jau vien dėl to, kad kultūros produktai turi labai konkrečią materialinę išraišką, pavyzdžiui, skulptūros, statiniai, paveikslai ir pan. Tačiau tradicijas, kalbą, papročius sunku įvertinti materialia išraiška, kuri neabejotinai turi poveikį ne tik asmenybės vystymuisi, bet ir šalies ekonominei raidai. Kultūrinio kapitalo svarbą pažymi V. Pruskus (2005). Jis kultūrinio kapitalo išvelgia įvairiuose meno kūriniuose, ypač tokiuose kaip muzika, literatūra. Jie labiausiai rūpinasi visuotiniu gėriu ir gali paskatinti naujų idėjų plitimą įvairiose žmogaus veiklos srityse. Be to, skatina žmonių supratimo ir mąstymo kaitą, taip pat ekologinį požiūrį, kritiškai vertinant gamtos pažeidžiamumą ir jos išteklių naudojimo ribas. Kitaip tariant, kultūros vertybės padeda formuoti naują požiūrį į žmonijos raidą [103].

Kultūra – žmogaus kuriama vertybių ir normų sistema, padedanti pažinti, įprasminti tikrovę ir teikianti veiklos kriterijus. Šią vertybių ir normų sistemą esmingai formuoja menas, „nes permeną kultūra tampa kūrybiška, net jei kalbama apie kasdienybės kultūrą. Štai čia glūdi prasminis meno ir

kultūros sąryšis...”[104, p. 13]. Taigi kultūrai, ypač vaikų ir jaunimo kultūriniam ir meniniam ugdymui turėtų būti skiriamas vis didesnis dėmesys.

„Kultūrą galima vertinti kaip visuomeninį reiškinių, socialinį procesą, kuris gali pakeisti žmogaus mąstymą ir elgesį. Sociokultūrinė veikla – specifinė bendruomenės veiklos sritis, kuri sudaro palankias sąlygas bendruomenei visuomenėje realizuoti socialinius, kultūrinius ir švietėjiškus poreikius, siekiant plėtoti platesnės ir prasmingesnės integracijos į visuomenę galimybes“ [81, p. 10]. Reikia siekti, kad švietimo ir kultūros institucijos bendradarbiautų plėtojant kultūrinį vaikų ir jaunimo ugdymą, kadangi Šiaulių universiteto Kaimo plėtros tyrimo centro atlikti tyrimai atskleidė jaunimo išprusimo spragas: „respondentai akivaizdžiai painiojosi, vardindami gamtos objektus ir apibūdindami jų naudingumą, negalėjo įvardinti mokslininkų, menininkų ir visuomenės veikėjų, gimusių, gyvenusių ar dirbusių šiame regione. Žinios apie naujausių laikų istorijos įvykius buvo padrikos, nesusietos su konkrečiomis asmenybėmis arba vietovėmis. Net labiausiai išprususi jaunimo dalis – studentija negali įvardinti daugelio augalų ir gyvūnų pavadinimų bei jų atpažinti natūralioje aplinkoje. Žinios apie ekosistemų ryšius ir jų reikšmę žmogui – padrikos, nesusietos su asmenine patirtimi. Beveik 80 proc. apklaustųjų nėra įsidėmėję nė vieno piliakalnio, negali įvardinti, kur stovėjusios gynybinės pilys ir kokį vaidmenį suvaidino Didžioji Lietuvos kunigaikštystė. Dabartį daugelis jų sieja tik su žiniasklaidoje įvardijamais neskaidriais valdžios veiksmais, skandalais ir stiprėjančia emigracija“ [42]. Muziejai, bibliotekos, kūrybinės menininkų sąjungos, aukštosios mokyklos, regioniniai ir nacionaliniai parkai, tarptautinės organizacijos, esančios Lietuvoje, turėtų bendradarbiauti ir sąveikauti.

Kultūra atlieka įvairias socialines funkcijas. Svarbiausios kultūros funkcijos yra socializacijos (perimti kolektyvinės visuomenės patirtį, socialines normas, kultūros vertybes ir simbolius tos visuomenės, kurioje jie gyvena), inkultūracijos (perimti anksčiau gyvavusios kultūros elementus, būdingus gimtajai kultūrai), integracijos (palaikyti žmonių vienybę, saugoti sukauptą socialinę ankstesnių kartų patirtį ir ją remtis), kūrybinė (atskleisti naujas vertybes, žinias, tradicijas, atnaujinti įsigalėjusias kultūros vertybes ir simbolius), pažintinė (susisteminti ir perteikti žinias), komunikacijos, informacijos, vertybinė ir kitos funkcijos [5, p. 336-350]. Taigi reikia skatinti ypač jaunąją kartą mylėti savo tautos kultūrą, ją geriau pažinti, puoselėti ir ja didžiuotis. Todėl labai svarbu užtikrinti kuo glaudesnę kultūros ir švietimo politikos sąveiką. To siekiant turėtų būti stiprinamas edukacinis kultūros vaidmuo.

Telšių apskrities turizmo plėtojimo galimybės siejamos su natūralių gamtos išteklių turtingumu. Žemaitijos nacionalinio parko teritorijoje įsikūrusios gražiausios Telšių apskrities kaimo turizmo sodybos, poilsiautojus priimančios ištisus metus. Kasmet šias sodybas aplanko keli šimtai Lietuvos ir užsienio turistų, džiazo renginių mylėtojų, besidominčiųjų regiono kultūrinėmis vertybėmis. Regione ypač išplėtotas pažintinis kultūrinis turizmas ir poilsio kaime organizavimas, aktyviai

kuriami istorijos ir gamtos paveldo pažintiniai takai („Spigino takas“). Išskirtinė regiono turizmo forma – religinis turizmas. Pramoginės šventės užsienio turistams („Tryškių vasara“, „Joninės“, „Užgavėnės“), atvykstantiems į žymiausias Telšių apskrities vietas aplankyti kultūros ir gamtos paminklų (Žemaitijos nacionalinį parką ir Platelius, Šatrijos kalną, Renavo dvaro rūmus, Varnių ir Ventos regioninius parkus, Žemaičių Kalvariją, Tverus, Purpliu vėjo malūną ir kt.). Iš šio krašto kilo daug mokslo ir kultūros įžymybių, valstybės veikėjų.

Turizmo plėtojimo galimybių tyrimas inicijuotas pradėjus COTOUR projektą, kurio tiesioginis tikslas – skatinti bendruomenes burtis ir veikti kartu. Tokiu būdu populiarinant istorinį kultūrinį ir kulinarinį paveldą, informuoti bendruomenių iniciatorius apie galimybes plėtoti regioninius produktus, skatinti aktyviausius verslininkus ir tautodailininkus tapti bendruomenių lyderiais ir padėti kurti partnerinius ryšius su darbuojančiais ir kūrybingais tradicinių kaimo amatų meistras. Telšių apskrities turizmo plėtojimo galimybių koncepcija paremta natūralių rekreacijos ir kelionių organizavimo išteklių tyrimais bei regioninių produktų sąrašo, kuris galėtų reprezentuoti Telšių apskrities kultūrinį ir kulinarinį paveldą, tradicijas, gyvuojančius amatus kaime ir mieste, tradicinio ir šiuolaikinio meno bei kraštovaizdžio simbiozės renginius, modernias technologijas naudojančių meno mokyklų sukurtus darbus ar įprastinius, atėjusius iš praeities, buitines reikmenis, sudarymu [13].

Edukacinės veiklos plėtra neįmanoma be gyventojų supažindinimo su istorijos, gamtos ir kultūros paminklais ir jų savišvietos skatinimo. Platesnė švietėjiška veikla ugdytų atsakomybę ir bendruomeniškumą, sustiprintų skirtingų kartų ryšius ir pan. Kaimas turi likti tautos dvasingumo ir etnokultūros šaltiniu.

3.1.5. Etnografinio ir etinio paveldo išsaugojimo skatinimas

„Pagrindinė Lietuvos valstybės misija – išsaugoti Lietuvos kultūros paveldą ir perduoti jį ateities kartoms kaip tautos savasties išlikimo garantą, kraštovaizdžio sudėtinę dalį bei Lietuvos įvaizdžio formavimo priemonę, sudarant sąlygas visuomenei jį pažinti ir juo naudotis“ [74]. Lietuvoje yra apie 17 000 kultūros paveldo objektų, esančių kultūros paveldo registre, virš 6 000 kultūros paveldo objektų yra valstybės saugomų sąraše, 1 163 kultūros paveldo objektai paskelbti kultūros paminklais. Iki šių dienų išliko virš 800 archeologinių objektų, 70 istorinių miestų ir miestelių, apie 500 dvarų sodybų, identifiukuota apie 300 parkų, dar išlikę 48 etnografiniai kaimai. Medinis dvarų ir etnografinių kaimų paveldas – tai savitas ir ypatingas reiškinys ne tik Lietuvos, bet ir Europos kultūrinėje erdvėje. Tik nedaugelyje Europos šalių vis dar galima rasti šių unikalių etninės kultūros paveldo objektų. Didžiausią Lietuvos nekilnojamojo paveldo dalį sudaro archeologijos, urbanistikos ir architektūros vertybės. Archeologijos ir mitologijos paveldo objektai

pasižymi didele įvairove: tai piliakalniai, senoviniai pylimai ir gynybiniai įtvirtinimai, statinių griuvėsiai ir liekanos, religinio kulto vietos ir kt. Urbanistinės vertybės – tai istoriniai senamiesčiai ir miesteliai, istorinės miestų dalys, senieji kaimai ir panašios vietos bei vietovės. Architektūriniai objektai - statiniai, jų dalys, priklausiniai, statinių kompleksai ir ansambliai. Svarbią kultūros paveldo dalį sudaro dailės vertybės. Daugiausia jų išlikę Lietuvos bažnyčiose ir vienuolynuose [74]. Tinkamai saugomas ir prižiūrimas kultūros paveldas padeda formuoti Lietuvos įvaizdį, prisideda prie krašto gerovės kūrimo ir turizmo plėtojimo.

J. Jasaitis (2008) nurodo, kad dorovinio paveldo išsaugojimas reiškia istoriškai susiformavusių geriausių elgsenos tradicijų perdavimą ateities kartoms. Iki šių dienų yra išlikusios tokios bendruomeninio elgesio tradicijos, kaip atviras nuoširdus bendravimas, gilus gamtoje vykstančių gyvybės procesų suvokimas, meilė gimtajam kraštui ir kt. kaip pažymi A. Vosyliūtė (2002) „tradicinės kultūros kaimo žmonių bendruomeniškumas ir darnūs santykiai su gamta neretai priešpriešinami modernaus miesto susvetimėjimui, anonimiškumui, komercijai. Kaimo tradicijoje gamta – ne kultūros antipodas, o jos dalis. Gamta traktuojama kaip kaimo moralinės kultūros pagrindas. Identifikacija su vietovės gamtine aplinka reiškia pasiryžimą čia ir toliau gyventi, stiprina prisirišimą prie gyvenamosios vietos [139, p. 68]. Kaimas dėl savo vertingo, įvairaus istorinio kraštovaizdžio, sveiko, prasmingo, pasitenkinimą ir dvasinį komfortą teikiančio gyvenimo būdo, grožio, ramybės, įvairovės ir rekreacijos padeda kelti visų šalies gyventojų gyvenimo kokybę.

3.1.6. Kraštovaizdžio apsauga ir puoselėjimas

„Modernėjančio pasaulio sparčių ekonominių bei socialinių pokyčių kontekste Lietuvos kaimai lieka vienais svarbiausių regioninės įvairovės ir kultūrinės savasties reliktais, galinčiais padėti išsaugoti lietuvių tautinę savimonę ir etninį tautos tapatumą. Šie kaimai – tai išskirtinis Lietuvos savitumo ženklas, svarbus jos kultūros bei istorijos paveldo dėmuo“ [70, p. 87].

Lietuva garsi savo patraukliu kraštovaizdžiu, turtingu istorijos ir kultūros paveldu, gyvomis etnokultūrinėmis tradicijomis ir kt. Iki šiol nemažai išlikę senųjų dvarų, tradicinių kaimo gyvenamosios, amatų ir verslų fragmentai rodo savitą gyvenimo būdą bei krašto istoriją. B. Kermath (2007) pažymi, kad labai svarbu rūpintis gamtos paveldu, kad turėtume ką palikti ateinančioms kartoms. Kraštovaizdis ne tik patraukli, bet ir sveika aplinka, kurią reikia puoselėti [54].

ES BŽŪP įgyvendinimo priemonės, susijusios su darnios plėtros nuostatomis, įpareigoja daugiau dėmesio skirti saugių ir kokybiškų produktų tiekimo vartotojams, plėtoti aplinką tausojančią gamybą, skatinti ekologinės gamybos metodus, kraštovaizdžio ir biologinės įvairovės puoselėjimą bei išsaugojimą ateities kartoms. Lietuva jau yra nemažai pasiekusi aplinkosaugos srityje. Steigiamas naujų saugomų teritorijų tinklas NATURA 2000. Tai „Europos Sąjungos

saugomų teritorijų tinklas, padengiantis didžiąją Europos saugomų teritorijų dalį. Jis skirtas apsaugoti ne pačiai teritorijai, o konkrečiam gamtos objektui – buveinei, rūšiai. „Natura 2000“ tinklas jungia trapiusias ir vertingiausias natūralias ES buveines bei rūšis, kurios ypatingai svarbios visos Europos biologinei įvairovei“ [82]. Kraštovaizdžio ekologinės pusiausvyros užtikrinimo ir jo įvairovės išsaugojimo srityje siekiama šalies bendrosios žemėnaudos, saugomų teritorijų tinklo optimizavimo ir jų gamtinių bei kultūrinių vertybių degradavimo sustabdymo, gamtinės rekreacinės aplinkos tausojimo ir patraukliausių gamtinių vietovių urbanizavimo sustabdymo ir t.t. [73].

2004 – 2006 m. Lietuva, pritaikydama ES agrarinės politikos nuostatas, daug dėmesio skyrė aplinkosaugos problemų sprendimui. Naujojoje ES kaimo plėtros politikoje aplinkosauga yra būtina visų žemės ūkio projektų ir pertvarkymų dalis. Europos Sąjunga, siekdama išlaikyti ar atstatyti biologinę įvairovę, skiria išmokas už saugomas teritorijas: pelkes, miškus, pievas, vandens telkinius (jei tose teritorijose išlaikomas nustatytas aplinkosauginis režimas) [14].

Telšių rajonas puošnus savo pirmykščiu, natūraliu kraštovaizdžiu. Germanto, Minijos (dalis), Žasūgalo kraštovaizdžio draustiniai, Girgždūtės, Šatrijos landšaftiniai istoriniai draustiniai, Biržulio - Stervo ornitologinis draustinis, Varnių regioninis parkas - Telšių krašto puošmena ir pasididžiavimas. Rajonas žymus ne tik gamta, bet ir istorija, krašto kultūra, archeologija, istorijos, architektūros ir kultūros paminklais. Turistus taip pat traukia Šatrijos ir Girgždūtės kraštovaizdžio istoriniai, Germanto, Minijos, Žasūgalo kraštovaizdžio draustiniai, Varnių regioninis parkas, Šatrijos, Girgždūtės, Džiuginėnų ir kiti piliakalniai, dvarų ansambliai ir parkai, urbanistiniu paminklu laikomi Tryškiai. Kultūrine, mokslinė, šviečiamąja veikla aktyviai užsiima Žemaičių muziejus „Alka“, kurio fondai, saugantys senųjų Žemaitijos dvarų archyvinį palikimą yra vieni iš didžiausių ir turtingiausių Lietuvos provincijoje [128].

Lietuvoje Plungės rajonas jau spėjo suformuoti savo kaip rekreacinės vietovės įvaizdį. Didžiausią įtaką tam turėjo didelius poilsiautojų srautus traukiantis Platelių ežerynas ir čia įsteigtas Žemaitijos nacionalinis parkas. Plungės rajonas pasižymi vertingais gamtiniais ir kultūriniais resursais. Tai gausūs vandens ištekliai, miškingos teritorijos, gamtos paminklai. Kadangi Plungės miestas ir rajonas yra geografiškai nutolęs nuo pagrindinių kultūros centrų, Žemaičių dailės muziejus suteikia galimybę pažinti profesionalųjį meną, kaupia, saugo ir eksponuoja šiuolaikinių Lietuvos dailininkų darbus [98].

Mažeikių rajono kraštovaizdžiui būdingos lygumos, miškai, tankus upių ir kanalų tinklas. Kraštovaizdį pajvairina ir gamtą praturtina tvenkiniai. Rajone yra tik 4 ežerai, kurių Didžiausias ir gamtiniu požiūriu vertingiausias yra Plinkšių ežeras (393,5 ha) Rajone gausu paminklų ir kultūros vertybių. Rytinis rajono pakraštys išsiskiria tuo, kad būtent čia dar galima surasti trijų buvusių vėjų malūnų liekanas. Purplį malūnas ir šiandien keliautojus pasitinka savo išskėstais sparnais. Iš architektūros paminklų krašto pasididžiavimu laikomi Renavo ir Plinkšių dvarų ansambliai, Sedos

Švč. Mergelės Marijos ėmimo į dangų ir Pikelių Šv. Trejybės bažnyčios. Daug rajone istorijos paminklų. [123]. Žemaitijos krašto archeologijos, etnografijos ir liaudies meno vertybės renkamos, saugomos ir eksponuojamos Mažeikių muziejuje, įkurtame 1928 m. Muziejuje organizuojamos mokslinės konferencijos, minėjimai, iškilių asmenų jubiliejų paminėjimai, knygų pristatymai, nemažai kitų kultūrinių renginių. Tradicinės Vilniaus dailės akademijos meno dienos rengiamos kasmet gegužės mėnesį. Mažeikių muziejus turi šešis padalinius: rašytojos Šatrijos Raganos memorialinį muziejų, Viešnių vaistinės, Aviacijos pradininko Aleksandro Griškevičiaus, Juozo Vaičkaus gimtinę, skulptoriaus Broniaus Pundziaus memorialinį muziejų. Muziejus teikia papildomas paslaugas – po rajoną organizuoja ekskursijas [87].

Rietavo savivaldybėje yra Ruškio kraštovaizdžio draustinis, 62 kultūros paveldo objektai, daugiau kaip pusė jų įrašyti į registrą. Labiausiai žinomi parko Baltieji, raudonieji vartai, koplyčia - mauzoliejus, Rietavo Šv. arkangelo Mykolo bažnyčia, Lopaičių piliakalnis ir kiti dažniau lankomi objektai. Savivaldybėje išvysčius turizmo infrastruktūrą į lankytinų objektų sąrašą galima būtų įrašyti ir Velnio akmenį (Pupžiubių k.), mitologinį akmenį, vadinamą Velnio kojine (Plauskinių k.), daugybę koplytėlių, koplytstulpių, kapinynų ir kitokių įdomybių [107].

Lietuvos kaimas yra išlaikęs tik jam būdingus savitumus: regionų identitetą, tradicinį kraštovaizdį, etninę kultūrą ir kt. Tačiau šis paveldas, netinkamai prižiūrimas ir neprofesionaliai tvarkomas gerokai sunyko. Politinės valios stoka trukdo kaimo plėtros politikai, kad Lietuvos kaimas nuolat kintančioje laiko erdvėje išliktų patrauklus ir savo infrastruktūra patogus Lietuvos gyventojams ir svečiams. Kaimiškųjų vietovių savitumo išsaugojimas bei kaimo paveldo objektų panaudojimas ekonominei veiklai įvairinti sudaro sąlygas modernaus kaimo modeliui sukurti, išlaikant Lietuvos kaimui būdingus regioninius kraštovaizdžio ir autentiškos kultūros elementus.

3.2. Paramos ūkinės veiklos diversifikavimui kryptys ir priemonės

Beveik 60 % 27 ES valstybių narių gyventojų gyvena kaimo vietovėse, užimančiose 90 % ES teritorijos. Todėl kaimo plėtra yra gyvybiškai svarbi politikos sritis. Ūkininkavimas ir miškininkystė yra pagrindiniai žemės panaudojimo būdai kaimo vietovėse. Ūkininkavimas ir miškininkystė sudaro tvirtos socialinės struktūros, gyvybingos ekonomikos, gamtinių išteklių tvarkymo ir kraštovaizdžio pagrindą.

Iš ES struktūrinių fondų remiamas bei skatinamas kaimo gyventojų ir ūkininkų pajamų didėjimas, užimtumo lygio išlaikymas ir naujų darbo vietų kūrimas, kaimo veiklos ir paslaugų įvairinimas, smulkaus bei vidutinio verslo plėtojimas, kaimo turizmo paslaugų, amatų plėtra, netradicinių produktų gamyba, paslaugų kaimo gyventojams didinimas bei jų kokybės tobulinimas. Ši parama skatina žemės ūkio subjektus nuo tradicinės žemės ūkio veiklos pereiti prie alternatyvios

žemės ūkiui veiklos. BPD priemonės „Kaimo vietovių pritaikymo ir plėtros skatinimas“, veiklos srities „Kaimo turizmas ir amatų skatinimas“ pasiekimo ir įgyvendinimo būklė pateikta 1 lentelėje.

Pagal 2004 – 2006 m. BPD priemonę „Kaimo vietovių pritaikymo ir plėtros skatinimas“ veiklos sričiai „Kaimo turizmo ir amatų skatinimas“ nagrinėjamu laikotarpiu planuota paremti 60 projektų, paremta 51, t. y. 85 proc. planuotų projektų. Tokią situaciją, kaip ir veiklos srities „Žemės ūkio ir artimų ekonominės veiklos sektorių įvairinimas, siekiant įvairiapusio ekonominės veiklos pobūdžio ir alternatyvių pajamų šaltinių“ atveju, galima aiškinti tuo, kad dauguma pareiškėjų taip pat pretendavo į maksimalią paramos sumą bei ją gavo ir paramos lėšos buvo pilnai išnaudotos.

1 lentelė

BPD IV priemonės veiklos srities „Kaimo turizmo ir amatų skatinimas“ pasiekimo ir rezultato rodiklių įgyvendinimo būklė Lietuvoje 2004 – 2006 m.

Rodikliai	Matas	2006	2004-2006		%
			Planuota	Įvykdyta	
Pasiekimo rodikliai					
Paremtų kaimo turizmo ir amatų veiklos projektų skaičius	vnt.	42	60	51	85
Rezultato rodikliai					
Lovų skaičius kaimo turizmo sodybose	vnt.	1354	350	1771	506
Išlaikytų darbo vietų skaičius	vnt.	100,5	-	108	-
Sukurtų darbo vietų skaičius	vnt.	217,5	-	310	-
Bendras sukurtų ir išlaikytų darbo vietų skaičius	vnt.	318	-	418	-

Šaltinis: Melnikienė, R. (2007). Lietuvos 2004-2006 metų bendrojo programavimo dokumento priemonių tikslų ir uždavinių įgyvendinimo įvertinimo ataskaita. Vilnius: LAEI.

Nagrinėjamu 2004 – 2006 m. laikotarpiu pagal priemonę „Kaimo vietovių pritaikymo ir plėtros skatinimas“ veiklos sritį „Kaimo turizmas ir amatų skatinimas“ teikta parama padėjo sukurti 310 naujų darbo vietų kaimo vietovėse bei išlaikyti 108 darbo vietas. ES struktūrinė parama, skiriama alternatyvių žemės ūkiui bei netradicinių žemės ūkio veiklos plėtotei 2004 – 2006 m., teikiama priemonės „Kaimo vietovių pritaikymo ir plėtros skatinimas“ veiklos sričiai „Kaimo turizmo ir amatų skatinimas“, padėjo didinti užimtumo lygį kaimo vietovėse, mažinti nedarbo lygį, kelti kaimo gyventojų gyvenimo kokybę, kurdama naujus ar išlaikydama ir didindama senus pajamų šaltinius kaimo vietovėse. Didėjantis kaimo gyventojų užimtumas, mažėjantis nedarbo lygis bei augantis pajamų lygis lemia kaimo gyventojų gyvenimo kokybės augimą bei padeda užtikrinti subalansuotą kaimo plėtrą. Pažymėtina, kad priemonės veiklos sričiai „Kaimo turizmo ir amatų skatinimas“ 2004 – 2006 m. skirta paramos 49179,123 tūkst. Lt, prašyta 104528 tūkst. Lt, t. y. prašytos paramos suma 2,1 karto viršija skirtų lėšų kiekį. Tai rodo didelį ūkių susidomėjimą kaimo turizmo bei amatų

veiklos plėtra, bet kartu leidžia teigti, kad daugelis idėjų lieka neįgyvendintomis dėl nepakankamo paramos finansavimo [62].

2006 m. nustatytos Europos kaimo plėtros strateginės gairės. Kaimo plėtros politika sustiprinta, siekiant padėti kaimo vietovėse tinkamai reaguoti į XXI amžiaus ekonomikos, socialinius ir aplinkosauginius iššūkius. Ši nauja teisinė sistema ir Europos žemės ūkio fondas kaimo plėtrai simbolizuoja būtinybę skatinti augimą ir tose vietovėse kurti naujas darbo vietas, kad būtų užtikrinta tvari plėtra. 2007 - 2013 m. kaimo plėtros politika bus pagrįsta trimis temomis, atitinkančiomis tris Kaimo plėtros reglamente nurodytas kryptis: pagerinti žemės ūkio konkurencingumą, išsaugoti aplinką, paremti žemės valdymo veiklą, pagerinti gyvenimo kokybę ir įvairinti kaimo vietovių ekonomiką. [28]

2 lentelė

Paramos lėšų 2007-2013 m. paskirstymas tarp sričių

Priemonės pavadinimas	2007-2013 m. parama (EŽŪFKP parama + koofinansavimas)		
	% programoje	Iš viso, mln. EUR	Iš viso, Mln. LT
I. kryptis. Žemės ūkio ir miškininkystės sektoriaus konkurencingumo didinimas (ES – 75%, LT – 25%)	40,55	916,51	3.164,153
II kryptis. Aplinkos ir kraštovaizdžio gerinimas (ES – 80%, LT – 20%)	36,75	830,6	2.867,86
III kryptis. Gyvenimo kokybė kaimo vietovėse ir kaimo ekonomikos įvairinimas (įskaitant Leader metodą) (ES – 75%, LT – 25%)	18,6	420	1450,27
IV kryptis. „Ledaer“ metodas (įgyvendinamos II krypties priemonės) (ES – 80%, LT – 20%)	5,98	134,99	466,10
IŠ VISO (be techninės paramos)	95,89	2.167,13	7.476,59
TECHNINĖ PARAMA (ES – 75%, LT – 25%)	4,11	92,97	321,03
IŠ VISO	100	2.260,1	7.803,7

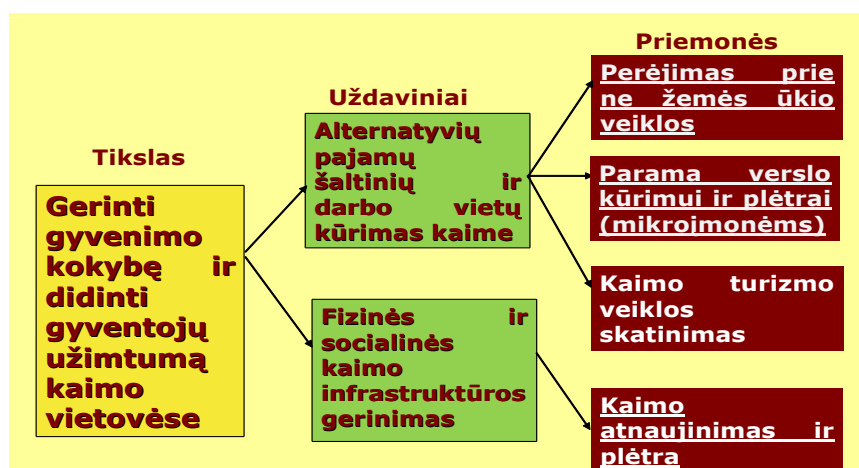
Šaltinis: Skebaitė, K. (2007). Parama gyvenimo kokybės ir veiklos įvairinimo kaime priemonės. Pagal kaimo plėtros 2007-2013 m. programos projektą. Prieiga per internetą:

<http://www.alytus.aps.lt/stotisFiles/uploadedAttachments/parama%20amatams%2007%2006%2013%20Alytus200751584948.ppt#256,1>.

Lietuvos kaimo plėtros 2007 - 2013 m. programos (KPP) projekto 3 kryptis – „Gyvenimo kokybė kaimo vietovėse ir kaimo ekonomikos įvairinimas“ (žr. 7 priede), kur 3 priemonė: „Kaimo turizmo veiklos skatinimas“ (skirta 87 mln. EUR) [85] Priemonės „Kaimo turizmo veiklos skatinimas“ tikslas – plėtoti kaimo turizmą, didinantį gyventojų užimtumą, papildomų pajamų šaltinį kaimo vietovėse bei remti stovyklaviečių kaime įkūrimą, skatinantį rekreacinių vietovių kaime infrastruktūros plėtrą. 2007 - 2013 m. laikotarpiu teikiant paramą didelį dėmesį numatoma skirti kaimo turizmo paslaugų kokybės ir šių paslaugų įvairovės didinimui. Didinant kaimo turizmo paslaugų įvairovę skatinama jungti tradicines žemės ūkio veiklos rūšis su paslaugomis turistams,

pvz., ūkyje pagamintų šviežių ir sveikų maisto produktų tiekimas poilsiautojams, laisvalaikio paslaugos (vandens sportas, jodinėjimas arkliais, įvadinis kursas į tradicinę žemdirbystę ir t. t.), taip kaimo gyventojai galėtų užsitikrinti ilgalaikį darbą ir papildomas pajamas. Atsižvelgiant į išaugusį poilsio kaime populiarumą ir siekiant rekreacinių paslaugų kaime įvairovės, parama taip pat teikiama trumpalaikio poilsio ir (ar) nakvynės vietų kaime, t.y. stovyklaviečių, kaime kūrimui. Siekiant, kad priemonė prisidėtų ir prie kultūros paveldo puoselėjimo skatinamas lietuviškų (etnografinių) tradicijų laikymasis kuriant naują kaimo turizmo sodybą. Taip pat skatinamas amatų kiemelių kaimo turizmo sodyboje kūrimas. Parama teikiama šioms veikloms: kaimo turizmo veiklos skatinimui bei stovyklaviečių kaime įkūrimui ir plėtrai. Finansuojama iki 50 proc. projekto išlaidų. Maksimali parama projektui - 200 tūkst. EUR. Pareiškėjas teikdamas paraišką gali teikti kreiptis paramos pagal abi priemonės veiklos sritis. Maksimali paramos suma bendram projektui - 200 tūkst. EUR. 2 lentelėje pateikiamas lėšų paskirstymas pagal kaimo plėtros 2007-2013 m. programos projektą.

III krypties „Gyvenimo kokybės kaime ir kaimo ekonomikos įvairinimo“ tikslas, uždaviniai bei priemonės pavaizduotos 7 paveiksle.

7 pav. III krypties tikslas, uždaviniai ir priemonės

Šaltinis: Skebaitė, K. (2007). Parama gyvenimo kokybės ir veiklos įvairinimo kaime priemonės. Pagal kaimo plėtros 2007-2013 m. programos projektą. Prieiga per internetą: <http://www.alytus.aps.lt/stotisFiles/uploadedAttachments/parama%20amatams%2007%2006%2013%20Alytus200751584948.ppt#256,1>.

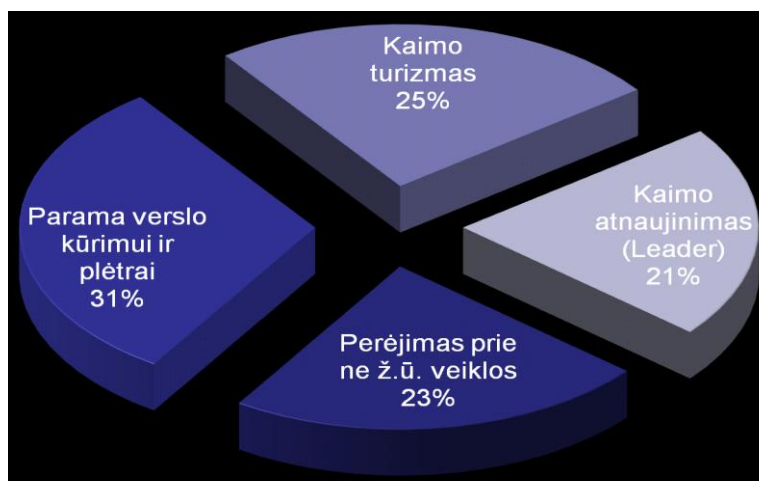
Nors ir numatyta ženkli finansinė parama ūkinės veiklos diversifikavimui, teikiamos kredito garantijos kredito įstaigoms už jų išduotus kreditus ūkininkams, tačiau tai nesukuria paskatų ūkio veiklos diversifikavimui. Pirma, finansinė parama numatyta skirti toms ūkio veiklos diversifikavimo formoms, kurios reikalauja daugiausia investicijų (pvz., kaimo turizmui, akvakultūrai, paslaugų žemės ūkiui teikimui ir kt.), tačiau esant ribotiems ūkininkų finansiniams ištekliams, paramą pradant mokėti projekto įgyvendinimo metu, realiai finansine parama gali pasinaudoti labai nedidelė dalis ūkininkų.

Kaimo plėtros priemonės, pagal kurias numatoma parama amatams (III kryptis):

- ♦ Perėjimas prie ne žemės ūkio veiklos (parama amatų plėtros projektams, įskaitant amatų kiemelių kūrimą).
- ♦ Parama verslo kūrimui ir plėtrai (parama amatų plėtros, amatų centro steigimo pelno projektams).
- ♦ Kaimo atnaujinimas ir plėtra (įgyvendinama Leader metodu) (parama tradicinių amatų centrų kūrimo nepelno projektams).
- ♦ Kaimo turizmo veiklos skatinimas (parama amatų kiemų kaimo turizmo sodybose kūrimui).

Pagal III krypties „Gyvenimo kokybės kaime ir kaimo ekonomikos įvairinimo“ priemones, joms numatomas finansavimas pateiktas 8 paveiksle.

8 pav. Paramos kryptys ir jų finansavimas

Šaltinis: Skebaitė, K. (2007). Parama gyvenimo kokybės ir veiklos įvairinimo kaime priemonės. Pagal kaimo plėtros 2007-2013 m. programos projektą. Prieiga per internetą: <http://www.alytus.aps.lt/stotisFiles/uploadedAttachments/parama%20amatams%2007%2006%2013%20Alytus200751584948.ppt#256,1>.

Finansavimas numatomas iš ES struktūrinių fondų (žr. 7, 11, 22 prieduose). Paramos gavėjai: ūkininkai, kiti žemės ūkio subjektai (gamintojai ir perdirbėjai), kaimo gyventojai, kiti verslininkai [31]. Sumažinus tiesiogines išmokas ūkiams ir šias lėšas nukreipus kaimo plėtros priemonėms, t. y. taikant moduliavimą, kaimo plėtrai bus skiriama daugiau lėšų.

4. KAIMO TURIZMAS

4.1. Kaimo turizmo samprata ir jo specifika Lietuvoje

Lietuvos integracijos į Europos Sąjungą procesas iš esmės pakeitė kaimo ekonominės veiklos struktūrą. Pastarąjį dešimtmetį visoje Europoje, taip pat ir Lietuvoje, vykstantys ekonominiai bei socialiniai procesai, keičia tradicinį požiūrį į kaimo vietas, jų vaidmenį ir funkcijas. Viena iš

sparčiai besivystančių veiklų – kaimo turizmas. Norint aiškiau apibrėžti kaimo turizmo sąvoką, pirmiausia reikėtų išaiškinti turizmo sąvoką, kadangi kaimo turizmas yra viena iš turizmo verslo sričių.

Laisvalaikio metu žmonės užsiima įvairia veikla: vieni dalyvauja politikoje, kiti keliauja, pramogauja, sportuoja ir pan. Tačiau kiekvienas bent nedidelę laiko dalį privalo skirti tiek fiziniam, tiek dvasiniam poilsiui. Žmogaus fizinių ir dvasinių jėgų atgavimas vadinamas rekreacija [6]. Šiai nuomonei pritaria ir Ingrida Vainienė [132, p. 11]. Ji taip pat nurodo, kad tai laisvalaikio veikla, skirta malonumui, pomėgiams bei asmenybės ugdymui. Taip pat švenčių ir atostogų veikla, kuriai priklauso ir turizmas (plačiau žr. 12, 23 prieduose). Iš šio paveikslo matyti, kad laisvalaikis, rekreacija ir turizmas glaudžiai susiję. Turizmas iš kitų rekreacinių veiklų išsiskiria kaip organizuotas, komercinis užsiėmimas. Kaip teigia Lina Pridotkienė, Petras Grecevičius [102, p. 6], „rekreacinei veiklai nepakanka įprastinės darbo ar buities aplinkos. Jai būtina speciali erdvė ir įrenginiai: teritorija, akvatorija, pastatai, patalpos. Visa tai vadinama rekreacine aplinka, ši aplinka būna įvairaus erdvinio mastelio – pajūrio rajonas, ežerų rajonas, miestas kurortas, poilsio paslaugų kompleksas, sporto kompleksas, pavienis pastatas, pliažas, parkas, baseinas ir kt.“

Šiuolaikinis turizmas yra naujas dalykas, nes masiniu jis tapo tik po Antrojo pasaulinio karo. Tačiau turizmas turi galias istorines šaknis, nes kelionės žmonijai žinomos nuo seniausių laikų [121]. Mokslinėje literatūroje teigiama, kad turizmo sąvoką bandyta apibūdinti 1937 metais Tautų Lygos taryboje [20]. Tačiau plačiausiai vartojamas 1981 metais Madride vykusioje Pasaulinės turizmo organizacijos (PTO) Pasaulinėje turizmo konferencijoje pateikta turizmo apibrėžimas, apibūdinantis turizmą, kaip visas kelionių, ekskursijų rūšis, kai asmuo palieka savo nuolatinę gyvenimo ir darbo vietą ilgiau nei vienai parai ir trumpiau nei 12 mėnesių ir kai išvykos tikslas nėra samdoma, apmokama veikla [134].

Juo vadovaujamosi ir apibrėžiant turizmo sąvoką Lietuvos Nacionalinėje turizmo plėtojimo programoje, pagal kurią „turizmas apima visas kelionių, atostogų, ekskursijų rūšis, kada žmogus palieka savo nuolatinę gyvenimo ilgiau nei vienai parai ir trumpiau nei 12 mėnesių, o kelionės tikslas nėra samdoma veikla“ [93].

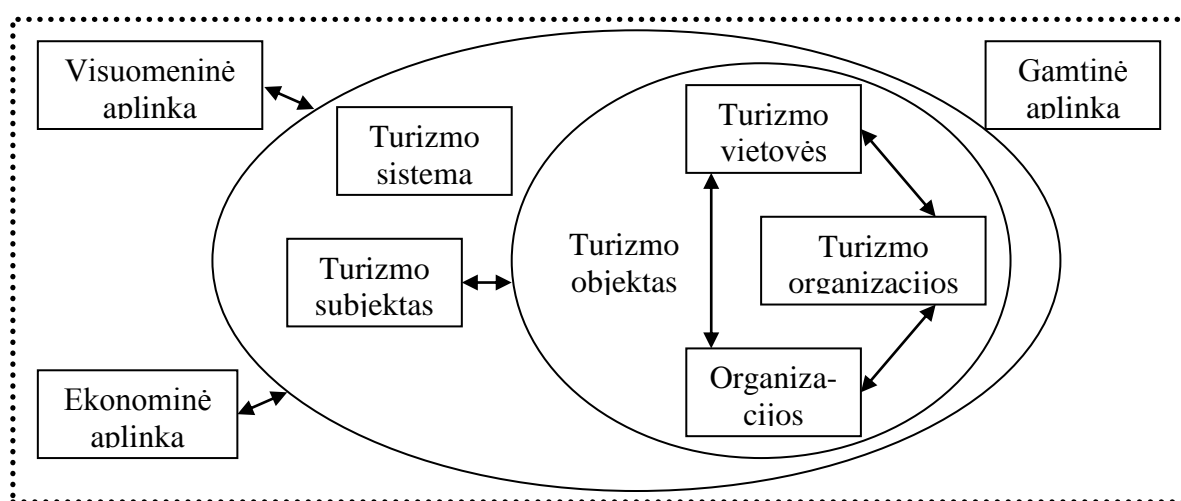
Anot Aušrinės Armaitienės ir kt. [6, p. 15] „turizmas yra viena svarbiausių žmogaus rekreacinės veiklos sudėtinių dalių. Tai ne tik ekonominis, bet ir socialinis, gamtinis, kultūrinis bei politinis reiškinys.“ Turizmą galima vertinti šiais aspektais: kelionės, turistų poveikis aplinkai, daugeliui žmonių – verslas, darbo, pajamų šaltinis, šalies ūkinės veiklos sritis bei rekreacinės veiklos sudėtinė dalis. Kai kurie autoriai turizmą prilygina tam tikrai sporto šakai, kuri padeda atgauti jėgas [150]. Taigi žmonės keliaudami poilsiauja, pramogauja, sportuoja, bendrauja, gydomsi, t. y. atgauna fizines ir dvasines jėgas. Taip pat susipažįsta su krašto kultūra, tradicijomis, papročiais, gyvenimo būdu ir tuo pačiu daro poveikį socialiniams procesams.

Plėtojant turizmo industriją, būtina įvertinti ir ekonominę naudą, kurią kraštui teikia turizmas. Kiekvienas turizmo paslaugos teikėjas, priklausomai nuo paslaugos kokybės ir kiekio, gauna atlygį iš paslaugos gavėjo, t. y. turistu. Daugeliui asmenų ši veikla yra pagrindinis darbo ir pajamų šaltinis. Mokslinėje literatūroje pateikiama labai daug turizmo sampratos aiškinimų, kuriuos išanalizavus galima nustatyti, kas apjungia turizmo sistemą. Turizmo sistemą jungiančios dalys:

Turizmo subjektas (turizmo paslaugų vartotojas – žmogus su visa turistinių poreikių įvairove ir elgesio motyvais.

Turizmo objektas, kurį sudaro trys elementai:

1. turizmo vietovės – natūralūs gamtiniai ir kultūros ištekliai;
2. turizmo organizacijos – turizmo ir kelionių agentūros, apgyvendinimo ir maitinimo organizacijos it kt.
3. organizacijos – turizmo departamentas, apskričių administracijos, vietos savivaldos institucijos, turizmo asociacijos (žr. 9 pav.).

9 pav. Turizmo sistemos struktūra

Šaltinis: Svetikienė, I. (2002). Turizmo marketingas. Vilnius: Vilniaus kolegija.

Kaip matyti iš 9 paveikslo, turizmo sistemą veikia gamtinė, ekonominė ir visuomeninė aplinkos. Turizmas taip pat daro poveikį minėtoms aplinkoms – gerinamas visuomenės gyvenimas, formuojami žmonių poreikiai bei keičiamas jų požiūris į kultūros vertybes. Tačiau didėjantys turistų srautai niokoja gamtinius ir kultūrinius išteklius, didinama aplinkos tarša (skirtingų autorių pateiktas kaimo turizmo poveikio galimybes plačiau žiūrėti 13, 14, 15 prieduose).

Turizmas yra skatinantis reiškinys tik jei yra reguliuojamas ir prižiūrimas valstybės institucijų, vietos gyventojų bei kitų turizmo dalyvių. Lietuvos ekonomikai labai svarbi turizmo plėtra, ypač kaimo turizmo, kadangi tai sparčiausiai besivystanti turizmo rūšis Lietuvos regionuose.

Kaimo turizmas gana plačiai paplitęs daugelyje pasaulio šalių, tačiau vieningo kaimo turizmo apibrėžimo vis dar pasigendama. Mokslinėje literatūroje pateikiama daug įvairių kaimo turizmo sampratų. Vienur nurodoma, kad kaimo turizmas – tam tikra veikla, siūloma kaime. Kitur jis tapatinamas su turizmu mažai apgyvendintose vietovėse. Dar kitur tiesiogiai siejamas su žemės ūkiu veikla, jos rodymu. Apžvelgus įvairių autorių pateiktas kaimo turizmo sąvokas [6; 7; 8; 9;10; 57; 132; 142], galima rasti bendrų bruožų, t. y. kad tai veikla, vykdoma kaimo vietovėse, susijusi su poilsiu, pramogomis bei kitomis laisvalaikio leidimo formomis ir pan.

Lietuvos Respublikos Turizmo įstatyme teigiama, kad „kaimo turizmo paslauga yra apgyvendinimo paslauga, kai ... išnuomojama apgyvendinimui įrengta individuali gyvenamoji patalpa ... ir papildomai suteikiamos aktyvaus poilsio galimybės“ [75].

Pasiteiravus žmonių, kurie kada nors buvo susidūrę su kaimo turizmu, ko gero būtų galima tikėtis tokio apibūdinimo: kaimo turizmas – tai turizmas kaimo vietovėse. Tačiau pasiteiravus, ką būtent jie laiko kaimu – būtų įvairių paaiškinimų. Mažai kas gali tiksliai apibūdinti šią sąvoką. Lietuvoje kaimas vadinamas „dažniausiai žemės ūkiu, rečiau kitais verslais besiverčiančių žmonių retai apgyvendinta (10 – 70 žm. / 100 ha) savarankiška gyvenvietė su vyraujančiu dirbamųjų laukų ir pievų kraštovaizdžiu“. Kaimas gali būti apibūdinamas kaip vietovė, esanti už miesto ribų. Išskiriami trys pagrindiniai požymiai, skiriantys miesto teritoriją nuo kaimo: gyventojų tankumas ir gyvenvietės dydis, žemės naudojimas ir ekonomika, tradicinė socialinė struktūra [132, p. 27].

Dažnai kaimas apibūdinamas kaip maža gyvenvietė su maža gyventojų populiacija. Tačiau skirtinguose regionuose populiacijos skaičius skiriasi, todėl tai nėra tikslus apibūdinimas. Todėl iš visų kaimo sampratų plačiausiai naudojama samprata, teigianti, kad kaimas yra išlaikęs tradicinę socialinę struktūrą bei vertybes, kurias yra praradusi modernioji visuomenė. Būtent dėl šios priežasties dauguma turistų veržiasi pamatyti bei patirti tradicinį kaimo gyvenimo būdą. Kitiems tai patogė geografinė vieta, kurioje galima užsiimti tam tikra veikla ar paprasčiausiai pailsėti. Tačiau kaimas dar vis siejamas su žemės ūkiu, kur plėtojama augalininkystė, gyvulininkystė, miškininkystė ir pan. Taip pat manoma, kad dauguma kaimo gyventojų neturi nė vidurinio išsilavinimo, miglotai suvokia ateities perspektyvas bei vyrauja nepakankama gyvenimo kokybė. [42]. Šiai nuomonei būtų galima prieštarauti, kadangi „sparčiai modernėjantis žemės ūkis reikalauja radikaliai keisti požiūrį į žemdirbiškas profesijas, atsisakyti vis dar paplitusios nuostatos esą kaime „tradiciškai“ išsiverčiama su mažesniu išsilavinimu ir toleruojama žemesnė gamybos ir buitės kultūra“ [25]. J. Jasaitis (2007) nurodo, kad šiandieninėje „žinių visuomenėje tenka radikaliai keisti turinį tokių sąvokų, kaip kaimas, kaimo gyventojai, peržiūrėti šiuolaikinių kaimo vietovių ūkinės veiklos paskirtį ir turinį“ [41, p. 42]. Kadangi valstybės teritorijų urbanizacija, technologijų modernizacija bei kelių infrastruktūra sudaro galimybes steigti įvairius vadybos centrus ar pramonės įmones bet kurioje vietovėje. Taip pat didelė dalis darbingų kaimo gyventojų persikvalifikuoja, įgyja nežemdirbiškas

profesijas, kadangi atsiranda galimybė įsidarbinti ne žemės ūkiu užsiimančioje organizacijoje, įsikūrusioje kaimo vietovėje.

Taigi būtų galima teigti, kad kaimo turizmu vykdomą veiklą galima vadinti tuomet, kai ji vyksta kaimo vietovėse ir yra naudojami vietiniai išteklių (ekonominiai, socialiniai, kultūriniai bei gamtiniai). Pagrindiniai kaimo turizmo bruožai pateikti 16 priede. Apibendrinimui galima teigti, kad kaimo turizmas – „tai kelionė į kaimo vietovę, norint pailsėti gamtoje, maitintis natūraliu, šviežiu maistu bei užsiimti tai aplinkai būdinga veikla. Nuo kitų turizmo veiklų jis skiriasi tuo, kad stengiamasi išvengti daugelio miesto gyvenimo nepatogumų – žmonių minios, triukšmo, užteršto oro, skubos, konservuoto ir apdoroto maisto, hipodinamijos“ [8]. Kaimo turizmas susijęs su žemės ūkiu veikla, kraštovaizdžiu, su vietiniais gyventojais ir jų papročiais – su kaimo aplinka, jos pažinimu, poilsiu bei rekreacine veikla joje. Kaimo vietovėse vykstanti veikla (kaimo turizmas), kaip teigia I. Vainienė [132, p. 17-18], gali būti suskirstyta pagal turinį, o A. Armaitienė ir kt. [6, p. 36] pateikia kaimo turizmo klasifikaciją pagal tikslą (plačiau žr. 24, 25 prieduose).

Daugiausia kaimo turizmo ypatybių turi agroturizmas. A. Armaitienė ir kt. (1999) agroturizmą apibūdina: „tai tokia kaimo turizmo rūšis, kai turistai atvyksta į kaimą susipažinti su tradicine ar šiuolaikine žemdirbyste arba atskirais elementais ir dalyvauti žemės ūkiu gamybos procese“ [6, p. 36]. Dažniausiai agroturistai apsistoja ūkininkų sodybose, kad galėtų dalyvauti ar stebėti vykdomus žemės ūkiu darbus (kaip augina daržoves, vaismedžius, vaiskrūmius, prižiūri naminius paukščius ir gyvulius, augina pievagrybius, sliokus ir t. t.). Šiai rūšiai priskiriami ir tokie ūkiai, kurie neteikia apgyvendinimo ir maitinimo paslaugų, o tik sudaro sąlygas turistams susipažinti su žemės ūkiu veikla. Tačiau Lietuvoje nematomos šios veiklos perspektyvos.

Kiekvienai kaimo turizmo rūšiai būdinga kaimo aplinka, kurios pagrindą sudaro žemės ūkiu veikla. Nuo vykdomos žemės ūkiu veiklos priklauso gyvenimo būdas bei kraštovaizdis.

Apibendrinant išanalizuotas kaimo turizmo ir jo rūšių sąvokas, būtų galima daryti išvadą, kad kaimo turizmas atspindi kaimo aplinką, esančius joje statinius, kultūrinius bei socialinius potencialus bei tos vietovės bendruomenę, taip pat išteklius ir galimybes.

Lietuvoje kaimo turizmas nėra nauja turizmo forma. Bėgant metams, žmonės išvykdavo iš kaimo į miestą ir atvirkščiai. Daugumai žmonių kaimo turizmas buvo galimybė atitrūkti nuo kasdieninės veiklos, siekiant atgauti fizines ir dvasines jėgas. Pasiturintys miesto gyventojai nemažai laiko praleisdavo dvaruose, todėl jų vaidmuo darėsi vis svarbesnis. Kai kuriuose iš buvusių dvarų dar ir šiandien galima pailsiuti. Kaimo teritorijos taip pat buvo lankomos miestiečių, siekiančių pailsėti ir pasigydyti, kas ir sudarė sąlygas suklestėti turizmui ir kurortams.

Nepaisant plėtros XIX a., kaimo turizmas netapo labai plačiai paplitusia laisvalaikio forma iki XIX a. pabaigos – XX a. pradžios, kuomet vasaros metu turistams masiškai veržiantis į paplūdimius, šį srautą reikėjo išskaidyti į kaimo teritorijas. Atsiradus poreikiui, pradėti statyti

valdiški bei privatūs užėigos namai ir viešbučiai kaime. Kaip teigia Henrieta Aleknienė [1] „tam tikra prasme kaimo turizmas veikė ir iki Nepriklausomybės atkūrimo, nes kaimo gyventojai vasarą priimdavo svečius iš Maskvos, Sankt Peterburgo ir net Sibiro. Poilsiauti Lietuvoje buvo laikoma prestižo reikalu“.

Vienas Lietuvos turizmo istorijos ypatumas yra stipri kaimo turizmo Lietuvoje raidos įtaka bendrai Lietuvos turizmo istorijai. Lietuvoje, taip pat kaip ir kitose šalyse, kaimo turizmas pradėjo plėtotis nuo tada, kai pradėjo kurtis didmiesčiai. Ypač kaimo turizmas suklestėjo septintajame – aštuntajame dešimtmetyje, kai Rusijos didmiesčių gyventojai ieškojo galimybių pailsėti nuo miesto gyvenimo Lietuvos kaimuose [35].

I. Vainienė [132, p. 38] Lietuvos kaimo turizmo raidoje išskiria tris etapus, „priklausomai nuo istorinės – politinės situacijos šalyje, nes nuo to priklausė ir kaimo turizmo plėtra“.

I. Poilsis kaime tarpukario Lietuvoje (1918 – 1941 m.). Atgavus nepriklausomybę 1918 metais, Lietuva žingsnelis po žingsnelio, kaip teigia Povilaitis B. [100] „atsikūrė žemės ūkis ir pradėjo kilti krašto gerovė ... butų išlaidų didėjimas turbūt rodo bendrą gerovės kilimą“. Taigi žmonėms atsiranda „laisvų“ pinigų, kuriuos gali skirti poilsiui, dvasinių ir fizinių jėgų atgavimui.

Kaimo turizmo paslaugos buvo dvejopos, priklausomai nuo poilsiautojų poreikių. Pasiturintieji ir inteligentai vykdavo ilsėtis į užmiesčio vilas, antruosius savo ar savo pažįstamų namus kaime. Jaunimas, dažniausiai studentai, keliaudavo po šalį, pakeliui apsistodami pernaktoti pas ūkininkus. Nakvynės dažniausiai buvo šieno kupetoje. Visose apskrityse buvo įsteigti jaunimo kelionių globos komitetai. Kaimiškuose rajonuose jų skyriams vadovaudavo ūkininkai – „kelionių bičiuliai“, į kuriuos nakvynės galėjo kreiptis ir keliautojai [132].

Apie 1930 m. į kaimo vietas plūstelėjo keliautojai, gamtos mylėtojai, poetai, skautai, gimnazistai. Jiems keliauti padėdavo jaunimo kelionių globos komitetai, kurie buvo įsteigti visose apskrityse, o kiekviename rajone veikė jų skyriai. Vasarą ūkininkai savo sodybose leisdavo pasistatyti palapines, o žiemą už tam tikrą mokestį priimdavo nakvynei į savo namus.

Antrasis pasaulinis karas nutraukė kaimo turizmo veiklą Lietuvoje. Nuo septintojo dešimtmečio kaimo turizmas po truputį pradėjo atsigaivinti. Kaimo žmonės, gyvenantys gražiose vietovėse, priimdavo poilsiautojus iš Lietuvos ir kitų buvusių TSRS respublikų. Lietuvos kaimuose ėmė kurtis įvairūs poilsio kompleksai.

II. Atostogos kaime Lietuvos sovietinės okupacijos laikotarpiu (1945 – 1990 m.). Vyko pertvarkymai Lietuvos ūkyje [103]. „Šiam etapui būdingos dvi poilsio formos kaime: atostogos pas gimines kaime ir poilsis valstybinėse turistinėse bazėse, esančiose populiariose gamtinėse vietovėse“ kaip teigia I. Vainienė [132, p. 38].

III. Kaimo turizmas, atkūrus nepriklausomybę (nuo 1990 m.). Pasak A. Lubio [80] nuo nepriklausomybės atkūrimo „Lietuva toli pažengė“. Nuo 1994 m. įvairių užsienio ekspertų

skatinami Lietuvos kaimo žmonės susidomėjo kaimo turizmo verslu [132, p. 38]. 1994 – 1996 m. užsienio šalių specialistai atliko tyrimus dėl kaimo turizmo plėtros Lietuvoje galimybių. 1995 m. pradėjo bendradarbiauti Lietuvos ir Danijos žemės ūkio konsultavimo tarnybos. Įdiegta keletas bendrų kaimo turizmo konsultavimo projektų. Kaimo turizmo konsultantai rajonuose padeda žmonėms organizuoti šį verslą.

Lietuvos Žemės ūkio konsultavimo tarnyba 1997 m. išleido pirmąjį „Lietuvos kaimo turizmo katalogą“, kuriame buvo reklamuojamos 63 kaimo turizmo sodybos. Netrukus Lietuvos turizmo fondas išleido dar vieną katalogą „Poilsis kaime“ [132, p. 38] Tais pačiais metais Telšių apskrities verslų centras išleido katalogą „Atostogos kaime. Telšių apskritis“. Taip pat tais pačiais metais įsikūrusi Lietuvos kaimo turizmo asociacija aktyviai ėmė reklamuoti kaimo turizmo sodybų teikiamas paslaugas. Nuo 1997 m. esančiose žemės ūkio mokyklose pradėti ruošti kaimo turizmo specialistai. Kuriasi Kaimo turizmo informacijos ir vystymo centrai.

B. Krikščiūnas ir G. Žilėnienė [56] konstatuoja, kad kaimo turizmui įsimintini metai yra 1998 m., kadangi tuomet buvo parengti Lietuvos turizmo paslaugų plėtojimo tikslinė programa ir jos finansavimo tvarka, numatanti pagrindines kaimo turizmo vystymosi kryptis ir stadijas. Programos tikslas skatinti turizmą ir su juo susijusių paslaugų plėtojimą, didinant kaimo žmonių užimtumą bei sudaryti galimybę gauti papildomų pajamų iš šio verslo.

1998 m. priimtame Turizmo įstatyme kaimo turizmas įteisinamas kaip viena iš turistų apgyvendinimo formų. Patvirtintos paslaugų teikimo taisyklės bei parengta Lietuvos kaimo turizmo programa.

Kaip teigė C. Csaki, W. H. Meyers, N. Kazlauskienė (1998) „kaimo plėtros politikos tikslas yra kaimo infrastruktūros plėtra ir alternatyvaus užimtumo sukūrimas kaime ... kaimo ekonomika reikalauja konkurencingo žemės ūkio plėtros“ [21, p. 26].

1999 m. išleistas LR Žemės ūkio ministerijos leidinys „Kaimo turizmas“, kuriame apžvelgiami klausimai, kylantys organizuojant kaimo turizmo verslą. Lietuvos kaimo turizmo asociacija tampa pasaulio kaimo turizmo asociacijos nare. 2001 m. išleistas išsamiausias leidinys „Kaimo turizmo organizavimas“, kuriame buvo daug patarimų marketingo, vadybos, personalo valdymo, paslaugų teikimo bei kita aktuali informacija. 2002 m. priimtas Lietuvos Respublikos turizmo įstatymo pakeitimo įstatymas. Kiekvienais metais leidžiami Lietuvos kaimo turizmo asociacijos (LKTA) leidiniai, kuriuose pateikiama informacija apie sodybas, priklausančias šiai asociacijai.

4.2. Kaimo turizmo ir žemės ūkio sąsaja

Dažnas kaimą sieja su žemės ūkiu, žemdirbyste. Kaimas suprantamas kaip retai apgyvendinta vietovė, kurioje plėtojama tradicinė augalininkystė, gyvulininkystė, miškininkystė ir pan. Tokia

kaimo samprata, kaip teigia J. Jasaitis (2006), yra susiformavusi remiantis kelių šimtmečių senumo vaizdiniais [44, p. 85]. Tokia samprata pagal turimus tyrimus vyrauja tarp miesto gyventojų, sudarančių beveik 70% Lietuvos gyventojų. Tačiau toks mąstymas trukdo prielaidų, kurios sąlygotų esminius neurbanizuotų vietovių vaidmens bendroje valstybės ūkio struktūroje pokyčius, formavimuisi, nurodo J. Jasaitis [Ten pat, p. 85-86]. Autoriaus nuomone susiformavusi tokia samprata prieštarauja pažangioms pasaulinėms ekonomikos valdymo tendencijoms, kurios remiasi radikalia neurbanizuotų vietovių funkcijų plėtra.

Kaip pažymi D. Kšivickienė, E. Ribašauskienė [59] „žemės ūkio kaip pagrindinės kaimo gyventojų ekonominės veiklos reikšmė Lietuvoje mažėja. Vis daugiau kaimiečių įvairina ūkinę veiklą: sukuria papildomą pajamų šaltinį greta žemės ūkio arba iš žemės ūkio pasitraukia į pramonės ar paslaugų sektorių. 2005 m. daugiau nei pusė (58%) užimtų kaimo gyventojų dirbo ne žemės ūkyje. Kaimo plėtros strategijoje numatoma, kad iki 2013 m. jų užimtumas ne žemės ūkio veikloje sieks 70%“.

Kaip nurodoma „Kaimo ir žemės ūkio plėtotės strategijoje“ [133] „kaimas turi būti patraukli ir saugi gyventi vieta. Turi būti išplėtoti infrastruktūra, gyvybingi žemės ūkio ir kitos veiklos sektoriai, sveika aplinka, puoselėjamas kraštovaizdis. Kaimo atnaujinimas yra vienas iš svarbiausių struktūrinės politikos elementų, darančių įtaką kaimo ekonominei ir socialinei plėtotei. Kaimo vietovėms, kur patrauklus kraštovaizdis ir gera gyvenamoji aplinka, būdingas didesnis užimtumas ir pagaminama daugiau produkcijos, teikiama daugiau paslaugų, spartesnis jų augimo tempas“. Lietuvoje šiuo metu žemės ūkiu užsiima tik nedidelė dalis kaimo gyventojų. Dauguma jų teikia pirmenybę alternatyvioms žemės ūkiui veikloms, kuriančioms naujas darbo vietas ir teikiančias papildomas. Kaimo infrastruktūra daro didelę įtaką kaimo gyventojų veiklos pobūdžiui, užimtumui, gyvenimo kokybei. Todėl miestelių, gyvenviečių ir kaimų infrastruktūros plėtotė yra svarbi kaimo ekonominės, socialinės ir aplinkosauginės plėtotės sąlyga, turinti lemiamą įtaką kaimo turizmui, kitiems alternatyviems verslams, investicijų pritraukimui, naujų darbo vietų kūrimui. Kaip viena iš alternatyvių kaimo ūkinės veiklos sričių pastaruoju metu vis didesnę populiarumą įgauna kaimo turizmas. Tai sparčiai populiarėjanti poilsio rūšis, o kaimo gyventojams – patrauklus verslas ir papildomas pajamų šaltinis.

Kaimo turizmo sektorius nuolat auga ir teikia ūkininkams papildomų pajamų. Kaimo turizmo ypatybė – jo ryšys su žemės ūkiu. Viena vertus, ūkininkavimas daro įtaką kaimo vietovių patrauklumui, o tai savo ruožtu didina kaimo turizmo paklausą. Kita vertus, ūkininkai pelnosi iš besivystančio kaimo turizmo įvairindami ūkinę veiklą: siūlo nakvynės ir kitas turizmo paslaugas, parduoda turistams produktus [58]. Kraštovaizdžio apsauga didina kaimo turizmo verslo sėkmę ir teikia daugiau galimybių ūkininkams pasiūlyti apgyvendinimo paslaugas turistams, parduoti jiems žemės ūkio ir kitų produktų. Kaimo turizmas arba tiesioginis žemės ūkio, kitų produktų pardavimas

reikalauja papildomų darbo šnaudų. Kaimo turizmas reikalauja ir investicijų – papildomo kapitalo. Žemės ūkis turi didelės reikšmės kaimo turizmui. Pasiūlos kokybės gerinimas padeda didinti kainą kaimo turizmo sodybose. Ūkininkavimo ir kaimo turizmo ryšio stiprinimas turėtų būti kaimo plėtros strategijų dalis, ypač – tankiai apgyvendintose kaimo vietovėse.

4.3. Kaimo turizmo perspektyvos skirtinguose Lietuvos regionuose

Kaip teigia L. Žalys., I. Žalienė, I. Iždonaitė [142, p. 186] „kaimo turizmas šalies ūkio požiūriu vertintinas ir plėtotinas dviem lygmenimis ir požiūriais: makrolygmeniu – kaip nacionalinio turizmo šaka ir mikrolygmeniu – kaip paslaugų ūkio verslas kaime. Pirmuoju atveju visas dėmesys turi būti skirtas kaimo turizmo paslaugų populiarinimui, antruoju – kaimo turizmo verslui, mažinant šio verslo plėtojimo barjerus“.

Lietuvoje vyriausybės politika tiesiogiai nereguliuoja nei kaimo turizmo paklausos, nei pasiūlos. Tačiau dėl ekonominės politikos kaimo žmonės šalia pagrindinio žemės ūkio buvo priversti verstis papildomu, o kartais ir alternatyviu kaimo turizmo verslu. Susiformavo naujos ekonominės veiklos kryptys: kaimo turizmas, agroturizmas. Ši nauja veikla sukūrė papildomas darbo vietas, pajamas, susiformavo nauji kultūriniai židiniai. Tokiose sodybose yra galimybė išsaugoti kaimo gyvenimo būdą bei papročius. Kaimo turizmas gali smarkiai paveikti neurbanizuotų regionų ekonomiką. Tokių regionų ekonomikos augimą lemia ne tik produkcijos ar užimtumo didėjimas, bet daug platesnė ekonominė nauda. Kaimo turizmas gali būti kaip vietinės ekonomikos diversifikavimo įrankis, padedantis užkariauti naujas rinkas vietiniams produktams. Tai papildomas pajamų šaltinis ūkininkams ar kitiems su žemės ūkiu susijusiems žmonėms. Šiuo metu, kai požiūris į žemės ūkį ir žemės ūkio produkciją keičiasi, tai ypač aktualu. Kaimo turizmas gali tapti nauja sritimi, kurioje galima gauti pajamų ir pelno kaimo vietovėse bei keisti žemės ūkio gamybinę veiklą į paslaugų sektorių.

Kaimo turizmo plėtra – tai naujų idėjų ieškojimų ir jų įdiegimo procesas [142, p. 185].

Lietuvoje kaimo gyventojų užimtumas žemės ūkyje kasmet mažėja. Nuo 2001 iki 2006 metų mažų ir vidutinių įmonių kaime padaugėjo 1,6 karto. Kaimo turizmo plėtros tempai dar intensyvesni. Per penkerius metus kaimo turizmo sodybų padaugėjo beveik 3 kartus. Tokią plėtrą nulėmė palanki ekonominė aplinka, valstybės parama šiam sektoriui ir kaimo turizmo verslininkų iniciatyvumas. Kaimo turizmo plėtrai įtakos turi poilsiui bei kultūrai skiriamų išlaidų augimas.

Nepaisant didėjančios infliacijos, didesnių pajamų lūkesčiai skatina vartojimą, vis daugiau išleidžiant poilsiui ir kultūrai. Tai palankios tendencijos kaimo turizmo plėtrai.

Kaip teigia J. Zaleckienė (2007) reikia „pasiiekti, kad kaimas būtų patraukli ir saugi gyventi vieta, su gera infrastruktūra, gyvybingais verslais, sveika aplinka, išsaugotu ir puoselėjamu

kraštovaizdžiu. Kai bendruomenė iš nieko įkuria pirtį, renovuoja griūvančius namus, suorganizuoja grandiozines šventes, tai yra didžiulis indėlis, priverčiantis žmones pasilikti kaime. Nepalikti kaimo, kurti jo ateitį – tai ir yra tikroji kaimo plėtra“ [141].

Pastebima tendencija, kad miesto gyventojai kraustosi gyventi į užmiesčio gyvenvietes ir kuo toliau, tuo labiau išdrįsta nutolti nuo miesto. Lietuvos kaime gyvena 33 proc. šalies gyventojų, o kai kuriose ES šalyse iki 46 - 50 proc., bet žemės ūkiu verčiasi tik 5 procentai [141]. Kaip teigia D. Kšivickienė (2005) „užsiimti turizmu kaimo gyventojus skatina ne tik paklausa, bet ir valstybės parama. Veiklai įteisinti pakanka verslo liudijimo. Ūkininkai, kurių metinės pajamos iš žemės ūkio veiklos sudaro daugiau kaip 50 proc. visų gautų pajamų, turi teisę į įstatymų numatytas apmokestinimo lengvatas. Jiems iš valstybės biudžeto ir ES fondų teikiama parama vietos infrastruktūrai gerinti, daliai investicijų į pastatus ir technologinę įrangą kompensuoti, žemei apželdinti mišku, vandens telkiniams tvarkyti, kompensuojama dalis bankų paskolų palūkanų“ [57].

Šalies turizmo plėtrai neabejotinos įtakos turėjo įstojimas į tarptautines organizacijas – NATO, ES. Vyksta glaudus bendradarbiavimas turizmo srityje su kaimyninėmis valstybėmis. Jau per pirmuosius trejus narystės metus kaimo turizmu ir kitai žemės ūkiui alternatyviai veiklai buvo skirta 25 mln. eurų, iš jų 18 mln. eurų iš ES. Taigi kaimo plėtra ir jos ateities perspektyvos stipriai susijusios su ES parama.

4.3.1. Kaimo turizmo SSGG analizė Telšių apskrityje

Siekiant plėtoti kaimo turizmą Telšių apskrityje, reikia įvertinti jo plėtrai palankius ir neigiamus veiksnius. Neigiamų veiksnių nurodymas pirmiausia būtinas tam, kad būtų galima objektyviai juos įvertinti ir rasti priemonių jiems eliminuoti ar bent sumažinti neigiamą poveikį (žr. 3 lentelė., išsamiau 26 priede).

Tačiau kaimo turizmo, kaip ir turizmo, plėtra gali sukelti kai kurių pavojų. J. Matekonienės, L. Navackaitės ir J. Dubauskaitės [142 p. 186] nuomone, išaugusi paklausa turizmui, tarp jų kaimo turizmui, gali paveikti paslaugų, žemės ar gyvenamųjų patalpų kainos padidėjimą; išbalansuoti darbo vietų rinką dėl sezoniškumo; vilioti žmones palikti tradicinį žemės ūkio verslą ir verstis alternatyvia žemės ūkio veikla; sudaryti sunkumų išsaugojant vietinių gyventojų identitetą; sukelti kriminalinių nusikaltimų didėjimą, padidinti užterštumą ir t. t. Kita vertus, didžiausias pavojus kyla, kai vietinių gyventojų kultūrinis bei etnografinis identitetas tampa vien patogiu turizmo produktu. Į tai būtina atsižvelgti formuojant kaimo turizmo plėtros politiką. Reikėtų pažymėti, kad ekonominė vyriausybės politika Lietuvoje tiesiogiai nereguliuoja nei kaimo turizmo paklausos, nei pasiūlos. Bet dėl ekonominės politikos kaimo žmonės turėjo šalia pagrindinio žemės ūkio verstis papildomu,

o kartais net alternatyviu kaimo turizmo verslu. Lietuvos kaime atsirado naujos ekonominės veiklos kryptys: kaimo turizmas, agroturizmas.

3 lentelė

SSGG analizė

STIPRYBĖS	SILPNYBĖS
✓ Gausūs kultūros ir istorijos ištekliai Telšių apskrityje ✓ Gausūs rekreaciniai ištekliai Telšių apskrityje (ežerai, upės, miškai) ✓ Perspektyvus pažintinis turizmas ✓ Mažai urbanizuotas kaimo kraštovaizdis ✓ Kryptingas turizmo planavimas ✓ Informacinių technologijų taikymas ✓ Gerai išvystyta valstybinių parkų sistema ✓ Palankesni įstatymai, reglamentuojantys užsienio subjektų ekonominę veiklą Lietuvoje [135] ✓ Patraukli turistus priimančių sodybų vieta, padėtis (netoli miškų, ežerų, upių ar upelių), kraštovaizdžiu išsiskiria ir kur ne kur kalvotas reljefas, retai apgyvendinti plotai	✓ Esama teisinė aplinka ✓ Kaimo vietovėse nepakankamai išvystyta infrastruktūra ✓ Dauguma kaimo gyventojų psichologiškai dar nėra pasiruošę užsiimti turistų aptarnavimu, neturi reikiamo pasirengimo, stinga aptarnavimo įgūdžių ir patyrimo ✓ Neišvystyta kempingų sistema ir dviračių kelių infrastruktūra ✓ Valstybės institucijos nepakankamai skiria dėmesio kaimo turizmo plėtrai ✓ Bendravimo su turistais barjeras dėl užsienio kalbų nemokėjimo ✓ Stygius informacinių nuorodų į kaimo turizmo teikėjo sodybą ✓ Lėšų stoka
GALIMYBĖS	GRĖSMĖS
✓ Struktūrinių fondų parama ✓ Kaimo turizmo paslaugų poreikio didėjimas [137] ✓ Propaguoti praeityje buvusias kultūrinės tradicijas ✓ Asmenybių iškėlimas (apskrities rajonai gali didžiuotis garsiais žmonėmis) ✓ Sparti informacinių technologijų plėtra ✓ Padidėjęs susidomėjimas kaimo turizmu ✓ SVV rėmimo ir vystymo skatinimas: kaimo turizmo atžvilgiu [140]	✓ Nepakankamas finansavimas kaimo turizmo sektoriaus plėtrai skatinti ✓ Mažeikiai - „Naftos pramonės miestas“ ✓ Kultūrinio - istorinio ir gamtinio paveldo objektų patrauklumo praradimas ✓ Kaimo kraštovaizdžių savitumo sunykimas ✓ Nesugebėjimas padidinti turistinių srautų [140] ✓ Galimi nauji konkurentai ✓ Turizmo kaimiškojo potencialo nykimas

Taigi kaimo turizmas ir agroturizmas yra naujos veiklos mūsų valstybėje, sukuriančios papildomas darbo vietas, pajamas, naujus kultūrinius židinius. Šiose sodybose gali būti labiau išsaugomas kaimo gyvenimo būdas, papročiai.

4.3.2. Kaimo turizmo išorinių veiksnių (PEST) analizė Telšių apskrityje

Išorinės aplinkos analizė leidžia įvertinti veiksnius, kurie gali turėti ir turi įtakos ūkinės veiklos įvairinimui plėtojant kaimo turizmo verslą Telšių apskrityje. Ši analizė apima politinį, ekonominį, socialinį ir technologinį veiksnius.

Politinis ir teisinis aspektas. Lietuvoje kaimo turizmo verslą reglamentuoja įvairūs įstatymai (Turizmo, Saugomų teritorijų, Miškų, Vandens ir kt.), reikalavimai (Vandens turizmo paslaugų teikimo, Kaimo turizmo paslaugų teikimo, Higienos ir kt.), taisyklės, Maisto tvarkymo subjekto visuomeninės sveikatos saugos ekspertizės tvarkos aprašas [37], Nacionalinė darnaus vystymosi strategija, Visuomenės aplinkosauginio švietimo strategija ir kt. Turizmo verslo plėtra, kaip prioritetinė Lietuvos ūkio šaka yra taip pat nuolat skatinama ir pripažįstama LR Vyriausybės [140]. Palankesni įstatymai, reglamentuojantys užsienio subjektų ekonominę veiklą Lietuvoje, didina užsienio verslininkų susidomėjimą šalimi, o dėl to daugėja ir verslo turistų [135].

Socialinis kultūrinis aspektas. Kaimo gyventojams ūkinės veiklos įvairinimas suteikia ne tik papildomas pajamas, bet ir galimybę susikurti darbo vietą arti savo namų. Kultūros paveldo objektai, kuriais turtingas Lietuvos kraštas, turėtų tapti kaimo turizmo paslaugų objektais, o senamiesčiai – turizmo verslo ir turistų traukos zonoms. Lietuvos gamtinių ir kultūrinių turizmo išteklių gausa ir įvairovė leidžia kurti ir plėtoti aktyvaus poilsio, kultūrinį ir pažintinį turizmą, etninį, kaimo ir ekologinį turizmą. Lietuvos kraštovaizdžio vertė ir rinkos konkurencingumas rekreacijai ir turizmui yra dvejopi: teikiantys fizinę vertę kaip patogumas rekreacijai ir psichologinę bei emocinę vertę kaip estetiškumas [135].

Telšių apskrityje gausu objektų, turinčių istorinį, kultūrinį, gamtinį potencialą ir patrauklumą turistiniu požiūriu. Tai leidžia plėtoti kultūrinį, pažintinį, gydomąjį turizmą, o nenašiose žemės ūkiui vietovėse kaimo turizmą, vandens turizmą bei kitą aktyvaus poilsio turizmą dėl atitinkamų gamtinių ir vandens išteklių. Tačiau daugelis kultūrinių, istorinių objektų ir gyvenviečių iki šiol dar nepritaikyti turistų lankymui, nepakankamai išplėtotą turizmo verslo infrastruktūra (maitinimo ir apgyvendinimo paslaugos) ir fizinė infrastruktūra (turistinių objektų pasiekiamumas: kelių tinklas, dviračių takai, informacinės nuorodos ir kelio ženklai), trūksta turizmo objektų rėmimo priemonių. Žemaitijos nacionalinis parkas ir Varnių regioninis parkas – kraštovaizdžio kultūros ir gamtos vertybių sankaupos arealas, pasižymintis, be to, pakankamai gerai išvystyta rekreacine infrastruktūra [126].

Vis daugiau smulkių ūkių imasi netradicinės žemės ūkio veiklos (užsiima kaimo turizmu, augina retų veislių paukščius bei žvėrelius, vaistinius ir prieskoninius augalus, netradicines uogas, sraiges, augalus biokuro gamybai ir kt.). Žemas pragyvenimo lygis, didėjantis nusikalstamumas, blogėjanti kriminogeninė situacija, blogai funkcionuojanti teisėsaugos sistema, jaunų išsilavinusių žmonių emigravimas iš Lietuvos – visi šie veiksniai neigiamai veikia Lietuvos įvaizdį potencialių turistų iš užsienio atžvilgiu. Prie to prisideda ir nepakankamas valstybės ir savivaldos institucijų dėmesys kultūros paveldo objektų apskaitai, saugojimui ir tvarkymui bei šių objektų šeiminių skatinimo sistemai sukurti [111]. Kaimo turizmo plėtros išteklius riboja kaimo gyventojų senėjimas, intensyvi migracija, nedarbas, nustumiantis dar darbingus gyventojus į socialinės atskirties zoną.

Mažėjant gyventojų, atskirose vietovėse nyksta socialinių institucijų tinklas, vyksta su tuo susijusi socialinė degradacija su ją lydiniu nusikalstamumu (kuris yra turizmo plėtrą smarkiai ribojantis veiksnys) bei intensyvi depopuliacija.

Daugeliui diversifikacijos įgyvendinimo formų ženkliai įtakos turi kaimo socialinės infrastruktūros išvystymo lygis. Nors jos tinklas šalyje išplėtotas palyginti neblogai, tačiau yra prastos būklės: prasta vietinių kelių būklė ir priežiūra (didelę dalį vietinio susisiekimo maršrutų sudaro labai prastos kokybės žvyrkeliai (ypač miškingose vietovėse), neišvystyta pakelių infrastruktūra, eismo reguliavimo prietaisų stoka, didelis skaičius savavališkų (nekontroliuojamų) sąvartynų, buvusių kolūkių ūkinių pastatų liekanos dalko kraštovaizdį bei mažina kaimo vietovių patrauklumą. Visa tai mažina kai kurių diversifikacijos formų pasirinkimo galimybes.

Technologinis aspektas. Pakankamai geras ryšių ir informacijos tinklas nesudaro kliūčių kaimo turizmo vystymui [135]. Didėjant interneto vartotojų grupei, atsiranda vis daugiau savo paslaugas reklamuojančių kaimo turizmo sodybų, jų interneto svetainių. Tačiau kaime vis dar trūksta kompiuterinio raštingumo lavinimui skirtos infrastruktūros. Daugelyje kaimo vietovių nėra techninių galimybių naudoti plačiajuostį internetą, [111] mažiau išvystyta informacinių technologijų infrastruktūra. Siekiant iš esmės išspręsti skaitmeninės atskirties problemą, reiktų suteikti galimybę naudotis kompiuteriais ir internetu bendruomenės centruose, mažesniuose miestuose esančiuose ir kaimo vietovėse steigiamuose verslo inkubatoriuose, kitose tam specialiai pritaikytose vietose. Be to, išplėtotą informacinę infrastruktūrą prisidėtų ne tik prie skaitmeninės atskirties sumažinimo, tačiau turėtų teigiamą įtaką didesnei socialinei, ekonominei ir teritorinei sanglaudai minėtose vietovėse.

Ekonominis aspektas. Žemės ūkio veiklai mažiau tinkamose ir natūraliais kraštovaizdžiais pasižyminčiose kaimo vietovėse pastaraisiais metais sėkmingai plėtojamas kaimo turizmas, laikomas viena iš pagrindinių alternatyvių ekonominių veiklų kaime. Kaimo turizmo sodybų skaičius išaugo nuo 203 sodybų, įregistruotų 2001 [110], iki 546 sodybų, įregistruotų 2008 [51] metų pabaigoje. Kaimo turizmas yra augantis ekonominės veiklos sektorius, sudarantis galimybę įvairinti ekonominę veiklą užsiimantiems žemės ūkiu asmenims, susikurti papildomą pajamų šaltinį, didinti kaimo gyventojų užimtumą bei jų verslumą [69]. Daugėja užsienio investicijų. Ypač svarbus ES struktūrinių fondų įsisavinimo efektyvumas. Pagal 2007–2013 m. Kaimo plėtros programos priemonę „Kaimo turizmo veiklos skatinimas“ per Nacionalinę mokėjimų agentūrą remiamos dvi veiklos sritys: „Kaimo turizmo skatinimas, įskaitant amatų plėtrą kaimo turizmo sodybose“ ir „Stovyklaviečių kaimo vietovėse įkūrimas ir plėtra“.

Tačiau pagal numatomą ekonominio vystymosi scenarijų prognozuojamas lėtesnis ekonomikos augimas, nei buvo paskutinius penkerius metus. Lėtėjant ekonomikos augimo tempams, tikėtina, kad taps vis sunkiau gauti finansinę paramą iš centrinių valdžios organų. Aukštas nedarbo lygis

Lietuvoje, palyginti aukšta palūkanų norma, žemos daugumos (3/4) gyventojų pajamos, lėti vidurinio sluoksnio formavimosi tempai, nepakankama valstybės parama SVV vystymui, šiuo metu nėra palanki kaimo turizmo augimui.

4.4. Parama kaimo turizmo plėtrai

Kuo toliau, tuo labiau reikia projektinio raštingumo, nes norint pritraukti lėšų, būtina rengti projektus. Galima rengti projektus seniesiems tradiciniams amatams saugoti, mikroįmonėms steigti, paslaugoms teikti, kaimams renovuoti. Pagal BPD 2007–2013 m. kaimo plėtrai skiriama per 400 mln. Lt. Pagal šią programą galima atstatyti senus dvarus, malūnus, įvairius kitus pastatus ir pritaikyti juos bendruomenės reikmėms [141].

Ne vien žemės ir miško ūkio ar žuvininkystės veikla kaime kuria darbo vietas. Kaimo gyventojams būtinos sveikatos, švietimo ir kitos paslaugos. Be to, nagingi kaimo gyventojai visada laukiami amatų ir kaimo turizmo versle. Todėl kaimas lieka laisva erdve smulkiąjam ir vidutiniam verslui, kurį pajėgūs kurti vietos gyventojai. Šios galimybės didžiąja dalimi priklauso nuo pačių kaimo gyventojų iniciatyvos ir noro patiems savimi pasirūpinti. Tos kaimo gyventojų iniciatyvos yra skatinamos ir remiamos. Tuo būdu jau buvo paremta ne vienos kaimo turizmo sodybos rekonstrukcija ir statyba, amatų ir veiklų, alternatyvių tradiciniam žemės ūkiui, plėtra [120].

SAPARD parama kaimo turizmo ir poilsio paslaugų plėtrai buvo suteikta 17 pareiškėjų, pagal BPD paramą gavo 57 pareiškėjai. Investicine ES parama pasinaudojo 14 proc. visų kaimo turizmo sodybų. Parama kaimo turizmo plėtrai SAPARD laikotarpiu sudarė 1 proc. visos skirtos paramos, o BPD laikotarpiu – 8,5 proc. Paramos mastai išaugo nuo 6 iki 53 mln. litų, arba 9 kartus [106].

Regioninis paramos kaimo turizmui pasiskirstymas rodo, kad kaimo turizmo sodybos telkiasi gamtos ypatumais išsiskiriančiuose ir patraukliuose regionuose bei tuose regionuose, kur žemės ūkio veikla nėra perspektyvi. Kaimo turizmas aktyviai plėtojasi ir kaimiškose teritorijose šalia didžiųjų miestų.

Finansinė parama kaimo turizmui pagerino kaimo paslaugų infrastruktūrą; padėjo išvengti sezoniškumo; įgalino pagerinti aptarnavimo kokybę, įdiegti informacines vietų rezervavimo sistemas; atsirado daugiau sodybų, gebančių aptarnauti užsienio poilsiautojus. Kaimo turizmo verslininkai privalo įvairinti teikiamas paslaugas, kadangi ateityje tai bus vienas iš kaimo turizmo sėkmės veiksnių.

Parama kaimo turizmui bus teikiama pagal Lietuvos 2007–2013 metų kaimo plėtros programą (numatoma skirti 284 mln. Lt, t. y. 45 kartus daugiau negu pagal SAPARD ir 6 kartus daugiau negu pagal BPD), Kaimo turizmo ir tradicinių amatų plėtros kaimo vietovėse 2007–2013 metais programą, Ilgalaikę tautinio paveldo produktų išsaugojimo, populiarinimo, sukūrimo ir realizavimo

skatinimo strategiją. Pagal Lietuvos 2007–2013 metų kaimo plėtros programą paramos gali kreiptis ūkininkai ir kiti kaimo gyventojai (reikalavimai pateikti 17 priede). Remiamos veiklos sritys: kaimo turizmas, įskaitant amatų plėtrą kaimo turizmo sodyboje, bei stovyklaviečių įkūrimas ir plėtra (išskyrus miško vietovėje). Pagal abi veiklos sritis kompensuojama 50 proc. tinkamų finansuoti išlaidų. Maksimali parama pagal pirmąją veiklos sritį – 200 tūkst. eurų, pagal antrąją – 40 tūkst. eurų. Pareiškėjas gali kreiptis paramos pagal abi veiklos sritis. Maksimali parama bendram projektui – 200 tūkst. eurų [106].

Artimiausioje ateityje ryškės perėjimo nuo produktų ir paslaugų, kur lemiamas vaidmuo tenka kainai, gamybos/teikimo prie produktų ir paslaugų, kur svarbiau kokybė. Viena iš prielaidų šių pokyčių vyksmui – tradicinės amatininkystės kaip verslo atgaivinimas ir derinimas su kaimo turizmo plėtra. ES skiria didelį dėmesį kaimo vietovių konkurencingumui didinti panaudojant vietos išteklius. Tradicinės amatininkystės ir kaimo turizmo derinys – tai viena iš galimybių kaimo turizmui plėtotis ir mažiau gamtine aplinka patraukliuose regionuose. Šių regionų gyventojai savo vietovės patrauklumą gali identifikuoti saugodami ir populiarindami kultūros paveldą, t. y. stiprindami regionų kultūrinį identitetą ir panaudodami jį verslo plėtrai.

Vienas iš prioritetinių paramos atrankos kriterijų yra tradicinės sodybos, puoselėjančios kaimo architektūrą, tautinį paveldą sukūrimas, arba stovyklavietę mažiau palankioje ūkininkauti vietovėje.

ES struktūriniai fondai kompensuoja dalį investicijų, todėl atsiranda realios galimybės plėsti kaimo turizmo verslą bei pagal paklausos poreikį diferencijuoti jau teikiamas paslaugas. Efektyviai panaudojus paramos priemones, kaimo turizmas taps viena perspektyviausių ekonominės veiklos rūšių kaime.

5. TYRIMO PLANAS

Tyrimo tikslas: atskleisti ūkinės veiklos įvairinimo galimybes, plėtojant kaimo turizmo verslą Telšių apskrityje.

Tyrimo objektas: Telšių apskrities kaimo vietovių gyventojų, kaimo verslininkų ir savivaldybių (Telšių, Mažeikių, Plungės, Rietavo) darbuotojų, kuruojančių kaimo plėtrą, nuomonė apie ūkinės veiklos įvairinimo galimybes plėtojant kaimo turizmo verslą Telšių apskrityje. Keliami tokie šio tyrimo **probleminiai klausimai:**

1. Kokie Telšių apskrities kaimo verslų privalumai ir trūkumai, pasiekimai bei galimybės diversifikuoti ūkinę veiklą, plėtojant kaimo turizmą?
2. Kokie veiksniai lemia ūkinės veiklos įvairinimo formų pasirinkimą ir įgyvendinimą, plėtojant kaimo turizmo verslą Telšių apskrityje?

Tyrimo uždaviniai:

1. Ištirti Telšių apskrities kaimiškųjų vietovių socialinę, ekonominę ir demografinę situaciją bei

egzistuojančias problemas.

2. Išsiaiškinti Telšių apskrities kaimiškųjų vietovių privalumus ir trūkumus, galimybes ir kliūtis ūkinės veiklos diversifikavimui.

3. Ištirti ūkinės veiklos įvairinimo formas, plėtojant kaimo turizmo verslą Telšių apskrityje.

4. Pateikti pasiūlymus, kaip galima įvairinti kaimo turizmą, tobulinti šio verslo kokybę, sukurti naujas darbo vietas išsilavinusiems žmonėms.

Tyrimo hipotezės:

1. Ūkinės veiklos įvairinimas atvertų galimybes kaimo turizmo plėtrai ir tobulinimui.

2. Ūkinės veiklos įvairinimo galimybės priklauso nuo teikiamos paramos verslui ar pakaktų valstybinėms įstaigoms sudaryti palankesnes sąlygas verslui bei jo vystymui.

Tiriamoji visuma. Tiriamąją visumą, kaip nurodo doc. Sigita Kraniauskienė (2006), verta detaliai ir tiksliai įvardinti, nes tai leidžia nustatyti tikslus atrankos kriterijus ir padeda kokybiškai ją atlikti [55]. Atliekant mokslinius tyrimus svarbu išsiaiškinti, kas sudaro tiriamąją visumą. Tiriamaoji visuma apibrėžiama kaip aibė, išskirtų pagal tam tikrą požymį, objektų, iš kurių tam tikru būdu norima gauti informacijos. Dažniausiai ištirti visą objektų populiaciją neįmanoma, kadangi prireiktų labai daug laiko ir kitų sąnaudų. Todėl apklausos nukreipiamos į mažesnes visumos dalis – imtis. Jos tikslas atrinkti visumos dalį, galinčią tinkamai joms atstovauti ir teikti reikiamą informaciją.

Nagrinėjamu atveju **tikslines grupes** sudarė:

1. Telšių apskrities kaimiškųjų vietovių gyventojai.

2. Telšių apskrities kaimo turizmo sodybų savininkai bei jų darbuotojai (žr. 27 priede);

3. Telšių apskrities savivaldybių (Telšių, Mažeikių, Plungės, Rietavo) darbuotojai, kuruojantieji kaimo plėtrą.

Labai svarbu teisingai nustatyti imties dydį (generalinės aibės, visumos, kurią tiriame, dalis). Reikia išsiaiškinti, kokio tikslumo informacija mums reikalinga, norint gauti atsakymus į iškeltus uždavinius. Vadovaujantis habil. dr. Kęstučio Kardelio (2002) nurodymais, imtį apskaičiuosime pagal formulę [53, p. 312]:

$$n = \frac{z^2 \times s^2}{\Delta^2}$$

Kur: n – atvejų skaičius atrankinėje grupėje;

z – koeficientas, pasirenkamas pagal patikimumo laipsnį (iš Stjudento pasiskirstymo lentelių);

s – imties vidutinis kvadratinis nuokrypis;

Δ - leistinas netikslumas (laisvai pasirenkamas).

Ruošiantis ūkinės veiklos įvairinimo galimybėms plėtojant kaimo turizmo verslą Telšių apskrityje, pasirinksiame 95% patikimumą, kaip ir rekomenduoja K. Kardelis [53]. Tuomet z bus

lygi 1,96. Parinksime $s=50$, tikslumas (Δ) būtų tinkamas 5%. Pasirinkus reikalingas reikšmes, susistatome į formulę ir apskaičiuojame:

$$n = \frac{1,96^2 \times 0,5^2}{0,05^2} = 384,16$$

Vadinasi užtektų apklausti 384 respondentus, kad galėtume daryti atitinkamas išvadas.

Doc. dr. Vytautas Dikčius (2005) pateikia šiek tiek kitokią formulę imties dydžio nustatymui (didelės visumos, kuri taikoma kuomet visuma yra 50000 ir daugiau narių [23, p. 129]. Nagrinėjamu atveju tiriamąją visumą sudaro 71118 narių (žr. 28 priede). Rekomenduojama formulė imčiai nustatyti atrodo taip:

$$n = \frac{z^2 \times p(1-p)}{e^2}$$

Kur: n - reikiamas imties dydis

z – standartinės paklaidos dydžio vienetai esant normaliam pasiskirstymui, kuris atitiks norimą patikimumo laipsnį (tyrimo patikimumo laipsnis 95 %, $z=1,96$);

p – visumos proporcijos, kurios atitinka tyrėją dominančias charakteristikas (tyrimo proporcija 50 %, $p=0,5$ (proporcijų sandaugų lentelė);

e – atrankos klaida 5 %.

Atlikus skaičiavimus pagal V. Dikčiaus (2005) pasiūlytą formulę (žr. 29 priede), gautas rezultatas sutampa su prieš tai apskaičiuotu, t. y. ir šiuo atveju tiksliais duomenims gauti reikia apklausti 384 respondentus.

Tyrimų imtis (žr. 30 priede):

1. 384 Telšių apskrities kaimiškųjų vietovių gyventojai.
2. 32 Telšių apskrities kaimo turizmo sodybų savininkai bei jų darbuotojai.
3. 4 Telšių apskrities savivaldybių (Telšių, Mažeikių, Plungės, Rietavo) darbuotojai, kuruojantieji kaimo plėtrą.

Tyrimo metodai. Tyrimo metu tikslui pasiekti naudojami šie tyrimo metodai: su analizuojama tema susijusios mokslinės literatūros, LR įstatymų, Statistikos departamento, anksčiau atliktų tyrimų ataskaitų, internetinių duomenų bei kita analizė (antrinės informacijos šaltiniai); kiekybinis ir kokybinis tyrimo metodai (pirminės informacijos šaltiniai).

Atliekant Telšių apskrities kaimiškųjų vietovių gyventojų apklausą naudojamas vienas iš mokslinio tyrimo komponentų – pirminės informacijos apie pažinimo objektą rinkimas, kuris dar vadinamas objekto savybių diagnozavimu. Renkant pirminę informaciją bus taikomas *anketinės apklausos metodas*. Anketos pranašumas yra surinktos informacijos masiškumas. Anketinės apklausos metu dažniausiai diagnozuojamas ne pats socialinis reiškiny, o respondentų nuomonė apie jį, todėl anketų rezultatų interpretavimui turi būti skiriamas didelis dėmesys.

Tyrimas, atliekamas anketavimo būdu, yra kiekybinis. Kiekybinius tyrimus dažniausiai atliekama kai norima apibendrinti duomenis statistiškai (skaičiais). Anketos (klausimyno) struktūrą paprastai sudaro įvadinė, vadinamoji „paso duomenų“, ir pagrindinė dalys (žr. 31 priede) [23; 53; 55; 89; 90; 91]. Įvadinėje dalyje dažniausiai apibrėžiama respondentų kategorija, įvardijami apklausos tikslai, pateikiama pildymo instrukcija. „Paso duomenų“ dalis eina tuoj po įvadinės dalies. Socialinė – demografinė anketos dalis suteikia informacijos apie respondentų socialinę – demografinę struktūrą. Pagrindinėje dalyje komponuojami tiesiogiai su tyrimo problema, šiuo atveju su ūkinės veiklos įvairinimo galimybėmis plėtojant kaimo turizmo verslą, susiję klausimai.

Atliekant Telšių apskrities savivaldybių (Telšių, Mažeikių, Plungės, Rietavo) darbuotojų, kuruojančių kaimo plėtrą, apklausą naudojama žodinė *apklausa (interviu)*. Tai kokybinis tyrimo metodas, kuomet asmeniškai bendraujama su vienu žmogumi ilgą laiko tarpą (1,5-2 h) [23, p. 46]. Šis informacijos rinkimo metodas suteikia galimybę gauti daug ir įvairios informacijos, kurios nebūtų galima gauti atliekant, pavyzdžiui, anketinę apklausą. Būdingas lankstumas, t. y. neapibrėžtumas, neaiškūs bei aktualūs tyrimui klausimai gali būti detalizuoti. Informacijai gauti sugaištama mažiau laiko nei anketinės apklausos metu. Konkrečiu tyrimo metu naudojama standartizuota anketa (žr. 32 priede), kuri, kaip teigia profesorius Gediminas Merkys [89], pasižymi griežta apklausos atlikimo reglamentacija: tiksliai apibrėžiamos apklausos aplinkybės, klausimų formuluotės bei nuoseklumas.

Duomenų analizei, ryšių tarp kintamųjų nustatymui bei hipotezių tikrinimui, tyrimo metu gauti duomenys bus apdoroti naudojantis statistinių duomenų apdorojimo programa SPSS.

Duomenų rinkimas. Tyrime pritaikyta *tikslinė atranka* – kai dalyvauja tie asmenys, kurie gali geriausiai atsakyti į analizuojamos problemos klausimus.

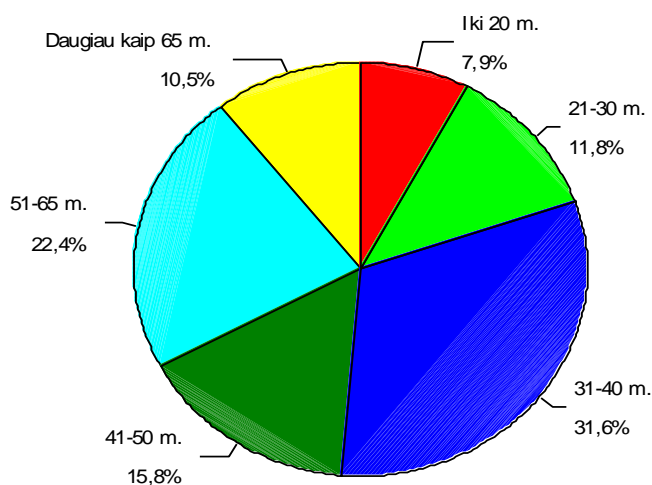
Tyrimų organizavimas. 2009 m. sausio - gegužės mėn. atliktos apklausos keturiose Telšių apskrities savivaldybių kaimiškosiuose vietovėse.

6. ŪKINĖS VEIKLOS ĮVAIRINIMO PLĖTOJANT KAIMO TURIZMO VERSLĄ TELŠIŲ APSKRITYJE TYRIMO DUOMENŲ ANALIZĖ

6.1. Respondentų charakteristika

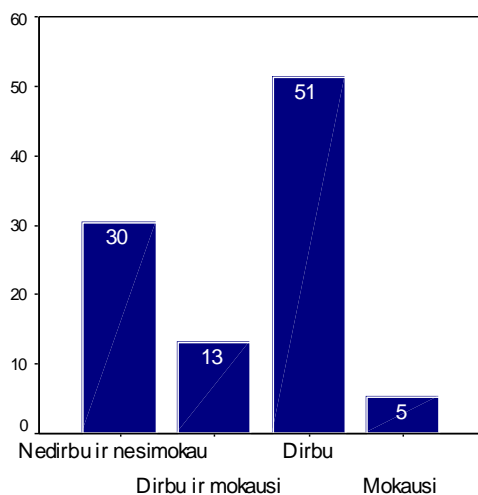
Telšių apskrities kaimiškųjų vietovių gyventojų tyrimas buvo atliekamas 2009 m. sausio – gegužės mėn. Iš viso tyrimo metu buvo išdalinta 450 anketų, iš kurių tinkamai užpildytos sugrįžo 380. Kaimiškųjų vietovių gyventojams išdalintų anketų grįžtamumas sudarė 84%. Tai atspindi tyrime dalyvavusių gyventojų motyvaciją ir pakankamai gerą aktyvumą. Įvertinus apklausos metu grįžusias anketas matyti, kad savo nuomonę išsakė 66% moterų ir 34% vyrų (žr. 26 pav. 33 priede).

Kaip matyti iš 10 paveikslo, tyrime dalyvavo 31-40 metų (31,6%) asmenys. Tai potencialiai aktyviausi kaimiškųjų vietovių gyventojai, suinteresuoti kaimo bendruomenės ekonominės veiklos įvairinimu, užimtumo didinimu, kultūrinės situacijos gerinimu, t. y. visapusišku kaimo atnaujinimu. Mažiausiai tyrime dalyvavo jaunimas iki 20 metų (7,9%) bei vyresni nei 65 metų asmenys (10,5%).

10 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal amžių

Prie respondentų duomenų labai svarbu išsiaiškinti demografinių užsiėmimą (darbą, mokymąsi), kadangi iš to ar asmuo dirba, mokosi, derina darbą su mokslu, niekur nedirba ir nesimoko galima spręsti apie jo socialinę padėtį, poreikius, lūkesčius ir pan. 11 paveiksle matyti apklaustųjų kaimiškųjų vietovių gyventojų pasiskirstymas pagal jų dabartinį užsiėmimą bei jo vietą.

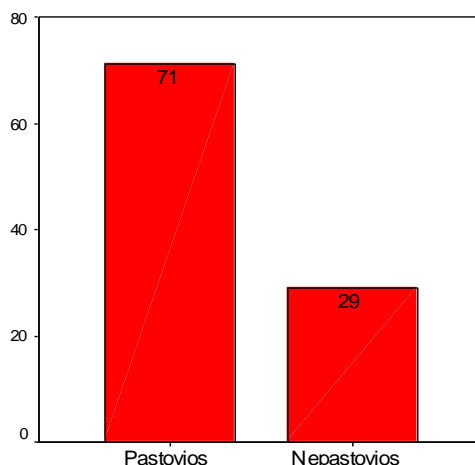
11 pav. Respondentų užimtumas

Šiek tiek daugiau nei pusė (51%) apklaustųjų yra dirbantys, kurių 27% dirba švietimo srityje, 19% prekyboje, 13% pramonėje, 13% statybų srityje, 10% valstybės tarnautojai. Daugumos darbo vieta yra kaimiškoje vietovėje (42%). Tačiau santykinai didelė niekur nedirbančių ir nesimokančių respondentų dalis (30%). Tai iš dalies galėjo lemti ir apklaustųjų amžius, t. y. vyresnio amžiaus žmonės, gyvenantys iš pensijų ar invalidumo pašalpų. Tačiau yra nemažai kaimiškųjų vietovių

gyventojų, kurie nesugebėjo prisitaikyti prie rinkos ekonomikos sąlygų ir grimzta į skurdo bei socialinių problemų liūną. Šie asmenys neturi motyvacijos siekti gerovės. Jų visi veiksmai nukreipti ne į darbo paiešką, o į gyvenimą iš pašalpų. Tik 13% apklaustųjų darbą derina su mokslais, o dar mažiau jų (5%) mokosi. Kad ir kaip būtų skaudu, tačiau vis daugiau jaunimo vengia mokymosi, žinių siekimo, o tai vėliau tampa kliūtimi ieškant darbo.

Didžiąją dalį (46,1%) visų apklaustųjų sudarė kaimo gyvenviečių atstovai. Šiek tiek mažiau (39,5%) gyvena miesteliuose ir likę 14,5% gyvena vienkiemiuose (žr. 27 pav.). Čia dažniausiai gyvena vyresnio amžiaus žmonės. Tai gali būti žemdirbiai ir pensininkai. Nors nauja ekonominė situacija kaime vis labiau išryškina vienkiemio pranašumus (sutampa gyvenamoji ir gamybos vieta, didesnė erdvė statyti ir plėstis ir t. t.), tačiau žmonės atsargiai vis dar žiūri į įsikūrimą vienkiemyje, kadangi reikėtų didelių investicijų infrastruktūrai (keliams, elektros linijoms, vandentiekiiui ir pan.). Taip pat yra nutolstama nuo socialinių objektų, o be to, gyventi vienkiemyje darosi labai nesaugu.

Išsilavinimo lygis yra vienas svarbiausių veiksnių, lemiančių gyventojų užimtumą bei pajamas. Pagal statistikos departamento duomenis dauguma kaimiškujų vietovių gyventojų turi tik pagrindinį ir bendrąjį vidurinį išsilavinimą. Analizuojant respondentų atsakymus apie išsilavinimą (28 pav.), pasitvirtina bendrosios tendencijos – vyrauja bendrasis vidurinis išsilavinimas (34%). Tačiau vis dar nemažai asmenų turi nebaigtą vidurinį (22%) išsilavinimą. 30% apklaustųjų turi aukštąjį neuniversitetinį bei 13% universitetinį išsilavinimą. Galima daryti išvadą, kad kaime menkesnis žmonių išsilavinimas, kadangi čia daugiau gyvena vyresnio amžiaus asmenys (20%).

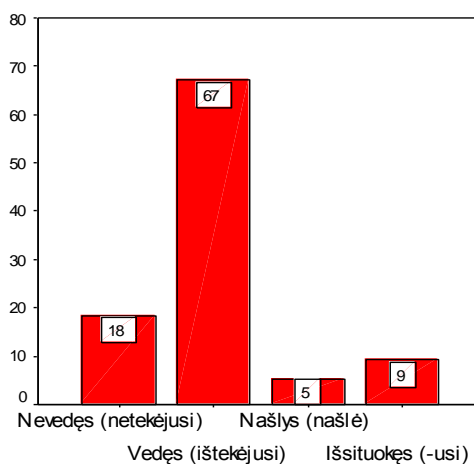

12 pav. Respondentų mėnesinės pajamos

Dėl žemo išsilavinimo kaimiškujų vietovių gyventojams sunku prisitaikyti prie kintančių rinkos sąlygų, persiorientuoti ir imtis naujų ekonominės veiklos formų. Labai daug žemo išsilavinimo asmenų nenori tobulėti, jiems atrodo, kad turi pakankamai žinių. Tie, kurie turi geresnį išsilavinimą, linkę užsiimti nuosavu verslu, aktyviau dalyvauja bendruomenių veikloje. Šie gyventojai suvokia žinių svarbą. Tačiau susirūpinimą kelia tas faktas, kad aukštąjį išsilavinimą ekonomiškai aktyvius

asmenis telkia miestai ir kaimiškosiose vietovėse jų lieka santykinai mažai, kadangi miestai buvo ir kol kas tebėra kaimo žmonių mokslo, verslo ir darbo traukos centrai.

Analizuojant kaimiškųjų vietovių gyventojų pajamas, pasirodo, kad tik 71% gauna jas pastovias, iš kurių tik 41% sudaro vien tik atlyginimas be papildomų pajamų (žr. 12 pav.). Nepastovias pajamas sudaro pajamos iš nuosavo žemės ūkio, ne žemės ūkio verslo, socialinės išmokos ir pan. Pajamų pastovumą būtų galima susieti su išsilavinimu, t. y. žemesnio išsilavinimo asmenys neturi pastovaus darbo (arba išvis jo neturi), todėl jų pajamos ir yra nepastovios bei atvirkščiai.

13 pav. Respondentų šeimyninė padėtis

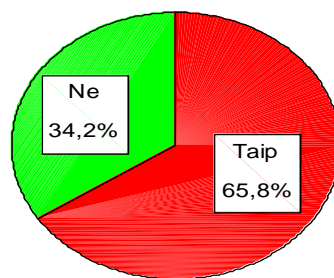
Didžiąją dalį (67%) tyrime dalyvavusių kaimiškųjų vietovių gyventojų yra sukūrę šeimas (žr. 13 pav.). 24% apklaustųjų šeimose yra 4 nariai, 30% šeimose yra 5 ir daugiau narių.

Apibendrinant galima teigti, kad nuolat augantys reikalavimai darbo rinkoje, akiračio plėtimas, naujų žinių įgijimas bei tobulėjimas skatina kaimiškųjų vietovių gyventojus mokytis ir tobulinti savo kvalifikaciją. Tačiau dauguma, ypač žemesnio išsilavinimo asmenys nesimoko dėl nusiteikimo, pasitikėjimo trūkumo ar net tingumo.

6.2. Galimybė įvairinti ūkinę veiklą

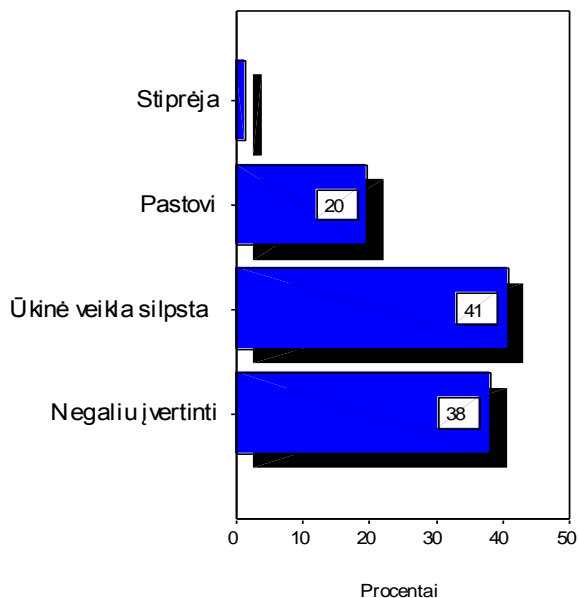
Atlikus tyrimą paaiškėjo, kad daugumoje (65,8%) kaimiškųjų vietovių yra laisvų, nenaudojamų (apleistų, likusių be šeimininko) pastatų, kuriuose galėtų įsikurti naujos įmonės (žr. 14 pav.).

Mažėjant žemės ūkio sektoriuje dirbančių gyventojų skaičiui labai aktuali kaimiškiosiose vietovėse tampa smulkaus ir vidutinio (SVV) verslo bei paslaugų sektoriaus plėtra (žr. 8 lentelę). Kaimiškiosiose vietovėse įsikūrusios bibliotekos – skaityklos (91%), kultūros ir sporto centrai (55%), veikia valgyklos, kavinės ar užkandinės (41%). Nors didžioji dalis respondentų neturi nuosavo ūkio, neūkininkauja (68%), tačiau nurodė, kad reikalinga žemės ūkio produkcijos perdirbimo įmonės (62%).

14 pav. Respondentų gyvenamoje vietovėje esantys laisvi, nenaudojami pastatai

Amatai yra svarbi visos šalies etnokultūros dalis ir kita reikšminga alternatyvi kaimo ekonominė veikla, kurioje pastaraisiais metais jaučiamas pagyvėjimas. Lietuva turi galias amatų tradicijas, siejamas su namų apyvokos daiktų gamyba, tradiciniais nacionaliniais apdarais bei kitais rankų darbo gaminiais. Daugiau nei pusė (61%) respondentų nurodė, kad reikalingi amatų centrai, nors daugumai užsiimančių amatais kaimo gyventojų trūksta verslumo, vadybos žinių, jų gamyba yra mažos apimties, o dauguma gaminių net nepatenka į rinką. Tačiau, plečiantis kaimo turizmui regione, auga įvairių rankdarbių paklausa. Dėl to jaučiamas poreikis sustiprinti šią alternatyvią ekonominę veiklą. Tokiu būdu būtų ne tik diversifikuojama kaimiškųjų vietovių gyventojų veikla, bet ir plėtojamos etnokultūrinės vertybės. Dauguma respondentų nurodo, kad būtų galima įkurti ir paslaugų įmones, t. y. siuvyklas (61%), kirpyklas (59%) ir t. t. Labai reikalingi kaimiškose vietovėse vaikų papildomo ugdymo ir popamokinio užimtumo centrai, senelių ir neįgaliųjų globos namai.

15 pav. Ūkinės veiklos būklės vertinimas

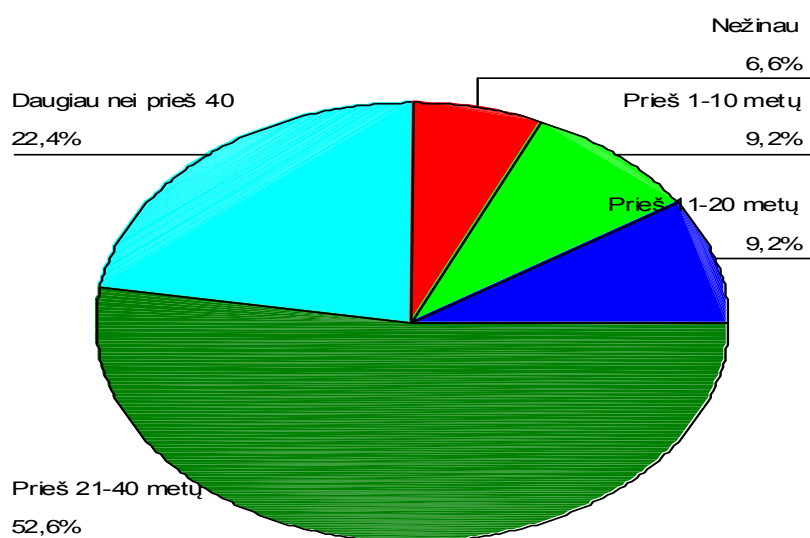
Analizuojant respondentų nuomonę apie ūkinės veiklos jų vietovėje būklę, gauti ne itin džiuginantys rezultatai (žr. 15 pav.). Tik 1% apklaustųjų nurodė, kad ūkinė veikla stiprėja. 20% teigė, kad ji išlieka pastovi, o net 41% nurodė, jog ūkinė veikla silpsta. Tai reiškia, kad gyventojų

užimtumas mažėja, o tuo pačiu mažėja ir pajamos bei pragyvenimo lygis. To priežastis gali būti sustiprėjusi migracija (žr. 2.1. sk., p. 23), įmonių užsidarymas ir pan. Beveik pusė apklaustųjų nurodė, kad jų vietovėse sumažėjo nedarbiamų žemių plotai. Tai galėtų būti padidėjusio nedarbo ir pajamų pasekmė, t. y. gyventojai, netekę darbo, kad pragyventų pradėjo dirbti turimą žemę ir auginti produkciją gal ne tik savo reikmėms, bet ir pajamoms gauti.

6.3. Kaimiškųjų vietovių patrauklumo vertinimas

Vienas esminių žmogaus aplinkos elementų yra jo būstas. Apklausa parodė, kad daugiau nei pusė (51,3%) kaimiškųjų vietovių gyventojų gyvena nuosavuose namuose. Pats kaimo gyvenimo būdas neatsiejamas nuo būtinybės turėti savo sodybą ar bent jos dalį. Nuosavo namo dalyje gyvena 11,8% respondentų. 18,4% gyvena pas tėvus. Galima teigti, kad tai apklausoje dalyvavę jauni asmenys, dar neturintys nuosavo būsto. 11,8% apklaustųjų gyvena daugiabučiame name, o 6,6% būstą nuomojasi (žr. 29 pav.). Sovietmečiu pradėti statyti kaime miesto tipo daugiabučiai namai daugumos kaimo gyventojų nesudomino, todėl dabartiniu metu tokie namai yra pustuščiai arba visai nebenaudojami, apleisti. Pažymėtina, kad dėl žemo pajamų lygio šio regiono gyventojai nepajėgūs apsirūpinti nuosavais būstais, todėl reikėtų humanizuoti esamą aplinką apie daugiabučius namus, bei renovuoti pačius daugiabučius. Pastatai, kurie apleisti, apardyti stovi lyg vaiduokliai bei darto aplinkos kraštovaizdį.

Tęsiant tyrimą buvo siekiama išsiaiškinti kada namas pastatytas, kokios būstui teikiamos paslaugos ir t. t.

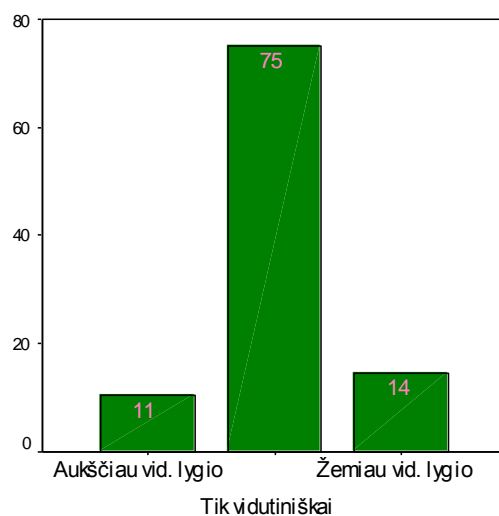
16 pav. Respondentų gyvenamojo būsto amžius

Kaip paaiškėjo, daugiau nei pusė namų (52,6%) pastatyti prieš 21-40 metų. 22,4% respondentų nurodė, jog jų gyvenamasis būstas pastatytas daugiau nei prieš 40 metų ir tik 9,2% respondentų

namų pastatyta prieš 11-20 metų (žr. 16 pav.). Kadangi didžioji dalis namų statyti prieš daugelį metų, tai 43,4% respondentų teigia, kad juos būtina kapitališkai remontuoti. 1,3% nurodo, kad remontuoti jau nėra tikslinga, kadangi būstas jau tokios prastos būklės. 48,7% mano, kad reikėtų šiek tiek remonto jų gyvenamajam būstui. Kadangi tik 9,2% apklaustųjų gyvena naujuose namuose iki 10 metų senumo, tai dalis jų (6,6%) nurodo, kad šio būsto remontuoti dar nereikia. 76% apklaustųjų pažymi, kad gyventojai remontuojasi savo būstus, tvarkosi aplinką. Tačiau labai dažnai nauji individualūs namai (22%) statomi inžineriškai neparuoštose teritorijose, kur neplėtojama infrastruktūra. Lėtai kuriasi namų savininkų bendrijos ir gyventojai nesugeba kooperuoti lėšų inžinerinės įrangos pagerinimui. Tokia situacija veikia ne tik nekilnojamojo turto kainas, bet daro kaimiškąsias vietas nepatraukliomis atvykstantiems asmenims.

Kaimiškiose vietovėse trūksta kompiuterinio raštingumo lavinimui skirtos infrastruktūros (žr. 2.2. sk., p. 25). Tačiau sprendžiant iš tyrimo metu gautų duomenų Telšių apskrities kaimiškųjų vietovių gyventojų galimybės naudotis kompiuteriu bei internetu pakankamai geros, t. y. 71% turi namuose kompiuterį, kuris yra prijungtas prie interneto. 12% apklaustųjų turi kompiuterį, tačiau neturi galimybės naudotis internetu ir tik 17% visiškai neturi kompiuterio. Tai galėtų būti vyresnio amžiaus tyrime dalyvavę asmenys. Kaimiškųjų vietovių gyventojams geras interneto ryšys suteikia jiems puikias sąlygas mokytis ir tobulėti ar net dirbti namuose.

Analizuojant tyrimo duomenis, paaiškėjo, kad 34% apklaustųjų automobilio neturi. Senus, pagamintus daugiau nei prieš 10 metų, turi didžioji dalis kaimo gyventojų (57%). Automobilius, pagamintus prieš 6-10 metų turi tik 5%, o naujesnius nei 1-5 metų tik 4% apklaustųjų. Taigi nors dauguma respondentų ir turi pastovias pajamas, tačiau naujų, brangesnių automobilių negali įsigyti. Nauji automobiliai nėra patrauklūs kaime ir dėl prasto kelių kokybės.

17 pav. Respondentų gyvenimo sąlygų vertinimas

Analizuojant 17 paveiksle pateiktus duomenis galima pastebėti, kad didelė dalis apklaustųjų (75%) savo gyvenimo sąlygas kaimiškoje vietovėje įvertina tik vidutiniškai. Žemiau nei

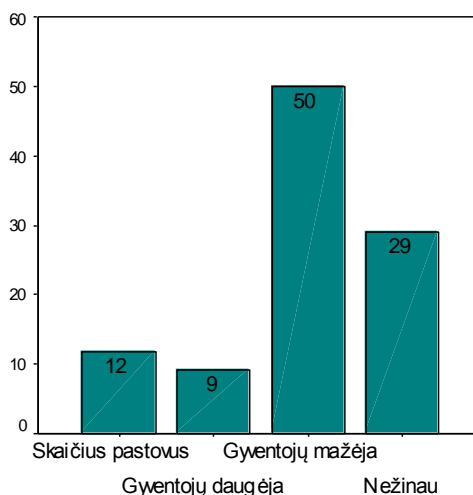
vidutiniškai save vertina 14% respondentų ir tik 11% mano, jog gyvena aukščiau vidutinio lygio. Žinoma, šis vertinimas yra subjektyvus, kurį daugiausia nulemia asmeniškasis individualių poreikių bei vertybių suvokimas. Toks vertinimas labai priklauso nuo daugelio aplinkybių, t. y. nuo aplinkos, kurioje asmuo gyvena, nuo galimybės dirbti pagal profesiją, nuo savarankiškos ūkinės veiklos pobūdžio ir pan.

4 lentelė

Respondentų būstui teikiamų paslaugų vertinimas

Būstui teikiamos paslaugos	Taip	Ne
Centralizuotas šalto vandens tiekimas	76%	24%
Centralizuotas karšto vandens tiekimas	22%	78%
Centralizuota kanalizacija	47%	53%
Centralizuotas šildymas	25%	75%
Centralizuotas šiukšlių, atliekų surinkimas	86%	14%

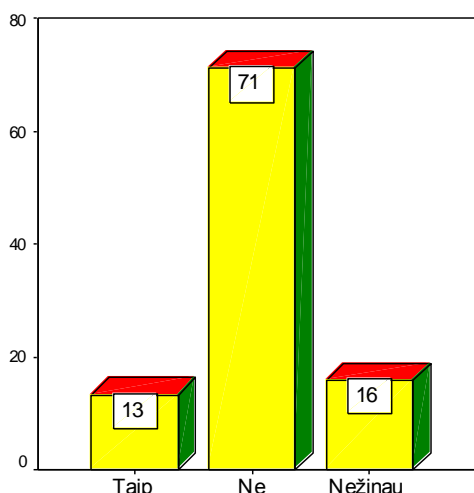
Analizuojant respondentų gyvenamojo būsto paslaugų kokybę pastebėta, kad rezultatai ne itin džiuginantys (žr. 4 lentelę): centralizuotas šalto vandens tiekimas yra 76% būstų, karšto vandens tiekimas yra tik 22%, kanalizacijos neturi daugiau kaip pusė apklaustųjų (53%), centralizuoto šildymo neturi net 75% respondentų būstų.

18 pav. Gyventojų skaičiaus pokytis kaimiškosiose vietovėse

Ūkinės veiklos ir gyventojų struktūros pokyčiai turi įtaką gyvenviečių įvaizdžiui. Nuo gyventojų skaičiaus ir užimtumo priklauso paslaugų sferos funkcionavimas, kultūrinės veiklos intensyvumas, kriminogeninė situacija ir kt. atliekant tyrimą buvo pasidomėta, kaip Telšių apskrities kaimiškųjų vietovių gyventojai vertina demografinę situaciją (žr. 2.1. sk., p. 23). 50% apklaustųjų teigė, kad gyventojų skaičius mažėja, jų gyvenvietės tuštėja. 12% respondentų nurodė, kad gyventojų skaičius jų vietovėje mažai keičiasi, 9% pažymėjo, kad gyventojų jų apylinkėse

daugėja. 29% apklaustųjų negalėjo įvertinti gyventojų skaičiaus pokyčių (žr. 18 pav.). Apklausa išryškino, kad kaimiškose vietovėse daugėja vyresnio, t. y. pensinio, amžiaus asmenų, kurių galimybės aktyviai dalyvauti ūkinėje veikloje, o juo labiau imtis naujų veiklos rūšių yra ribotos.

19 pav. Girtaujančių skaičiaus pokytis

Alkoholizmas yra aktuali problema ne vienai rajono savivaldybei. Ši nerimą kelianti situacija labai įtakoja kriminogeninės būklės pablogėjimą. Iš gautų rezultatų matyti (19 pav.), kad 71% respondentų teigia, kad girtaujančiųjų jų vietovėje nemažėja. Tai savo ruožtu mažina vėl gi šių vietovių patrauklumą ir patvirtina įsisenėjusį požiūrį į kaimą – kad ten plinta nevalyvumas ir girtavimas (49%) (plačiau žr. 5 lentelę).

Paprašius įvertinti apylinkių didžiausias problemas, gauti atsakymai patvirtino jau anksčiau gautus duomenis. Jie pateikti 5 lentelėje.

5 lentelė

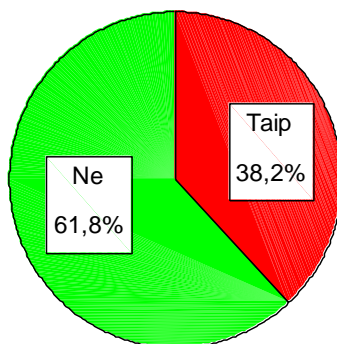
Didžiausios apylinkių problemos

Problemos	Respondentai, proc.		
	Taip	Ne	Nežinau
Šiose vietovėse vis mažiau jaunimo	53	33	14
Mažėja darbo vietų išsilavinusiems žmonėms	83	5	12
Vis labiau plinta girtavimas ir nevalyvumas	49	30	21
Plinta abejingumas visuomenės reikalams	69	15	16
Blogėja gyventojų išsilavinimas	43	28	29
Didėja nedirbamų žemių plotai	30	43	26
Auga nusikalstamumas, gyventojai jaučiasi nesaugūs	50	36	15

Kaip didžiausia problema įvardijamas darbo vietų mažėjimas (83%), kas, kaip jau anksčiau minėta, gali prisidėti prie darbingo amžiaus gyventojų mažėjimo kaimiškose vietovėse. Taip pat stipriai plinta abejingumas visuomenės reikalams (69%). Sudėtinga situacija, kadangi šiose

vietovėse mažai jaunimo, kuris sugrįžtų į tėvų žemes, atgaivintų ūkius, prikeltų juos tradicinei žemdirbystei ar alternatyviam kitam verslui. Taip pat auga nusikalstamumas, čia darosi nesaugu.

Nors situacija kaimiškose vietovėse neatrodo labai gera, tačiau 82% apklaustųjų neketina išvykti iš kaimo, nors 38,2% respondentų šeimos nariai yra išvykę dirbti į užsienį (žr. 20 pav.). Tai suteikia vilties, kad kaimas bus atgaivintas.

20 pav. Išvykusių šeimos narių į užsienį pasiskirstymas

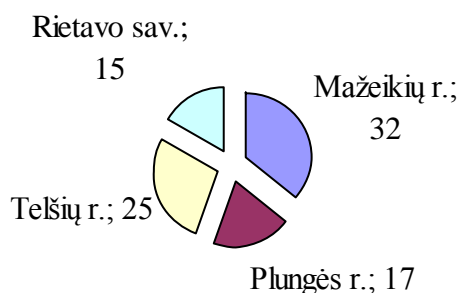
Anketose taip pat buvo paprašyta pateikti pasiūlymus, kaip būtų galima pagerinti kaimiškųjų vietovių esamą situaciją, ūkinę veiklą ir padidinti jų patrauklumą jaunimui. 29% respondentų nurodė, jog reikia kurti naujas darbo vietas, pasiūlyti gyventojams daugiau pramogų, užtikrinti jiems saugumą. 24% teigia, kad nereikia uždarinėti mokyklų, taip išsaugant darbo vietas. Po 12% pasiskirstė nuomonės, kad reikia skatinti kurtis šiose vietovėse smulkias ir vidutines įmones bei sutvarkyti infrastruktūrą. Kiti nurodė, kad reikėtų kurti medicinos įstaigas, sukurti aptarnavimo struktūrą turistams, aktyvinti kultūrinę veiklą ir kt.

6.4. Savivaldybių darbuotojų požiūris į ūkinės veiklos įvairinimo galimybes kaimiškose vietovėse

Atliekant tyrimą buvo nuspręsta apklausti Telšių apskrities savivaldybių (Telšių, Mažeikių, Plungės, Rietavo) darbuotojai, kuriojantieji kaimo plėtrą. Šiuo tyrimu buvo tikėtasi gauti realesnę informaciją, kadangi būtent savivaldybių darbuotojai, kurie kurioja kaimo plėtrą, kaupia ir analizuoja įvairią statistinę informaciją apie veikiančių ūkių ar įmonių skaičių, yra geriausiai informuoti apie vykstančius kultūrinius renginius, Europos Sąjungos paramą ir kt.

Atlikus tyrimą paaiškėjo, kad Telšių apskrities rajonų kaimiškose vietovėse gana aktyviai vyksta kultūrinė veikla, t. y. organizuojami įvairūs renginiai, šventės, minėjimai ir t. t. Mažeikių rajono kaimiškose vietovėse veikia septyni kultūros centrai su penkiolika filialų, kur dirba didelę patirtį turintys specialistai. Plungės rajone – keturi kultūros centrai su savo filialais. Aktyviausias iš jų Ž. Kalvarijos Platelių filialas, kur organizuojamos gražios šventės, palaikomos tradicijos:

atladai, Rokas, žolinė ir kt. Rietavo savivaldybėje pagrindinė kultūrinė veikla vyksta Rietavo kultūros centre. Kaimiškos vietovės nėra tiek gyvybingos kaip prieš tai minėtuose rajonuose. Telšių rajono kaimiškose vietovėse kultūrinė veikla gana aktyvi, kaip teigė savivaldybės darbuotojai, tačiau negalėjo tiksliai įvardinti kiek iš tikrųjų veikia kultūros centrų. Tačiau visi kultūros centrai aktyviai bendradarbiauja su kaimo bendruomenėmis (žr. 21 pav.).

21 pav. Veikiančios kaimo bendruomenės Telšių apskrityje 2009 m. kovo mėn.

Sudaryta autorės, remiantis tyrimo duomenimis

Daugiausia bendruomenių yra Mažeikių rajone (32). Tačiau visos apskrityje veikiančios bendruomenės yra aktyvios, t. y. jos ne tik padeda organizuoti įvairias šventes, bet ir rūpinasi kaimo gyvenimo sąlygų gerinimu, rašo ir įgyvendina įvairius projektus. Mažeikių kaimo bendruomenės yra parašiusios ir įgyvendinusios įvairių projektų beveik už 1 mln. Lt. Plungės rajono Ž. Kalvarijos bendruomenė 2007 m. dalyvavo ES vandentvarkos projekte ir gavo 500000 Lt paramą (10% suteikė savivaldybė). Smulkesni projektai – patalpų renovacijoms, kompiuteriams ir pan. Telšių apskrities bendruomenės 2008 m. buvo pateikusios 19 paraiškų paramai iš ES gauti, iš kurių 11 laimėjo ir gavo finansavimą: techninei bazei stiprinti, bendruomenių patalpų remontui, vaikų žaidimų aikštelių įsikūrimui ir kt. Rietavo savivaldybės bendruomenės taip pat aktyviai dalyvauja įvairiuose projektuose, susijusiuose su kaimo plėtra.

Europos Sąjungos paramos siekia ne tik kaimiškųjų vietovių bendruomenės, bet ir ūkininkai, kaimo verslininkai, kultūros namų centrai, bibliotekos. Mažeikių rajono ūkininkai už pasėlių deklaravimą per 2008 m. iš ES gavo virš 22 mln. Lt išmokų. Parašyta daugybė projektų su konsultantų parama, pvz., Laižuvos, Auksodės gyvenviečių vandentiekio valymo įrenginiams 7 mln. Lt. Per 2008 m. Mažeikių rajone buvo pateiktos 34 paraiškos paramai gauti. Iš jų 32 gavo paramą pagal parašytus projektus. Likusios negavo paramos dėl pavėluoto dokumentų pateikimo ir jų netikslumo. Vidutiniškai skiriama parama nuo 2500 Lt iki 300000 Lt. Didesni projektai – gyvenviečių centrų, sporto aikštynų, bendruomenės namų, mažesni – parkų, skverų, poilsiaviečių tvarkymui. Rietavo savivaldybėje po pirmojo kvietimo teikti paraiškas buvo gauta 25 paraiškos, iš jų 19 paremta už 216222,86 Lt. Po antrojo kvietimo gautos 22 paraiškos, 19 paremta už 202500 Lt. Vidutiniškai skiriama parama nuo 2500 Lt (pvz., projektas „Burkimės draugė“, kurio tikslas

didinti kaimo žmonių užimtumą, įsijungti į visuomenės gyvenimą ir kt.) iki 25000 Lt (pvz., projektas „Kaimo turizmo vystymas Girėnų kaime“, kurio tikslas įrengti kaimo turizmo sodybą Girėnų kaime ir kt.). Telšių rajone buvo gauta 10 paraiškų, iš kurių tik pusė gavo paramą. Vidutiniškai buvo skirta 2 mln. Lt parama. Plungės rajone pagal programą „Mažai palankios ūkininkavimui vietovės“ buvo gauta 4148 paraiškų, 2946 įvertinta ir išmokėta 6286 tūkst. Lt. Efektyviausi projektai apie 500000 Lt. 2008 m. ūkininkams, dalyvavusiems kaimo plėtros priemonėse: ekologinis ūkininkavimas, kraštovaizdžio tvarkymas, žemės apželdinimas mišku ir kt. skirta 1 mln. Lt.

Tyrimas savivaldybėse buvo atliekamas 2009 metų vasario – kovo mėnesiais. Todėl nebuvo galima gauti tikslios informacijos apie pateiktų paraiškų ES paramai gauti būtent šiais metais. Tačiau paraiškų teikimas jau aktyviai vyko.

Kaimo turizmo plėtros galimybės geriausiai įvertintos Plungės rajone, ypač Platelių apylinkėse ir Ž. Kalvarijos seniūnijoje, kur prieinamas Žemaitijos nacionalinis parkas. Šiame parke įrengti turizmo takai apie ežerą. Platelių seniūnijoje yra trys tautodailininkai (drožėjai). Alsėdžių kaime užsiimama kalvyste. Veikiančioms kai kurioms kaimo turizmo sodyboms nacionalinius valgius ruošia ir pateikia netoliese gyvenančios kaimo moterys. Tačiau, kaip žinoma, čia jau veikiančios kaimo turizmo sodybos orientuotos ne tiek į poilsį, kiek į patalpų nuomas pobūviams. Mažiausiai palankus kaimo turizmui Mažeikių rajonas (tyrimo metu čia dar neveikė nė viena kaimo turizmo sodyba). Tačiau ruošiamas investicinis projektas daugiau kaip už 1 mln. Lt Renavo dvaro ir pagalbinių statinių, viešbučio, valgyklos rekonstrukcijai, numatoma įsigyti arklių, senovinių vežimų lankytojų pavėžėjimui ir kt. Rietavo savivaldybėje jau parengtas ir įgyvendintas ne vienas projektas: „Folkloro ansamblio „Medinga“ stiprinimas kaimo turizmo pramogų plėtrai“ (Medingėnų k.), „Ekoturizmas Didžiojo Palūkščio kaime“ (D. Palūkščio k.) ir kt.

Atlikus tyrimą pastebėta, kad kaimo turizmo perspektyvinė veikla gana palankiai vertinama Plungės, Telšių rajonuose ir Rietavo savivaldybėje. Plungės rajone Žemaitijos Nacionaliniame parke organizuojamos kelionės po sodybas, ekskursijos į muziejus, bažnyčias. Gidas svečius palydi ir į pajūrį bei organizuoja įvairias programas. Čia įrengtos apžvalgos aikštelės, takai apie ežerą. Plungės rajone palanku plėtotis ir smulkiajam verslui, kadangi yra galimybė bendradarbiauti su kaimo turizmo sodybomis (kaip jau minėta anksčiau – ruošiamas nacionalinis maistas, kuris pristatomas į sodybas, kalvystės darbai ir kt.). Dar yra auginamos vaistažolės. Kitokių netradicinės žemės ūkio veiklos galimybių, išskyrus kaimo turizmą, čia nematoma. Tačiau yra rūpinamasi esmų ūkininkų kvalifikacija, kuri nuolat keliami įvairių kursų, seminarų metu. Taip pat organizuojami kompiuterinio raštingumo, vaistažolių auginimo, floristikos dirbinių mokymai. Neturintys darbo po kursų įdarbinami. Telšių rajone kaip perspektyvinė veikla galima kultūrinis – pažintinis turizmas, stipriai plečiasi stručių ferma, kalvystė. Ūkininkams, bendruomenių pirmininkams organizuojami

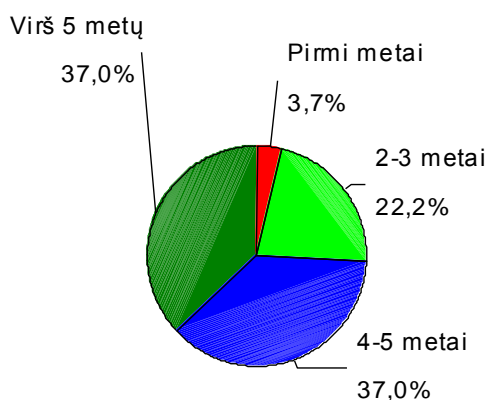
kompiuterinio raštingumo, projektų rašymo (finansuojami iš ES), barmenų, traktorininkų, siuvėjų ir kt. kursai. Tačiau vietinės valdžios pasyvus požiūris į pramogų industrijos verslą, jo rėmimą rajone, neskatina kurtis įmonėms, kurios užsiimtų pramogų ir laisvalaikio organizavimu. Rietavo savivaldybė patenka į mažo rėmimo, skirto rekreacijai, sąrašą, todėl kaimo turizmo perspektyvinė veikla miglota, kaip ir smulkaus bei vidutinio verslo plėtra kaime.

Mažeikių rajono savivaldybė neturi parengtų specialių turizmo planavimo dokumentų. Rajone vyrauja smulkūs ūkiai. Yra dalis stambesnių ūkininkų, kurie užsiima javų bei gyvulių auginimu, t. y. tradicine žemės ūkio veikla. Tačiau jau patvirtinta 2008-2013 m. kaimo diversifikavimo programa 9 mln. Lt apimčiai, kuri bus skirta kaimo gyventojų gyvenimo sąlygų gerinimui ir įgyvendinama per kaimo bendruomenes.

Apibendrinant galima pastebėti, kad Telšių apskrities rajonai vykdo ne vieną projektą, kur yra numatyta ir kaimo plėtra. Taip pat kaimiškųjų vietovių plėtra numatoma ir rajonų strateginiuose plėtros planuose.

6.5. Kaimo turizmo sodybų veiklos vertinimas

2009 m. vasario – kovo mėn. Šiaulių universiteto Kaimo plėtros tyrimų centro atliktoje Telšių apskrities kaimo turizmo sodybų šeimininkų apklausoje dalyvavo 27 iš 32 kaimo turizmo sodybų. Didžioji dalis sodybų yra sukaupusios nemažai patirties šioje srityje (37% gyvuoja daugiau kaip 5 metai, tiek pat savo veiklą vykdo 4-5 metai). Tik 3,7% kaimo turizmo verslu užsiima pirmi metai (žr. 22 pav.).

22 pav. Kaimo turizmo verslo patirtis

Tačiau 33% visų apklausoje dalyvavusių sodybų dar neturi įvertinimo. Po 26% pasiskirsto sodybos, turinčios vieno ir dviejų „gandriukų“ įvertinimus ir trijų „gandriukų“ pripažinimą turi tik 15% sodybų (žr. 33 pav., 33 priede). Tačiau toks vertinimas gana sąlyginis - gandrai skiriami tik į Kaimo turizmo asociaciją įstojusioms sodyboms. 63% sodybų pasiekiamos asfaltuotu keliu, o

kitoms pasiekti reikia pavažiuoti šiek tiek žvyrkeliu ar miško keliuku. Tai reiškia, kad susisiekimasis yra pakankamai geras. Net į 85% sodybų galima atvykti keleiviniu bendrojo naudojimo transportu. Tačiau dar ne visos Telšių apskrities kaimo turizmo sodybos yra pateikusios prie pagrindinių (bendrojo naudojimo) kelių užrašus (rodykles), nurodančias kryptį į jų sodybą (tai turi 59% apklaustųjų). 74% sodybų yra pateikusios informaciją kaimo turizmo sodybų kataloguose ir kituose leidiniuose apie savo sodybas, 67% - internetiniuose kaimo turizmo sodybų kataloguose, 59% - specialiuose informaciniuose leidiniuose ir lankstinukuose bei kitur, kur yra galimybė būti pastebėtoms (daugiau žr. 12 lentelėje, 33 priede).

Daugiau nei pusė (56%) Telšių apskrities kaimo turizmo sodybų, dalyvavusių tyrime, savo veiklą vykdo tik šiltuoju metų laiku. Likusios savo paslaugas turistams ir poilsiautojams siūlo ištisus metus. Būtų galima manyti, kad vienodai lankytojų, kaip pažymi 26% respondentų, jos aptarnauja visais metų laikais. 67% apklaustųjų teigė, kad daugiausia klientų turi būtent šiltuoju metų laiku. Tai parodo, kad ir žiemos laikotarpiu galima surasti įdomios veiklos klientams, t. y. čiuožimas, slidinėjimas, žūklė ir pan.

Beveik pusė (48%) tyrime dalyvavusių Telšių apskrities kaimo turizmo sodybų yra pasirinkusios pasyvaus poilsio kryptį savo sodyboje. Tai reiškia, kad jos daugiau orientuotos į patalpų nuomas pokyliams ir pan. Tačiau labai reikėtų plėtoti pažinimo (lavinimosi) kryptį. *Pažintinis turizmas* yra nepakeičiama priemonė parodyti žmonėms kitų tautų gyvenimo ir mąstymo būdą. Turizmas yra svarbus skatinant kultūrinius ryšius ir tarptautinį bendradarbiavimą. Šalies viduje pažintinis kultūrinis turizmas padeda geriau pažinti savo šalį, labiau suvokti istorijos, tautines vertybes. Lankomos šalies išskirtinumą formuoja ne vien viešbučių tinklas ar geri keliai, bet ir tautiniai gyvenimo ypatumai, sugebėjimas turistus priartinti ir supažindinti su jais. Svarbus vaidmuo tenka kultūros ištekliams. Vienas pagrindinių reikalavimų, ruošiant kultūros išteklius turistiniams tikslams - išlaikyti autentiškumą, išmintingai ir kūrybingai pateikti kultūrinės pramogas. Sumanus architektūrinių ypatumų atskleidimas ir meniškasis kultūros vertybių pristatymas kuria šalies originalumą bei neįkainojamą vertę.

Racionaliu ir efektyviu turizmo išteklių panaudojimu plačiąja prasme privalo rūpintis visuomenė. Turizmo išteklių apžvalgos padarytos ir plėtros uždaviniai numatyti Lietuvos ūkio (ekonomikos) plėtros iki 2015 metų ilgalaikėje strategijoje, parengtoje Lietuvos kurortų plėtros koncepcijoje, turizmo plėtotės strategijoje, žemės ūkio ir kaimo plėtros strategijoje bei kituose programiniuose dokumentuose.

Pažintinės krypties sodybose parinkimas dar svarbus ir dėl to, kad pastebima žema jaunų žmonių politinė kultūra. Nebeužtenka vaikams vien tik perduoti žinias apie demokratinį visuomeninių santykių tvarkymą, bendradarbiavimo ir dalyvavimo visuomeniniame gyvenime gebėjimus. Labai svarbu ugdyti ir atitinkamas vertybines nuostatas – meilę tėvynei, tautinį tapatumą

bei valstybinę ir tautinę savimonę. Būtina remtis etnokultūra, tradicijomis, dorovinėmis nuostatomis ir siekti išugdyti aktyvų, turintį tvirtas dorovines nuostatas Lietuvos pilietį, puoselėjantį savo krašto tradicijas, žinantį savo krašto istoriją ir besididžiuojantį garbinga Tėvynės istorija. Pažintinės veiklos esmė – istorinių, etnokultūrinių, gamtamokslinių ir kitokių žinių suteikimas, siekiant plėsti mokinių akiratį bei formuoti jų pasaulėžiūrą. Ši edukacinė veikla gali būti vykdoma kaip muziejų, istorijos, gamtos, geografijos, kultūros paminklų lankymas, ekskursijos, kraštotyros veikla, vaikų turizmas ir pan. formomis. Įvairūs užsiėmimai netradicinėje aplinkoje – tai bandymas sukurti mokiniams naują mokymo ir mokymosi aplinką, kurioje jie tampa atradėjais ar tyrinėtojais – teorija, išdėstyta vadovėliuose, susiejama su konkrečiais daiktais, dokumentais, reiškiniiais, pateikiama jų visuma.

Šiaulių universiteto Kaimo plėtros tyrimų centro išryškintos neurbanizuotų vietovių šiuolaikinės funkcijos (plačiau žr. 3.1. sk., p. 32) netiesiogiai parodo kaimo turizmo sodybų veiklos įvairinimo, tobulinimo galimybes. Pagal *rezidencinę funkciją* – keičiasi būsto samprata. *Diversifikuotos daugiasektorinės ekonominės veiklos funkcija*, t. y. ūkinės veiklos įvairinimas, arba diversifikavimas, dažniausiai suvokiamas kaip alternatyvios žemės ūkiui veiklos plėtra kaime. Greta kaimo turizmo perspektyvą turi amatai, kadangi į turizmo sodybas atvykstantys poilsiautojai, ypač užsieniečiai nori įsigyti tradicinių amatininkystės dirbinių. Kadangi Lietuvos urbanizacija įvyko vėlai, daugelis miestų gyventojų turi paveldėję arba įsigiję sodybas kaime, kur tenkinami susipažinimo su kaimo gyvenimo būdu poreikiai. Todėl kaimo turizmas šiandien žymia dalimi tapo vien pasilinksminimų ir pramogų vieta.

Relaksacinė ir reabilitacinė funkcija dar neišplėtota. Nors šios rūšies paslaugų poreikis pastoviai auga, tačiau šiandien panaudojama labai maža turimų galimybių dalis. Užsienio turistai Lietuviškose kaimo turizmo sodybose pirmiausia dėmesį atkreipia į gamtą, ypač vertina tai, kad galima laisvai vaikščioti po miškus, prieiti prie ežerų, grožėtis kraštovaizdžiais. Čia ryškėja *edukacinė (pažinimo ir lavinimo) funkcija*. Visuomenė vis labiau suvokia, kokius nuostolius atneša atotrūkis nuo gamtos. Gamtą galima pažinti tik natūralioje aplinkoje. Tačiau daugelis pažintinių objektų nėra pritaikyti turistų lankymui, vaizdingos vietovės netinkamos laisvalaikio leidimui ir pan. Tai pati svarbiausia funkcija pažintinei ir pilietinio ugdymo veiklai. Pažinimo ir lavinimo (edukacinė) funkcija skatina tobulinti visuomenės neformalaus visapusiško ugdymo turinį. Pilietinio - tautinio ugdymo tikslas - ugdyti kultūringą, dvasingą ir kūrybingą asmenybę, suvokiančią savo tautos kultūros ištakas ir savitumą, sugebančią atpažinti, vertinti ir tausoti tikrąsias vertybes. Todėl labai svarbu užtikrinti kuo glaudesnę kultūros ir švietimo politikos sąveiką. To siekiant turėtų būti stiprinamas edukacinis kultūros vaidmuo.

Atliktos kaimo turizmo sodybų šeimininkų apklausos duomenys parodė (žr. 9 lentelė 33 priede), didžioji dalis (51,9%) Telšių apskrities kaimo turizmo sodybų nesudaro sąlygų kraštotyros

veiklai. Tik 29,6% sodybų yra sąlygos užsiimti moksline veikla bei kraštotyra. Atlikus apklausą taip pat paaiškėjo, kad šalia kiekvienos sodybos yra koks nors istorijos, architektūros ar gamtos paminklas ar kitas lankytinas objektas. Todėl tikrai kaimo turizmo sodybų šeimininkai turėtų būti suinteresuoti vykdyti pažintines keliones ir supažindinti lankytojus su šalia sodybos esančiomis kultūrinėmis vertybėmis, t.y. vykdyti švietėjišką ir kultūrinę veiklą, propaguoti gamtos ir kultūros paveldą bei jo apsaugą.

Pavyzdžiui, labai puikiai galėtų bendradarbiauti švietimo įstaigos (mokyklos) ir Telšių apskrities kaimo turizmo sodybos, nacionalinis ir regioniniai parkai. Tokio bendradarbiavimo tikslas – supažindinti vaikus su savo kraštu, istorija, gamta, gyvūnija ir pan., kadangi dažnas jaunuolis dabar ne tik nepažįsta paukščių ar augalų, bet nieko nežino apie krašto istoriją, žymius žmones, esamus kultūros, gamtos ar architektūros paminklus. Šiuolaikinis jaunimas didžiąją savo laiko dalį praleidžia prie kompiuterių, tačiau internete neįmanoma susipažinti su augmenija, gyvūnija ir pan. Tai turi vykti natūralioje aplinkoje. Šią šviečiamąją svarbą jau gerai supranta, ir pažintinis takas specialiai vaikams nutiestas Žemaitijos nacionaliniame parke (Plungės r.) (žr. 6 lentelėje).

6 lentelė

Pėsčiųjų maršrutai

Maršrutas	Apibūdinimas
Maršrutas aplink Platelių ežerą	Tai žiedinis maršrutas (ilgis apie 30 km). Juo keliaujant, galima aplankyti Platelių miestelį, Beržoro kaimą, militarizmo ekspoziciją, privačią L. Černiausko meno galeriją - kūrybines dirbtuves, Užpelkių piliakalnį, pamatyti Pakastuvos telmologinį, Laumalenkų hidrografinį, Paplatelės botaninį - zoologinį, Juodupio botaninį draustinį, Plokštinės gamtos rezervatą (pastarajame be Žemaitijos nacionalinio parko direkcijos leidimo lankytis draudžiama).
Šeirės gamtos takas	Šeirės gamtos takas yra šalia Platelių miestelio, Šeirės kraštovaizdžio draustinyje. Ilgis - 4,1 km. Pristato šiam kraštui būdingą reljefą, augalus, grybus bei gyvūnų rūšis.
Pažintinis takas "Giliuko ir Kaštoniuko kelionė Platelių dvaro parke"	Skirtas mažiesiems turistams
Plokštinės pažintinis takas (3,2 km)	Įrengtas buvusios karinės bazės teritorijoje

Šaltinis: Plungės rajono smulkaus ir vidutinio verslo plėtros galimybių studija. (2007). Prieiga per internetą: www.pvic.lt/download.php/fileid/74.

Etnografinio ir etinio (dorovinio) paveldo išsaugojimo funkcija apima pasakojamosios tautosakos, liaudies dainų ir kitos žodinės kūrybos rinkimą, kraštotyrinės veiklos plėtojimą, etnografinių amatų ir tradicinių kaimo verslų atkūrimą, naujų turistinių maršrutų, skirtų

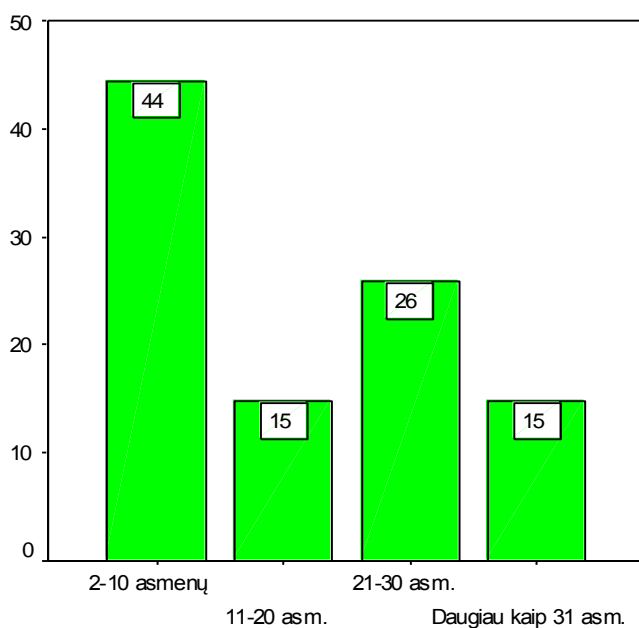
etnografijos, istorijos ir literatūros paveldui nagrinėti, kūrimą bei tautos dorovinio paveldo (bendravimo stiliaus, gyvenimo būdo, papročių, tradicijų ir pan.) nagrinėjimą. Įgyvendinant šią funkciją, išsamiai ir vaizdžiai galima supažindinti su mūsų kraštu, jo istorijos ir doroviniu paveldu, kaimo verslais ir kt. Be galo svarbi *kraštovaizdžio puoselėjimo funkcija*. Lietuva iki šių dienų yra išsaugojusi vertingus kraštovaizdžio elementus: vaizdingus upių slėnius, atodangas, akmenis su paslaptiniais ženklais ir kt. Kraštovaizdį papildo išlikę senieji pastatai, parkai, vandens ir vėjo malūnai, dvarų ansambliai. Labai gaila, bet dauguma šių objektų yra apleisti, neprižiūrimi bei nepritaikyti turistų lankymui. Tačiau pažintinės veiklos plėtra neįmanoma be gyventojų supažindinimo su istorijos, gamtos bei kultūros paminklais. Labiau pažindami savo kraštą, galės dėti visas pastangas jo išskirtinumui ir palikimui puoselėti. Turizmas taip pat gali prisidėti prie kraštovaizdžio išsaugojimo.

Šiaulių universiteto Kaimo plėtros tyrimų centro atliktas tyrimas atskleidė, (žr. 9 lentelė 33 priede), kad 40% iš visų apklausoje dalyvavusių sodybų (iš 32 kaimo turizmo sodybų apklausoje dalyvavo 27) organizuoja lankytojams pažintines keliones, siekdami supažindinti juos su šalia sodybų esančiais gamtos, istorijos ar kultūros paminklais. Dar 30% šių paslaugą galėtų ir ateityje žada teikti, kadangi tai pagerintų jų įvaizdį ir padidintų konkurencingumą.

Tačiau daugiau nei pusė apklausoje dalyvavusių sodybų (59%) nesudaro galimybių lankytojams susipažinti su to krašto amatais (žr. 9 lentelė 33 priede). Tik 22% Telšių apskrities kaimo turizmo sodybų suteikia galimybę susipažinti su keramikos, medžio drožybos, staliaus darbų, kalvystės, akmenskaldystės, audimo, mezgimo, valgių gaminimo ir konservavimo ypatumais. Manau, kad būtent šios sodybos sulaukia daugiausia lankytojų, kadangi vis daugiau yra norinčiųjų susipažinti su savo krašto istorija ir kultūriniais ypatumais. Todėl sodybų šeimininkai turėtų suteikti galimybę savo lankytojams pažinti kraštą, jo istoriją, kultūrinius ypatumus bei pamatyti šalia sodybų esančius istorijos, kultūros ar gamtos paminklus.

Atlikus apklausą taip pat paaiškėjo, kad net 41% sodybų yra įsikūrusios vienkiemyje prie miško arba miške. Taip pat šalia kiekvienos sodybos yra koks nors istorijos, architektūros ar gamtos paminklas ar kitas lankytinas objektas. Todėl tikrai kaimo turizmo sodybų šeimininkai turėtų būti suinteresuoti vykdyti pažintines keliones ir supažindinti lankytojus su šalia sodybos esančiomis kultūrinėmis vertybėmis, t. y. vykdyti švietėjišką ir kultūrinę veiklą, propaguoti gamtos ir kultūros paveldą bei jo apsaugą.

Plėtojantis kaimo turizmo verslui, daugelis Lietuvos regionų kaimo turizmą vertina kaip prioritetinę, strateginę kryptį, kuria siekiama populiarinti kraštą ir pritraukti investicijas. Pažintinio turizmo plėtojimas kaimo turizmo sodybose suteiktų daugiau galimybių padaryti mūsų kraštą daug patrauklesnį turistams.

23 pav. Asmenų apgyvendinimo skaičius vienu metu

Tyrimo metu paaiškėjo, kad 44% sodybų pasirengusios patarnauti nedideles grupes žmonių, t. y. 2-10 asmenų. 26% vienu metu gali priimti 21-30 asmenų, o 15% daugiau kaip 31 asmens grupę (žr. 23 pav.). Galima manyti, kad būtent tos sodybos, kurios turi galimybę priimti ir apgyvendinti dideles asmenų grupes savo veiklą vykdo visais metų laikais, kadangi jos orientuotos daugiau į konferencijų ar pokylių salių nuomas. Žmones renginius organizuoja ir švenčia ištisus metus. Taip pat šias sodybas būtų galima priskirti prie tų, kurios nurodė, jog vienodai klientų sulaukia visais metų laikais. Taip yra vėl dėl tos pačios priežasties. Tačiau neužtenka turėti galimybę apgyvendinti daug žmonių. Reikia jiems pasiūlyti ir atitinkamos kokybės paslaugas bei aptarnavimą. Taip pat, kintant vartotojų poreikiams, atsižvelgiant į juos reikėtų plėsti savo teikiamų paslaugų portfelį, kadangi tyrimo metu paaiškėjo, jog labai trūksta aikštelių poilsiautojams, atvykstantiems su savo poilsio nameliais ant ratų, taip pat sporto žaidimų aikštelių (plačiau apie veiklos įvairinimo galimybes žr. 9 lentelė 33 priede).

Šiuo metu, kuomet šalyje nestabili ekonominė padėtis, didėja bedarbystė, mažėja atlyginimai, kaimo turizmo sodybas turėtų būti palietęs klientų ir pajamų mažėjimas. Anksčiau, tyrimo metu, jau 15% sodybų nebematė šio verslo perspektyvų ir ketino jo atsisakyti. Tačiau sekantys skaičiai labai džiugino: 30% apklausoje dalyvavusių sodybų buvo patenkintos esamomis verslo apimtimis, 19% planavo šiek tiek didinti vietų skaičių klientams, neplečiant paslaugų portfelio, o 37% planavo ne tik didinti vietų skaičių, bet ir plėsti teikiamas paslaugas. Būtų galima manyti, kad savo tikslo siekė ir ryžtingai veikė, į klientų poreikius atsižvelgę verslininkai tikrai įgyvendino savo planus dėl veiklos plėtimo. Tie, kurie esant palankioms verslui sąlygoms jau galvojo jį palikti – turėtų būti jau baigę savo veiklą, kadangi tai ne tik laiko, bet ir inovacijų bei finansinių išteklių reikalaujanti

veikla. Tai pagrindinės ir vienintelės veiklą apsunkinančios aplinkybės (žr. 10 lentelę 33 priede). Tyrimo metu taip pat paaiškėjo, kad kaimo turizmo sodybų verslą apsunkina sudėtingumas gauti ES fondų paramą verslo plėtrai bei nepastovūs klientų srautai. Šiai veiklai neturi įtakos sudėtinga verslo apskaitos sistema, žinių kaip organizuoti kaimo turizmo verslą trūkumas ir t.t. Sekančioje lentelėje matyti aplinkybės, kurios galėtų paskatinti kaimo turizmo verslą Telšių apskrityje. tai būtų paprastesnė paraiškų ES paramai gauti rengimo ir pateikimo tvarka, didesnė savivaldybių parama kaimo verslininkams, paprastesnė verslo planų rengimo ir pateikimo tvarka bei mažiau sudėtingi reikalavimai pradedantiems kaimo turizmo verslą. Jokios įtakos jau veikiančių sodybų veiklai neturėtų didesnis organizacijų, vienijančių užsiimančius kaimo turizmu, aktyvumas bei valstybės parama, plečiant šio verslo informacijos ir reklamos sistemą. Tačiau būtų galima teigti, kad bet kokios aplinkybės, galinčios palengvinti kaimo turizmo sodybų veiklą, teigiamai paveiktų kiekvieną sodybą, nors joms šio metu ir atrodo kitaip. Aplinkybės, galinčios paskatinti verslą patiktos 11 lentelėje.

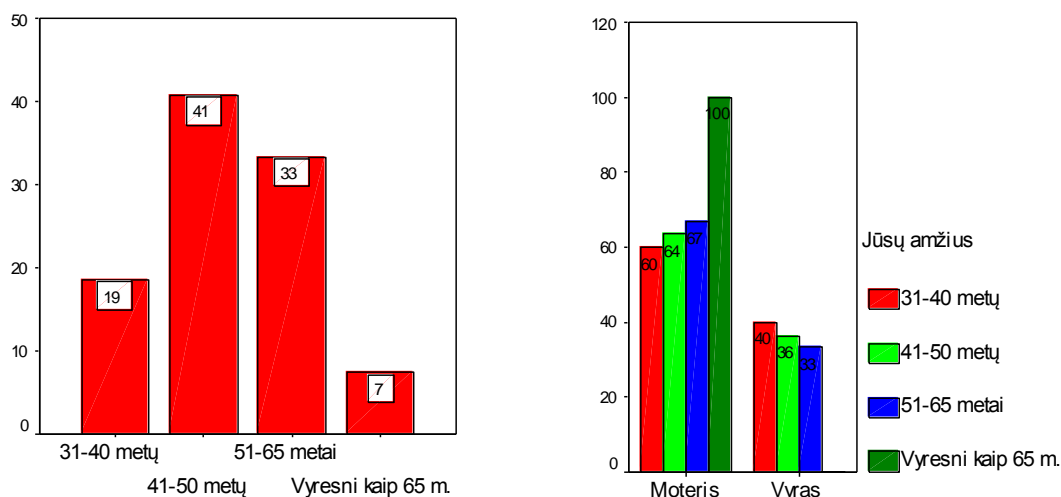
Norint užsiimti kaimo turizmu, nepakanka sodybos gražioje vietoje - sodybos šeimininkas privalo išmanyti verslo pagrindus, etnografiją, mokėti kurti sodybos interjerą, sugebėti skoningai tvarkyti aplinką, išmanyti bendravimo psichologiją. Tačiau dažnai būna, kad viskas vyksta atvirkščiai - pradedama nuo teisinio verslo įregistravimo, o po to imama rūpintis, kaip ir ką sodyboje dirbti. Todėl kai kuriems jų šeimininkams sunku pritraukti turistus.

7 lentelė

Žinių stoka, užsiimant kaimo turizmo verslu, %

Žinių sritis	Nestokoju	Šiek tiek stokoju	Labai stokoju
Ekonomikos, verslo vadybos ir pan.	48	37	15
Psichologinio pasirengimo	59	37	4
Teisinio išsilavinimo	26	44	30
Užsienio kalbų	15	44	41
Geografijos, istorijos, menotyros ir pan. žinių	41	37	22
Kompiuterinio raštingumo	44	37	19
Kulinarijos, etnografinių valgių gaminimo	67	15	19
Medicinos	15	67	19

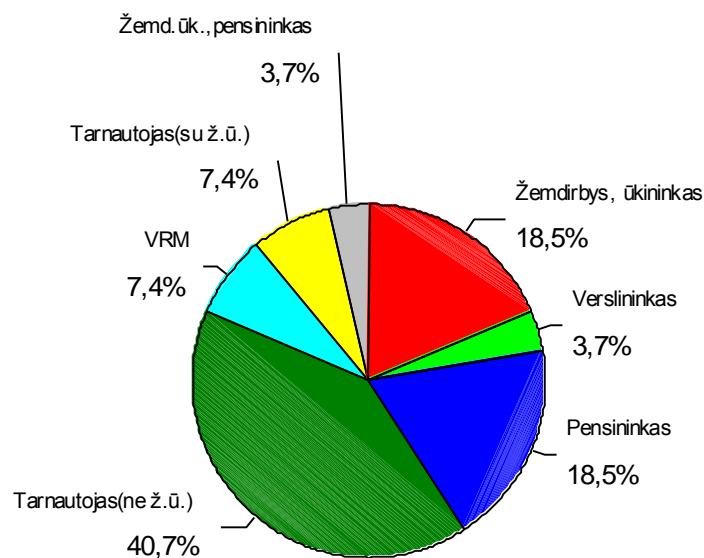
Kaip matyti iš 7 lentelėje pateiktų rezultatų, Telšių apskrities tyrime dalyvavusių kaimo turizmo sodybų šeimininkai mažiausiai stokoja kulinarijos, etnografinių valgių gaminimo patirties, psichologinio pasirengimo, ekonomikos ir verslo vadybos žinių. Daugiausia žinių trūksta užsienio kalbų mokėjime, o tai yra didžiulis trūkumas užsiimant tokio tipo verslu. Taip pat daugumai trūksta teisinio išsilavinimo. 67% apklaustųjų šiek tiek stokoja medicinos žinių.

24 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal amžių ir lytį

Kaip paaiškėjo iš atliktos apklausos, kaimo turizmu užsiima vyresni asmenys, t. y. 41% yra 41-50 metų bei 33% apklaustųjų yra 51-65 metų, kurių dauguma (81%) turi aukštąjį neuniversitetinį išsilavinimą (žr. 30 pav. 33 priede). Kalbos barjeras - viena didžiausių besiverčiančiųjų kaimo turizmu problemų. Rusų kalbą dar iš senų laikų moka visi, bet angliškai ar kita kuria kalba retas kuris susikalba. Galima drąsiai teigti, kad aukštesnį išsilavinimą turintys asmenys, gali daug lengviau bendrauti su savo sodybų svečiais, ypač užsieniečiais (žr. 32 pav., 33 priede). Kaimo turizmo verslu daugiausiai užsiima moterys, kurios patenka taip pat į vyresnio amžiaus grupę (žr. 24 pav.). Vieni jų norėjo tik pelningai investuoti santaupas (14%), kiti siekė savirealizacijos (33%) ar norėjo papildomai užsidirbti pragyvenimui (38%). Buvo tokių, kuriems nebuvo galimybės pasirinkti verslą, todėl nusprendė pradėti būtent kaimo turizmo verslą (15%). Būtų galima teigti, kad geriausiai sekasi tiems asmenims, kurie šį verslą pasirinko ne todėl, kad neturėjo kitos išeities, o dėl to, kad norėjo save išbandyti, realizuoti savo idėjas, sugebėjimus, patyrimą ir pasirinko būtent šį kelią.

Dauguma respondentų (44%) gyvena nedideliame miestelyje arba kaimo vienkiemyje (33%) (žr. 31 pav., 33 priede). 40,7% apklaustųjų pagrindinis užsiėmimas nėra susijęs su žemės ūkiu, jie yra tarnautojai. Tarnautojų, kurių darbas susijęs su žemės ūkiu apklausoje dalyvavo 7,4%. 18,5% Telšių apskrities kaimo turizmo sodybų šeimininkų yra pensininkai, kurie verčiasi vien šiuo verslu bei 3,7% dar užsiima ir žemės ūkiu (žr. 25 pav.). Būtų galima manyti, kad dažniausiai šiuo verslu užsiima ne kaimiškųjų vietovių gyventojai, užsiimantys žemės ūkiu, bet šiose vietovėse gyvenantys asmenys, kurie su žemės ūkiu neturi tiesioginio ryšio.

25 pav. Respondentų pagrindinis užsiėmimas (profesija)

Prieš imantis kaimo turizmo verslo su panašia veikla išsamiai buvo susipažinę (pavyzdžiui, darbas viešbučiuose, turizmo bazėse, turistinės veiklos organizavimas mokyklose ir pan.) 15% respondentų, o 44% nedaug turėjo tokios patirties. Likusieji visiškai nežinojo šio verslo subtilybių. Visa tai paaiškina, kadangi beveik pusė (48%) apklaustųjų prieš imantis kaimo turizmo verslo dirbo švietimo, profesinio rengimo srityje.

Ūkinės veiklos diversifikacija plėtojant kaimo turizmo verslą Telšių apskrityje leistų pagerinti gyvenimo kokybę šiose vietovėse.

IŠVADOS

1. Išanalizavus turizmo sampratą ir jas apibendrinus, galima teigti, kad turizmu laikomos tokios kelionių ir ekskursijų rūšys, kuomet asmuo palieka savo darbo ar gyvenamąją vietą ilgiau nei vieną parą ir trumpiau nei dvylika mėnesių, ir kai išvykos tikslas nėra samdoma bei apmokama veikla. Apibendrinant kaimo turizmo sampratą galima teigti, kad kaimo turizmu vadinama kelionė į kaimo vietovę, norint pailsėti gamtoje, maitintis natūraliu, šviežiu maistu bei užsiimti tai aplinkai būdinga veikla. Taip pat kaimo turizmas atspindi kaimo aplinką, statinius joje, kultūrinius bei socialinius potencialus.

2. Kaimo turizmo raida Lietuvoje priklausė nuo politinės situacijos šalyje. Lietuvai atkūrus nepriklausomybę, žmonės pradėjo ieškoti kitų papildomų pajamų šaltinių ir ėmė domėtis kaimo turizmu. Turizmo plėtros galimybėms itin palankias sąlygas sudarė Lietuvos įstojimas į Europos Sąjungą. Lietuva įgijo geresnes galimybes pasiūlyti tarptautinei bendruomenei susipažinti su jos regionų savitumu bei gauti iš to didžiausią ekonominę, socialinę, o kartu ir politinę naudą.

3. ES šalyse, transformuojant tradicinius ūkius siekiama užtikrinti pragyvenimą kaimiškųjų vietovių žmonėms, kelti jų gyvenimo kokybę, padaryti teritorijas patrauklias tarptautiniam turizmui, užsienio investicijoms ir kt. Europos Sąjungoje į kaimą žiūrima daug plačiau, kaip į vietą gyvenimui, tam tikrą gyvenimo būdą, yra akcentuojami regioniniai ypatumai ir jų turtinga įvairovė, labai svarbi yra aplinkosauga.

4. Tiek ekonominiu, tiek socialiu ir edukaciniu požiūriu kaimo turizmas yra labai svarbūs. Tai ne tik poilsis kaime ar proginiai šventiniai renginiai, bet ir istorijos, architektūros, kultūros bei gamtos paminklų lankymas, leidžiantis tiek iš kitų valstybių atvykusiems, tiek ir Lietuvos turistams susipažinti su regiono etnokultūra ir atokesnių vietovių gyvensena. Kaimo turizmas - puiki galimybė įvairinant ekonominę veiklą neurbanizuotose ir pusiau urbanizuotose vietovėse. Tačiau kaimo turizmas šiandien daug kur yra pasukęs tik pobūvių rengimo ir pramogų, neretai neturinčių nieko bendro su tautos kultūra, kryptimi.

5. Kaimo turizmo sodybose plėtojamas pažintinis turizmas suteikia nemažai privalumų ne tik sodybų šeiminiams, bet ir jose apsistojusiems lankytojams. Pažintinio turizmo organizavimas sudaro plačias galimybes kaimo turizmo sodybose apsistojantiems lankytojams iškylauti po kaimo apylinkes, stebėti gamtą, susipažinti su vertingiausiomis, gražiausiomis teritorijomis bei objektais, aktyviai poilsiauti gamtoje.

6. Telšių apskrities turizmo plėtojimo galimybės siejamos su natūralių gamtos išteklių turtingumu. Regione ypač išplėtotas pažintinis kultūrinis turizmas ir poilsio kaime organizavimas, aktyviai kuriami istorijos ir gamtos paveldo pažintiniai takai. Apskrityje yra nemažai kultūros objektų, kurie yra patrauklūs ne tik vietinio turizmo požiūriu.

7. Atliktos kaimo turizmo sodybų šeimininkų apklausos duomenys parodė, kad didžioji dalis (51,9%) Telšių apskrities kaimo turizmo sodybų nesudaro sąlygų kraštotyrai. Tik 29,6% sodybų yra sąlygos užsiimti moksline veikla bei kraštotyra. Paradoksalu, bet atlikus apklausą taip pat paaiškėjo, kad beveik šalia kiekvienos turizmo sodybos yra koks nors istorijos, architektūros ar gamtos paminklas ar kitas lankytinas objektas. Todėl sodybų šeimininkai turėtų būti suinteresuoti organizuoti pažintines keliones ir supažindinti lankytojus su šalia sodybos esančiomis vertybėmis, t.y. vykdyti švietėjišką ir kultūrinę veiklą, propaguoti gamtos ir kultūros paveldą bei jo apsaugą.

8. Tyrimai rodo, kad labai glaudžiai galėtų bendradarbiauti mokyklos ir kitos švietimo ir profesinio rengimo įstaigos bei kaimo turizmo sodybos, nacionaliniai ir regioniniai parkai. Tokio bendradarbiavimo tikslas – supažindinti besimokantį jaunimą su savo krašto istorija, gamta, gyvūnija ir pan., kadangi dažnas jaunuolis dabar ne tik nepažįsta paukščių ar augalų, bet nieko nežino apie šiame krašte gyvenusius žymius žmones, kultūros, gamtos ar architektūros paminklus.

9. Pažintinės veiklos plėtra neįmanoma be gyventojų supažindinimo su istorijos, gamtos bei kultūros paminklais. Atliktas tyrimas atskleidė, kad 40% iš visų apklausoje dalyvavusių Telšių apskrities kaimo turizmo sodybų organizuoja lankytojams pažintines keliones, siekdamas supažindinti juos su šalia esančiais gamtos, istorijos ar kultūros paminklais. Net 59% šių sodybų nesudaro galimybių lankytojams susipažinti su to krašto amatais. Sodybos, kurios teikia tokią paslaugą, sulaukia daugiausia lankytojų, kadangi vis daugiau yra norinčiųjų susipažinti su savo krašto istorija ir kultūriniais ypatumais.

10. Atlikus Telšių apskrities kaimiškųjų vietovių gyventojų apklausą paaiškėjo, jog plečiantis kaimo turizmui regione, auga įvairių rankdarbių paklausa. Dėl to jaučiamas poreikis sustiprinti šią alternatyvią ekonominę veiklą. Tokiu būdu būtų ne tik diversifikuojama kaimiškųjų vietovių gyventojų veikla, bet ir plėtojamos etnokultūrinės vertybės.

PASIŪLYMAI

Telšių apskrityje esantys gamtiniai rekreaciniai ištekliai gali būti veiksniumi, skatinančiu įvairių formų vidaus ir atvykstamojo turizmo plėtrą, tačiau reikia juos tinkamai sutvarkyti bei taikyti jų rekreacines savybes gerinančias priemones.

Telšių apskritis turi turtingą kultūros paveldą. Todėl kaimo turizmo sodybų šeimininkai turėtų būti suinteresuoti vykdyti pažintines keliones ir supažindinti lankytojus su šalia esančiomis kultūros vertybėmis, t.y. vykdyti švietėjišką veiklą.

Telšių apskrities kaimo turizmo sodybų šeimininkai turėtų suteikti galimybę savo lankytojams susipažinti su keramikos, medžio drožybos, staliaus darbų, kalvystės, akmenskaldystės, audimo, mezgimo, valgių gaminimo ir konservavimo ypatumais.

LITERATŪRA

1. Aleknienė, H. (2003). Kaimo turizmas – kaimo ir biudžeto aruodas. [Žiūrėta: 2008-10-20]. Prieiga per internetą: <http://archyvas.vz.lt/news.php?id=150651&strid=1161&rs=0&ss=1&y=2003%2004%2022>.
2. Aleksandravičius, A., Kairytė, E., Navikienė, R. (2005). Kultūros paveldo saugojimas. Lietuvos žemės ūkis ir kaimo plėtra. Vilnius: Lietuvos agrarinės ekonomikos institutas. p. 179-182.
3. Ališauskas, K., Jankauskienė, A. (2008). Kaimo plėtros tendencijos Plungės rajone. Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos. Mokslo straipsnių rinkinys. 2(11). Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla, p. 34-43.
4. Alternatyvi žemės ūkiui veikla. Nekilnojamojo turto, statybų žodynas. [Žiūrėta: 2008-10-30]. Prieiga per internetą: http://www.netu.lt/lt/zodynas/alternatyvi_zemes_ukiui_veikla/.
5. Andrijauskas, A. (2003). Kultūrologijos istorija ir teorija. Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla.
6. Armaitienė, A., Grecevičius, P., Urbis, A., Vainienė, I. (1999). Kaimo turizmas. Vilnius: UAB „Valstiečių laikraštis“.
7. Astromskienė, A. (1999) Kaimo turizmas – poilsio paslaugų sistema. Organizacijų vadyba: sisteminiai turimai, 12, Kaunas: VDU.
8. Astromskienė, A., Sirusienė, R. (2001). Poilsis kaime. Vadovas sodybų šeimininkams. Kaunas: Lietuvos Respublikos Žemės ūkio rūmai.
9. Astromskienė, A., Sirusienė, R. (2002). Poilsis kaime. Knyga sodybų šeimininkams. Kaunas: Lietuvos Respublikos Žemės ūkio rūmai.
10. Astromskienė, A., Sirusienė, R. (2007). Kaimo turizmas. Leidinys pradedantiems verslą. Kaunas: Lietuvos kaimo turizmo asociacija.
11. Atkočiūnienė, V. (2006). Šiuolaikinė kaimo integruotos plėtros mokslinė koncepcija. Konferencijos pranešimų medžiaga. Lietuvos žemės ūkio universitetas. [Žiūrėta: 2009-02-25]. Prieiga per internetą: http://www.laei.lt/leid_fls/nauj_fl/kkpes_2005/va.pdf.
12. Atkočiūnienė, V. Būdai ir priemonės valdyti pokyčius kaimo vietovėse. [žiūrėta: 2009-05-02]. Prieiga per internetą: <http://www.hinterland-info.net/upload/550830047c28c8b82b03.doc?PHPSESSID=b4fdf6c3cb0bf25faf6fd616eca27707>.
13. Atkočiūnienė, V., Rukuižienė, R. Regioninių produktų paklausą formuojantys veiksniai Telšių apskrityje. [žiūrėta: 2008-11-03]. Prieiga per internetą: <http://www.lzuu.lt/file.doc?id=15760>.

14. Bagdonavičius, J. (2003). Globalizacija ir žmogiškojo kapitalo pokyčiai kaime. Kaimo plėtra 2003 globalizacijos ir integracijos iššūkiai Rytų ir Vakarų Europos kaimui. Pranešimų rinkinys. Kaunas: Akademija, p. 13-14.
15. Baškytė, R. Pastabos kaimo turizmo sodybų statybų reglamentavimo tobulinimo studijai. [žiūrėta: 2009-03-22]. Prieiga per internetą: http://www.zalieji.lt/temos/Naujienos/Pastabos_kaimo.
16. Bendra Lietuvos ūkio situacija. [žiūrėta: 2009-04-25]. Prieiga per internetą: http://www.eurolexis.lt/lt/straipsniai/lietuvos_ukio_situacija.
17. Biliukevičiūtė, K. (2008). Daugiafunkcinio žemės ūkio vaidmuo, didinant mažiau palankių ūkininkauti vietovių konkurencingumą. Jaunasis mokslininkas 2008. Socialiniai mokslai. Studentų mokslinės konferencijos straipsnių rinkinys. Kaunas: Akademija. p. 16-19.
18. Blandford, D., Boisvert, R.N. (2002). Multi-Functional Agriculture and Domestic/International Policy Choice – Estey Centre Journal of International Law and Trade Policy. Nr. 1. p. 106-118.
19. Bublys, S. (2008-04-07). Lietuvos keliai dar ne vakarietiški. [žiūrėta: 2009-05-05]. Prieiga per internetą: <http://archyvas.vz.lt/news.php?id=980925&strid=1002&rs=0&ss=389bd9b55e9064abce5b7dac322db96e&y=2008%2004%2007>.
20. Cooper, C., Fletcher, J., Gilbert, D., Wanhill, S. (1996). Tourism Principles and Practice. Harlow: Longman.
21. Csaki, C., Meyers, W. H., Kazlauskienė, N. (1998). Žemės ūkio reformos būklė Lietuvoje: 1995 – 1997 m. Vilnius: Diemedžio leidykla.
22. Dabartinės lietuvių kalbos žodynas. (2000). IV leidimas. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidyklos institutas.
23. Dikčius, V. (2005). Marketingo tyrimai. Teorija ir praktika. Vilnius: Vilniaus vadybos akademija.
24. Dužinskas, R. (2008). Agrarinio sektoriaus transformacija: retrospektyvinis žvilgsnis ir perspektyvos. Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos. Mokslo straipsnių rinkinys. 2(11). Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla, p. 27-33.
25. Dužinskas, R., Ratkevičienė, V., Jasaitis, J. (2007). Ūkinės veiklos įvairovės skatinimas kaimiškiose vietovėse: lūkesčiai ir galimybės. [žiūrėta: 2008-12-20]. Prieiga per internetą: http://images.katalogas.lt/maleidykla/ZUpried/ZemPr_027_034.pdf.
26. ES Bendrosios žemės ūkio politika ruošiasi reformai. (2007-09-12). [žiūrėta: 2009-02-25]. Prieiga per internetą: http://www.europedirect.lt/go.php/lit/ES_Bendrosios_zemes_ukio_politika_ruosia/332.

27. ES pritarė Lietuvos kaimo plėtros planui. (2007-09-20) (žiūrėta: 2009-02-15). <http://www.bernardinai.lt/index.php?url=articles/67587>.
28. Europos komisija. (2007). Žemės ūkis ir kaimo plėtra. Bendroji žemės ūkio politika – apžvalga. [žiūrėta: 2009-05-25]. Prieiga per internetą: http://ec.europa.eu/agriculture/publi/capexplained/cap_lt.pdf.
29. Europos Parlamentas. Regioninės plėtros komitetas (2007-11-28). Europos demografijos ateitis. [Žiūrėta: 2009-09-05]. Prieiga per internetą: http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2004_2009/documents/am/696/696861/696861lt.pdf.]
30. Europos Sąjungos taryba. (2006-12-04). Pranešimas: pirmininkausiančių Vokietijos, Portugalijos ir Slovėnijos 18 mėnesių programos projektas. Briuselis. [žiūrėta: 2009-04-27]. Prieiga per internetą: <http://www.media.search.lt/GetFile.php?OID=167399&FID=488930>.
31. Finansų ministerija. ES struktūriniai fondai ir jų teikiamos galimybės. [žiūrėta: 2009-04-01]. Prieiga per internetą: [http://www.bendruomenes.lt/downloads/static/ES_Strukturiniai_fondai.ppt#278,1,.](http://www.bendruomenes.lt/downloads/static/ES_Strukturiniai_fondai.ppt#278,1,)
32. Ginevičius, R., Paliulis, N. K., Chlivickas, E., Merkevičius, J. (2006). XXI amžiaus iššūkiai: organizacijų ir visuomenės pokyčiai. Vilnius, Technika.
33. Gyventojų skaičius Telšių apskrityje. [žiūrėta: 2009-05-04]. Prieiga per internetą: <http://siauliaiatsv.stat.gov.lt/lt/pages/view/?id=2162&PHPSESSID=phonbpmnq>.
34. Globalizacija. (2003). Ats. red. J. Morkūnienė. Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras.
35. Grecevičius, P., Armantaitė, A., Junevičienė, O., Labanauskienė, D., Lukšaitienė, A., Slušnys, E., Vaikelys, A. (2002). Turizmas: vadovėlis. Kaunas: Kauno kolegijos leidybos centras.
36. Gruževskis, B. (2006). Migracijos pasekmės darbo rinkai. [žiūrėta: 2009-05-03]. Prieiga per internetą: <http://www.lrinka.lt/Pranesim/Gruzevskis.ppt>.
37. Įstatymai ir kiti dokumentai. [Žiūrėta: 2009-03-07]. Prieiga per internetą: <http://www.atostogoskaime.lt/en/pages/view/6>.
38. Janavičienė, D. (2008). Cultural activities in rural libraries. *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos*. Mokslo straipsnių rinkinys. 2(11). Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla, p. 244-251.
39. Jasaitis, J. (2005). Lietuvos kaimiškųjų vietovių ekonominės ir socialinės situacijos pokyčiai. *Socialiniai tyrimai*. 2(6). Šiauliai: Šiaulių universitetas, p. 31-42.
40. Jasaitis, J. (2006). Kaimo raidos pokyčių tyrimo integralumo problema. Lietuvos ūkio transformacija 1990-2005 metais. Ekonominės ir socialinės politikos studijos. Mokslinių straipsnių rinkinys (II). Vilnius: VPU leidykla, p. 218-235.

41. Jasaitis, J. (2007). Neurbanizuotų vietovių šiuolaikinių funkcijų sistemos įgyvendinimas strateginio planavimo procese. *Žemės ūkio mokslai*. T. 14. Priedas. Vilnius: Lietuvos mokslų akademijos leidykla, p. 41-47.
42. Jasaitis, J. (2008). Neurbanizuotų teritorijų plėtros administravimas poindustrinėje visuomenėje. *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos*. Mokslo straipsnių rinkinys. 1(10). Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla, p. 47-63.
43. Jasaitis, J. (2008). Šiuolaikinio lietuviškojo kaimo vizijos kūrimas. *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos*. Mokslo straipsnių rinkinys. 2(11). Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla, p. 15-26.
44. Jasaitis, J., Šurkuvienė, S. (2006). Neurbanizuotų vietovių šiuolaikinių funkcijų sistemos kūrimas. *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos*. Mokslo straipsnių rinkinys. 2(7). Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla, p. 85-93.
45. Jaskėlevičius, K. (2008). Lietuvos kaimo nelaimės vardas. [žiūrėta: 2009-05-03]. Prieiga per internetą: <http://www.delfi.lt/news/ringas/lit/article.php?id=16840995&rsslk=true>.
46. Juščius, V. (2006). *Ekonomikos internacionalizacijos ir globalizacijos poveikis gamybos-paskirstymo-vartojimo santykių raidai*. [Internete]. Habilitacijos procedūrai teikiamų mokslo darbų apžvalga. *Socialiniai mokslai, ekonomika (04 S)*. Žiūrėta [2008-01-04]. Prieiga per internetą: <<http://www.ktu.lt/habilitacija/juscus/juscus%20apzvalga.pdf>>.
47. Kadziauskas, G. (2006). Migracija – ar turime vaistų, ar tikrai ja sergame? [žiūrėta: 2009-05-03]. Prieiga per internetą: <http://www.lrinka.lt/Pranesim/gk-2006-04-25.ppt#256,1>.
48. Kaimo bendruomenių plėtra. Kolektyvinė monografija. Ats. red. V. Atkočiūnienė. Kaunas, 2004.
49. Kaimo plėtra. Nekilnojamojo turto, statybų žodynas. [Žiūrėta: 2008-10-30]. Prieiga per internetą: http://www.netu.lt/lt/zodynas/kaimo_pletra/.
50. Kaimo plėtros paramos lėšos - tautos tapatybei ir krašto savitumui išsaugoti. (2008-05-21). [Žiūrėta: 2009-02-25]. Prieiga per internetą: <http://www.ve.lt/?data=2008-05-21&rub=1078895039&id=1211309550>.
51. Kaimo turizmo sodybų statistinio tyrimo metodika. (2008). [žiūrėta: 2009-04-07]. Prieiga per internetą:
http://www.stat.gov.lt/uploads/docs/2008_019_metodika.doc?PHPSESSID=66f5132289bf0b3d7d14019f486bbc9d.
52. Kalinovienė, V. (2006). Švietimo reformos eiga Lietuvoje. Lietuvos ūkio transformacija 1990-2005 metais. Ekonominės ir socialinės politikos studijos. Mokslinių straipsnių rinkinys (II). Vilnius: VPU leidykla, p. 249-260.
53. Kardelis K. 2002. Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai. Kaunas: JUDEX leidykla.

54. Kermath, B. (2007). Why go native? Landscaping for biodiversity and sustainability education. *International Journal of Sustainability in Higher Education*. Volume 8. Issue 2, p. 210-223.
55. Kraniauskienė, S. (2006). Metodinės rekomendacijos rengiant socialinį tyrimą: nuo plano iki anketos. Klaipėda: KU leidykla.
56. Krikščiūnas, B., Žilėnienė, G. (1999). Kaimo turizmas Lietuvoje ir jo mokymo problemos aukštesniosiose žemės ūkio bei žemės ūkio mokyklose. Kaimo verslas ir infrastruktūra. Kaunas: Akademija.
57. Kšivickienė, D. (2005). Kaimo turizmas. Lietuvos žemės ūkis ir kaimo plėtra. Vilnius: Lietuvos agrarinės ekonomikos institutas. p. 169-173.
58. Kšivickienė, D., LAEI. (2006). Žemės ūkio ir kaimo turizmo sąveika: flamandų patirtis. [Žiūrėta: 2008-10-20]. Prieiga per internetą: <http://www.manoukis.lt/index.php?m=1&s=1070&z=52>.
59. Kšivickienė, D., Ribašauskienė, E. (2007). Ūkinės veiklos įvairinimo kaime sociologinis vertinimas. [Žiūrėta: 2008-10-30]. Prieiga per internetą: http://www.laei.lt/leid_fl/publ_fl/ZemPr_019_026.pdf.
60. Kublickienė, L. (2007). Nuotolinio (distancinio) mokymo plėtotė Lietuvoje įgyvendinant ES mokymosi visą gyvenimą siekius. Socialiniai pokyčiai eurointegracijos procese. Vilnius: Socialinių tyrimų institutas.
61. Kuliešis, G., Vidickienė, D. (2008). Lietuvos kaimo gyventojų nuomonės tyrimai dėl kaimo infrastruktūros gerinimo. [žiūrėta: 2009-05-04]. Prieiga per internetą: http://www.laei.lt/leid_fl/publ_fl/92.pdf.
62. Lapinskaitė, A. (2008). Alternatyvių žemės ūkiui veiklų plėtotė kaimo vietovėse naudojant ES struktūrinę paramą. Jaunasis mokslininkas 2008. Socialiniai mokslai. Studentų mokslinės konferencijos straipsnių rinkinys. Kaunas: Akademija. p. 47-51.
63. Lazarevaitė, L., Raupelienė, A., Perkumienė, D. (2006). Šiuolaikinių kaimo plėtros idėjų pritaikymas Lietuvoje. *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos*. Mokslo straipsnių rinkinys. 1(6). Kaunas: Lietuvos žemės ūkio universitetas, p. 117-124.
64. Leader+ Magazine, 2005-2008. [Žiūrėta: 2008-11-08]. Prieiga per internetą: http://ec.europa.eu/agriculture/rur/leaderplus/publications/magazine12005_lt.htm.
65. Liaugminas, G. Plačiajuosčio ryšio infrastruktūros kūrimas Lietuvos kaimo vietovėse. [žiūrėta: 2009-05-04]. Prieiga per internetą: http://www.infobalt.lt/sl/index_lt.php?t=projects&i=7499.
66. Lietuvos agrarinės ekonomikos institutas. (2002). Lietuvos žemės ūkis 2001. Vilnius: UAB „Logotipas“.

67. Lietuvos apskritys. [Žiūrėta: 2008-12-25]. Prieiga per internetą: <http://lt.wikipedia.org/wiki/Apskritis>.
68. Lietuvos kaimo plėtra. [Žiūrėta: 2009-02-21]. Prieiga per internetą: www.tsajunga.lt/uploads/files/dir37/dir1/4_0.php.
69. Lietuvos kaimo plėtros 2007-2013 metų strategijos pagrindinės nuostatos. [žiūrėta: 2009-04-07]. Prieiga per internetą: http://www.zum.lt/min/failai/1_2006_06_06_SRATEGIJOS_PAGRINDIN%C4%96S_NUOS_TATOS.pdf.
70. Lietuvos kaimo raida. (2005). Vilnius: Lietuvos agrarinės ekonomikos institutas.
71. Lietuvos kaimo vizija. [žiūrėta: 2009-04-25]. Prieiga per internetą: http://www.eurolexis.lt/Lt/Lietuvos_kaimo_vizija_2013_.
72. Lietuvos kultūros centrų pripažinimas Europoje. (2008-10-17). [žiūrėta: 2009-05-05]. Prieiga per internetą: <http://www.telsiai.aps.lt/ava/content/news.jsp;jsessionid=F2E4826F958DCD87C14C23A3CD2C4FB9?docLocator=5D6972C49C1911DD9875746164617373&pathId=&type=NEWS&sortBy=publishDateFromDesc&inlanguage=lt&categoryId=>.
73. Lietuvos Ornitologų Draugija. (2009). Pasaulinės aplinkos dienos metu, Aplinkos ministerija dėkojo už pasiekimus aplinkosaugos srityje. [žiūrėta: 2009-06-11]. Prieiga per internetą: <http://www.birdlife.lt/index.php/naujienos/?newscatid=1&newsid=146>.
74. Lietuvos Respublikos Kultūros ministerija (2008). Kultūros paveldo apsauga. [žiūrėta: 2009-06-08]. Prieiga per internetą: <http://www.lrkmlt.lt/index.php?-1159885535>.
75. Lietuvos Respublikos turizmo įstatymo pakeitimo įstatymas. (2002). [žiūrėta: 2008-10-25]. Prieiga per internetą: <http://www.lrs.lt>.
76. Lietuvos Respublikos žemės ūkio ministerija. (2007-07-03). Propaguojama alternatyvi žemės ūkio veikla. [Žiūrėta: 2009-02-25]. Prieiga per internetą: http://www.zum.lt/min/Informacija/dsp_news.cfm?NewsID=3322&langparam=LT&Title=&From=&To=&Page=8&list=50.
77. Lietuvos Respublikos Žemės ūkio ministerija. (2007-09-19). Lietuvos kaimo plėtros 2007 – 2013 metų programos priemonės. [žiūrėta: 2009-05-04]. Prieiga per internetą: <http://www.nma.lt/index.php?1026816762>.
78. Lietuvos Respublikos žemės ūkio ministerija. Leader (politika, renginiai, institucijos). [Žiūrėta: 2009-02-23]. Prieiga per internetą: <http://www.zum.lt/lt/zemes-ukio-ministerija/kaimo-pletra/leader-politika--renginiai--institucijos/>.
79. Lietuvos žemės ūkis ir kaimo plėtra 2004. (2005). Vilnius: Lietuvos agrarinės ekonomikos institutas.

80. Lileikienė, A., Šaparnis, G., Tamošiūnas, T. (2004). Magistro darbo rengimo metodika. Šiauliai: VŠĮ Šiaulių universiteto leidykla.
81. LR Švietimo ir Mokslo Ministerija. (2007). Mokinių kultūrinės edukacijos poreikių tenkinimas švietimo sistemoje. Tyrimo ataskaita. Vilnius: Vilniaus pedagoginis universitetas.
82. LR Valstybės kontrolė. (2006-09-29). Valstybinio Audito ataskaita: Saugomų teritorijų tinklo „NATURA 2000“ steigimas Lietuvoje. [žiūrėta: 2009-06-11]. Prieiga per internetą: www.vkontrolė.lt/auditas_ataskaita.php?1461.
83. LR Vyriausybė. (2008-09-18). Sveikatos apsaugos politikos įgyvendinimas 14-osios vyriausybės programoje. [žiūrėta: 2009-05-06]. Prieiga per internetą: http://www.imed.lt/index.php/naujienos/14_ji_vyriausybe_ivykde_savo_programa_sveikatos_apsaugos_politikos_srityje/7209.
84. LR Žemės ūkio ministerija. (2006-04-21). Kuriama Lietuvos kaimo vizija. [žiūrėta: 2009-04-25]. Prieiga per internetą: http://www.zum.lt/min/Informacija/dsp_news.cfm?NewsID=2787&langparam=LT&Title=&From=&To=&Page=3&list=10.
85. LR Žemės ūkio ministerija. Gyvenimo kokybės kaimo vietovėse ir kaimo ekonomikos įvairinimo“ kryptis padės spręsti kaimo socialines problemas [žiūrėta: 2009-04-02]. Prieiga per internetą: http://www.zum.lt/min/index.cfm?fuseaction=displayHTML&attributes.file=File_3338.cfm&langparam=LT.
86. Lubys, A. (1997). Pereinamojo laikotarpio ekonomikos valdymo problemos Lietuvoje. Lietuvos ūkio reformos. Respublikinės konferencijos medžiaga. Klaipėda: Klaipėdos universitetas. p. 94-95.
87. Mažeikių rajono savivaldybė. [žiūrėta: 2009-03-29]. Prieiga per internetą: http://regionai.stat.gov.lt/lt/telsiu_apskritis/mazeikiu_rajono_savivaldybe.html.
88. Melnikienė, R. (2007). Lietuvos 2004-2006 metų bendrojo programavimo dokumento priemonių tikslų ir uždavinių įgyvendinimo įvertinimo ataskaita. Vilnius: LAEI.
89. Merkys, G. (2005). Edukacinių tyrimų metodologija. Paskaitų medžiaga.
90. Merkys, G. (2006). Socialinių tyrimų metodai. Kaunas: Vadybos ir ekonomikos universitetas.
91. Merkys, G., Vaitkevičius, S., Urbonaitė – Šlyžiuvienė, D. (2004). Užsakomųjų tyrimų ataskaitos rengimas: Švietimo ir mokslo ministerijos rekomendacijos tyrėjams. Vilnius – Kaunas.
92. Miniataitė, D. (2008-07-04). Visa Europa istoriškai kilusi iš kaimo, todėl jį reikia išsaugoti. [žiūrėta: 2009-04-25]. Prieiga per internetą: http://www.europedirect.lt/go.php/lit/D._Miniataite_Visa_Europa_istoriskai_kil/869/1.

93. Nacionalinė turizmo plėtojimo programa. (1999). Nr. VIII-1284, Vilnius.
94. Narystės ES poveikis Lietuvos žemės ūkiui. [žiūrėta: 2009-05-03]. Prieiga per internetą: http://www.zum.lt/documents/BZUP/38%20poveikis_Lietuvos_zemes_ukiui.pdf.
95. Navikienė, R. (2005). Kaimo infrastruktūra. Lietuvos žemės ūkis ir kaimo plėtra. Vilnius: Lietuvos agrarinės ekonomikos institutas. p. 166-169.
96. Peckus, D. (2008-04-05). Kaimas išliks gyvybingas. [žiūrėta: 2009-02-25]. Prieiga per internetą: <http://www.valstietis.lt/Archyvas/Priedu-archyvas/2008-metai-Balandis/Kaimas-isliks-gyvybingas>.
97. Pintveris, A. (2004-09-02). Į Europą – per kaimo bendruomenes. [žiūrėta: 2009-05-04]. Prieiga per internetą: <http://www.bendruomenes.lt/news.php?id=16050&strid=11791>.
98. Plungės rajono savivaldybė. [žiūrėta: 2009-03-29]. Prieiga per internetą: http://regionai.stat.gov.lt/lt/telsiu_apskritis/plunges_rajono_savivaldybe.html.
99. Plungės rajono smulkaus ir vidutinio verslo plėtros galimybių studija. (2007). Žiūrėta [2008-01-04]. Prieiga per internetą: www.pvic.lt/download.php/fileid/74.
100. Povilaitis, B. (1988). Lietuvos žemės ūkis 1918 – 1940. Jo raida ir pažanga. Torontas: Dr. Br. Povilaičio knygos leidimo fondas.
101. Poviliūnas, A. (2008). Lietuvos žemės ūkio grįžimas į rinkos santykius ir ūkininkijos ekonominė raida. Vilnius: UAB Petro ofsetas.
102. Pridotkienė, L., Grecevičius, P. (2006). Rekreacinė aplinka. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla.
103. Pruskus, V. (2005). Kultūrinio kapitalo raiškos ypatumai // Problemos, Nr.67. Vilnius: VU leidykla, p. 48-62.
104. Rauhe, R., Demmer, Ch. (2004). Kultūros vadyba: profesionalaus meno teorija ir praktika. Vilnius: Tyto alba.
105. Regionas. [žiūrėta: 2008-10-20]. Prieiga per internetą: <http://lt.wikipedia.org/wiki/Regionas>.
106. Ribašauskienė, E., LAEI, Skebaitė, K., ŽŪM. (2008). Kaimo turizmo plėtros galimybės. [žiūrėta: 2008-10-20]. Prieiga per internetą: <http://www.manoukis.lt/index.php?m=1&s=1492&z=70>.
107. Rietavo istorija. [žiūrėta: 2009-03-29]. Prieiga per internetą: <http://rietavas.idamas.lt/index.php?-31869006>.
108. Rudzkienė, V., Burinskienė, M (2007). Plėtros krypčių vertinimo ir valdymo informaciniai modeliai. Vilnius: Technika.
109. Rudžinskienė, R. (2008). Pagrindinės Lietuvos kaimo gyventojų emigracijos priežastys. Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos. Mokslo straipsnių rinkinys. 2(11). Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla, p. 252-257.

110. Sanglaudos politika ekonomikos augimui ir darbo vietų kūrimui skatinti: Bendrijos strateginės gairės 2007–2013 m. (2005). [žiūrėta: 2009-04-07]. Prieiga per internetą: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2005:0299:FIN:LT:DOC>.
111. Sanglaudos skatinimo veiksmų programa. 1 prioritetas. Vietinė ir urbanistinė plėtra bei gamtos išsaugojimas. [Žiūrėta: 2009-03-10]. Prieiga per internetą: http://www.vrm.lt/fileadmin/Padaliniu_failai/RPD/Vietine_pletra__Situacijos_analize_ir_tendencijos__SSGG_analize.doc.
112. Skebaitė, K. (2007). Parama gyvenimo kokybės ir veiklos įvairinimo kaime priemonės. Pagal kaimo plėtros 2007-2013 m. programos projektą. [žiūrėta: 2009-04-06]. Prieiga per internetą: <http://www.alytus.aps.lt/stotisFiles/uploadedAttachments/parama%20amatams%2007%2006%2013%20Alytus200751584948.ppt#256,1>.
113. Stanaitis, A. (1985). Lietuvos TSR žemės ūkio geografija. Vilnius: Vilniaus valstybinis pedagoginis institutas.
114. Stanikūnas, D. (2002). Lietuvos kaimo plėtra: problemos ir perspektyvos. Žemės ūkio mokslai. 2002. Nr. 4. Priedas. p. 5-13.
115. Stanikūnas, D. (2002-09-06). Žemės ūkio sektoriaus reikšmė nesumažės. [Žiūrėta: 2009-02-25]. Prieiga per internetą: <http://verslas.banga.lt/lt/patark.full/3d7867f17b060>.
116. Statistikos departamentas prie LRV. (2008). Emigrantai, deklaravę išvykimą. [žiūrėta: 2009-05-02]. Prieiga per internetą: <http://db1.stat.gov.lt/statbank/selectvarval/saveselections.asp?MainTable=M3020103&PLanguage=0&TableStyle=&Buttons=&PXSID=7371&IQY=&TC=&ST=ST&rvar0=&rvar1=&rvar2=&rvar3=&rvar4=&rvar5=&rvar6=&rvar7=&rvar8=&rvar9=&rvar10=&rvar11=&rvar12=&rvar13=&rvar14>.
117. Statistikos departamentas prie LRV. (2008). Gyventojų migracija. [žiūrėta: 2009-05-02]. Prieiga per internetą: <http://db1.stat.gov.lt/statbank/selectvarval/saveselections.asp?MainTable=M3020101&PLanguage=0&TableStyle=&Buttons=&PXSID=3780&IQY=&TC=&ST=ST&rvar0=&rvar1=&rvar2=&rvar3=&rvar4=&rvar5=&rvar6=&rvar7=&rvar8=&rvar9=&rvar10=&rvar11=&rvar12=&rvar13=&rvar14>.
118. Statistikos departamentas prie LRV. (2008-08-20). Gyventojų skaičius. [žiūrėta: 2009-05-02]. Prieiga per internetą: <http://www.stat.gov.lt/lt/pages/view/?id=1299>.
119. Statistikos departamentas prie LRV. (2009-03-03). Kaimo turizmas. [žiūrėta: 2009-06-08]. Prieiga per internetą: <http://www.stat.gov.lt/lt/news/view/?id=6869>.

120. Stonkutė, E., LAEI. (2006). Kaimo plėtros politikos kryptys Lietuvai tapus ES nare. *Mano ūkis*, 2006/2. [Žiūrėta: 2008-10-30]. Prieiga per internetą: http://www.manoukis.lt/print_forms/print_st_z.php?s=1034&z=50.
121. Svetikienė, I. (2002). *Turizmo marketingas*. Vilnius: Vilniaus kolegija.
122. Škadauskienė, V. (2007). Gamybinio ir pogrąmybinio kaimo skirtumai ir jų plėtros perspektyvos Lietuvoje. [Žiūrėta: 2009-02-25]. Prieiga per internetą: http://www.lzuu.lt/jaunasis_mokslininkas/smk_2007/ekonomika/Skadauskiene_Vilma.pdf.
123. Švėrebas, P. Žvilgsnis į Mažeikių rajono kultūros vertybes. [žiūrėta: 2009-03-28]. Prieiga internete: <http://www.samogit.lt/KULTURA/mazeikpam.htm>.
124. Telšių apskrities aplinka. (2008). žiūrėta: 2009-05-04]. Prieiga per internetą: http://regionai.stat.gov.lt/pdf/Aplinka_Telsiu_aps_LT.pdf.
125. Telšių apskrities teritorijos bendrasis (generalinis) planas. (2007). I dalis. Esama būklė. 2 skyrius. Gamtinė aplinka. Vilnius: UAB „Urbanistika“.
126. Telšių apskrities teritorijos bendrasis (generalinis) planas. I tomas. Esamos būklės analizė ir įvertinimas. (2007). Vilnius, UAB „Urbanistika“.
127. Telšių apskrities viršininko administracija. Apskrities statistika. [žiūrėta: 2009-05-05]. Prieiga per internetą: <http://www.telsiai.aps.lt/ava/content/print.jsp;jsessionId=41CCB4E2C5C896754BD11E847AB1507B?docLocator=C72E51BD6A4911DBA776746164617373>.
128. Telšių rajono savivaldybė. [žiūrėta: 2009-03-29]. Prieiga per internetą: http://regionai.stat.gov.lt/lt/telsiu_apskritis/telsiu_rajono_savivaldybe.html.
129. Treinys, M. (2002). Kaimo veiklos daugiafunkciškumas ir bendruomenių funkcijos. *Žemės ūkio mokslai*. Nr. 4. Lietuvos mokslų akademijos leidykla. p. 61-71.
130. Treinys, M. (2005). Šiuolaikinio Lietuvos daugiafunkcinio kaimo transformacijos ir plėtros perspektyvos. Konferencija „Kaimo plėtra 2005“. Kaunas: Lietuvos žemės ūkio universitetas.
131. Ūkinė veikla. [Žiūrėta: 2008-12-15]. Prieiga per internetą: http://lt.wikipedia.org/wiki/%C5%AAkin%C4%97_veikla.
132. Vainienė, I. (2001). *Kaimo turizmo organizavimas. Mokymo priemonė*. Vilnius: Eugrimas.
133. Vasiliauskienė, V., Jukna, Č., Krikščiukaitienė, I., Naujokienė, R., Ruzgas, V., Stanikūnas, D., Treinys, M., Vaikutis, V. (2006). Kaimo ir žemės ūkio plėtotės strategija. [Žiūrėta: 2008-12-15]. Prieiga per internetą: <http://www.ukmin.lt/lt/strategija/doc/9.%20kaimo%20ir%20zemes%20ukio%20pletotes%20strategija.doc>
134. Vellas, F., Becherel, L. (1995). *International Tourism*. London: Anthony Rowe, Ltd., Chippenham, Wiltshire.

135. Vengrauskas, P. V., Bagdzevičienė, R., Burinskienė, M., Čaplikas, J., Grecevičius, P., Hopenienė, R., Krišpinovičius, S., Norvaišienė, R., Rutkauskas, A. V., Račkauskas, A., Raguckas, J., Rimas, J., Tamkus, A., Venckus, A. Turizmo plėtotės strategija. [žiūrėta: 2008-11-03]. Prieiga per internetą: <http://www.ukmin.lt/lt/strategija/doc/13.%20turizmo%20pletotes%20strategija.doc>.
136. Vidickienė, D. (2007). Žemės ūkio vaidmuo dvidešimt pirmojo amžiaus kaimo politikoje. Žemės ūkio mokslai. T. 14. Priedas, p. 56-63.
137. Vidickienė, D., Melnikienė, R. (2006). Lietuvos kaimo raidos SSSG analizė. [žiūrėta: 2009-04-01]. Prieiga per internetą: http://vddb.library.lt/fedora/get/LT-eLABa-0001:J.04~2007~ISSN_1392-6101.N_3_37.PG_110-116/DS.002.0.01.ARTIC.
138. Visuotinė lietuvių enciklopedija IX. (2006). Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidyklos institutas.
139. Vosyliūtė A. (2002). Kaimo bendruomenė: gyvensenos bruožai. Rytų Lietuva: visuomenės ir socialinių grupių raiška bei sąveika. Straipsnių rinkinys. Vilnius, p. 56-107.
140. VŠĮ Lietuvos regioninių tyrimų institutas (2002). Turizmo plėtros iki 2015 metų strategija. [Žiūrėta: 2009-03-05]. Prieiga per internetą: http://www.lrti.lt/veikla/turizmo_strat.doc.
141. Zaleckienė, J. (2007). Kaimo plėtra be žmonių yra niekas. Mano ūkis, 2007/2. Žiūrėta: 2008-11-02]. Prieiga per internetą: http://www.manoukis.lt/print_forms/print_st_z.php?s=1196&z=56
142. Žalys, L., Žalienė, I., Iždonaitė, I. (2006). Lietuvos kaimo turizmo charakteristika ir plėtros politika. Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos. Mokslo straipsnių rinkinys. 2(7). Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla, p. 180-188.
143. Žemės ūkio enciklopedija. (2003). II tomas. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidyklos institutas.
144. Žemės ūkio enciklopedija. (2007). III tomas. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidyklos institutas.
145. Žemės ūkio ministerija. (2006-11-28). Žemės ūkio ministerijoje vykusioje mokslų akademijos sesijoje aptarta Lietuvos kaimo dabartis ir ateitis. [žiūrėta: 2009-04-25]. Prieiga per internetą: <http://www.zum.lt/lt/naujienos/pranesimai-spaudai/5846/>.
146. Žemės ūkis ir kaimo plėtra. (2008). Kaimo plėtros politika. [Žiūrėta: 2008-11-08]. Prieiga per internetą: http://ec.europa.eu/agriculture/rurdev/index_lt.htm.
147. Žemės ūkis. Nekilnojamojo turto, statybų žodynas. [Žiūrėta: 2008-10-30]. Prieiga per internetą: http://www.netu.lt/lt/zodynas/zemes_ukis/.
148. Žilinskas, V. J., Srodenienė, A. (2008). Kaimo plėtros valdymas regione. [žiūrėta: 2009-04-02]. Prieiga per internetą: <http://baitas.lzuu.lt/~mazyliis/julram/224.pdf>.

149. Žmogaus galimybės reikštis vis dar priklauso nuo jo gyvenamosios vietos. (2008-09-29).
[Žiūrėta: 2008-11-02]. Prieiga per internetą:
<http://www.manoukis.lt/index.php?t=40&s=7115&m=2>.
150. Леонова, Л. А., Тищенко, Л. Д., (1967). Туризм - лучший отдых. Москва: Медицина.

PRIEDAI

PARAMA PAGAL 2007 - 2013 METŲ KPP PRIEMONES

Šaltinis: Parama pagal 2007 - 2013 metų KPP priemones. Prieiga per internetą: <http://www.zum.lt/lt/zemes-ukio-ministerija/kaimo-pletra/parama-pagal-2007-2013-m--programos-priemones/parama-pagal-2007---2013-metu-kpp-priemones/>

1 KRYPTIS „Žemės, maisto ūkio ir miškininkystės sektoriaus konkurencingumo didinimas“

1. Profesinio mokymo ir informavimo veikla
2. Naudojimasis konsultavimo paslaugomis
3. Jaunų ūkininkų įsikūrimas
4. Ankstyvas pasitraukimas iš prekinės žemės ūkio gamybos
5. Pusiau natūrinis ūkininkavimas
6. Žemės ūkio valdų modernizavimas
7. Miškų ekonominės vertės didinimas
8. Žemės ūkio ir miškininkystės plėtra ir pritaikymo infrastruktūra
9. Žemės ūkio produktų perdirbimas ir pridėtinės vertės didinimas

2 KRYPTIS „Aplinkos ir kraštovaizdžio gerinimas“

1. Agrarinės aplinkosaugos išmokos
2. Pirmas žemės ūkio paskirties žemės apželdinimas mišku
3. Pirmas ne žemės ūkio paskirties ir apleistos žemės ūkio paskirties žemės apželdinimas mišku
4. Miškininkystės potencialo atkūrimas ir prevencinių priemonių diegimas
5. Pelno nesiekiančios investicijos miškuose
6. Miškų aplinkosaugos išmokos
7. Natura 2000 išmokos ir išmokos susiję su Direktyva 2000/60/EB
8. Natura 2000 išmokos (parama Natura 2000 miškų teritorijose)
9. Parama ūkininkaujantiems vietovėse su kliūtimis, išskyrus kalnuotas vietoves (mažiau palankios ūkininkauti vietovės)

3 KRYPTIS „Gyvenimo kokybė kaimo vietovėse ir kaimo ekonomikos įvairinimas“

1. Perėjimas prie ne žemės ūkio veiklos
  2. Parama verslo kūrimui ir plėtrai
  3. Kaimo turizmo veiklos skatinimas
  4. Kaimo atnaujinimas ir plėtra
- 4 KRYPTIS „Leader“ metodu įgyvendinamos priemonės
1. Vietos plėtros strategijų įgyvendinimas
  2. Teritorinis ir tarptautinis bendradarbiavimas
  3. Parama VVG veiklai, įgūdžiams įgyti ir aktyviai pritaikyti

TRADICINIO IR ATEITIES KAIMO LYGINAMOJI ANALIZĖ

Šaltinis: Škadauskienė, V. (2007). Gamybinio ir pोगamybinio kaimo skirtumai ir jų plėtos perspektyvos Lietuvoje. Prieiga per internetą: http://www.lzuu.lt/jaunasis_mokslininkas/smk_2007/ekonomika/Skadauskiene_Vilma.pdf.

	Tradicinio kaimo bruožai	Ateities kaimo bruožai
Svarbiausia misija	Maksimali konkurenciškų produktų gamyba	Daugiafunkcinė erdvė, užtikrinanti ekonominės, socialinės ir gamtosauginės plėtos sinergiją
Teritorijos lokalizacija	Neurbanizuota teritorija, turinti gamybai palankias išorinės ir vidinės aplinkos sąlygas	Gamtinio skeleto, mažiau gamybai palankios vietovės, turinčios reikalingų požymių visuotinei šalies vartojimo infrastruktūrai formuoti
Aplinkos kontrolės būdas	Aplinkos apsauga ir padarytų pažeidimų eliminavimas (taisymas)	Minimalaus poveikio aplinkai užtikrinimas, ekstensyvumas, regeneracija
Paramos ūkio subjektams būdai	Mokėjimai susiję su gamybos rezultatais. Priemonių, užtikrinančių didėjančią technizacijos lygį bei produktyvumą, finansavimas	Diversifikacijos, pajamų palaikymo ir viešųjų gėrybių gamybos skatinimas
Rezidencinės teritorijos	Minimalus plotas gamybinio arealo periferijoje; poveikis kraštovaizdžiui - nereikšmingas	Integruotos į visą gamtinį karkasą; turinčios didelės reikšmės kraštovaizdžio regeneracijai ir kokybės gerinimui
Su žemės ūkiu susijusi pramonė	Stambi, centralizuota, tarši, orientuota į stambių žemės ūkio subjektų galimybes	Įvairaus dydžio, lanksčios specializacijos (taip pat regioninės specifikos) subjektai, atitinkantys griežtus gamtosauginius ir kokybės kontrolės reikalavimus
Kraštovaizdžio estetika	Didėjančių erdvių ir ūkinės paskirties masyvų, stambių tūrių ir vertikalių akcentų gausėjimas, mažėjanti elementų įvairovė, orientacija į pragmatizmą, technizaciją	Didelių erdvių skaidymasis, gamtos, ūkinio ir kultūrinio paveldo regeneracija ir pritaikymas naujai (pažinimo ir verslo) paskirčiai

EMIGRANTAI, DEKLARAVĘ IŠVYKIMĄ

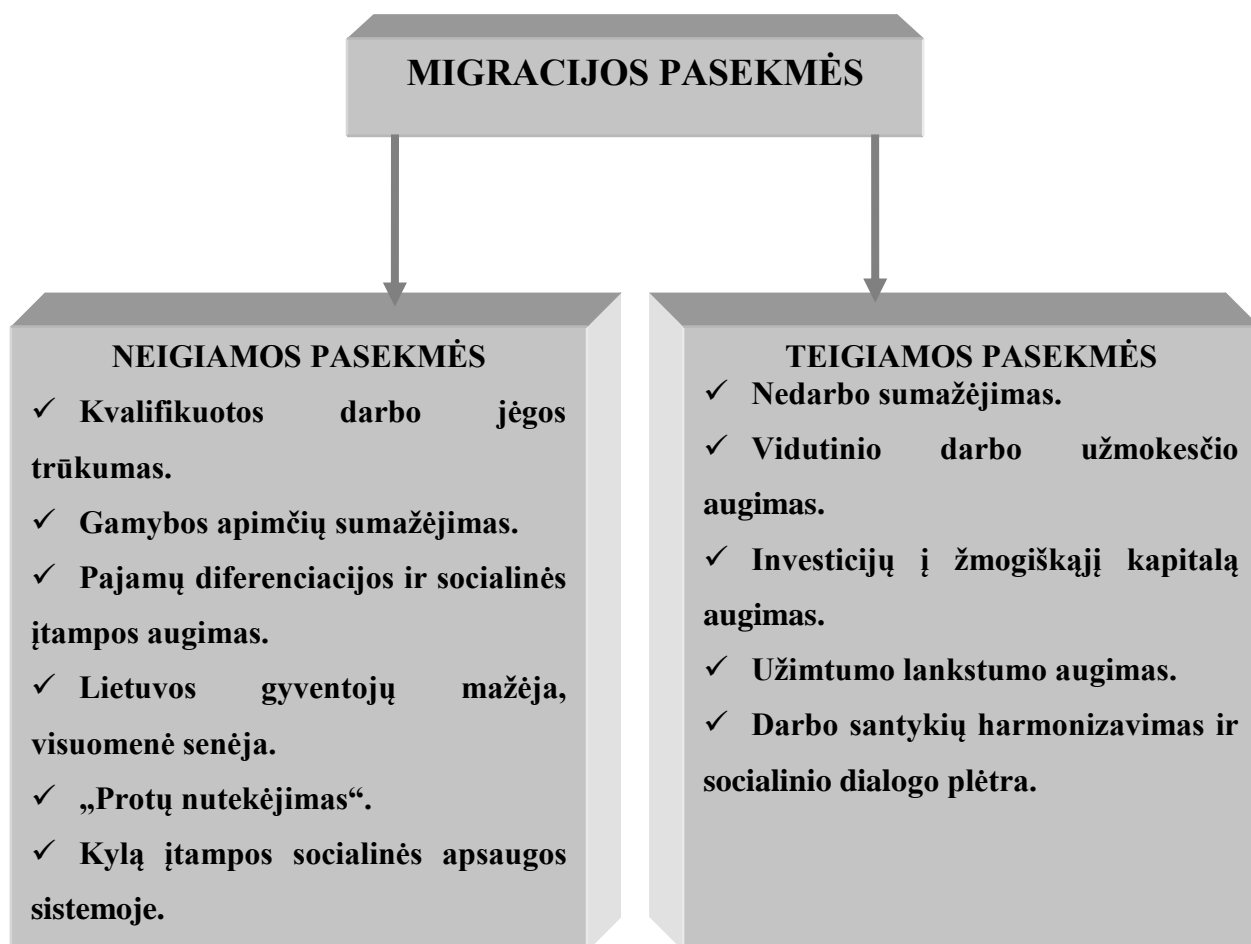
Šaltinis: Statistikos departamentas prie LRV. (2009-03-26).

Vyrų ir moterų	2005	2006	2007	2008
<i>Iš viso pagal amžių</i>	15 571	12 602	13 853	17 015
0–4	541	532	644	738
5–9	763	651	745	768
10–14	855	708	787	891
15–19	1 037	792	880	992
20–24	2 543	1 885	1 826	2 141
25–29	3 241	2 550	2 456	3 372
30–34	2 015	1 555	1 905	2 413
35–39	1 355	1 130	1 367	1 832
40–44	1 111	881	1 021	1 249
45–49	995	859	1 043	1 115
50–54	420	367	383	579
55–59	242	210	291	384
60–64	130	120	160	183
65–69	104	136	110	102
70–74	67	73	81	90
75–79	86	73	61	59
80 ir vyresni	66	80	93	107

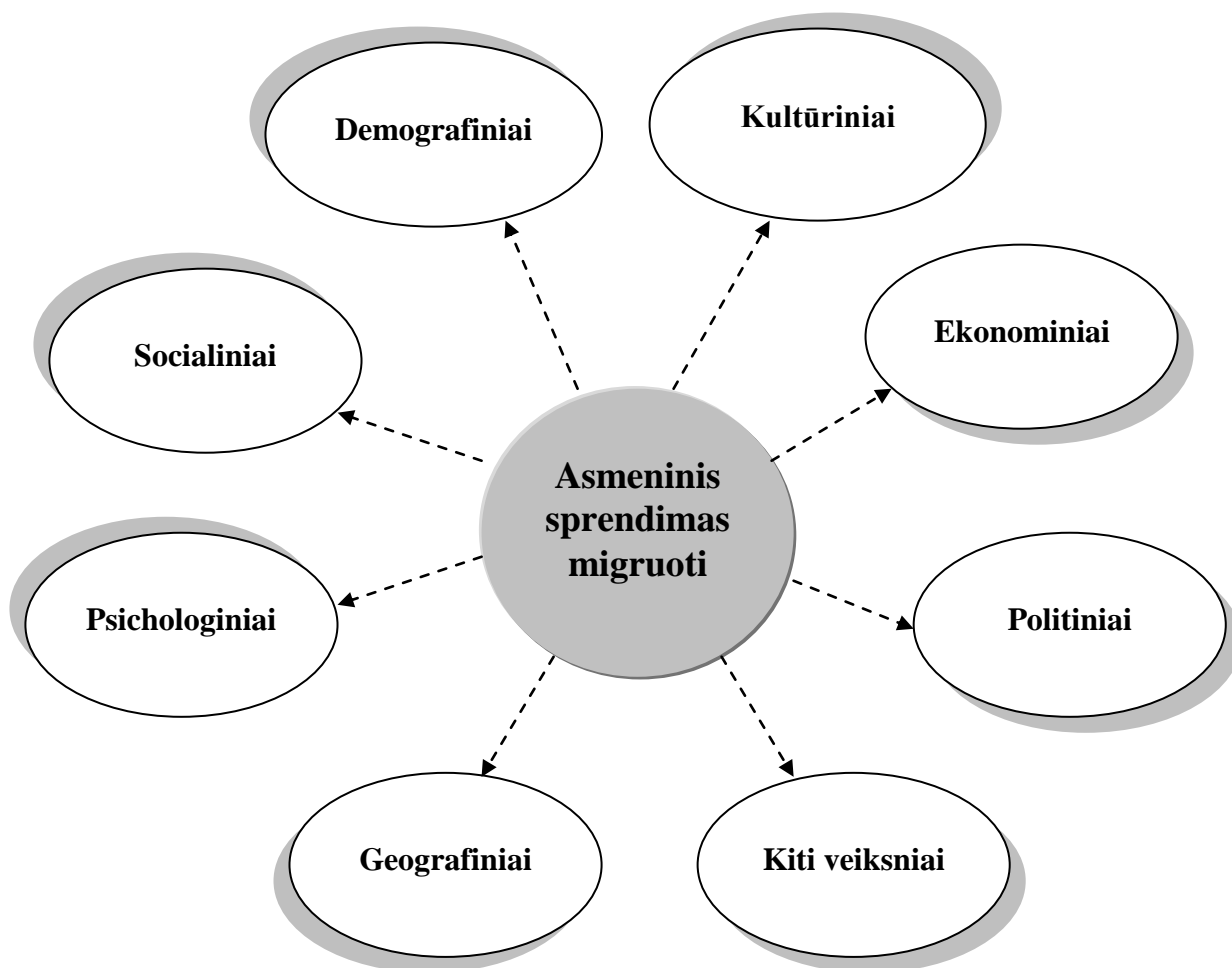
MIGRACIJOS ĮTAKA ŠALIES ŪKIO RAIDAI

Sudaryta autorės, remiantis: Gruževskis, B. (2006). Migracijos pasekmės darbo rinkai. Prieiga per internetą: [http://www.lrinka.lt/Pranesim/Gruzevskis.ppt.](http://www.lrinka.lt/Pranesim/Gruzevskis.ppt;); Kadziauskas, G. (2006). Migracija – ar turime vaistų, ar tikrai ja sergame? Prieiga per internetą: <http://www.lrinka.lt/Pranesim/gk-2006-04-25.ppt#256,1>.

ASMENINIŲ SPRENDIMĄ MIGRUOTI LEMIANTYS VEIKSNIAI

Šaltinis: Kadziauskas, G. (2006). Migracija – ar turime vaistų, ar tikrai ja sergame? Prieiga per internetą: <http://www.lrinka.lt/Pranesim/gk-2006-04-25.ppt#256,1>.

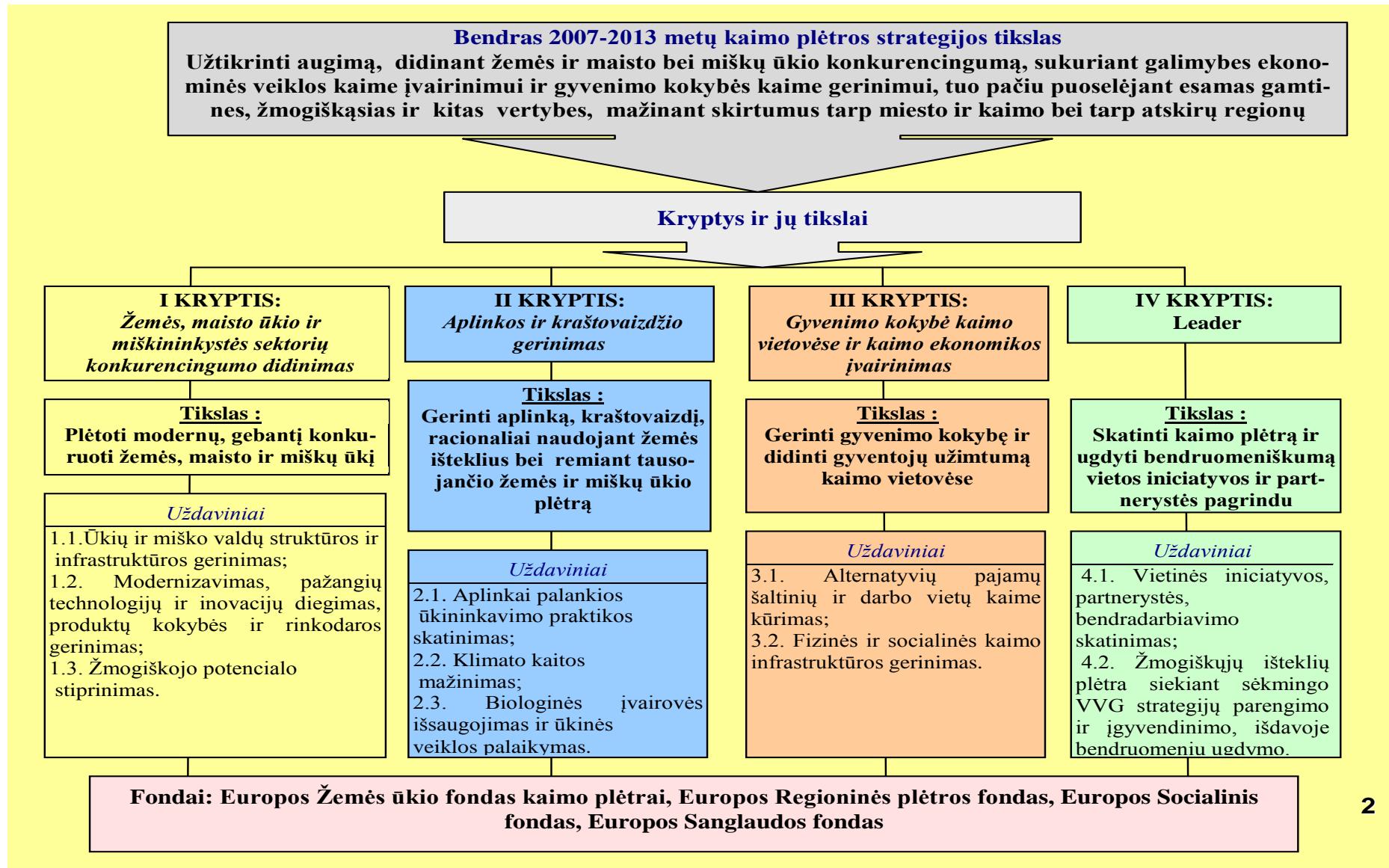
GYVENTOJŲ PASISKIRSTYMAS TELŠIŲ APSKRITYJE

Šaltinis: Gyventojų skaičius Telšių apskrityje. Prieiga per internetą:
siauliaitsv.stat.gov.lt/lt/catalog/download_release/?id=1696&download=1&PHPSESSID=qnpernwox.

Vietovė	2008 m.	2009 m.
Telšių apskritis	173383	172445
Miesto gyventojai	102258	102014
Kaimo gyventojai	71125	70431
<i>Mažeikių r. sav.</i>	65109	64907
Miesto gyventojai	43959	43898
<i>Mažeikiai</i>	<i>40572</i>	<i>40510</i>
<i>Seda</i>	<i>1189</i>	<i>1176</i>
<i>Viekšniai</i>	<i>2198</i>	<i>2212</i>
Kaimo gyventojai	21150	21009
<i>Plungės r. sav.</i>	43444	43287
<i>Plungė</i>	<i>23187</i>	<i>23165</i>
Kaimo gyventojai	20257	20122
<i>Rietavo sav.</i>	10085	9949
<i>Rietavas</i>	<i>3843</i>	<i>3830</i>
Kaimo gyventojai	6242	6119
<i>Telšių r. sav.</i>	54745	54302
Miesto gyventojai	31269	31121
<i>Telšiai</i>	<i>30011</i>	<i>29883</i>
<i>Varniai</i>	<i>1258</i>	<i>1238</i>
Kaimo gyventojai	23476	23181

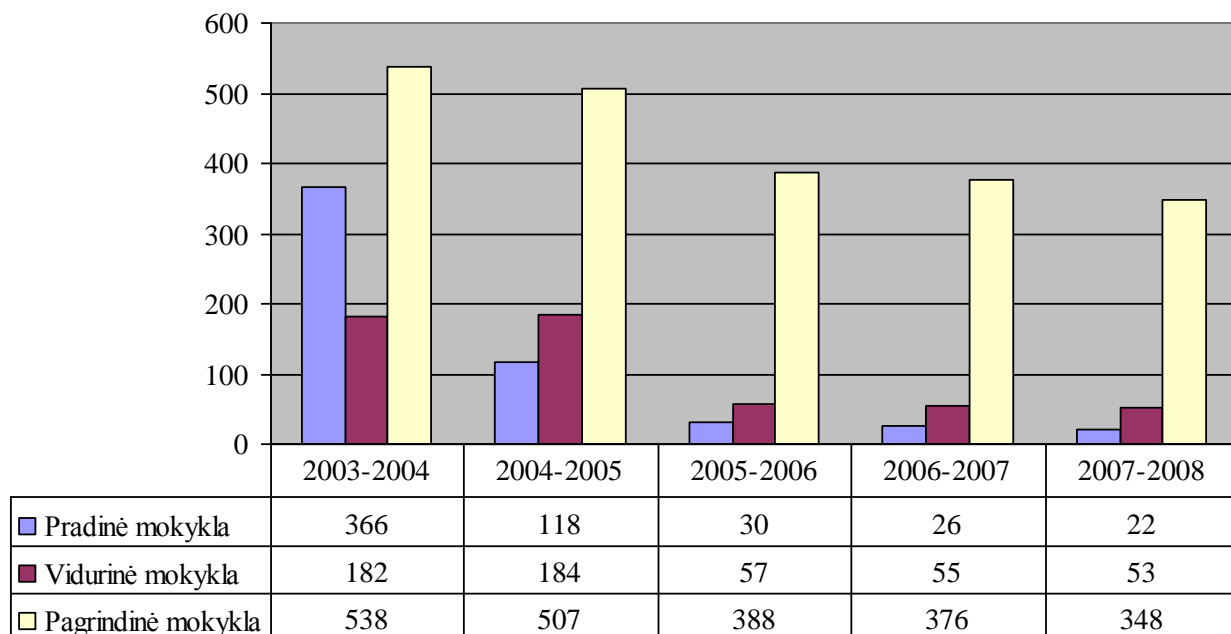
2007-2013 M. KAIMO PLĖTROS STRATEGIJOS KRYPTYS

Šaltinis: Skebaitė, K. (2007). Parama gyvenimo kokybės ir veiklos įvairinimo kaime priemonės. Pagal kaimo plėtros 2007-2013 m. programos projektą. Prieiga per internetą: <http://www.alytus.aps.lt/stotisFiles/uploadedAttachments/parama%20amatams%2007%2006%2013%20Alytus200751584948.ppt#256,1>.

BENDROJO LAVINIMO MOKYKLŲ SKAIČIUS LIETUVOS KAIME

Šaltinis: Statistikos departamentas prie LRV. (2009). Bendrojo lavinimo mokyklų skaičius. Prieiga per internetą: <http://db1.stat.gov.lt/statbank/default.asp?w=1280>.

*Nuo 2008 m. pasikeitė bendrojo lavinimo mokyklų skirstymas pagal gyvenamąją vietovę.

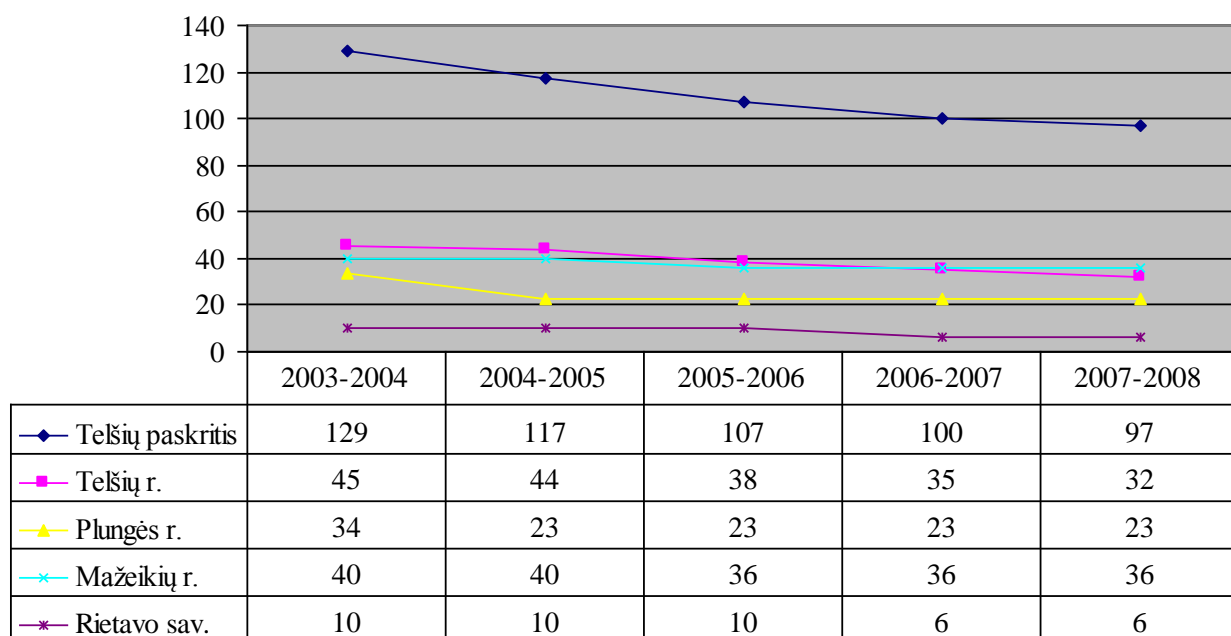
KULTŪROS CENTRAI TELŠIŲ APSKRITYJE

Šaltinis: Statistikos departamentas prie LRV. (2008). Kultūros centrai metų pabaigoje. Prieiga per internetą:
<http://db1.stat.gov.lt/statbank/selectvarval/saveselections.asp?MainTable=M3130108&PLanguage=0&TableStyle=&Buttons=&PXSIId=3851&IQY=&TC=&ST=ST&rvar0=&rvar1=&rvar2=&rvar3=&rvar4=&rvar5=&rvar6=&rvar7=&rvar8=&rvar9=&rvar10=&rvar11=&rvar12=&rvar13=&rvar14=>.

VIETOVĖ	2005	2006	2007
Telšių apskritis			
Kultūros centrų skaičius	51	49	46
Dalyvių skaičius	4 478	4 574	4 688
Mėgėjų meno kolektyvų skaičius	314	319	350
Mažeikių r. sav.			
Kultūros centrų skaičius	19	8	8
Dalyvių skaičius	1 560	1 852	1 776
Mėgėjų meno kolektyvų skaičius	138	150	151
Plungės r. sav.			
Kultūros centrų skaičius	5	14	11
Dalyvių skaičius	1 413	1 212	1 407
Mėgėjų meno kolektyvų skaičius	40	39	72
Rietavo sav.			
Kultūros centrų skaičius	6	6	6
Dalyvių skaičius	418	380	385
Mėgėjų meno kolektyvų skaičius	38	34	36
Telšių r. sav.			
Kultūros centrų skaičius	21	21	21
Dalyvių skaičius	1 087	1 130	1 120
Mėgėjų meno kolektyvų skaičius	98	96	91

BENDROJO LAVINIMO MOKYKLŲ SKAIČIUS TELŠIŲ APSKRITYJE

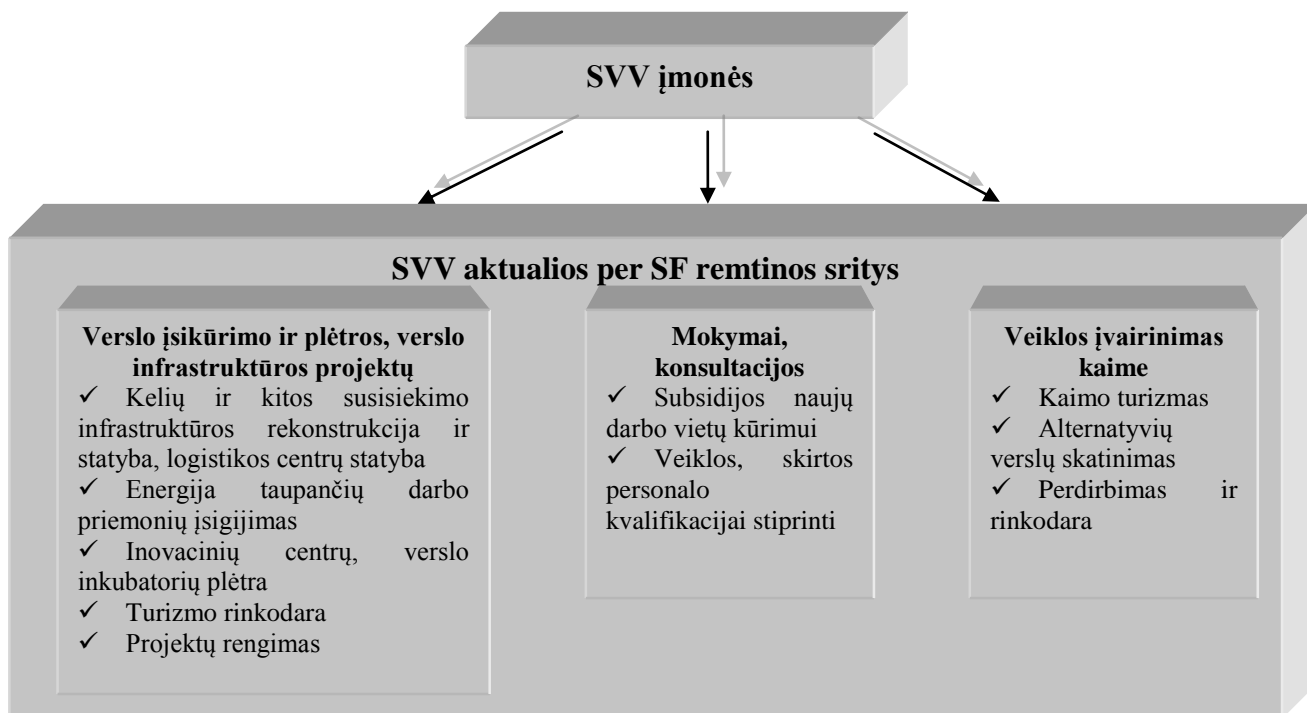
Šaltinis: Statistikos departamentas prie LRV. (2009). Bendrojo lavinimo mokyklų skaičius. Prieiga per internetą: <http://db1.stat.gov.lt/statbank/default.asp?w=1280>.

*Nuo 2006-2007 mokslo metų dieninių bendrojo lavinimo mokyklų rodiklis neskaiciuojama

SMULKAUS IR VIDUTINIO VERSLO (SVV) PROJEKTŲ FINANSAVIMO PAVYZDYS

Šaltinis: Finansų ministerija. ES struktūriniai fondai ir jų teikiamos galimybės. Prieiga per internetą:
[http://www.bendruomenes.lt/downloads/static/ES_Strukturiniai_fondai.ppt#278,1,.](http://www.bendruomenes.lt/downloads/static/ES_Strukturiniai_fondai.ppt#278,1,)

DAŽNIAUSIA REKREACINĖ VEIKLA

Sudaryta autorės, remiantis: Armaitienė, A., Grecevičius, P., Urbis, A., Vainienė, I. (1999). *Kaimo turizmas*. Vilnius: UAB „Valstiečių laikraštis“.

Rekreacinė veikla

1. Plaukimas irkline valtimi.	36. Plaukimas irkline valtimi.
2. Miegas.	37. Saulės ir oro vonios.
3. Pasivaikščiojimas.	38. Išskylavimas gamtoje.
4. Bėgimas.	39. Bendravimas su žmonėmis.
5. Mankšta, gimnastika.	40. Meninė – techninė kūryba.
6. Plaukimas.	41. Zoologijos sodų, fermų lankymas.
7. Televizoriaus žiūrėjimas.	42. Sportinių varžybų stebėjimas.
8. Radijo klausymas.	43. Kino, teatro, baleto lankymas.
9. Knygų skaitymas.	44. Istorinių vietų lankymas.
10. Kompiuteriniai žaidimai.	45. Švenčių stebėjimas.
11. „Internetas“.	46. Koncertų klausymas lauke.
12. Jodinėjimas.	47. Kavinių, restoranų, barų lankymas.
13. Važinėjimas automobiliu.	48. Uogavimas, grybavimas.
14. Važinėjimasis karieta.	49. Medžioklė, žūklė.
15. Važinėjimasis dviračiu.	50. Vaistažolių rinkimas.
16. Slidinėjimas.	51. Mėgėjiška veikla.
17. Lauko žaidimai.	52. Keliavimas.
18. Atrakcionai.	53. Darbas sode, darže.
19. Futbolas.	54. Šokiai.
20. Krepšinis.	55. Tautiniai žaidimai.
21. Tinklinis.	56. Žaidimai su smėliu.
22. Beisbolas.	57. Žaidimai su sniegu.
23. Sokeris.	58. Nuotykių ieškojimas.
24. Golfas.	59. Sportinės varžybos.
25. Lauko tenisas.	60. Orientacinis sportas.
26. Badmintonas.	61. Parko lankymas.
27. Čiuožimas.	62. Muziejų lankymas.
28. Kalnų slidinėjimas.	63. Parodų lankymas.
29. Plaukimas baidare, kanoja.	64. Fotografavimas.
30. Plaukimas plaustu.	65. Parduotuvių lankymas.
31. Vandens slidės.	66. Šaudymas.
32. Burlentės.	67. Stalo žaidimai.
33. Vandens motociklai.	68. Parašiutizmas.
34. Plaukimas jachta.	69. Skraidymas oro balionu.
35. Plaukimas motorlaiviu.	70. Skraidymas sklandytuvu, skraidykle.

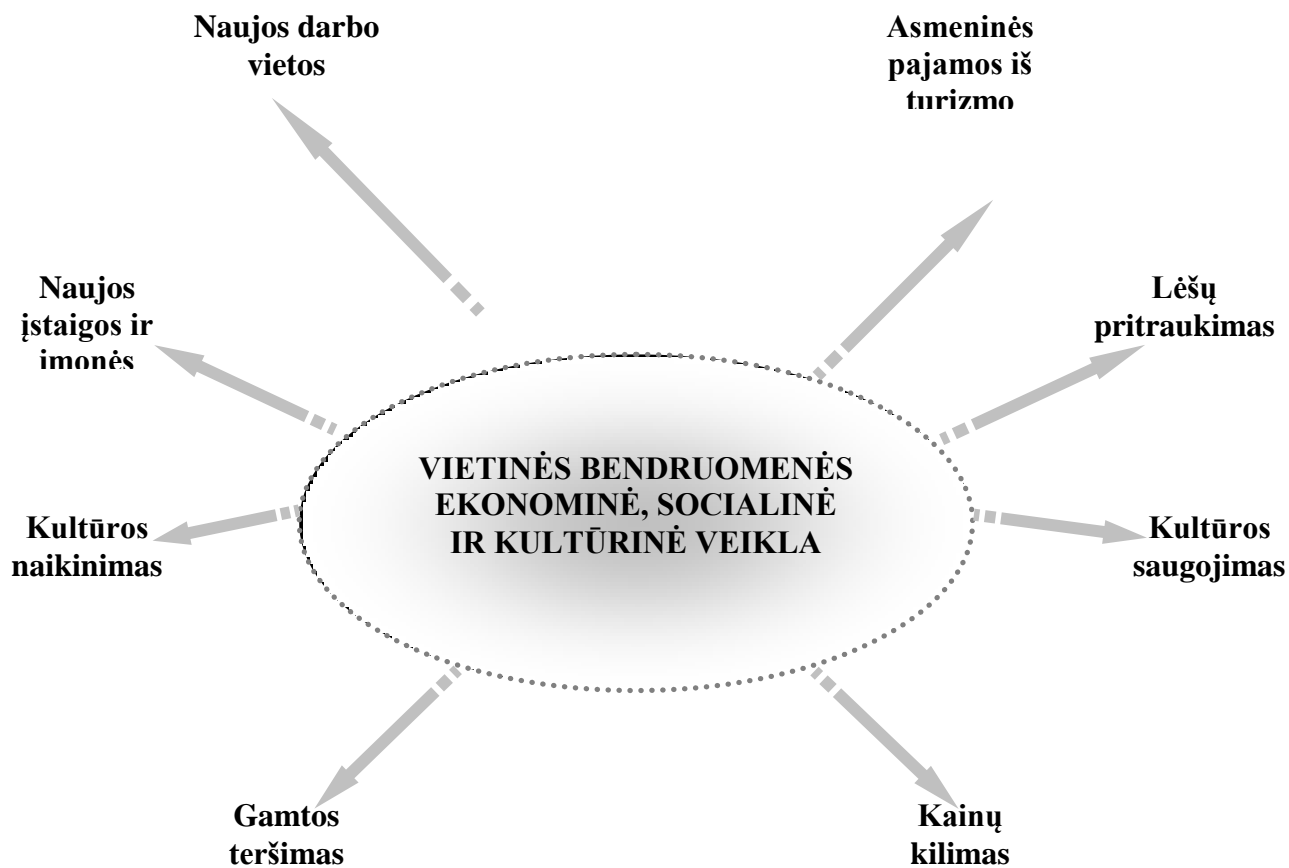
KAIMO TURIZMO POVEIKIS SOCIALINIAM, KULTŪRINIAM IR EKONOMINIAM GYVENIMUI

Sudaryta autorės, remiantis: Grecevičius, P. ir kt. (2002). Turizmas. Kaunas: Kauno kolegijos leidybos centras.

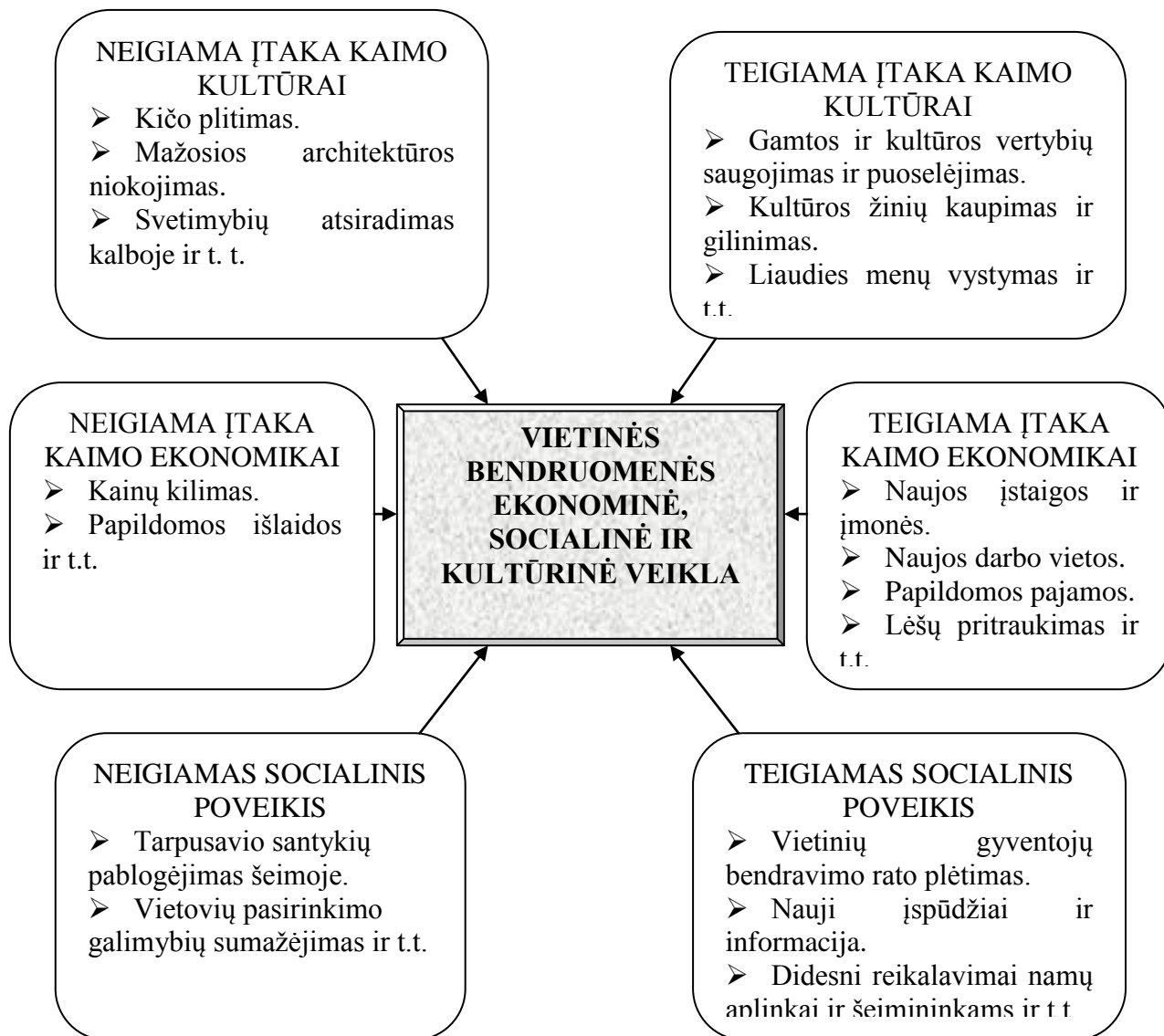
POILSIO KAIME POVEIKIS VIETINEI BENDRUOMENEI

Sudaryta autorės, remiantis: Astromskienė, A., Sirusienė, R. (2002). Poilsis kaime. Knyga sodybų šeimininkams. Kaunas: Lietuvos Respublikos Žemės ūkio rūmai.

KAIMO TURIZMO POVEIKIS VIETINEI BENDRUOMENEI

Sudaryta autorės, remiantis: Armaitienė, A., Grecevičius, P., Urbis, A., Vainienė, I. (1999). Kaimo turizmas. Vilnius: UAB „Valstiečių laikraštis“.

KAIMO TURIZMO PAGRINDINIAI BRUOŽAI

Sudaryta autorės, remiantis: Astromskienė, A., Sirusienė, R. (2001)., Astromskienė, A., Sirusienė, R. (2002), Armaitienė, A., Grecevičius, P., Urbis, A., Vainienė, I. (1999)., Žalys, L., Žalienė, I., Iždonaitė, I. (2006)., Ališauskas, K., Jankauskienė, A. (2008).

Kaimo turizmas	
<i>Daug atviros erdvės</i>	Kaimo turizmo sodybos įsikūrusios gražiose erdviuose vietovėse, šalia upių ar ežerų, miškų, kuriuose gausu įvairios augmenijos ir gyvūnijos.
<i>Retai apgyvendinta</i>	Skirtingai nuo miestų, kaimo teritorijos rečiau apgyvendintos, todėl čia vyrauja tylą ir harmoniją, kurios pasigenda turistai.
<i>Mažiau kaip 2000 gyventojų</i>	Skirtingose valstybėse kaimo gyvenvietėse yra nevienodės gyventojų skaičius.
<i>Gamtinė aplinka</i>	Ežerai, upės, reljefo įvairovė, rekreaciniai miškai, švelnus klimatas, švarus oras ir vanduo, augalijos ir gyvūnijos gausa.
<i>Daug veiklos lauke</i>	Didžioji dalis siūlomų paslaugų turistams kaimo sodybose vyksta lauke.
<i>Silpna infrastruktūra</i>	Nėra visiškai išvystyta infrastruktūra, tačiau tai nėra kliūtis vystyti kaimo turizmo veiklą.
<i>Įvairios individualios veiklos galimybės</i>	Naujas galimybes dirbti namuose arba arti jų gali suteikti kaimo infrastruktūros tobulinimas ir naujųjų informacinių technologijų diegimas. Darbas namuose gali suteikti papildomų lavinimosi ir laisvalaikio galimybių dirbančioms ir vaikus auginančioms moterims.
<i>Daug senų pastatų</i>	Senovinės išlikusios kaimo sodybos, dvarai, kurie traukia turistus savita architektūra.
<i>Vietinis privatus verslas</i>	Tai veikla, teikianti specifines paslaugas atvykstantiems poilsiauti į kaimą. Poilsio

	paslaugų teikimas ir jų organizavimas kaimo vietovėse – alternatyvus ūkininkavimui verslas. Privataus šeimos verslo plėtra kaime gali sukurti naujas, alternatyvias žemės ūkiui darbo vietas.
<i>Turizmo interesai papildo kitus pagrindinius interesus</i>	Iš poilsio paslaugų organizavimo veiklos kaime gaunamos pajamos, kurias galima gauti ne tik teikiant apgyvendinimo ir maitinimo paslaugas, bet ir išnaudojant objektus, kurių pritaikymas turizmo tikslams nereikalauja papildomų investicijų: ekskursijų pas bitininkus organizavimas, dvarų aplankymas ir t. t. Vienas pagrindinių papildomas pajamas teikiančių šaltinių yra namų ūkių produkcijos turistams pardavimas: maisto produktų, antikvarinių sendaikčių, rankdarbių, suvenyrų ir kt.
<i>Darbuotojai gyvena arti darbo vietos</i>	Gyventojams, teikiantiems kaimo turizmo paslaugas ar dirbantiems pas asmenis, teikiančius tokias paslaugas – tai yra pagrindinė darbo vieta, kur nereikia gaišti laiko nuvykimui ir parvykimui: jie gyvena arti savo darbo vietos. Darbas namuose arba arti jų leidžia suderinti pragyvenimui būtiną darbinę veiklą, profesinės karjeros siekius ir šeimos narių pareigas.
<i>Dažnai veikia sezoniškumo veiksniai</i>	Tyrimais nustatyta, kad daugiausia poilsiautojų į kaimo turizmo sodybas atvyksta vasarą (birželio – rugpjūčio mėn.) bei rudenį (rugsėjo mėn.).
<i>Mėgėjiška vadyba</i>	Nepakankami verslo ir vadybiniai gebėjimai

REIKALAVIMAI PARAMAI GAUTI PAGAL LIETUVOS 2007–2013 M. KPP

Šaltinis: Ribašauskienė, E., LAEI, Skebaitė, K., ŽŪM. (2008). Kaimo turizmo plėtros galimybės. [Žiūrėta: 2008-10-20]. Prieiga per internetą: <http://www.manoukis.lt/index.php?m=1&s=1492&z=70>

Reikalavimai:

- pateikiamas verslo planas, parengtas pagal ŽŪM nustatytus reikalavimus;
- pareiškėjas verslo plane įrodo, kad ūkio subjektas atitinka, atitiks ŽŪM nustatytus ekonominio gyvybingumo rodiklius;
- pareiškėjas neturi įsiskolinimų šalies biudžetui ir Valstybinio socialinio draudimo fondui;
- pareiškėjas užtikrina, kad projekte numatytos išlaidos nebuvo, nėra ir nebus finansuojamos iš kitų nacionalinių programų ir ES fondų;
- pareiškėjas užtikrina tinkamą projekto finansavimo šaltinį – skolintas lėšas, paramos lėšas, iš projekte numatytos veiklos gautinas lėšas, – kuris turi būti pagrįstas verslo plano (projekto aprašymo) finansinių ataskaitų duomenimis. Skolintos lėšos pagrindžiamos su paramos paraiška pateikus kredito įstaigos sprendimą, įrodantį paskolos suteikimo galimybę. Pareiškėjas iki paramos sutarties pasirašymo turi pateikti su kredito įstaiga pasirašytą paskolos suteikimo sutartį;
- pareiškėjas tvarko buhalterinę apskaitą. Pareiškėjai, iki paraiškos pateikimo nevykdę ūkinės veiklos, arba tie, kurie vykdė veiklą, bet pagal teisės aktų reikalavimus finansinės atskaitomybės sudarymas jiems nėra privalomas, įsipareigoja tvarkyti buhalterinę apskaitą, sudarydami finansinę atskaitomybę, o kartu su paraiška pateikia ūkinės veiklos pradžios balansą;
- pareiškėjas įsipareigoja be rašytinio Nacionalinės mokėjimo agentūros sutikimo nekeisti projekto įgyvendinimo vietas ir sąlygų (vykdyti verslo plane numatytą veiklą), neparduoti ir kitaip neperleisti kitam asmeniui už paramos lėšas įgyto turto mažiausiai penkerius metus nuo paramos sutarties pasirašymo;
- nekilnojamasis turtas, į kurį investuojama, priklauso pareiškėjui nuosavybės teise;
- pareiškėjas įsipareigoja apdrausti turtą, kuriam įsigyti ar sukurti bus panaudota parama, ne trumpesniai kaip penkerių metų laikotarpiui nuo paramos sutarties pasirašymo;
- investicijos atitinka aplinkos apsaugos reikalavimus. Tuo atveju, jei projekte numatyti statybos ir (arba) infrastruktūros įrengimo darbai, turi būti pateiktas aplinkosaugos institucijos išankstinis statybos (rekonstrukcijos) techninio projekto įvertinimas ir, jei reikia, iki paraiškos pateikimo turi būti atliktas poveikio aplinkai įvertinimas;
- pareiškėjas turi reikiamą kaimo turizmo paslaugų teikimo kvalifikaciją arba įsipareigoja baigti specializuotus mokymo kursus ir pateikti tai patvirtinantį pažymėjimą iki paramos sutarties pasirašymo. Laikoma, kad pareiškėjas turi reikiamą kvalifikaciją, jeigu jis: yra įgijęs arba siekia

įgyti (šiuo metu studijuoja) aukštąjį universitetinį arba jam prilygintą išsilavinimą turizmo studijų srityje arba ne mažiau kaip 1 metus teikia kaimo turizmo ir (ar) stovyklavietės paslaugas, arba iki paramos sutarties pasirašymo yra išklausęs specializuotus kaimo turizmo mokymo kursus;

- pareiškėjas turi verslo liudijimą ar individualiosios veiklos pažymėjimą. Paramos paraiškos pateikimo dieną šis reikalavimas taikomas tik teikiančiam kaimo turizmo ir (arba) stovyklavietės paslaugas pareiškėjui. Naujai kuriamos kaimo turizmo sodybos ar stovyklavietės atveju, tokį pažymėjimą pareiškėjas turi pateikti kartu su paskutiniu mokėjimo prašymu;
- kaimo turizmo ir (arba) stovyklavietės paslaugos atitinka šioms paslaugoms teikti keliamus reikalavimus. Pareiškėjas pateikia tai patvirtinantį savivaldybės įgaliotos institucijos išduotą pažymėjimą. Naujai kuriamos kaimo turizmo sodybos ar stovyklavietės atveju pareiškėjas šį pažymėjimą turi pateikti kartu su paskutiniu mokėjimo prašymu;
- projektas įgyvendinamas kaimo vietovėje. Pagal veiklos sritį „Kaimo turizmo skatinimas, įskaitant amatų plėtrą kaimo turizmo sodybose“ – kaime, miestelyje ar mieste, kuriame gyvena ne daugiau kaip 3 000 gyventojų. Pagal veiklos sritį „Stovyklaviečių kaimo vietovėse įkūrimas ir plėtra (išskyrus miško vietovėse)“ – kaime, miestelyje ar mieste, kuriame gyvena ne daugiau kaip 6 000 gyventojų. Parama neteikiama projektui, jeigu jo įgyvendinimo vieta yra savivaldybės centras;
- naujai kuriamos kaimo turizmo sodybos žemės sklypo (sklypų) plotas, skirtas turizmo paslaugoms teikti, yra ne mažesnis kaip 0,7 ha;
- atstumas nuo naujai kuriamos kaimo turizmo sodybos iki magistralinių kelių Vilnius – Klaipėda, Vilnius – Panevėžys, Saločiai – Kalvarija turi būti ne mažesnis kaip 0,5 km. Šis atstumas matuojamas kaip atkarpa, jungianti mažiausiai nutolusius vienas nuo kito magistralinio kelio ir sodybos žemės valdos ploto ribos taškus;
- kambarių (numerų) skaičius apgyvendinamosiose patalpose negali viršyti 20 numerų;
- jei kaimo turizmo paslaugai teikti naudojamas individualus gyvenamasis namas, savininko gyvenamosios ir higienos patalpos turi būti atskirtos nuo svečiams apgyvendinti naudojamų patalpų.

PLAČIAJUOSČIO RYŠIO APRĖPTIS MIESTO IR KAIMO VIETOVĖSE

Šaltinis: Liaugminas, G. Plačiajuosčio ryšio infrastruktūros kūrimas Lietuvos kaimo vietovėse. Prieiga per internetą:
http://www.infobalt.lt/sl/index_lt.php?t=projects&i=7499.

Tipas	Gyventojų (tūkst.)	Vietovių	Aprėptis					
			2006 m. statistika		Planuojama užbaigus RAIN-1 (2008 m.)		Planuojama užbaigus RAIN-2 (nuo 2010 m.)	
			Gyventojų (tūkst.)	%	Gyventojų (tūkst.)	%	Gyventojų (tūkst.)	%
Miestas (miestelis)	2298	103	2293	99,8	2298	100	2298	100
Kaimo vietovė	1148	21826	182	16	368	32	1125	98
Kaimai/mies teliai > 500 gyventojų	372	393	166	45	301	81	368	99
Kaimai/mies teliai < 500 gyventojų	776	21433	16	2	68	9	760	98

DIVERSIFIKUOTOS VEIKLOS YPATUMAI

Sudaryta autorės, remiantis: Kšivickienė, D., Ribašauskienė, E. (2007). Ūkinės veiklos įvairinimo kaime sociologinis vertinimas. Prieiga per internetą: http://www.laei.lt/leid_fl/publ_fl/ZemPr_019_026.pdf.

Teigiami	Neigiami
Kaimo gyventojų pajamų daugėjimas	Iš konkrečių ūkinių veiklų gaunamas labai nevienodas pelnas
lankstus darbo grafikas	Sukuriami daug laikinų darbo vietų (sezoninis darbas, ne visa darbo diena)
Galimybė dirbti namų aplinkoje	Tam tikrose ūkinėse veiklose egzistuoja lyčių nelygybė
Darbą derinti su vaikų ir senų žmonių priežiūra	Įsitraukimas į alternatyvią žemės ūkiui veiklą yra rizikingas, gali sukelti nesaugumo, neužtikrintumo jausmą
Realizuoti save naujoje veikloje	Dirbant žemės ūkyje ir plėtojant papildomą veiklą, gali kilti sunkumų paskirstant darbą, finansus, laiką ir kitus išteklius
Produkcija, sukuriama individualiame namų ūkyje, gali papildyti perdirbimo ar prekybos sektorių, taip pat padaugėja kaimo darbuotojų ryšių su miesto darbuotojais	Daugelio papildomų ekonominių veiklų plėtrai būdinga maža apyvarta, apsiribojimas vietine rinka, pardavimu turguje

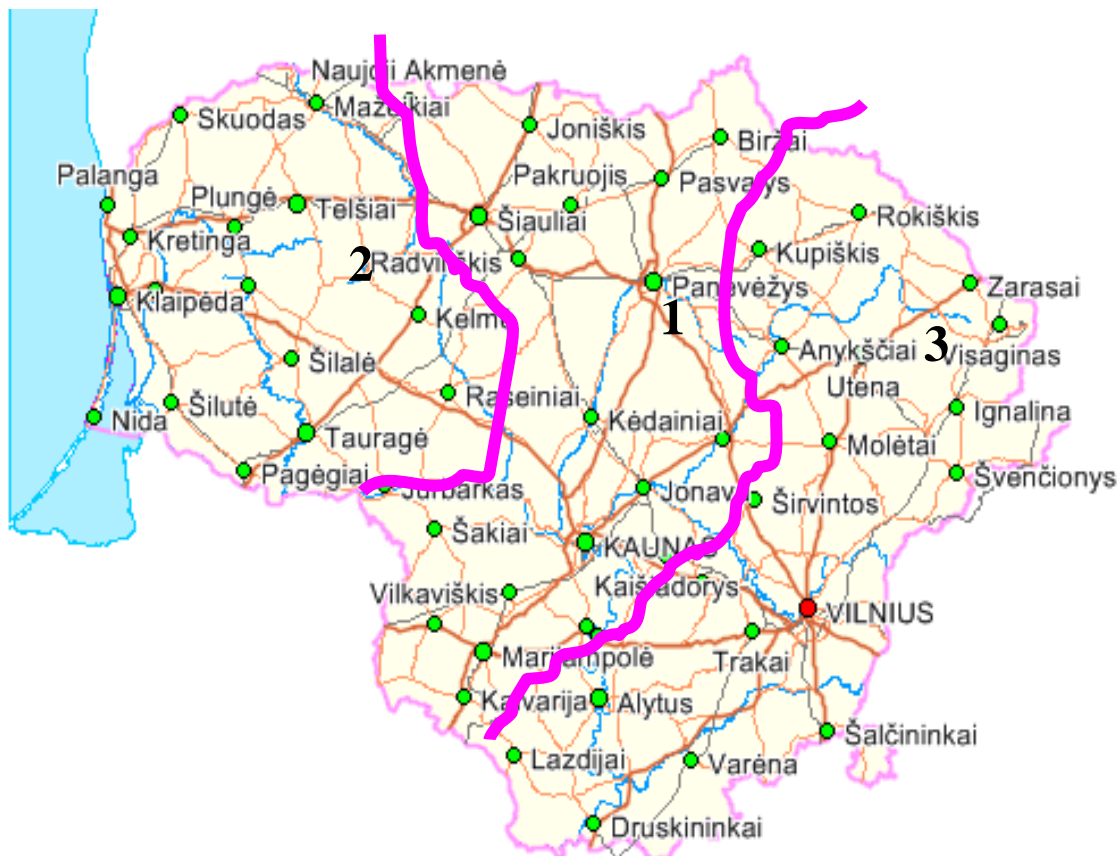
ALTERNATYVIOS ŽEMĖS ŪKIUI VEIKLOS SEKTORIUJE LIETUVOS KAIME TEIGIAMAI POKYČIAI

Šaltinis: Kšivickienė, D., Ribašauskienė, E. (2007). Ūkinės veiklos įvairinimo kaime sociologinis vertinimas. Prieiga per internetą: http://www.laei.lt/leid_fl/publ_fl/ZemPr_019_026.pdf.

1. daugėja MVĮ ir jų pajamos;
  2. daugėja kaimo turizmo sodybų;
  3. didėja kaimo gyventojų užimtumas pramonėje ir paslaugose;
  4. gerėja užimtų kaimo gyventojų išsilavinimo struktūra;
  5. auga aktyvumas gilinti žinias dalyvaujant mokymosi visą gyvenimą procese.
- Ūkinės veiklos įvairinimas susiduria ir su problemomis:
1. ribotu smulkiųjų žemdirbių investiciniu pajėgumu;
  2. neišplėtotą kooperaciją;
  3. didelėmis paskolų palūkanomis;
  4. kaimo gyventojai stokoja informacijos ir konsultacijų apie alternatyvių veiklų pranašumus didinant žmonių užimtumą ir pajamas;
  5. konsultacinės organizacijos stokoja informacijos apie verslo partnerius, finansavimo galimybes;
  6. teisinės konsultacijos sunkiai prieinamos dėl didelės jų kainos;
  7. kaime plėtrai nepalankūs mokesčiai ir sudėtingas jų administravimas;
  8. netradicinės žemės ūkio veiklos produkcija labiau orientuota į vietinę rinką;
  9. netradicinės žemės ūkio veiklos produktams ir paslaugoms sunku atitikti ES ir pasaulinės kokybės reikalavimus;
  10. sukurtų prekių ir paslaugų paklausa maža dėl žemesnio kaimo gyventojų pragyvenimo lygio (palyginti su miestu) ir vyraujančios savitarnos;
  11. kaime verslo plėtrą riboja žmogiškųjų išteklių kokybės problema;
  12. pusę visų bedarbių kaime sudaro nekvalifikuoti gyventojai, kurie dar nėra pasirengę konkuruoti darbo rinkoje.

LIETUVOS KAIMO VIETŲVIŲ ZONAVIMAS

Šaltinis: Treinys, M. (2005). Šiuolaikinio Lietuvos daugiaviečio kaimo transformacijos ir plėtros perspektyvos. Konferencija „Kaimo plėtra 2005“. Kaunas: Lietuvos žemės ūkio universitetas.

I. Intensyvaus žemės ūkio zona (Lietuvos vidurio regionai):

1. Neženkli kompensuojama deagrarizacija;
2. Vietovėje kultivuojamų verslų struktūroje vyrauja prekinis žemės ūkis;
3. Plėtojami įvairių formų ūkio vienetai: ūkininkų šeimos, latifundiniai ūkiai, žemės ūkio junginiai (ŽŪB, UAB);
4. Tendencija intensyvinti žemės ūkio gamybą, diegti „aukštas“ technologijas;
5. Tendencija gilinti žemės ūkio specializaciją;
6. Viešųjų gėrybių struktūroje dominuoja žemės ūkio gamybą lydintiosios gėrybės;
7. Nemaža neigiamų gamtosauginių efektų (intensyvaus žemės ūkio sąlygojamų viešųjų blogybių).

II. Riboto intensyvumo žemės ūkio zona (Lietuvos Vakarų, iš dalies Rytų Lietuvos regionai):

1. Plėtojamas prekinis ir socialinis žemės ūkis;

2. Žemės ūkio veikla derinama su kitomis kaimo verslų šakomis;
3. Tarp ž. ū. subjektų dominuoja sodybinis ir ūkininko šeimos ūkis;
4. Tendencija ekstensyvinti žemės ūkio gamybą, gausėja ekologinių ūkių;
5. Pasireiškia iš dalies kompensuojama deagrarizacija ir tendencija į žemės ūkio veiklų diversifikaciją;
6. Kuriamos žemės ūkio gamybą lydinčiosios ir kitos kaimo vietovės subjektų kuriamos viešosios gėrybės;
7. Kinta viešųjų blogybių struktūra; ryškėja kultūrinio kraštovaizdžio ir socialinės kaimo vietovės degradacijos požymiai.

III. Ryškios deagrarizacijos zona (Kai kurios Lietuvos Šiaurės rytų ir Pietryčių regionų daly):

1. Vyrauja miškininkystė, žvejyba, rekreacija (pasyvioji ir verslinė); žemės ūkis daugiausia atlieka tik socialinę ir gyvenimo būdo (hobby) paskirtį;
2. Žemės ūkyje vyrauja ekstensyvioji kryptis ir „žemosios“ technologijos;
3. Ž. ū. subjektų tarpe vyrauja sodybinis ir rekreacinis ūkis;
4. Mažas gyventojų tankumas; ryški depopuliacija bei sezoninė gyventojų migracija;
5. Daug socialinės šalpos subjektų;
6. Vyrauja su ne žemės ūkio verslu (arba tik su gamtos ir žemės ūkio etnopaveldu) susijusių kaimo viešųjų vertybių kūrimas; ženklus jų visų formų natūralus nykimas, degradacija;
7. Gausėja tiek renovuotų tradicines viešąsias vertybes eksponuojančių, tiek ir imitacinių objektų.

ES STRUKTŪRINIAI FONDAI

Šaltinis: Finansų ministerija. ES struktūriniai fondai ir jų teikiamos galimybės. Prieiga per internetą:
[http://www.bendruomenes.lt/downloads/static/ES_Strukturiniai_fondai.ppt#278,1,.](http://www.bendruomenes.lt/downloads/static/ES_Strukturiniai_fondai.ppt#278,1,)

Europos regioninės plėtros fondas. Paramos sritys:

- ♦ Investicijos į infrastruktūrą (keliai, ligoninės, mokyklos, universitetai, turizmo objektai).
- ♦ Investicijos į gamybinį sektorių (pažangios technologijos, kokybės standartai, energijos taupymas).
- ♦ Parama smulkiam ir vidutiniam verslui ir vietinei plėtrai (mikrokreditavimas, palūkanų dengimas, mugės, parodos).

Paramos gavėjai: savivaldybės, valstybės ir savivaldybės įmonės, privačios įmonės (pramonės įmonės, smulkus ir vidutinis verslas, amatininkai), viešosios įstaigos.

Europos socialinis fondas. Paramos sritys:

- ♦ Bedarbių (tame tarpe ir jaunų) integracija į darbo rinką per mokymus.
- ♦ Kvalifikuotos darbo jėgos ugdymas (mokymas).
- ♦ Tyrimų ir mokslo plėtros rėmimas.
- ♦ Lygių įsidarbinimo galimybių rėmimas, moters užimtumo didinimas (darbo ir mokymo aplinkos pritaikymas neįgaliesiems).
- ♦ Švietimo ir profesinio mokymo sistemų gerinimas, mokymo programų rengimas.

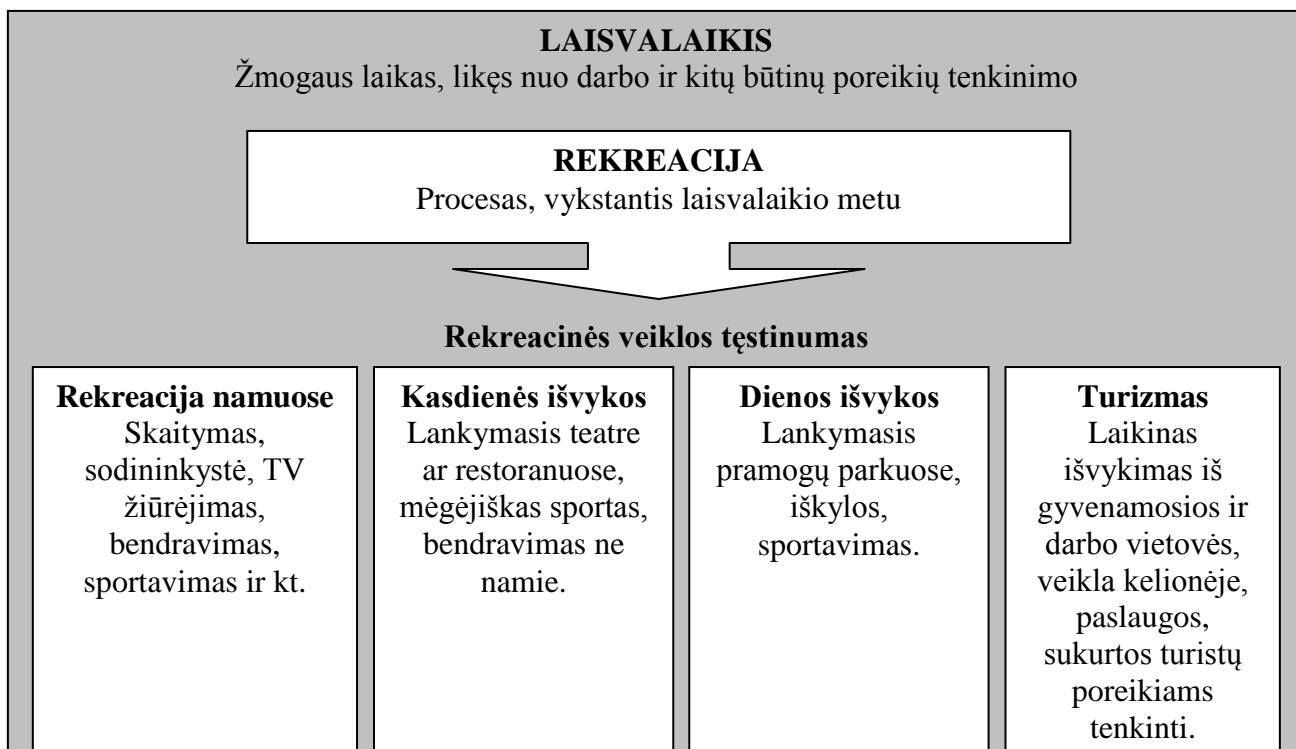
Paramos gavėjai: darbo rinkos mokymo institucijos, savivaldybės įstaigų (vaikų darželiai, dienos centrai) nevyriausybinės organizacijos, universitetai, mokyklos, privačios įmonės (personalo kvalifikacijos tobulinimui).

Europos žemės ūkio orientavimo ir garantijų fondas. Paramos sritys:

- ♦ Ūkių restruktūrizavimas ir modernizavimas.
- ♦ Parama jauniems ūkininkams.
- ♦ Parama perdirbimui ir rinkodarai.
- ♦ Alternatyvi ekonominė veikla kaimo vietovėse (kaimo turizmas, verslai).
- ♦ Miškininkystė (apsodinimas mišku).

LAISVALAIKIO, REKREACIJOS IR TURIZMO RYŠYS

Šaltinis: Vainienė I. (2001). Kaimo turizmo organizavimas. Mokymo priemonė. Vilnius: Eugrimas.

TURIZMO KLASIFIKACIJA

Šaltinis: Vainienė, I. (2001). Kaimo turizmo organizavimas. Mokymo priemonė. Vilnius: Eugrimas.

Gydomasis turizmas kaime dažniausiai siejamas su liaudies medicina ir liaudiškais gydymo metodais.

Poilsio turizmas – poilsinės kelionės, kurių metu vengiama sudėtingos ir intensyvios veiklos, siekiama pailsėti, atsipalaiduoti, sumažinti įtampą, pakeisti aplinką [8, p. 15].

Pažintinis turizmas kaime apima veiklą, susijusią su noru pažinti kaimo turizmo išteklius (gamtinius, kultūrinius, socialinius ir kt.).

Profesinis – dalykinis turizmas siejasi su profesinių ir rekreacinių interesų derinimu kaime. Dažniausiai tai dalyvavimas įvairiuose kaimo organizuojamuose seminaruose, bendravimas su specialistais ir kt.

Religinis turizmas apima įvairias religines apeigas.

Sportinis turizmas – sportinė žūklė, slidinėjimas, važinėjimas kalnų dviračiais ir kt.

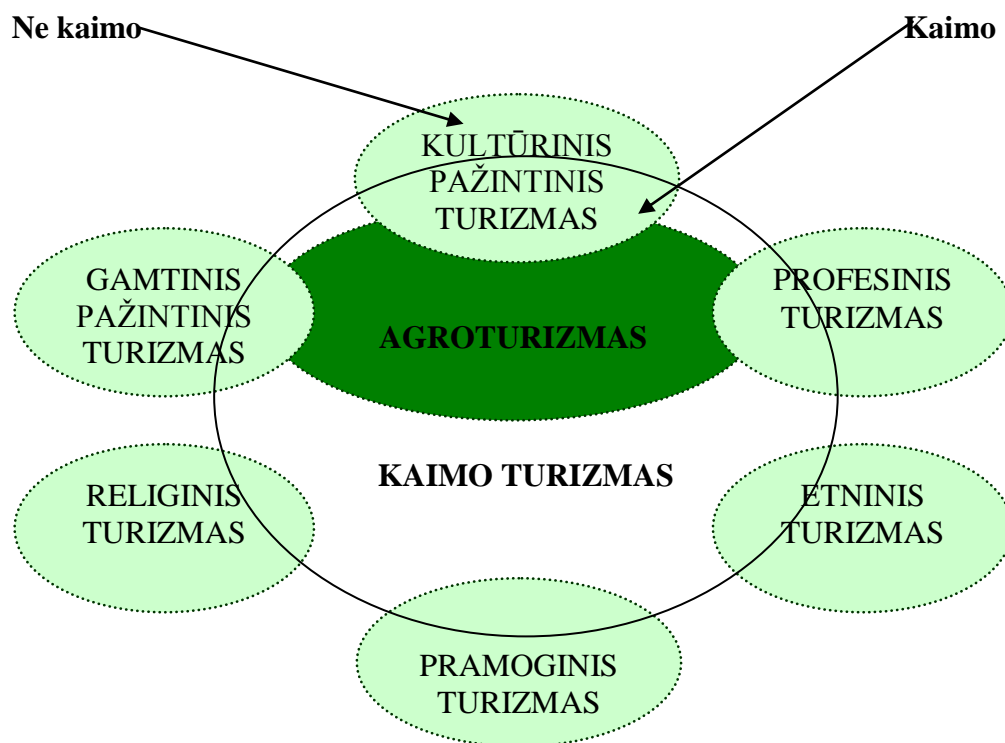
Nuotykių turizmas – gali būti plėtojamas ne tik kaime, nes svarbiausia pati veikla.

Etninis turizmas dažniausiai siejamas su kelionėmis į gintąsias vietas, gimtąjį kraštą.

TURIZMO KLASIFIKACIJA

Šaltinis: Armaitienė, A., Grecevičius, P., Urbis, A., Vainienė, I. (1999). Kaimo turizmas. Vilnius: UAB „Valstiečių laikraštis“.

TELŠIŲ APSKRITIES KAIMO TURIZMO SSGG ANALIZĖ

STIPRYBĖS. *Istorinis paveldas* – turistiniai išteklių, turistinį interesą keliantys objektai ir vietovės. Visi paveldo objektai ir kultūriniai renginiai yra viena iš svarbesnių konkurencingumo pranašumų, siekiant pritraukti turistus ir padidinti ekonominę kaimo turizmo naudą apskrityje. Jų įvairovė ir gausa leidžia kurti bei plėtoti aktyvaus poilsio, kultūrinį – pažintinį turizmą apskrityje (ypač Plungės, Telšių rajonuose).

Perspektyvi pažintinio turizmo apskritis. Pažymėtina, kad visame pasaulyje ir Europoje ryškėja naujos turizmo sektoriaus tendencijos. Šiuo metu turizmo paslaugų vartotojai yra labiau patyrę ir išmanantys rinką. Šiuo metu Europoje labai populiarėja kultūrinis pažintinis turizmas. Šios tendencijos priešastimi laikomas turistų poreikis susipažinti su tikrąja lankomų vietovių kultūra ir jos istorija. Pažintinio turizmo organizavimas sudaro plačias galimybes kaimo turizmo sodybose apsistojantiems lankytojams išskylauti po kaimo apylinkes, stebėti gamtinę susipažinti su vertingiausiomis, gražiausiomis teritorijomis bei objektais, aktyviai poilsiauti gamtoje. Tai yra suteikia unikalias, kitokias, išskirtines galimybes, nei apskritai rekreacinėse zonose, kurortuose. Visai nereikia ir tikrai nėra būtina, kad kiekvienos sodybos šeimininkas įrengtų pažintinius takus, kt. Jų sodybose gyvenantys lankytojai naudojami kitų institucijų sukurta rekreacine infrastruktūra [15]. Telšių apskritis turi nemažai kultūrinio pažintinio turizmo elementų.

Kryptingas turizmo planavimas. Kaimo turizmo veiklą Lietuvoje reglamentuoja Turizmo įstatymas ir su juo susiję poįstatyminių aktų paketas. Įstatyme nustatyti kaimo turizmo verslo organizavimo principai, reikalavimai kaimo turizmo paslaugų teikimui ir turistų/ vartotojų teisių apsaugai bei valstybės, savivaldybių institucijų kompetencija turizmo reguliavimo, planavimo ir turizmo išteklių naudojimo srityje.

Informacinių technologijų taikymas. Pastaraisiais metais juntamas spartus informacinių technologijų diegimas turizmo srityje. 2004 metais paleista Nacionalinė turizmo informacinė sistema. Apskrities rajonai ir turizmo informacijos centrai turi interneto svetaines, kurioms keliami labai dideli reikalavimai. Ši sistema turi būti patogi administratoriams ir tenkinanti vartotojo poreikį. Informacinių sistemų kūrimas yra nuolatinis nenutrūkstamas procesas, kuriame dalyvauja daug skirtingų interesų vartotojų. Telšių apskrities rajoniniuose turizmo informacijos centruose vartotojai gali susipažinti su tuose rajonuose esančiomis kaimo turizmo sodybomis, jų teikiamomis paslaugomis bei sodybų įvertinimu.

Gerai išvystyta valstybinių parkų sistema. Žemaitijos nacionalinio parko teritorijoje įsikūrusios gražiausios Telšių apskrities kaimo turizmo sodybos, poilsiautojus priimančios išstisus

metus. Didžiausia gamtinių rekreacinių išteklių koncentracija yra Žemaitijos nacionaliniame, Varnių, Ventos, Salantų regioniniuose parkuose bei gamtiniuose draustiniuose [125].

Palankesni įstatymai, reglamentuojantys užsienio subjektų ekonominę veiklą Lietuvoje, didina užsienio verslininkų susidomėjimą šalimi, o dėl to daugėja ir verslo turistų.

SILPNYBĖS. *Esama teisinė aplinka* neskatina kaimo turizmo plėtros.

Neišvystyta kempingų sistema ir dviračių kelių infrastruktūra. Telšių apskrityje daugelis kultūrinių, istorinių objektų ir gyvenviečių iki šiol dar nepritaikyti turistų lankymui, nepakankamai išplėtotą turizmo verslo infrastruktūrą (maitinimo ir apgyvendinimo paslaugos) ir fizinę infrastruktūrą (turistinių objektų pasiekiamumas: kelių tinklas, dviračių takai, informacinės nuorodos ir kelio ženklai), trūksta turizmo objektų rėmimo priemonių. Nepakankamai išnaudojami kultūros paveldo objektai turizmo tikslais tiek verslo, tiek individualių turistų atžvilgiu.

Nepakankama laisvalaikio ir pramogų praleidimo įvairovė. Skurdžios siūlomų laisvalaikio, aktyvaus poilsio pramogų paslaugos žiemos metu, sumažėjus turistų srautui, nebeteikiamos. Nepakankamai domisi atskirų klientų grupių poreikiais, netiria paslaugų paklausos. Kaimo turizmas labiau orientuotas į lankytojų fizinių poreikių tenkinimą, pamirštant, kad turimi rekreaciniai išteklių, kultūros paveldas, istoriniai paminklai ir kiti dėmesio verti objektai gali leisti pasiūlyti jiems daugiau galimybių, t. y. susipažinti su krašto istorija, kultūra ir pan. Turizmo infrastruktūros vystymas ir kokybiškų (originalių) kaimo turizmo paslaugų teikimas pritrauktų pravažiuojančius keliautojus į Telšių apskritį.

Lėšų stoka. Reikalingos didesnės lėšos sodyboms parengti, jų aplinkai sutvarkyti, gyventojai tam lėšų neturi. Valstybės politika ir priemonės investicijų srityje turi padėti ūkininkams ir kitiems kaimo gyventojams gauti finansinę paramą iš Kaimo rėmimo, Miškų ir kitų fondų bei kompensacijų dėl ūkinės veiklos apribojimų. Ekonominė politika taip pat veikia ir vartotojų perkamąją galią, nuo ko priklauso kaimo turizmo paklausa.

GALIMYBĖS. *Struktūrinių fondų parama*. ES struktūriniai fondai kompensuoja dalį investicijų, todėl atsiranda realios galimybės plėsti kaimo turizmo verslą bei pagal paklausos poreikį diferencijuoti jau teikiamas paslaugas. Efektyviai panaudojus paramos priemones, kaimo turizmas taps viena perspektyviausių ekonominės veiklos rūšių kaime. Galimybė pasitelkti lėšų kaimo turizmo programoms bent dalinai finansuoti iš SAPARD ir kitų tarptautinių programų bei Europos Sąjungos struktūrinių fondų

Propaguoti praeityje buvusias kultūrines tradicijas. Naujosios ES narės, tarp jų ir Lietuva, išsiskiria tuo, kad jos mažiau paliestos pramonės ir urbanizacijos, išsaugojusios kai kuriuos tradicinio gyvenimo būdo bei papročių likučius, kuriuos vakarinė Europos dalis prarado dar XIX a. pabaigoje. Kartu su unikalia krašto gamta ir kultūra galime būti įdomūs įvairioms žmonių grupėms, besidominčioms tokiu gyvenimo būdu, etnologija, senaisiais amatais ir pan. Tokios kelionės turi

šviečiamosios reikšmės, kelia turistų intelektualinį lygį ir pan. Pastaruoju metu, vis didėjant maisto gamybos koncentracijai bei jo chemizacijai, kaimo turizmas sudaro sąlygas įvertinti natūralaus ir pramoniniu būdu pagaminto maisto skirtumą. Turizmo plėtojimo galimybių tyrimas inicijuotas pradėjus COTOUR projektą, kurio tiesioginis tikslas – skatinti bendruomenės burtis ir veikti kartu populiarinant istorinį kultūrinį ir kulinarinį paveldą, informuoti bendruomenių iniciatorius apie galimybes plėtoti regioninius produktus, skatinti aktyviausius verslininkus ir tautodailininkus tapti bendruomenių lyderiais ir padėti kurti partnerinius ryšius su darbuoju ir kūrybingais tradicinių kaimo amatų meistras [13]. Telšių apskrities turizmo plėtojimo galimybių koncepcija paremta natūralių rekreacijos ir kelionių organizavimo išteklių tyrimais bei regioninių produktų sąrašo, kuris galėtų reprezentuoti Telšių apskrities kultūrinį ir kulinarinį paveldą, tradicijas, gyvuojančius amatus kaime ir mieste, tradicinio ir šiuolaikinio meno bei kraštovaizdžio simbiozės renginius, modernias technologijas naudojančių meno mokyklų sukurtus darbus ar įprastinius, atėjusius iš praeities, buitės reikmenis, sudarymu.

Kaimo turizmo paslaugų poreikio didėjimas. Dauguma turistų veržiasi pamatyti bei patirti tradicinį kaimo gyvenimo būdą. Kitiems tai patogi geografinė vieta, kurioje galima užsiimti tam tikra veikla ar paprasčiausiai pailsėti. Pastaruoju metu didėja pažintinio turizmo poreikis, kas skatins sodybų šeimininkus įvairinti teikiamų paslaugų paketą (yra nemažai sodybų, teikiančių lankytojams pažintinio turizmo paslaugas).

Palankesnės įstatyminės bazės sukūrimas smulkiam verslui skatinti. Suformuota verslo paramos ir skatinimo sistema (smulkaus ir vidutinio verslo rėmimo fondas). Lanksti mokesčių nuolaidų politika, mokesčių lengvatos pradedantiems paslaugų verslą, valstybės subsidijos istoriniams pastatams restauruoti. Šiuo metu labai sudėtinga kaimo turizmo sodyboms gauti paramą dėl didelių reikalavimų.

Palanki galimybė plėtoti turizmo infrastruktūrą paslaugų sferoje. Regione gan tolygus mažų miestelių tinklas, sudarantis atskirus teritorinius arealus su savais kaimo gyventojų traukos centrais. Turizmo požiūriu tokia sistema yra palanki paslaugų plėtrai. Europos Sąjunga sudaro galimybes pasinaudoti finansine ir technine pagalba. Išaugę turistų srautai paskatins privačias investicijas į naujų turizmo paslaugų serviso įmonių steigimą ir esamų plėtrą.

Sparti informacinių technologijų plėtra. Pažangių technologijų diegimas didins informacijos pasiekiamumo vidaus ir užsienio rinkose galimybes. Kaimo turizmo paslaugų rezervavimo sistema.

Padidėjęs susidomėjimas kaimo turizmu. Atvykstamojo turizmo plėtrą lems tiek vidiniai (auganti turizmo produktų pasiūla), tiek išoriniai (ES integraciniai procesai: Europos Sąjungos narių keliavimo „be sienų“ galimybės. Bendros valiutos euro įvedimo perspektyva). Išplėtotą turizmo paslaugų infrastruktūrą gali būti svarbus veiksnys pritraukiant lankytojų srautus į konkrečius kaimo

turizmo objektus. Turistų gausa skatina Telšių regiono kaimo turizmo paslaugų plėtrą, nes ji – tinkama priemonė padėti išsaugoti ir atkurti nykstančias kultūrinės vertybes pritaikant jas turizmo reikmėms [148].

GRĖSMĖS. *Nepakankamas finansavimas kaimo turizmo sektoriaus plėtrai skatinti.* Regiono ribotos finansinės galimybės, siekiant dalyvauti projektuose, kurie susiję su kultūros paveldo apsauga ir puoselėjimu, kas labai svarbu plėtojant kaimo turizmą.

„Naftos pramonės miestas“. Mažeikiai priskiriami prie mažiau turizmui patrauklių rajonų. Tą sąlygoja ne tik silpnai išplėtotą turizmo infrastruktūra. Didžiausias turizmo plėtros stabdys yra tradiciškai susiklostęs pramoninio miesto įvaizdis, anaiptol netraukiantis keliautojų ir poilsiautojų. Naftos perdirbimo gamyklos kaminai matyti iš toli kaip švyturiai. Tokie vaizdai nedidina turistinio patrauklumo, o stiprina Mažeikių, kaip pramonės miesto įvaizdį. Nepalankaus turizmui investicinio klimato rajone formavimas mažins investicijas.

Kultūrinio - istorinio ir gamtinio paveldo objektų patrauklumo praradimas. „Laukinio turizmo“ poveikis gamtai yra žalingas bet kokiame lankomame objekte, o ypač Žemaitijos nacionaliniame parke, Varnių, Ventos, Salantų regioniniuose parkuose, jei lygiagrečiai su pasiūla nesukuriama ir reikalinga infrastruktūra.

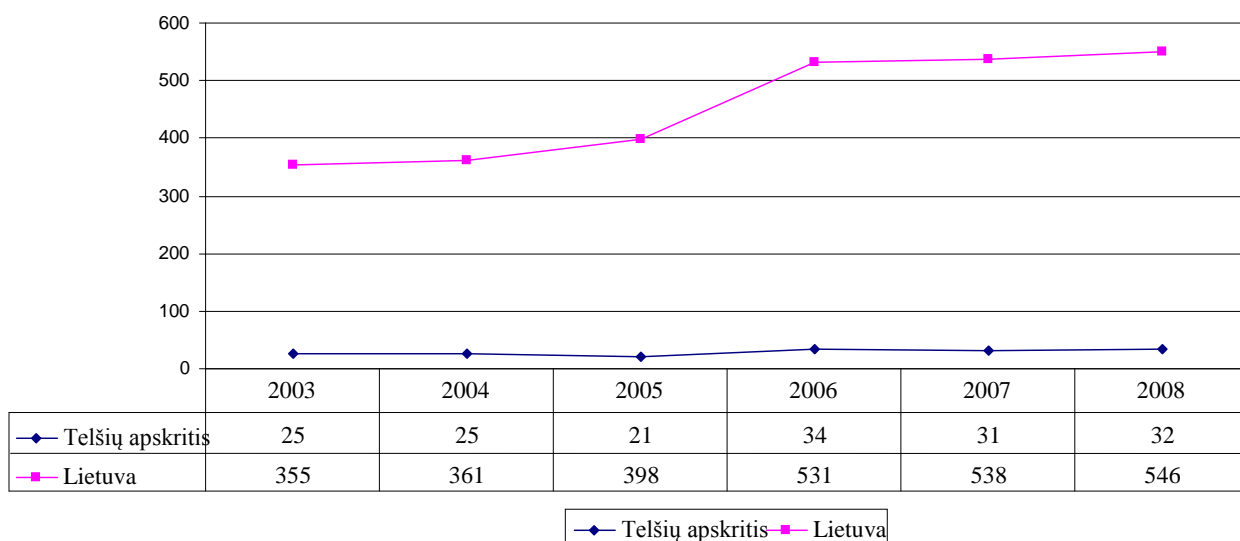
KAIMO TURIZMO SODYBŲ SKAIČIUS LIETUVOJE IR TELŠIŲ APSKRITYJE 2008 M.

Šaltinis: Telšių apskrities turizmo informacijos centro, Statistikos departamento duomenys

Kaimo turizmo sodybos		
Lietuvoje	546	100%
Telšių apskrityje	32	5,86%
<i>iš jų:</i>		
<i>Plungės r.</i>	27	84,37%
<i>Telšių r.</i>	4	12,5%
<i>Rietavo sav.</i>	1	3,13%
<i>Mažeikių r.</i>	-	-

KAIMO TURIZMO SODYBŲ POKYTIS TELŠIŲ APSKRITYJE IR LIETUVOJE 2003-2008 M.M.

Šaltinis: Telšių apskrities turizmo informacijos centro, Statistikos departamento duomenys

GYVENTOJŲ SKAIČIUS TELŠIŲ APSKRITYJE

Šaltinis: Gyventojų skaičius Telšių apskrityje. [žiūrėta: 2008-11-24]. Prieiga per internetą:
<http://siauliaitsv.stat.gov.lt/lt/pages/view/?id=2162&PHPSESSID=9cae141bdbde27bd8e393f90fc2456ec>

	2005	2006	2007	2008*
<i>Telšių apskritis</i>	177008	175488	174573	173379
Miesto gyventojai	103929	103034	102673	102261
Kaimo gyventojai	73079	72454	71900	<u>71118</u>
Mažeikių r. sav.	66370	65828	65554	65102
Miesto gyventojai	44897	44367	44199	43958
Mažeikiai	41389	40925	40802	40572
Seda	1260	1231	1203	1188
Viekšniai	2248	2211	2194	2198
Kaimo gyventojai	21473	21461	21355	21144
Plungės r. sav.	43959	43682	43580	43445
Plungė	23246	23137	23142	23190
Kaimo gyventojai	20713	20545	20438	20255
Rietavo sav.	10462	10290	10208	10085
Rietavas	3937	3897	3884	3844
Kaimo gyventojai	6525	6393	6324	6241
Telšių r. sav.	56217	55688	55231	54747
Miesto gyventojai	31849	31633	31448	31269
Telšiai	30539	30339	30174	30011
Varniai	1310	1294	1274	1258
Kaimo gyventojai	24368	24055	23783	23478

Dokumento atnaujinimo data: 2008-03-26

IMTIES DYDŽIO NUSTATYMAS PAGAL V. DIKČIŲ (2005)

$$n = \frac{z^2 \times p(1-p)}{e^2}$$

Kur: n - reikiamas imties dydis

z – standartinės paklaidos dydžio vienetai esant normaliam pasiskirstymui, kuris atitiks norimą patikimumo laipsnį (tyrimo patikimumo laipsnis 95 %, z=1,96);

p – visumos proporcijos, kurios atitinka tyrėją dominančias charakteristikas (tyrimo proporcija 50 %, p=0,5 (proporcijų sandaugų lentelė);

e – atrankos klaida 5 %.

$$z=1,96$$

$$p=0,5$$

$$e=0,05$$

$$n = \frac{1,96^2 \times 0,5(1-0,5)}{0,05^2} = 384,16$$

TYRIMO GEOGRAFIJA IR IMTIES LIZDAI

Sudaryta autorės, remiantis: Merkys, G. (2006). Socialinių tyrimų metodai. Kaunas: Vadybos ir ekonomikos universitetas.

VIETOVĖ	RESPONDENTŲ N
Mažeikių r.	97
Telšių r.	101
Plungės r.	124
Rietavo sav.	98
IŠ VISO:	420

VIETOVĖ	Respondentų pasiskirstymas pagal STATUSĄ		
	Kaimo vietovių gyventojai	Kaimo turizmo sodybų šeimininkai	Savivaldybių darbuotojai, kuruojantieji kaimo plėtrą
Mažeikių r.	96	-	1
Telšių r.	96	4	1
Plungės r.	96	27	1
Rietavo sav.	96	1	1
IŠ VISO:	384	32	4
VISO:	420		

GYVENTOJŲ APKLAUSA - 2009

Šiaulių universiteto Kaimo plėtros tyrimų centras siekia išsiaiškinti, kaip galima išspręsti labai sudėtingas kaimo problemas ir atverti naujas plėtros galimybes. Apklausos metu surinkta medžiaga padės parengti pasiūlymus, kaip gerinti gyventojų darbo ir buities sąlygas. Prašome jūsų atidžiai atsakyti į VISUS klausimus. Apibraukite jums tinkančių atsakymų numerius arba įrašykite savo atsakymą.

1. Šią anketą užpildė: 1.1. Moteris 1.2. Vyras
2. Jūsų amžius: 2.1. Iki 20 m. 2.2. 21-30 m. 2.3. 31-40 m.
2.4. 41-50 m. 2.5. 51-65 m. 2.6. Daugiau kaip 65 m.
3. Jūs dirbate arba mokotės: 3.1. Dirbu 3.2. Mokausi 3.3. Dirbu ir mokausi 3.4. Nedirbu ir nesimokau
4. Darbo arba mokymosi vieta: 4.1. Mieste 4.2. Kaime 4.3. Nedirbu ir nesimokau
5. Gyvenamoji vietovė: 5.1. Vienkiemis 5.2. Kaimo gyvenvietė 5.3. Miestelis
6. Išsilavinimas: 6.1. Nebaigtas vidurinis 6.2. Bendras vidurinis
6.3. Aukštasis neuniversitetinis 6.4. Aukštasis universitetinis
7. Jūs esate: 7.1. Studentas, moksleivis 7.2. Nekvalifikuotas darbininkas
7.3. kvalifikuotas darbininkas 7.4. Tarnautojas, specialistas
7.5. Valstybinės įmonės arba įstaigos vadovas 7.6. Privачios įmonės arba įstaigos savininkas
7.7. Ūkininkas, verslininkas 7.8. Pensininkas, neįgalusis 7.9. Bedarbis
8. Jūsų darbo sritis 8.1. Pramonė, statyba ir pastatų remontas 8.2. Prekyba 8.3. Sveikatos apsauga
8.4. Žemės ūkis, miškininkystė 8.5. Švietimas, kultūra, mokslas
8.6. Paslaugų sektorius (komunalinis ūkis, buitinės paslaugos) 8.7. Valstybinė (valdymo) įstaiga
9. Pagrindinis pragyvenimo šaltinis: 9.1. Alga
9.2. Pajamos iš nuosavo, ne žemės ūkio verslo 9.3. Pajamos iš nuosavo žemės ūkio
9.4. Senatvės arba invalidumo pensija 9.5. Pašalpos (bedarbių, šeimų, auginančių vaikus ir kt.)
9.6. Išlaiko kiti šeimos nariai, gyvenantys Lietuvoje 9.7. Išlaiko kiti šeimos nariai, esantys užsienyje
10. Ar Jūsų pajamos kas mėnesį yra pastovios? 10.1. Pastovios 10.2. Nepastovios
11. Jūsų šeimyninė padėtis: 11.1. Nevedęs (netekėjusi) 11.2. Vedęs (ištekejusi)
11.3. Našlys (našlė) 11.4. Išsituokęs (-usi)
12. Jūsų šeimos narių skaičius (įrašykite) .....
13. Išlaikytinių skaičius jūsų šeimoje (įrašykite išlaikytinių skaičių).....
14. Jūsų būstas: 14.1. Daugiabučiame name 14.2. Nuosavame name
14.3. Nuosavo namo dalyje 14.4. Nuomojamas butas 14.5. Gyvename pas tėvus (gimines)
15. Prieš kiek metų pastatytas namas, kuriame gyvenate? 15.1. Nežinau 15.2. Prieš 1-10 metų
15.3. Prieš 11-20 metų 15.4. Prieš 21-40 metų 15.5. Daugiau kaip prieš 40 metų
16. Ar Jūsų būstą reikia remontuoti? 16.1. Ne, nereikia 16.2. Reikėtų šiek tiek remontuoti
16.3. Reikia kapitališkai suremontuoti 16.4. Nebetikslinga remontuoti (šį pastatą jau reikėtų nugriauti)

17. Ar savo namuose turite kompiuterį: 17.1. Taip, prijungtą prie interneto
17.2. Taip, bet neprijungtą prie interneto 17.3. Neturiu kompiuterio
18. Ar turite nuosavą automobilį: 18.1. Taip, daugiau kaip 10 metų senumo
18.2. Taip, pagamintą prieš 6-10 metų 18.3. Taip, pagamintą prieš 1-5 metus 18.4. Neturiu
19. Kaip vertinate savo gyvenimo sąlygas? 19.1. Aukščiau vidutinio lygio
19.2. Tik vidutiniškai 19.3. Žemiau vidutinio lygio

Nurodykite, ar jūsų būstui teikiamos šios paslaugos:

20. Centralizuotas šalto vandens tiekimas: 20.1. Taip 20.2. Ne
21. Centralizuotas karšto vandens tiekimas: 21.1. Taip 21.2. Ne
22. Centralizuota kanalizacija: 22.1. Taip 22.2. Ne
23. Centralizuotas šildymas: 23.1. Taip 23.2. Ne
24. Centralizuotas šiukšlių, atliekų surinkimas: 24.1. Taip 24.2. Ne

25. Kaip keičiasi gyventojų skaičius jūsų gyvenvietėje? 25.1. Gyventojų skaičius išlieka pastovus
25.2. Gyventojų daugėja 25.3. Gyventojų mažėja 25.4. Nežinau

26. Kurio amžiaus gyventojai sudaro daugumą jūsų gyvenvietėje? 26.1. Nežinau
26.2. Įvairaus amžiaus, yra pakankamai jaunimo 26.3. Įvairaus amžiaus, bet jaunimo jau trūksta
26.4. Dauguma - senyvo amžiaus

27. Kiek turite nuosavos žemės? 27.1. Nuosavos žemės visai neturiu
27.2. Tik sodybinį sklypą (iki 15 arų aplink namą) 27.3. Iki 1 hektaro
27.4. Nuo 1 iki 3 ha 27.5. Nuo 4 iki 10 ha
27.6. 11-20 ha 27.7. 21-30 ha 27.8. 31-50 ha
27.9. 51-100 ha 27.10. 101- 500 ha 27.11. Daugiau kaip 500 ha

28. Ar jūsų gyvenamoje vietovėje yra laisvų, nenaudojamų (apleisčių, likusių be šeimininko) pastatų?
28.1. Taip 28.2. Ne

Kurias įmones ar įstaigas, kuriose atsirastų naujų darbo vietų, galima sukurti jūsų gyvenvietėje?

Eil. Nr.	Įstaigos pavadinimas	1. Galima įkurti	2. Negalima	3. Jau įkurta
29	Amatų (puodžių, drožėjų, audėjų ir t.t.) centras			
30	Automobilių remonto dirbtuvės			
31	Butinės technikos remonto dirbtuvės			
32	Žemės ūkio inventoriaus remonto dirbtuvės			
33	Stalių dirbtuvės			
34	Statybos ir butų remonto darbų įmonė			
35	Kirpykla			
36	Siuvykla			
37	Pirtis			
38	Valgykla, kavinė, užkandinė			
39	Viešbutis, motelis			
40	Vaikų papildomo ugdymo ir popamokinio užimtumo centras			
41	Senelių ir neįgaliųjų globos namai			
42	Sveikatos priežiūros ir reabilitacijos centras			
43	Istorijos ir kraštotyros muziejus, turizmo informacijos centras			
44	Biblioteka – skaitykla			
45	Kultūros ir sporto centras			
46	Verslo informacijos centras, vertimo paslaugos			

47	Privatus vaikų darželis			
48	Privati mokykla			
49	Žemės ūkio produkcijos perdirbimo įmonė			
50	Žemės ūkio produktų parduotuvė, turgus			
51	Viešosios tvarkos apsaugos centras			

- 52. Jeigu ūkininkaujate, kokį ūkininkavimo būdą pasirinkote?**
- 52.1. Mišrus, įvairios paskirties ūkis
52.2. Pieno ūkis
52.3. Mėsinių galvijų ūkis
52.4. Kiaulininkystės ūkis
52.5. Daržininkystės, sodininkystės, gėlininkystės ūkis
52.6. Laukininkystės (javų) ūkis
52.7. Kaimo turizmo sodyba
52.8. Neturiu nuosavo ūkio

- 53. Jeigu ūkininkaujate, ar turite papildomą, ne žemės ūkio verslą?**
- 53.1. Neūkininkauju
53.2. Neturiu jokio papildomo nuosavo verslo
53.3. Papildomai dirbu valstybinėje įmonėje, įstaigoje
53.4. Papilomai dirbu privačioje, ne man priklausančioje įmonėje
53.5. Esu privačios įmonės savininkas
53.6. Ruošiuosi imtis papildomo verslo
53.7. Norėčiau imtis papildomo verslo, bet neturiu lėšų

54. Įvertinkite ūkinės veiklos būklę jūsų apylinkėse (gyvenvietėje, miestelyje):

- 54.1. Ūkinė veikla stiprėja, kuriamos naujos darbo vietos
54.2. Ūkinė veikla – pastovi
54.3. Ūkinė veikla silpsta, darbo vietų skaičius mažėja
54.4. Negaliu įvertinti

Kurie teigiami pokyčiai matomi jūsų apylinkėse?

55. Sumažėjo nedarbiamų žemių plotai
55.1. Taip
55.2. Ne
55.3. Nežinau
56. Sumažėjo asmenų, neturinčių pastovaus darbo
56.1. Taip
56.2. Ne
56.3. Nežinau
57. Gyventojai remontuoja būstus, tvarko aplinką
57.1. Taip
57.2. Ne
57.3. Nežinau
58. Statomi nauji namai, ūkiniai pastatai
58.1. Taip
58.2. Ne
58.3. Nežinau
59. Gyventojai laiko daugiau gyvulių ir paukščių
59.1. Taip
59.2. Ne
59.3. Nežinau
60. Sumažėjo girtaujančių
60.1. Taip
60.2. Ne
60.3. Nežinau

Kurios jūsų apylinkių problemos yra didžiausios?

61. Šiose vietovėse vis mažiau jaunimo
61.1. Taip
61.2. Ne
61.3. Nežinau
62. Mažėja darbo vietų išsilavinusiems žmonėms
62.1. Taip
62.2. Ne
62.3. Nežinau
63. Vis labiau plinta girtavimas ir nevalyvumas
63.1. Taip
63.2. Ne
63.3. Nežinau
64. Plinta abejingumas visuomenės reikalams
64.1. Taip
64.2. Ne
64.3. Nežinau
65. Blogėja gyventojų išsilavinimas
65.1. Taip
65.2. Ne
65.3. Nežinau
66. Didėja nedarbiamų žemių plotai
66.1. Taip
66.2. Ne
66.3. Nežinau
67. Auga nusikalstamumas, gyventojai jaučiasi nesaugūs
67.1. Taip
67.2. Ne
67.3. Nežinau

- 68. Ar planuojate išvykti dirbti į užsienį?**
- 68.1. Planuoju netrukus išvykti laikinai padirbėti užsienyje
68.2. Planuoju išvykti pastoviai gyventi kitoje valstybėje
68.3. Dar nesu apsisprendęs
68.4. Norėčiau išvykti, bet neturiu jokių galimybių
68.5. Neplanuoju išvykti iš Lietuvos

- 69. Ar yra jūsų šeimos narių, išvykusių dirbti į užsienį?**
- 69.1. Taip
69.2. Ne

70. Įvardinkite kitas svarbiausias kaimų ir nedidelių miestelių problemas, esančias jūsų apylinkėse. Pateikite pasiūlymus, kaip būtų galima pagerinti šių vietovių ūkinę veiklą ir padidinti jų patrauklumą jaunimui.

.....
.....
.....

Užpildymo vieta (rajono, miestelio, kaimo pavadinimas) : .....

Užpildymo data: 2009 m. .... mėn. .... d.

Dėkojame už atsakymus

KLAUSIMYNAS SAVIVALDYBIŲ DARBUOTOJAMS, KURUOJANTIEMS KAIMO PLĖTRA

Šiaulių universiteto Socialinių mokslų fakulteto Kaimo plėtros tyrimų centras tiria ūkinės veiklos įvairinimo galimybes Telšių apskrities kaimiškose vietovėse. Maloniai prašome dalyvauti tyrime.

- 1. Jūsų nuomonė apie ..... savivaldybės kaimiškųjų vietovių kultūrinę veiklą (priklausomai kokioje savivaldybėje imamas interviu).**
- 2. Ką galėtumėte papasakoti apie vietos bendruomenių veiklą?**
- 3. Ar naudojasi kaimiškųjų vietovių gyventojai, verslininkai ir ūkininkai valstybės ar Europos sąjungos paramos galimybėmis?**
- 4. Kokia veikla dažniausiai užsiimantys asmenys kreipiasi paramos?**
- 5. Kiek pateikta paraiškų paramai gauti šiais metais (kiek numatoma finansuoti)?**
- 6. Kiek buvo pateikta per praėjusius metus ir kiek iš jų gavo paramą (dėl kokios priežasties paraiškos nepatenkintos)?**
- 7. Kokio dydžio vidutiniškai skiriama parama (jei būtų galima pagal veiklos rūšis)?**
- 8. Kokiu būdu sprendžiamos problemos, ūkininkaujantiems ar užsiimantiems kitokia veikla mažiau palankiose ūkininkavimui vietose?**
- 9. Kokios galimybės kaimo turizmo plėtrai ..... rajone?**
- 10. Kokios galimybės tobulinti kaimo turizmo verslą, jungti su amatais, teikti papildomas paslaugas lankytojams ..... rajone?**
- 11. Kaip įvertintumėte dabartinę kaimo turizmo verslo situaciją ir veiklą ..... rajone?** (Apgyvandinimo paslaugų teikimas. Patalpų pokyliams suteikimas. Laisvalaikio organizavimas. Kartais – maitinimas.)
- 12. Jūsų nuomonė apie kaimo turizmo perspektyvinę veiklą:** Turistinių (keliavimo, pažinimo) paslaugų teikimas. Supažindinimas su krašto istorija ir kultūra. Ryšys su etnografiniais amatais ir tradicine (agrarine ir kt.) aplinkinių gyventojų veikla. Supažindinimas su pažangiausia agrarine veikla. Kultūrinių renginių lankymas ir t.t.
- 13. Kokios galimybės smulkaus ir vidutinio verslo plėtrai kaime ..... rajone?**
- 14. Kokios galimybės netradicine žemės ūkio veikla užsiimantiems ..... rajone?**
- 15. Ar vykdomos programos (ir kokios) kaimo bendruomenių ugdymui bei gyventojų užimtumo didinimui?**
- 16. Kurios kaimo gyventojų informavimo priemonės yra labiausiai efektyvios?**

17. Ar vykdomi (jei taip, tai kokie, kas atlieka) tyrimai, reikalingi žemės ūkio strategijos pagrindinių nuostatų įgyvendinimui (*siekiant sustiprinti žemės ūkio produkcijos gamybą, jos perdirbimą ir miškų ūkio sektorių konkurencingumą, tuo pačiu padedant gerinti gyvenimo sąlygas kaimo vietovėse – didinant galimybes kaimo gyventojams gauti didesnes pajamas ir gerinti aplinką; sukurti alternatyvių pajamų šaltinius, stiprinti kaimo vietovių patrauklumą plečiant kaimo gyventojams galimybes užsiimti įvairesne veikla bei verslininkystės gebėjimus, gerinant gyvenimo sąlygas ir stiprinant gyvenimo kaime patrauklumą, sudarant galimybes parengti ir įgyvendinti vietos veiklos strategijas; pagerinti kaimo vietovių aplinkos būklę, išsaugoti gamtines ir kraštovaizdžio vertybes, sudarant kaimo gyventojams galimybes užsiimti alternatyvia veikla bei išsaugant socialinį ir ekonominį stabilumą kaimo vietovėse; spręsti užimtumo problemas, gerinti gyvenimo sąlygas kaimo vietovėse*)?

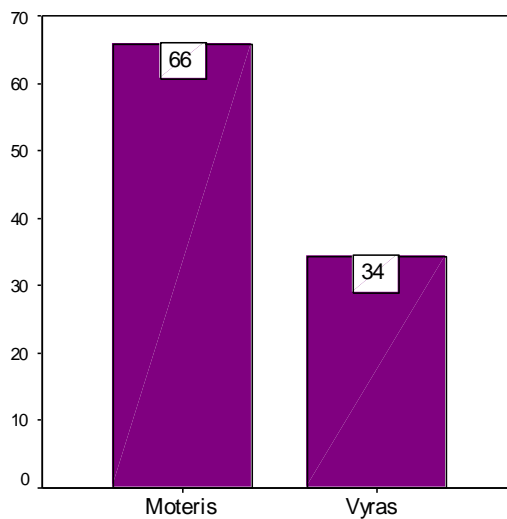
18. Ar vykdomi rajono plėtros projektai (jei taip, tai kokie ir ar juose numatyta kaimiškųjų vietovių plėtra)?

Telšių savivaldybei (papildomai):

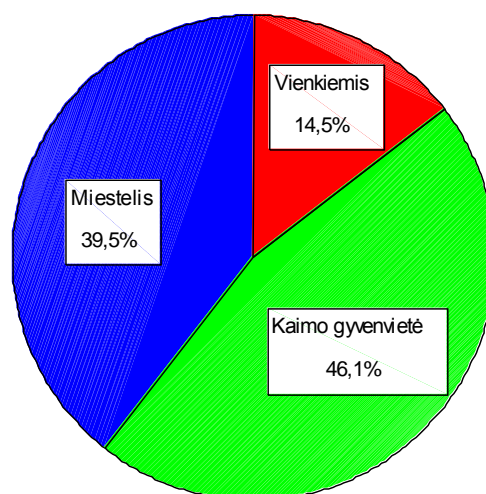
19. Kuriais kriterijais remiantis paskirstytos 2007-2013 metų programavimo laikotarpiui Telšių rajono kaimo plėtrai skirtos ES Sanglaudos skatinimo veiksmų programos „Prielaidų spartesnei ūkinės veiklos diversifikacijai kaimo vietovėse sudarymo“ prioriteto lėšos?

20. Kas numatyta Telšių rajono savivaldybės ekonominio augimo centro urbanistinės infrastruktūros plėtros 2007-2013 metų programoje?

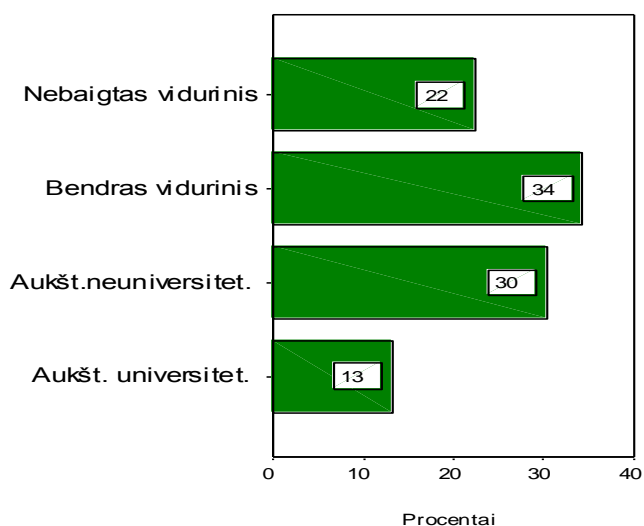
TYRIMO REZULTATAI

26 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal lytį

27 pav. Respondentų pasiskirstymas kaimiškosiuose vietovėse

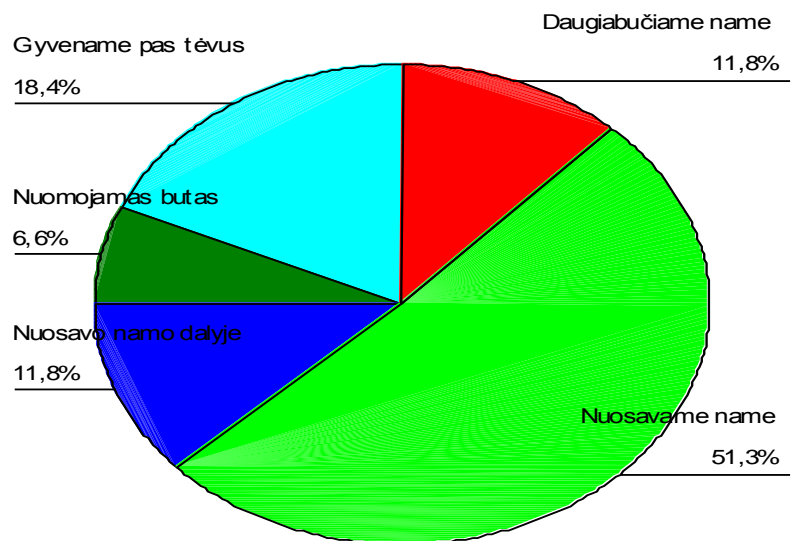
28 pav. Respondentų išsilavinimas

8 lentelė

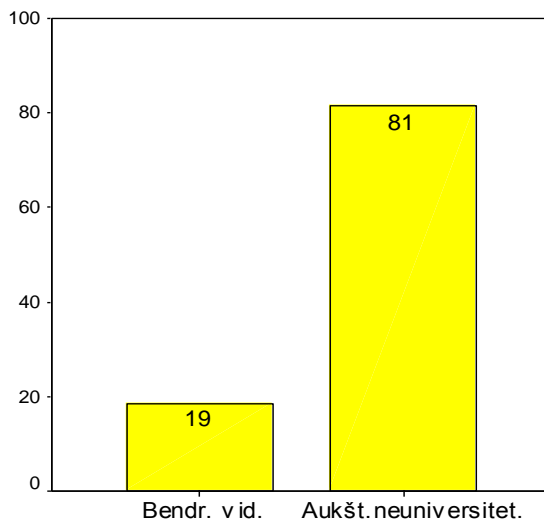
Naujų darbo vietų sukūrimo galimybė

Įstaigos pavadinimas	Respondentai, proc.		
	Galima įkurti	Negalima	Jau įkurta
Amatų (puodžių, drožėjų, audėjų ir t.t.) centras	61	36	4
Automobilių remonto dirbtuvės	41	37	22
Buitinės technikos remonto dirbtuvės	46	50	4
Žemės ūkio inventoriaus remonto dirbtuvės	61	32	8
Stalių dirbtuvės	49	26	25
Statybos ir butų remonto darbų įmonė	36	62	2
Kirpykla	59	17	24
Siuvykla	61	34	5
Pirtis	54	12	34
Valgykla, kavinė, užkandinė	36	24	41
Viešbutis, motelis	33	64	3
Vaikų papildomo ugdymo ir popamokinio užimtumo centras	51	24	25
Senelių ir neįgaliųjų globos namai	42	47	11
Sveikatos priežiūros ir reabilitacijos centras	28	32	41
Istorijos ir kraštotyros muziejus, turizmo informacijos centras	28	37	36
Biblioteka – skaitykla	2	7	91
Kultūros ir sporto centras	30	14	55
Verslo informacijos centras, vertimo paslaugos	37	62	1
Privatus vaikų darželis	39	38	22
Privati mokykla	30	58	12
Žemės ūkio produkcijos perdirbimo įmonė	62	36	2
Žemės ūkio produktų parduotuvė, turgus	43	21	36
Viešosios tvarkos apsaugos centras	34	55	11

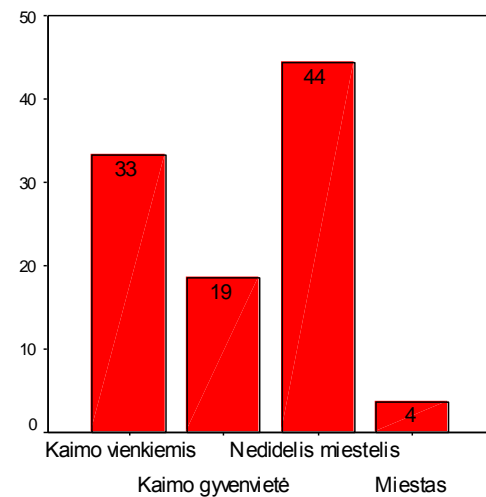

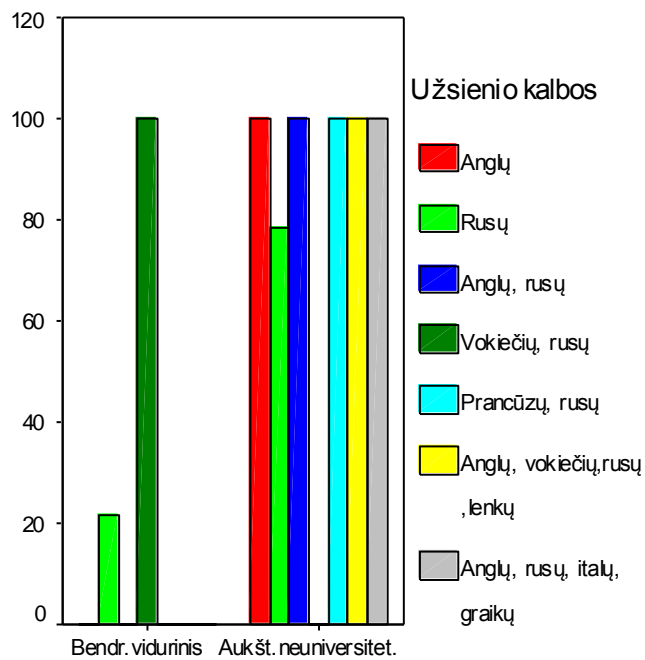
29 pav. Respondentų gyvenamojo būsto kategorija

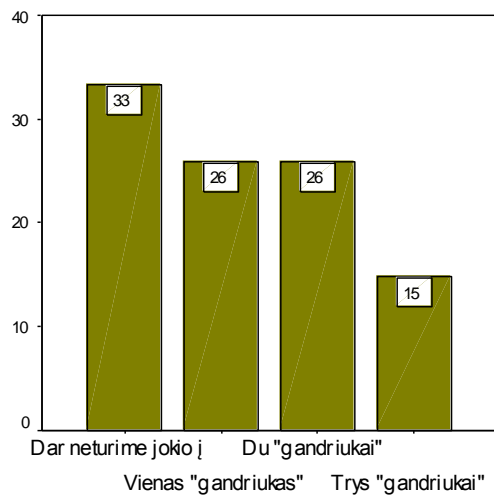
30 pav. Respondentų išsilavinimas

31 pav. Respondentų pagrindinė gyvenamoji vieta

32 pav. Respondentų išsimokslinimas, kalbų mokėjimas

33 pav. Kaimo turizmo sodybų įvertinimai

Telšių apskrities kaimo turizmo sodybų teikiamos paslaugos ir jų galimybės

Paslaugos	visai neteikiamos, %	teikiamos kartais (pagal susitarimą), %	teikiamos pastoviai, %	galėčiau teikti, %
Apgyvendinimas	22%	63%	15%	
Maitinimas	74%	4%	11%	11%
Kelionių vadovo paslaugos	56%	22%	4%	19%
Sporto aikštelės	26	15	37	22
Sporto (treniruočių) kambarys	93	7		
Plaukymo baseinas lauke (vasarą)	93	4		3
Maudymasis upėje, ežere	15	4	78	3
Valčių nuoma	37	19	33	11
Žūklės įrankių nuoma	63	15	4	19
Dviračių nuoma	22	37	15	26
Automobilių nuoma	89	4		7
Interneto paslaugos	70	7	11	11
Lietuviška (kaimiška) pirtis	26	4	70	
Suomiška pirtis (sauna)	59		22	19
Vertėjo paslaugos	70	19		11
Jodinėjimas	78	7	7	7
Ekskursijų į kitas vietas organizavimas	33	22	4	41
Medžioklių organizavimas	89			11
Prekybos paslaugos (turistinių reikmenų, suvenyrų, maisto prekių ir kt.)	89		7	4
Galimybė apžiūrėti naminius gyvulius (paukščius), susipažinti su jų priežiūros darbais	63		15	22
Galimybė dalyvauti kaimo darbuose (šienapjūtė, rugiapjūtė ir kt.)	56	11	7	26
Galimybė uogauti ir grybauti netoliese esančiuose miškeliuose	4	19	56	22
Galimybė stebėti amatininkų (puodžiaus, staliaus, kalvio ir pan.) darbus	67	4	7	22
Galimybė rengti šventes (vestuves, gimtadienių minėjimus, Naujųjų Metų sutikimus ir kt.)	19	22	37	22
Galimybė rengti konferencijas, seminarus ir pan.	41	19	11	30

Sunkinančios verslą aplinkybės

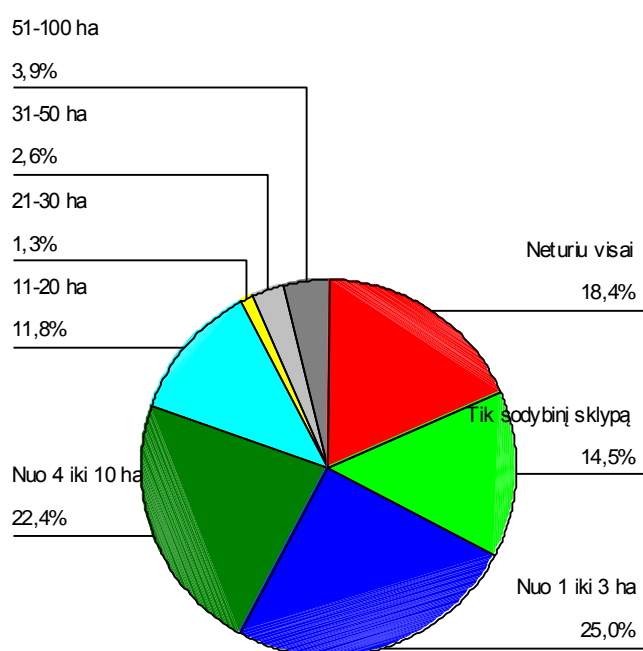
Aplinkybės	Neturi įtakos	Šiek tiek apsunkina	Labai apsunkina
Sudėtinga kaimo sodybos registravimo sistema	44%	41%	15%
Reikia turėti didelį pradinį kapitalą, norint imtis šio verslo	7%	52%	41%
Reikia didelių investicijų verslo pradžioje	7%	52%	41%
Sunku gauti paskolą iš banko	67%	22%	11%
Sunku gauti ES fondų paramą verslo plėtrai	59%	11%	30%
Dideli mokesčiai	52%	30%	19%
Sudėtinga verslo apskaitos sistema	67%	26%	7%
Sunku užtikrinti sodybos apsaugą, tai reikalauja didelių lėšų	48%	41%	11%
Trūksta klientų, jų srautai - nepastovūs	22%	48%	30%
Trūksta žinių, kaip organizuoti kaimo turizmo verslą	67%	33%	
Dažnai besikeičiantys juridiniai aktai ir kiti reikalavimai	52%	44%	4%
Žema klientų elgesio kultūra	37%	52%	11%

Aplinkybės, galinčios paskatinti verslą

Aplinkybės	Neturėtų įtakos mano verslui	Šiek tiek paskatintų	Labai paskatintų
Paprastesnė verslo planų rengimo ir pateikimo tvarka	26%	33%	41%
Paprastesnė paraiškų ES paramai gauti rengimo ir pateikimo tvarka	33%	19%	48%
Didesnis organizacijų, vienijančių užsiimančius kaimo turizmu, aktyvumas	26%	41%	33%
Mažiau sudėtingi reikalavimai pradėjantiems kaimo turizmo verslą	30%	33%	37%
Didesnė savivaldybių parama kaimo verslininkams	19%	41%	41%
Valstybės parama, plečiant šio verslo informacijos ir reklamos sistemą	22%	44%	33%

Informacijos apie sodybą pateikimas klientams

Informacijos pateikimo būdas	1. Taip	2. Ne	3. Galėtume pateikti
Specialūs informaciniai leidinukai, lankstinukai	59%	30%	11%
Informacija kaimo turizmo sodybų kataloguose ir kituose leidiniuose	74%	15%	11%
Informacija internetiniuose kaimo sodybų kataloguose	67%	33%	
Informacija interneto svetainėse, skirtose apskrities turizmo objektams	52%	26%	22%
Interneto svetainė, skirta jūsų sodybai	19%	59%	22%
Skelbimai laikraščiuose, žurnaluose	11%	78%	11%
Reklaminiai skydai prie kelių	30%	52%	19%

34 pav. Respondentų turimos nuosavos žemės vertinimas